

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

*Fruen Clara Rist
fra Dens hengivne
Poul Andrae.*

GEHEIMERAADINDE ANDRÆS
POLITISKE DAGBØGER

UDGIVNE

MED BIDRAG TIL BELYSNING
AF DE I DAGBØGERNE NÆVNTE PERSONER
OG BEGIVENHEDER

AF

POUL ANDRÆ.

ANDET BIND

FRA MARTS 1856 TIL MAI 1857.

KJØBENHAVN.
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

1916

Af Forfatteren er tidligere udkommet:

GEHEIMEKONFERENTSRAAD
CARL GEORG ANDRÆ

EN BIOGRAFISK FREMSTILLING
MED BIDRAG TIL BELYSNING AF HANS SAMTIDIGE

I. BIND (1897): FØRSTE AFSNIT: BARNDOM OG UNGDOMSAAR.
ANDET AFSNIT: ANDRÆ OG DET HEIBERGSKE HUS.

II. BIND (1909): FØRSTE AFTNIT: PRAKTISK UDDANNELSE SOM
MILITÆR (1834—35).

ANDET AFSNIT: FØRSTE STUDIEREISE TIL PARIS (1835—36).

III. BIND (1911): FØRSTE AFSNIT: ANDEN STUDIEREISE TIL
PARIS (1837—38).

ANDET AFSNIT: REISE TIL FRANKRIG OG SCHWEIZ MED HALL (1854).
TILLÆG TIL FØRSTE OG ANDET AFSNIT.

IV. BIND (1912): SUPPLEMENT OG PERSON-REGISTER.

ANDRÆ—HALL

OVERFOR DEN POLITISKE SITUATION I EFTERAARET 1863.

EN DOKUMENTERET FREMSTILLING
ANDET OPLAG (1902).

ANDRÆ

OG FÆLLESFORFATNINGEN AF 2. OKTOBER 1855.

EN POLITISK MONOGRAFI
MED BIDRAG TIL BELYSNING AF ANDRÆS SAMTIDIGE (1903).

ANDRÆ

OG HANS OPFINDELSE
FORHOLDSTALS-VALGMAADEN

ET MINDESKRIFT
I ANLEDNING AF 50 AARS-DAGEN FOR FORHOLDSTALS-VALGMAADENS
INDFØRELSE.

ANDEN FORØGEDE UDGAVE (1907).

WERNER HANS FREDERIK ABRAHAMSON
LÆSSØE

BIDRAG TIL CHARAKTERISTIK
PAA GRUNDLAG AF BREVE MELLEM HAM OG ANDRÆ
FRA 1840 TIL LÆSSØES FALD I SLAGET VED ISTD (1912).

GEHEIMERAADINDE ANDRÆS POLITISKE DAGBØGER

UDGIVNE

MED BIDRAG TIL BELYSNING
AF DE I DAGBØGERNE NÆVNTE PERSONER
OG BEGIVENHEDER

AF

POUL ANDRÆ.

ANDET BIND

FRA MARTS 1856 TIL MAI 1857.

KJØBENHAVN.
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

1916

TRYKT I 500 EXEMPLARER

KØBENHAVN — GRØBES BOGTRYKKERI

FORORD.

Ogsaa ved Udgivelsen af det foreliggende 2det Bind af Fru Andræs politiske Dagbøger ere disse gjengivne efter Originalen paa samme nøiagtige Maade som anført i Forord til 1ste Bind, dog at dennesinde er fundet rigtigt at udelade et og andet skarpt Udtryk, som i Øieblikkets Misstemning udtalt af Andræ om politiske Personligheder kunde befrygtes at vække Anstød hos Nærbeslægtede af de Paagældende.

Som det af Indholdet sees, er Udgivelsen ogsaa af dette Bind ledsaget ikke blot af en Række forklarende Smaa-bemærkninger i Noter under Texten, men yderligere med en Række «Tillæg» af saare forskjelligartet Indhold — «Tillæg», der for den overveiende Deel skyldes Andræs Efterladenskab af Breve og originale Aktstykker, men stundom ogsaa Datidens politiske Litteratur, og om hvilke man vistnok vil erkjende, at det har været forbundet med ikke ringe Arbeide at fremdrage og tilrettelægge dem.

Endvidere er i «Tillæg» optaget endeel smaa Brudstykker af egne ungdommelige Optegnelser fra det paa-

gjældende Aar 1856—57, væsentligt fremtrædende som en fyldigere Omtale af hvad kun ganske kort eller slet ikke er berørt af Fru Andræ, men ved en enkelt Leilighed mig personlig ene vedrørende, forsaavidt nemlig Andræs Ønske om ved en Skolereform at faae Græsk afskaffet som Undervisningsfag i de lærde Skoler har ladet mig — under saa meget Alvorsfuldt paa Politikens Omraade — ved Erindring fra egne Skoledage oplyse, at han i saa Henseende ei er bleven paavirket af sin ældste Søn. Iøvrigt ved disse Ungdomsoptegnelser blot at bemærke, at deres Retskrivning som foreliggende i en Dagbog til egen Moro af en 13-aarig Skoleelev er bibeholdt.

Alle i nærværende Bind, være sig heelt eller deelvis, benyttede Breve og Aktstykker ere afgivne til Rigsarkivet.

Ogsaa dennesinde er der fra forskjellig Side godhedsfuldt ydet mig Bistand, for hvilken jeg herved bringer min erkjendtlige Tak.

August 1916.

P. A.

GEHEIMERAADINDE ANDRÆS
POLITISKE DAGBØGER

INDHOLD.

	Side
FØRSTE AFSNIT: FRA RIGSRAADETS FØRSTE SAMMEN- TRÆDEN D. 1STE MARTS 1856 TIL DETS SLUTNING D. 2DEN JUNI 1856	3
ANDET AFSNIT: FRA JUNI 1856 TIL MINISTERKRISEN I SEPTEMBER—OKTOBER 1856.	55
TREDIE AFSNIT: MINISTERKRISEN I SEPTEMBER—OK- TOBER 1856.	87
FJERDE AFSNIT: FRA ANDRÆS OVERTAGELSE AF KON- SEILSPRÆSIDIET I OKTOBER 1856 TIL HANS AFGANG SOM KONSEILSPRÆSIDENT I MAI 1857	127
<hr/>	
TILLÆG	185

Af Tillægene fremhæves:

Smaa Optegnelser af H. E. Schacks Dagbog (S. 190
—194).

Erindring fra Skoledagene: Græsk og Matematik
(S. 196—201).

Andræ og Marmorkirke-Ruinen (S. 201—204).

Moltke's Afskedigelse fra Gesandtskabsposten i Paris
(S. 206—211).

Johan Bülow's Indtræden i diplomatisk Tjeneste (S. 213
—218).

Kriegers Indtræden som Minister i Oktbr. 1856 (S. 218
—224).

Andræ og H. E. Schack (S. 228—230).

«*Theaterlogesagen*» (S. 231—234).

Johan Bülow's fortrolige Brev til Andræ (S. 234—241).

Fru Andræs Fødselsdag 5te April 1857 (S. 253—255).

PERSON-REGISTER 263

FØRSTE AFSNIT.

FRA RIGSRAADETS FØRSTE SAMMEN-
TRÆDEN D. 1STE MARTS 1856 TIL DETS
SLUTNING D. 2^{DEN} JUNI 1856.

*Fra Rigsraadets første Sammentræden d. 1ste Marts 1856
til dets Slutning d. 2den Juni 1856.*

1. [Marts]. Rigsraadet er aabnet idag, og i stor Pragt gik Kongen derover med Ministeriet og hele sit Hof. Bang rakte ham Throntalen, som han oplæste paa en meget smuk Maade. Efter de behørige Hurra gik Kongen og hans Suite.

Madvig gik hen paa Præsidentpladsen og foreslog til at prøve Valgbrevene en Comité nedsat, valgt [bestaaende] af det første Medlem af hver Afdeling. Da han nævnte den første af den tyske Afdeling, Scheel-Plessen, svarede denne, at han ikke ønskede at have Noget dermed at gjøre; dersom Præsidenten forlangte det, skulde han sige sine Grunde. Præsidenten brød sig ikke derom; Sagen var ikke saa vigtig; han kunde gaae til den Næste. Reventlow-Jersbeck (Nr. 2) svarede, at han henholdt sig til sin Collega. Reincke (Nr. 3) svarede, at dersom det ikke var en Fordring, men kun et Spørgsmaal, saa henholdt ogsaa han sig til sine to ærede Colleger. Pauly (Nr. 4) svarede: «Ich bin bereit!» Efter denne lille Scene udviklede sig en Dis-

cussion, i hvilken Scheel-Plessen sagde, at han ikke ansaae hverken sig eller nogen af den holstenske Stænderforsamling valgt Rigsraad som lovlig valgte, — «det var ikke Forsamlingen, som havde sendt dem, men en ubetydelig lille Fraction, som valgte efter en meget besynderlig Valgmethode». Andræ imødegik ham; Tscherning holdt med ham [Scheel-Plessen]. Reventlow-Jersbeck talte i Retning af Scheel-Plessen. Bargum tog Ordet og sagde, at dersom man ansaae de af den holstenske Forsamling Sendte som ulovlig Valgte, saa maatte dette ogsaa være Tilfældet med de af de andre Forsamlinger Valgte. Scheel-Plessen og Reventlow gik ind derpaa, men kom imidlertid ind paa Mere, end de kunde rede sig ud af. Tilsidst døde det hen¹⁾. — Andræ tilligemed flere Andre, som jeg har talt med, synes imidlertid, at de have prostitueret sig.

3. [Marts]. Idag er ikke passeret noget Mærkværdigt i Rigsraadet. Endeel Love bleve forelagte. — Jeg var i Formiddags ude hos Fanny [H. E. Schacks Hustru] og saae paa Veien paa en heel Deel Leiligheder, men ingen duede.

4. [Marts]. Reich var her iaften; han var ikke ganske

¹⁾ I Rigsraadstid. 1856, Sp. 7 berøres ikke nærmere den lille Episode, der som Svar paa det i Throntalen udtalte Haab om «den Enighed og gode Forstaaelse», hvoraf Forsamlingen skulde være besjælet, «i Samvirken til Fædrelandets Vel», ikke kan Andet end have gjort et pinligt Indtryk. Af Rigsraadstid. l. c., Sp. 9 ff. sees derimod, med hvor stor Ihærdighed Scheel-Plessen og Fæller i et følgende Møde begjærede Forhandlingsprotokollen tilført, at de ikke, som skeet i den, betegnedes som «valgte af den holstenske Stænderforsamling», men «kun af enkelte Medlemmer af denne».

indtagen i Holstenerne, men syntes, de havde nogle særdeles ubehagelige Physiognomier, især Reventlow og Scheel-Plessen.

Idag foregik en lille Scene i Rigsraadet. Reventlow [-Farve] forstod ikke Madvig og spurgte sig for. Madvig svarede omtrent, at det ikke var Pligt, men at han vilde vise den Imødekommen at sige det paa Tydsk ¹⁾. Reventlow svarede derpaa, at det var Præsidentens Pligt, og ikke nogen Imødekommen ²⁾. Madvig svarede. Da Reventlow derpaa atter vilde tage Ordet med en vis Vrede, kom et stærkt «Hys!». Reich sagde, at han skar et skrækkeligt Ansigt og selv hyssede ud i Forsamlingen.

5. [Marts]. Lige for Ministerpladserne sidde: Tillisch, Bardenfleth, Heltzen, Burchardi og nogle Andre, som blive kaldt «de nye Ministre». Ganske vist er det, at Reactionen er vaagnet til nyt Liv, og at de, som skulde være Ministeriets bedste Venner, ere saa dumme i deres Midte at optage Folk som Tscherning, Gert Winther, I. A. Hansen og Lindberg. Med saadanne Medlemmer udelukke de endeel fornuftige Folk, som ellers vilde have været med, til Ex. Kauffmann ³⁾.

Tillisch er meget activ; han er egentlig Fører for høire Side. Igaar kom han hen og viste Andræ en Liste paa Comitémedlemmer til Forretningsordenen: Burchardi, Brockdorff, Lehmann, Rotwitt og En til, og spurgte, om

¹⁾ Rigsraadstid. 1. c., Sp. 70.

²⁾ 1. c., Sp. 71, hvoraf sees, at det ikke som ovenanført var «Reventlow-Farve», men Scheel-Plessen, som tog til Gjenmæle mod Madvigs Udtalelse.

³⁾ Davær. Amtmand over Kiel med flere Amter i Holsten, Oberstl. H. A. Th. Kauffmann (Dansk biogr. Lexikon IX, S. 105).

han kunde stemme paa dem. Andræ svarede «Ja»; kun ønskede han Rotwitt forandret til Bruun¹⁾. Dette vare de meget beredvillige til at gjøre. Andræ raadede nu Tillisch til, at begge Partier skulde slaae sig sammen; den Liste vilde de Andre vist godt kunne gaae ind paa. Lehmann kom til i det Samme; han blev kaldt paa og viist Listen. Centrum havde sat Bargum og Müller og J. E. Larsen, Lehmann. Imidlertid mente han, de nok vilde gaae ind paa Høires Liste, hvilket Hall senere bekræftede. Da det imidlertid kom til Afstemning, viste det sig, at man (som Tillisch havde sagt) ikke kunde stole paa dem; thi Bargum og Müller vare satte igjennem og Burchardi udelukket.

6. [Marts]. Torsdag. Igjen Møde i Rigsraadet. Tale om Offentlighed, som blev vedtaget eenstemmigt. Ussing var den, der talte meest derimod²⁾. — Om Middagen, da Hall og Egede vare her, kom David; han bragte selv Navnene paa de Medlemmer, som de havde valgt paa i Comitéen, og Andræ bad ham da gaae ind med at drikke Kaffe. Jeg syntes ikke om ham; han var forresten meget enig i, hvad de to Ministre syntes. Han vilde see at faae dannet et Centrum, som skulde udskyde alle Yderligheder, saavel tilhøre som tilvenstre.

Reventlow-Jersbeck seer ud som en ægte gammel Ridder, Scheel-Plessen derimod som en ubetydelig Jøde; alle de andre Tydskere havde ikke noget Remarquabelt ved

¹⁾ Baade Fabrikeier M. P. Bruun og dennes ældre Broder, Landstingets Formand, P. D. Bruun, vare Medlemmer af Rigsraadet; formentlig gjaldt Andræs ovenanførte Ønske den Sidste, der ogsaa blev valgt til Medlem af Udvalget for Forretningsordenen (Rigsraadstid. I. c., Sp. 76).

²⁾ I. c., henholdsvis Sp. 147, Sp. 123 ff. og Sp. 144—145.

sig. — Gagetillæget for Embedsmænd er i denne Tid for. Tscherning, Hother og Alfred Hage samt nogle enkelte Andre tale derimod, de Andre derfor¹⁾.

10. [Marts]. Endnu idag blev Loven om Gageforhøielsen ikke færdig, men skal under Behandling endnu imorgen. A. Hage fordrer paa sin sædvanlige Maade Oplysninger af Regjeringen, specielle Lister over alle Embeds- og Bestillingsmænd²⁾.

11. [Marts]. Idag endte Behandlingen om Gageforhøielsen. Det har forundret mig meget at lægge Mærke til, at Rigsraadet allerede saa temmelig ligner Folkethinget. Lehmann, Tscherning og Brødrene Hage spille Hovedrolle, raabe mod de Gageforhøielser, imod de 500 Rdl. til Rigsraaderne, etc. etc. — Reventlow-Jersbeck talte idag, med Hensyn til Formen ganske fortræffeligt. Hvad han sagde, kunde jeg ikke høre; men Andræ sagde, det var meget godt³⁾. Reich holdt ogsaa sin første Tale idag⁴⁾, som han skilte sig godt fra. Tydskerne lade til at blive mere fordragelige. Scheel-Plessen og Reventlow-Jersbeck, som den første Dag sagde, de vare komne for at protestere imod deres uretmæssige Valg, sagde idag, at efter deres Mening maatte man være yderst bange for at gjøre Forandringer i Forfatningsloven, indtil det havde viist sig at være nødvendigt. Scheel-Plessen tog engang idag fejl og talte Dansk istedetfor Tydsk; naturligviis var det kun et kort Svar⁵⁾.

¹⁾ Rigsraadstid. l. c., Sp. 221 ff.

²⁾ l. c., Sp. 296 ff.

³⁾ l. c., Sp. 350 ff.; Bemærkning i «Tillæg».

⁴⁾ l. c., Sp. 314 ff.

⁵⁾ Fremgaaer ei af Rigsraadstidende; Bemærkning i «Tillæg».

12. [Marts]. Hother Hage fremkom idag med stor Salvelse med sit Forslag om, at de 500 Rdl. skulde bortfalde¹⁾. Ham svarede Rosenørn ganske fortræffeligt og ligeledes I. A. Hansen, som fraraadede det. Treschow talte ogsaa fraraadende²⁾, men ham kunde jeg ikke høre. Rosenørn sagde blandt Andet, at en stor Deel Embedsmænd, hvoriblandt han selv, vilde ikke have Raad til at komme i Rigsraadet, dersom de intet Vederlag fik. Han kunde imidlertid godt sætte sig ind i, at de Riges Følelser stødtes ved at modtage et Honorar, hvortil de ikke trængte, og han syntes derfor, det var rimeligt, at Hver, som ikke vilde have Gage, gjorde Afkald derpaa for sig³⁾.

Idag, 13. [Marts] var Discussionen meget kjedelig. Marineministeren fremlagde nogle Love, og derpaa Comitévalg.

14. [Marts]. Lehmann bliver endnu bestandig ved at føre det store Ord⁴⁾; dog troer jeg ikke, han indtager Tydskerne derved; Reventlow-Farve udtalte sig idetmindste ikke fordeelagtigt om ham.

¹⁾ «Forslag til Andragende om Ophævelse af § 36 i Forfatningsloven», Rigsraadstid. l. c., Sp. 390 ff.

²⁾ l. c., henholdsvis Sp. 419 ff., Sp. 406 ff. og Sp. 404 ff.

³⁾ l. c., Sp. 415—416: — — «Der er jo ikke det mindste Saarende for os Andre i, at de Herrer, som have Raad dertil, renoncere paa deres Diæter eller Rigsraadsvederlag. Fattigdom er virkelig ingen Skam; den, som er rig, kan tillade sig visse Udgifter, som Andre maa nægte sig, og disse kunne ligesaavel bestaae i positive Udgifter som i at renoncere paa Indtægter, hvorpaa Andre ikke kunne renoncere».

⁴⁾ Særlig som Ordfører ved Behandlingen af Lovforslag til Forretningsordenen for Rigsraadet; eksempelvis l. c., Sp. 486—489, jfr. «André og Fællesforfatn. af 2. Oktbr. 1855», S. 122 ff.

15. [Marts]. Idag var Prinds Ferdinands Paragraph¹⁾ til 3die Behandling; imod talte Reventlow-Farve og R.-Jersbeck, Scheel-Plessen og Rumohr. For den, Andræ, David, Bang og Lehmann. Det var meget livligt²⁾. Ved navnlig Afstemning vare 12 imod den, af hvilke de Danske vare: Scavenius, Holstein, Carlsen. Et Møde havde været holdt Dagen iforveien, hvorved Bluhme nok ogsaa havde bestemt at ville stemme «Nei»; men da han saae, han skulde staae alene med Holstein og Scavenius, svigtede han. Hall og Andræ ønskede bare, han havde stemt imod, ogsaa for derved at skille sig mere fra Tillisch og Bardenfleth.

Hall spiste her til Middag idag; han var vred paa Andræ, fordi han altfor meget skød Centrumspartiet fra sig; han beskyldte ham for at fornærme dem Allesammen. Broberg havde beklaget sig for Hall over den Maade, Andræ havde svaret ham paa et Forslag om at gjøre Gageforbedringsloven til eetaarig³⁾. Saadanne Propositioner kunde

¹⁾ Udkast til Lov ang. Tillæg til § 5 i Forfatningsloven af 2. Oktbr. 1855; nærmere omtalt i vol. I, «Tillæg», S. 238—240.

²⁾ Rigsraadstid. l. c., Sp. 548 ff.; Andræs korte Tale Sp. 556—57, jfr. Thorsøe, «Kong Frederik den Syvendes Regering», vol. II, S. 496—497.

³⁾ Feilskrift for Alfred eller Hother Hage, der begge i Mødet d. 10de Marts tog Ordet for, at «Gageforbedringsloven» skulde gjælde for eet Aar istedetfor som foreslaet for to (Rigsraadstid. l. c., Sp. 265 ff. og 296 ff.), medens Broberg kun stillede Forslag om Nedsættelsen af et Udvalg (l. c., Sp. 342). I Andræs Svar til Brødrene Hage (l. c., Sp. 335 ff.) sees intet Stødende, pointerende bl. A. at «maatte betragte det som aldeles utilraadeligt, da den hele finantsielle Ordning medfører en 2aarig Finantsperiode, en 2aarig Sammentræden af Rigsraadet, aldeles undtagelsesviis at bestemme, at denne Lov kun skal gjælde for 1 Aar» (l. c., Sp. 339); Brobergs Forslag blev ikke imødegaaet af Andræ.

de gjøre i Folkethinget, men han [Andræ] havde ikke isinde at gaae ind paa dem. Ogsaa Lehmann, Aagaard og Andre havde følt sig fornærmede. Hall var selv noget afficeret deraf, sagde, de skød deres Venner fra sig, de kunde dog aldrig stole paa David, Ussing etc. Andræ paa sin Side gav Finter til dem, der lod sig lede hist og her af Lehmann, Hage og Consorter.

Finantsudvalget vilde idag vælge 3 til; Centrum eller endeel deraf vilde have Tscherning, men Andræ gik til nogle gode Venner: Bruun, Unsgaard, Reich og Kauffmann og raadede dem derfra, og bevirkede derved, at de Valgte bleve: Reich, Tuxen, Kauffmann¹⁾.

Bluhme og Spönnneck havde igaar indstillet, at alle Toldembedsmænd skulde have et Gratiale, fordi der i denne Tid havde været fordoblet Arbeide i Anledning af Sundtoldafløsningen, men Andræ refuserede det. — Deres Godhed kommer vel meest af, at de gjerne vilde volde ham Ubehageligheder ligeoverfor alle de paaholdende Repræsentantforsamlinger.

Igaar var der stort Selskab hos Moltke; Prindserne vare dér. Andræ havde en Samtale med Prinds Ferdinand om § 5, som han sandelig ikke brød sig om, de [Rigsraadet] forkastede. Men Andræ forsikkrede ham, det var en stor Fornærmelse mod Hs. kgl. Høihed, og Treschow, som stod hos, bekræftede det. Andræ var imidlertid paa sin Side meget vred paa disse slette vaklende Venner, hvis Venskab tidt skadede En mere end de Andres Fjendskab. Han er nær ved at foretrække David, Ussing, Mourier.

16. [Marts]. Krieger har ikke været her idag. Hall

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., henholdsvis Sp. 423 og Sp. 525.

siger, at han er meget behagelig at have som Departementschef.

17. [Marts]. Aften er der Møde i Rigsraadet formedelst Statsraad, der afholdes om Formiddagen. For at blive færdig i rette Tid hjalp Kongen Simony ved at sige: «Aah den Byggelov¹⁾, den kjender jeg, læste den imorges; vi kunde maaske bare faae Indstillingen». Men Simony pleier gjerne dog at skulle give en lille Forklaring om hver Paragraph, selv om Loven indeholder 84 Paragrapher,

Efter Rigsraadsmødet idag havde Hall og Andræ en Sammenkomst med Lehmann, Brunn, Aagaard, hvori Andræ ganske uforbeholdent udtalte sig om Forholdene i Almindelighed og deres forkerte Opførsel i Særdeleshed. Det blev forøvrigt meget vel optaget baade af Lehmann og de Øvrige.

Forleden Dag da Scheele talte med Andræ, talte han om, at han vilde gaae op og gjøre Monrad en Visit. «For Guds Skyld», sagde Andræ, «saa vil man jo imorgen sige, at De har bedt ham om at være Minister. Bliv med det, til der er mere Nød paa Færde». Scheele gav ham Ret deri, men sagde, han havde slet ikke tænkt derpaa. Han viste Andræ nogle Breve fra en Søn i Frankrig. Scheele har en meget stor Indflydelse hos Kongen, som næsten ikke kan undvære ham, men skriver og sender Bud til ham hver Dag; han spiser dér ogsaa daglig. Han

¹⁾ Vedrørende «de kongelige Bygninger», jfr. «Udkast til Lov om Tillæg til det foreløbige Normalbudget af 28. Febr. 1856 i Finantsperioden 1856—58, forsaavidt vedkommer Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender» (Anhang A. til Rigsraadstid. I. c., Sp. 647).

klagede over, at det jo rigtignok sinkede ham dygtigt, saa han ønskede, Kongen snart vilde reise.

Andræ havde forleden Dag en Samtale med Bardenfleth om Kongen. Bardenfleth holdt meget af ham og sagde, at det elskværdige, ligefremme Væsen, han i Almindelighed havde, det var hans eget, og alt det mindre Behagelige indgivet ham af hans Omgivelser. Man kunde for Ex. være vis paa, at naar Kongen fordrede flere Penge eller gjorde andre lignende Pretentioner, saa var det oprindelig ikke af ham, men af de om ham værende Personer.

Krieger var her idag (Skærtorsdag). Han talte lidt om Monrad og sagde, at denne ikke havde været rigtig fornøiet med Hall i Skolesagen. Andræ var heller ikke fornøiet, men i anden Retning end Monrad.

Vi talte idag, da Krieger var her, om Holstenernes Fordring [Forslag til Andragende] om at faae Fællesforfatningen forelagt de slesvigske og holstenske Stænder¹⁾. Der er endnu ikke rigtig Enighed om, hvorledes det skal tages, men afslaet bliver det da.

21. [Marts]. Idag (Langfredag) vare vi ude hos Egede og Fanny. De ere begge elskværdige som Vært og Værtinde. Den lille Gerda [Egede og Fannys Datter] har i denne Tid en daarlig Finger, som Fenger kom og saae til. Den blev skaaret lidt med en Kniv af det skrækkelige Bestik. Victor, der ligesom vi andre i Begyndelsen var nede i Stuen, blev stærkt afficeret deraf og gik ud for at drikke noget Vand. Da jeg kom hen til ham, var han lige ved at besvime, og vi maatte lægge ham lidt paa Sophaen.

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 615

Han kom sig imidlertid snart, og vi gik hjem uden ulykkelige Tilfælde.

22. [Marts]. Idag (Lørdag) var Hall, lille Carl [Halls yngste Søn] og Egede hos os til Kaffe. Vi havde en temmelig lang Samtale om, hvorvidt Rigsraadet skulde have Interpellationsret. [P. D.] Bruun har gjort et Forslag, hvorved det faaer det paa en temmelig begrændset og for Regjeringen lidet generende Maade. Dette syntes Hall og Egede skulde gaae igjennem; det var, som sagt, ikke generende, og man meente, at Forskjellen mellem Rigsraad og Folkething skulde ikke bestaae i, at Rigsraadet fik mindre Magt, men i at det brugte den bedre. Andræ indrømmede endeel af dette, men frygtede bestandig for Følgerne af ethvert concederende Skridt.

Endeel Embedsbesættelser vare ogsaa paa Bane. Raasløffs Afgang, Simonys forventede ditto gjør, at der er en Leden efter dygtige Folk. Vi kunde imidlertid Ingen finde, som vare tilfredsstillende. Tillisch var der Tale om til en af Ministerportefeuillerne og om [A. W.] Scheel. For at opnaae at skille dem fra deres gamle Colleger kunde det være ret hensigtsmæssigt, thi hele Personalet staaer endnu aldeles til Tjeneste og kunde gjerne om fjorten Dage være tilbage som et nyt Ministerium; endnu kaldes det bestandig «det gamle Ministerium»; Bardenfleth og Rosenørn bleve nævnte til Overpræsidentværdigheden; J. E. Larsen [til] Justitiarius; istedetfor de eventuelt afskedigede Assessorer Stellwagen og Nielsen: Casse og Mollerup.

24. [Marts], 2den Paaskedag, som alle Helligdage, yderst kjedsommelig.

25. [Marts]. Børnene idag et lille Chokoladeselskab. Ministerconference fra 12—3. Affairerne brouillere mere

og mere. Idag var Embedsbesættelser paa Bane. Larsen som Justitiarius, blev foreslaaet, men det kunde Bang, efter Instruction fra Treschow, slet ikke gaae ind paa. — Hall fordrede, for at kunne blive dér [i Rigsraadet], at Interpellationer skulde finde Sted. — Andræ, da Discussionen senere kom til Bestallinger og Eedsvæsen, at Militaire skulde aflægge Eed paa Forfatningen ligesaavel som Civile¹⁾; imod dette er Lüttichau og Scheele.

Andræ er kjed af det Hele; af Simony, som er svag, af Bang, som er ditto, af Lüttichau, som er en gammel Stokmilitair, etc. etc., og dobbelt kjed af, at der ikke er Nogen at sætte istedet. Slyngler og Pjalte²⁾ er der endeel at vælge iblandt; jeg synes, de Sidste maa være at foretrække, især for Folk, som altid gjerne ville have deres Villie.

Da Fru Hall var her sidst, talte hun om det ulykkelige Huus, som de nu havde hos Heibergs, hvilket hun sagde var en retfærdig Straf for den Egoisme, de i alle Forhold havde viist. Venskab og virkelig sund og sand Følelse havde de aldrig kjendt til, kun en pauvre Form, som havde ihjelslaet det Naturlige.

27. [Marts]. Fru Gyllembourg ligger paa 3die Aar som levende død, og Heiberg og Fru Heiberg har den allerubehageligste Stilling ved Theatret. Alle Mennesker, selv de bedste Venner, ønske Heiberg bort som Theater-directeur; han chikaneres og chikanerer, men Intet nytter; den ulykkelige Hall giver fine Vink, men til Syvende og

¹⁾ Vol. I, S. 122; Bemærkning i «Tillæg».

²⁾ «Ræve og Cujoner», udtrykker Krieger sig i Brev til Andræ fra Foraaret 1856 (vol. I, S. 258), «er der nok af».

Sidst bliver han dog nødt til at give ham simpelthen sin Afsked. I Paasken har Hall sagt, det skulde afgjøres, og idag, da han var her til Middag, læste han Noget af et Brev, han samme Dag havde faaet fra Heiberg, og som udtalte Ønske om en Samtale, for at de nærmere kunde tale om hans tilkommende Stilling som Censor ved Theatret. Oprindelig havde han [Heiberg] nok ønsket at blive i Directionen (der skal være en saadan paa 3 Medlemmer), men Treschow havde raadet derfra. Fru Heiberg siges at være meget svag.

28. [Marts]. Om Interpellation har der været nogle Debatter. Andræ vilde egentlig ikke, de skulde have nogen Ret i saa Henseende; men han cederede dog og gik ind paa et Forslag, som [P. D.] Bruun vilde stille og som var meget moderat. Da det imidlertid kom saa vidt, at det skulde frem, var det undergaaet en temmelig Forandring, som Andræ ikke vilde gaae ind paa, men var vred over som et Brud paa Overenskomst¹⁾. Bang har nogen Deel deri; han ærgrer i det Hele tidt Andræ mere ved sit Vendekaaberi og sin Confusion end ved ond Villie, saameget mere som Villie ikke er Noget, han har formeget af. Angaaende en paatænkt Jernbane fra Kbhavn til Helsingør²⁾ har han ladet sig kjøre i et Musehul af A. Hage, som vilde have, han skulde «storme» den igjennem i en Hast.

29. [Marts]. I Ministerconference idag kom den omtalte Jernbanesag for, og Andræ sagde dér, at iaar kunde den ikke komme til at gaae igjennem; han kjendte den

¹⁾ Udvalgets Forslag i Rigsraadstid. I. c., Sp. 827; Bangs Foredrag I. c., Sp. 954 ff.

²⁾ Dep. tid. 1856, S. 177—178.

ikke og maatte have Tid til at sætte sig ordentlig ind i den. Hvad A. Hage ikke allerede er vred, det bliver han nu. Reich fortalte, at hans [Hages] Vrede og Indignation skinnede igjennem ved enhver Leilighed i Comitéen [d. e. Finantsudvalget], hvori de ere samlede. «Ja, han [Andræ] forstaaer det jo ikke; de Svar, han gav Dem [Fenger], vare aldeles grebne ud af Luften». Fenger: «Nei, jeg be'er, saa har De ikke forstaaet ham». Scheel-Plessen blandede sig derpaa deri og sagde, han fandt, det burde gaae som Finantsministeren ønskede. — Reich talte ogsaa om, hvorledes Lehmann i Begyndelsen havde meent at kunne tage ham [Reich] under sine Vinger og sige, hvorledes der skulde stemmes til Comitémedlemmer etc. — De (Lehmann og hans lille Parti) vare ogsaa vrede, fordi han vilde tale i Frederiksværkersagen¹⁾, vilde imponere ham ved at tale om hans politiske Ungdommelighed, men han lod sig da ikke skræmme. Lehmann har allerede begyndt at tabe i Indflydelse, og han er ikke længer vis paa at sætte sine Stemmesedler igjennem. Reich talte om, at de havde tænkt paa at stifte et Centrum, hvorfra alle Yderligheder skulde være udelukkede, og som de ønskede, Rosenørn²⁾ skulde staae for. Rosenørn tænkes ogsaa paa til Overpræsident.

Da jeg havde talt lidt med Reich, skulde han ind til

¹⁾ D. e. «Udkast til Lov ang. Salg af forskellige Statskassen tilhørende Eiendomme paa Frederiksværk», under hvis 1ste Behandling (Rigsraadstid. I, c., Sp. 457 ff.) Reich og Lehmann polemiserede bl. Andet om Hensigtsmæssigheden af et Udvalgs Nedsættelse (I, c., Sp. 473—474).

²⁾ Daværende Amtmand over Randers Amt, Matthias Rosenørn (Dansk biogr. Lexikon XIV, S. 314).

Andræ og corrigere et Nr. —, og Krieger kom saa ind til mig. Han var vel fornøjet med Hall som slesvigsk Minister og vilde have, han skulde overtage den decideret¹⁾. — Han beklagede, ligesom vi her beklage, at Ministeriet ikke træder lidt mere handlende op, f. Ex. overfor Høiesteret. Det har ogsaa været bestemt her mellem Andræ og Hall, at Nielsen, Lowzow og Stellwagen skulde gaae og erstattes af J. E. Larsen, Casse og Mollerup. Da det kom for i Ministerconferencen, havde imidlertid, besynderligt nok, Bang en saa decideret Mening imod Larsen som Justitiarius, at man foreløbig maatte lade Sagen falde. Man siger, Bang talte efter Treschows absolute Ordre.

Idag i Rigsraadet forelagde Andræ nogle Lovforslag, blandt andre ogsaa om Kassefordelingerne. Imod disse Fordelinger talte A. Hage, Reincke og Tscherning. Andræ imødegik dem i et langt og udmærket godt Foredrag²⁾, som jeg ogsaa har hørt gjorde en særdeles god Virkning paa Forsamlingen. David talte dernæst, men sagde, at efter et saa klart Svar, som det Finantsministeren havde givet, vilde han kun sige nogle Ord³⁾. Derefter talte ingen Tydsker mere, kun Tscherning, som blev lidt spøgefuldt behandlet [af Andræ]⁴⁾. Monrad var der for første Gang.

¹⁾ Herom henvises til Udtalelser i Breve fra Krieger, vol. I, «Tillæg», S. 258.

²⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 759—772.

³⁾ I. c., Sp. 772: «Da imidlertid den ærede Finantsminister har imødegaaet det Medlem, som reiste hine Bemærkninger, med en saa stor Klarhed, som jeg troer det er muligt at tilveiebringe med Hensyn til saadanne Talforhold, hvorom her egentlig handles, saa vilde det vistnok være overflødigt, at jeg i den Henseende tilføjede Noget».

⁴⁾ I. c., Sp. 782 ff.; Andræs spøgefulde Svar I. c., Sp. 788—790.

Igaar, 1. [April], Statsraad her [d. e. i Kbhavn], Kl. 9, derefter Kl. 2 med Kongen paa Charlottenborg, derefter til Taffel. Andræ havde som sædvanligt tilsendt Kongen et Lovforslag for seent, først Dagen iforveien; dette har Kongen ofte anket over til alle Ministrene. Da de efter Statsraadet kom ind at spise Frokost igaar, sagde Kongen, truende med Fingren: «Finantsminister! Finantsminister! De gjør mig dog tilsidst fortvivlet med alle de Lovforslag, som De sender mig ved Nattetide». Andræ lo; men lovede Forbedring. Ved Taflerne hos Kongen sidder Andræ gjerne ved Siden af Danneskjold¹⁾; han er meget reactionair, men morsom og ligefrem. De sige rigtignok begge til hinanden, at de ødelægge deres Renommée ved at tale saameget sammen, men lader det dog gaae. Danneskjold hæver de gamle Ministre, Høiesteret, Holstenerne, etc. for at høre dem nedrevne, hvilket han ogsaa gjerne gaaer ind paa. Stundom taler Andræ med stor Respect om de danske Aristocrater, men saa er det Danneskjold, der holder igjen og siger: «Aa, veed De hvad, jeg troer, de kan gjerne holde dem ude paa deres Godser».

I Anledning af Fredslutningen [mellem Vestmagterne og Rusland efter Krimkrigen] skal Andræ i en kjedelig Hoben Selskaber, hos den engelske Buchanan, Dotézac, Prinds Ferdinand, Treschow, etc.

2. [April]. Igaar var jeg med Gusta ude paa «Venne-minde» for at see at faae en Sommerleilighed. Ogsaa paa et Sted ved Siden af, vare vi inde. Imorgen skulde vi faae Besked, om de vilde leie den ud, eller ei. Idag har Børnene og jeg været ude i Valby, hvor der var mange

¹⁾ Christian Greve Danneskjold-Samsøe, dengang beklædende bl. A Hofstillingen som Overskjænk (Dansk biogr. Lexikon IV, 187).

deilige Leiligheder, men alle bortleiede. — Egede var her idag til Middag. Andræ var godt fornøiet med David, som i Forretningsordenssagen talte godt¹⁾, misfornøiet derimod med Lehmann²⁾ og tildeels med Madvig, som stemte mod Regjeringen³⁾ (hans sædvanlige Taktik mod Venner). — Imorgen kommer Edle⁴⁾ til Byen og bliver her til Lørdag. Hos Fanny var jeg idag et Øieblik; «Lillan» [den lille Datter Gerda] er nu 5¹/₂ Maaned og gaaer frem i Dyd og Guds frygt.

3. [April]. Hall og Egede, som ellers ere her om Torsdagen, ere idag med Andræ hos Treschow.

5. [April]. Idag vare alle mine Søskende hos mig, og imod Sædvane havde jeg en meget behagelig Fødselsdagsformiddag; Fanny og «Lillan» vare her ogsaa; Egede bragte mig en Udstillingsbillet, Fanny Blomster, og Børnene et Etui.

6. [April]. Bladene bliver alt mere og mere bøse, især «Morgenposten»⁵⁾. Alfred Hage og de øvrige Venner ere ogsaa mindre venligt stemte i den senere Tid. Interpellationsretten vil de have i en større Udstrækning, end de rimeligviis faae den.

Igaar i Ministerconference kom Simony og vilde have

¹⁾ Rigsraadtid. l. c., Sp. 532 ff. og Sp. 873 ff.

²⁾ Særlig ved Lehmanns Udtalelser, l. c., Sp. 864 ff.

³⁾ Udvalgets Forslag (l. c., Sp. 823) «vedtoges med 33 Stemmer (Præsidentens iberegnet) mod 33», l. c., Sp. 941.

⁴⁾ Fru Andræ's ældste Søster, gift med Sognepræst i Taarnby paa Amager, Johansen.

⁵⁾ Exempelvis: «Morgenposten» 4. April, bemærkende bl. Andet: «Hvad han [Andræ] bestiller, er ikke godt at vide; han har vidst at faae skubbet en Mængde Forretninger fra sig, og at lægge en god Slump paa sin Collega, Hr. Bang, som jo rigtignok ogsaa har en heel Deel mere Dygtighed»; . . .

sine Colleger med med Hensyn til Besættelse af Overpræsidentposten. Bræstrup og Ussing(?) havde været hos Kongen om Posten. «Hvad for Noget?» sagde Scheele, «bliver den ikke lagt til Bunke?» — «Ja, det mente jeg ogsaa», sagde Bang, «saa kunde vi jo endogsaa komme til at give dem Ret, som sige, at jeg skal være Justitiarius, og Simony Overpræsident». Andræ tilføiede skjærtsende: «Ja, lad os lægge til Bunke, til vi have 7 store Embeder, et til hver af os, saa kunne vi rolig gaae af».

Ussing spurgte i sidste Rigsraadsmøde, om det forholdt sig saa, at Ministrene herefter bestandig skulde have 3000 Rdl. i Pension? Andræ svarede hertil, at ingen almindelig Bestemmelse var tagen derom, men at de nuværende Ministre, forsaavidt de ikke allerede tidligere vare rundeligere aflagte, skulde have 3000¹⁾.

7. [April]. Idag i Rigsraadet fortsattes Debatten om Pensionsloven [for Monarchiets Embedsmænd]. Andræ talte undertiden med lidt Aigreur. Især var han lidt affærdigende mod Monrad, som talte om, at Folkethinget skulde give «Decharge»²⁾.

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., henholdsvis Sp. 1019 og Sp. 1039—40.

²⁾ Ovenanførte fandt ikke Sted under Behandlingen af «Pensionsloven», men under en derefter foretaget 1ste Behandling af «Tillægsbevilling for Hinantsaaret 1855—56 forsaavidt vedkommer Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender» (I. c., Sp. 1107 ff.), hvor Andræ overfor Monrads gjentagne Paa-stand om, at der «udfordres Rigsdagens Samtykke eller Decharge» med Hensyn til Fællesudgifter, der have fundet Sted forinden den 2. Oktober (I. c., Sp. 1108—9, 1112), udtaler: «Den ærede Taler overseer — hvad jeg synes er tilstrækkeligt for at vise det aldeles Uholdbare i Paastanden — at den

Om Middagen fik Andræ en lille omineus Billet fra Egede, hvori denne raadede til lidt Forsigtighed ved Interpellationssagens Forelæggelse, da der ellers rimeligviis vilde indtræffe en Crisis. Hvad den rigtig betyder, veed jeg ikke endnu, da den var lidt paa Skruer.

8. [April]. Idag Statsraad. En ret mærkelig lille Begivenhed fandt Sted. Hall bragte denne Examenssag frem (hvorefter Examen kan tages i de forskjellige Fag saavel i Kjøbenhavn og Kiel som i Flensborg)¹⁾ umiddelbart i Statsraadet, fordi han var bange, at Scheele skulde reise en saadan Storm imod den, at den vilde blive ødelagt [forinden den kom] dér. Saasnart Scheele hørte de første Ord, begyndte han at spidse Øren, og da Hall var færdig, tog han Ordet med meget Vehemens og Bitterhed: «Sagen var for vigtig til ikke [først] at være foretagen i Ministerconference, og nu i Særdeleshed under en Minister, som tillige var dansk Cultusminister, var det dobbelt betænkeligt». Hall svarede meget godt og gav Bitterheder igjen. Bang talte decideret imod den. Andræ reiste sig nu og talte for den, kort, men saa man mærkede, han var complet enig med Hall, og derpaa gjorde Scheele om med en sand Virtuositet. Han reiste sig og talte vel endnu imod den, men ved et Par ubetydelige Modificationer var der tilveiebragt den skjønneste Enighed. Han kan nok magte

danske Rigsdag er efter Kundgjørelsen af 2den October 1855 [om Indskrænkningen af Grundloven af 5. Juni 1849] indskrænket til at forhandle Kongerigets særlige Anliggender alene» (l. c., Sp. 1112).

¹⁾ Vol. I, S. 148; nærmere Details fremgaaer af Bekjendtgjørelse af 2. Mai 1856 med flere (Dep. Tid. 1856, S. 558, 638, 683 og 786).

den Ene, naar han har den Anden paa sin Side, men ikke dem begge.

Egede kom her for lidt siden og fortalte om Grunden til sin Billet. Bang havde igaar med Hensyn til Andræ og hans Stilling til Interpellationssagen udtalt sig anderledes, end han pleiede. Det lod, som om han var fixet op af den Suhr-Rottbøllske Clique, og som om han var bestemt paa ikke at give efter overfor Andræ. Naar han ellers ved smaa Uenigheder bestandig havde sagt: «Ja, saa maa jeg gaae», sagde han nu: «Ja, kan vi ikke blive enige derom, saa træder han jo ud»¹⁾. Der er naturligviis endeel af Ministrene, der ønske det; om Hall er deriblandt, veed jeg ikke.

9. [April]. Strax imorges var Egede her lidt, medens vi sade ved Thebordet. Kl. 10 havde Andræ Audients, Kl. 11 Ministerconference, Kl. 1 i Rigsraadet og derfra hjem Kl. 6. Scheel-Plessens Tale²⁾ var meget lang og meget løs, ulogisk efter Andræs Sigende. Scheeles lang, men «korrekt». U. A. Holsteins og Mouriers meget fornuf-tige³⁾. Flere Talere vare ikke idag.

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg»

²⁾ Det er: Under første Behandling af det af ham og 10 andre Medlemmer indbragte Forslag om et Andragende til Kongen, tilsigtende — kortelig udtrykt — Forelæggelse for Rigsraadet af Udkast til en ny Fællesforfatning med tilhørende Valglov under Medvirkning af den slesvigske og den holstenske Stænderforsamling og det lauenborgske Ridder- og Landskab (Rigsraadstid. l. c., Sp. 1135; Forslaget i Anhang A., Sp. 1055).

³⁾ l. c., henholdsvis Sp. 1135—1156, Sp. 1156—1173, Sp. 1173—1177 og Sp. 1177—1198.

10. [April]. Idag fortsattes Discussionen over Scheel-Plessens Forslag. Han selv havde igjen idag Ordet¹⁾. Hall og Egede vare hos os om Middagen. Alt var meget godt. Hall sagde, at Stemningen var bleven bedre i Ministeriet ved disse tyske Stridigheder. Hall fandt, at Scheel-Plessen havde været meget impertinent²⁾ og kunde nok ønske at ironisere lidt over ham, hvortil han havde givet god Anledning. Madvig har ikke altid været heldig som Præsident; han slaaer rask ned paa de Danske, men Tydskerne lader han sige, hvad de ville³⁾.

Hall havde nylig været ude hos Heibergs en Middag, for at tale med dem begge om, hvordan det skulde være. Fru Heiberg var i Begyndelsen meget agiteret og sagde, «at det især vilde være hende utaaleligt at spille med Wiehe, med hvem hun i mange Aar havde staaet i et saa godt Forhold, og som ogsaa virkelig skyldte hende saa Meget». Hun mente tillige, at hendes Helbred gjorde det nødvendigt for hende at lade være at spille i længere Tid⁴⁾. Udsigterne ere forresten slette nok. En gammel

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 1203 ff.

²⁾ Exempelvis, I. c., Sp. 1203—1204.

³⁾ Man sammenholde dog Madvigs Irettesættelse af Scheel-Plessen for hans Udtalelse den ovenanførte Dag: «Anstatt Gründe vorzubringen hat man Grobheiten gesagt . . .», saalydende: «Der er intet Medlem her i Forsamlingen, som har brugt «Grovheder»; selv om der kunde være fremført en enkelt uheldig Yttring, saa er det ærede Medlem aldeles uberegtiget til at betegne Ytringer, som ere faldne her i Salen, som «Grovheder» (I. c., Sp. 1204).

⁴⁾ Johanne Luise Heiberg, «Et Liv gjenoplevet i Erindringen», vol. III, S. 270 ff.

Rector Dorph¹⁾ bliver foreløbig ansat som Directeur, Christensen bliver Committeret og Heiberg Censor. Det Hele kommer saa til at staae mere umiddelbart under Cultusministeriet. I Begyndelsen havde det været meget ubehageligt for Hall, men siden vare Alle blevne i bedre Humeur, og Hall blev ganske forundret, da han hørte Klokken slaae 10. Forresten haabede han ikke [turde han ikke haabe], dette bedre Forhold skulde være af Varighed; dertil ere Omgangsvenerne for daarlige og ensidige.

11. [April]. Idag gratulerede jeg Fanny til hendes Fødselsdag. Derfra gik jeg lidt op i Rigsraadet, hvor jeg hørte den evindelige Scheel-Plessen, Scheele, Tscherning og Andræ. Andræ talte mindre godt end sædvanligt²⁾. Imorgen skal, saavidt jeg veed, Monrad have Ordet. Da han er en stor Dramatiker, vilde jeg gjerne høre ham.

12. [April]. Idag var Spørgsmaalet om § 45³⁾ for i Ministerconference. Andræ begyndte med at ønske at udtale sig om deres Stilling i denne Sag ligeoverfor Rigsraadet, hvorledes Ministeriets saakaldte Venner bestandig havde raabt paa, at Ministeriet skulde cedere i den Sag og i den, og hvorledes det bestandig havde straffet sig, naar de havde gjort det, ligetil det ulykkelige Forbehold⁴⁾, som de hver Dag hørte ilde for. Efter med megen Rolig-

¹⁾ Skolemanden og Oversætteren N. V. Dorph, udnævnt i 1856 til Direktør for det kgl. Theater, fra hvilken Stilling han imidlertid alt det følgende Aar søgte sin Afsked (Dansk biogr. Lexikon IV, 311).

²⁾ Rigsraadstid. l. c., Sp. 1314 ff.; Bemærkning i «Tillæg».

³⁾ I § 11 af Lovforslaget til Forretningsorden for Rigsraadet var indsat en ligelydende Bestemmelse om Behandlingsmaaden af Lovforslag som i Forfatningslovens § 45.

⁴⁾ Der sigtes formentlig til en Udtalelse i Rigsdagens Beslutning af 27de Septbr. 1855 ang. Grundlovsindskrænkningens

hed at have udviklet sin Mening, tog Scheele Ordet og sagde, at han ansaae den egentlige Sag for en Bagatel, men i Meget kunde han tiltræde Finantsministerens Opfattelse af samme. Lüttichau gav Andræ Ret i, at Regeringen vilde komme til at staae uværdigt, om den gav efter. Michelsen, som tidligere havde været uenig med Andræ, sagde, at efter denne Fremstilling af Sagen, vilde han gjerne slutte sig til Andræ. Bang, som gjerne ogsaa vilde, men som nok var bundet ved et Løfte til En eller Anden, sagde: «Naa», og Simony: «Ja, jeg skal ikke have noget derimod». — Nu tog Hall Ordet (han havde havt det een Gang før, men udtalt sig svagt som En, der gjerne vil slaaes), og talte med Varme derimod, sagde, man stødte sine Venner fra sig, og at det i det Hele var høist urigtigt at gjøre slige Smaating til personlige Spørgsmaal; det vilde han aldrig gjøre, men naar en af hans Colleger gjorde det, vilde han naturligviis fravige sin Mening. Efterat Andræ blot til Hall havde svaret, at han netop ikke havde nævnt, det var et personligt Spørgsmaal, sluttede Sagen med, at Alt skal forelægges uforandret til 3die Behandling, altsaa mere end Andræ fordrede.

Idag endtes første Behandling af de 11 Holsteneres Andragende. Hall, Monrad og Bluhme holdt 3 inter-

Ikrafttræden, saalydende: «Under Overveielsen af denne høist vigtige Sag har Rigsdagen fundet, at det maatte ansees som Selvfølge» . . . «at den derved tilsigtede Indskrænkning af den danske Grundlovs Virksomhed kun skal gjælde saalænge, som Fællesforfatningen bliver opretholdt i anerkjendt Kraft og Virksomhed» (Forhandl. paa Folketh., extraord. Session 1855. Sp. 981).

essante Foredrag¹⁾, og jeg troer, det paa de Fleste gjorde det Indtryk, at Tydskerne stode meget daarligt. Bang holdt igaar [10. April] et Foredrag, hvori han (da han er en stor Elsker af at tale Tydsk) indflettede et kort Citat af en af Holstenerne: «geringschätzen», men blev strax paa fersk Gjerning greben af Madvig, som mente, det [Citatet] ikke var ganske rigtigt²⁾. Bang blev noget flau og vedblev paa Dansk. Siden spurgte han Hall, hvorledes han havde gjort det? «Jo, det Danske gik godt, men indlad Dem ikke paa at tale Tydsk». Den arme Bang, som havde glædet sig til den gode Virkning af sit tydske Ord, var meget nedbøiet over dets daarlige Virkning.

13. [April]. Idag var Krieger, Ravn og Reich her. Vi talte om den heldige Stilling, Ministeriet var i, hvor besynderligt det virkeligt var, at de oprindelige Uvenner, de aftraadte Ministre, vare dem, som støttede dem. 6 i Rigsraadet har forsvaret, ja rost Fællesforfatningen og udtalt Tak til Ministeriet: Bluhme, Tillisch, David, Mourier, Bargum, Renck; Vennerne derimod kun svagt støttet, tildeels angrebet den.

Krieger fortalte idag, at Tillisch havde følt sig meget officeret ved Rigsretsanklagen, og at der af Velsindede [Udtrykket ironisk i Stedet for Ildesindede] var speculeret meget i den Bitterhed, han derover følte.

14. [April]. Idag var der en lille ubetydelig Mønt-sag³⁾ for, men som optog hele Mødet og hvori Andræ talte meget, især mod A. Hage, som paa sin sædvanlige,

¹⁾ Rigsraadstid. l. c., henholdsvis Sp. 1333 ff., Sp. 1359 ff. og Sp. 1379 ff.

²⁾ l. c., henholdsvis Sp. 1239 og Sp. 1245.

³⁾ «Udkast til Lov om Udprægning af 16-Skillinger i Sølv og af Eenskillinger og Halvskillinger i Bronce», l. c., Sp. 1411 ff.

fla¹⁾ Maade begyndte at opponere. Andræ, som ellers ikke pleier at svare ham, tog ham rigtig for og viste ham hans store Uvidenhed og overfladiske Kjendskab, endog til Handelsfinansvæsenet, hvori han dog absolut skulde være hjemme. Han blev noget decontenanceret og svarede meget Intetsigende²⁾.

16. [April]. Finantscomitéens Betænkning er i disse Dage kommen hjem til Andræ. Den er, som Alt, hvad der kommer fra de gode Venner: Fenger, Lehmann, Monrad, Hage, arrangeret paa at knibe og contrariere Ministeriet i alle Henseender. Andræ vilde overordentlig gjerne, at hele Ministeriet skulde sige: «Sligt gaae vi ikke ind paa; Summernes Størrelse kan afknappes; det er i alle Tilfælde Noget, man kan tale om, men principmæssige Administrationsforandringer giver vi ikke vort Minde til, at Rigsraadet foretager efter Behag». Han sagde halvt spøgende til Scheele, at det kunde være behageligt for Ministeriet at gaae af for en Tid, en Sommer, da var han vis paa, at de vilde blive rigtig paaskjønnede, hvad enten de i Mellemtiden fik Sponneck—Hansen eller Lehmann—Hage. Scheele mente dog ikke, det kunde lade sig gjøre. Andræ troer, han ganske har Kongen og Grevinden i Lommen, men at han ogsaa har isinde at holde Magten saa længe som muligt.

Et lille Beviis paa hans Magt er, at det rimeligviis er lykkedes ham at styrte Liebenberg³⁾. Andræ har i nogen Tid havt Mistanke derom, men forleden fik Hall

¹⁾ Saaledes forkortet foreligger Ordet i Optegnelsen.

²⁾ Rigsraadstid. I, c., henholdsvis Sp. 1443—44 med Andræs Svar Sp. 1445—46, (jfr. vol. I, «Tillæg», S. 214—215), og A. Hages Replik Sp. 1451.

³⁾ Høiesteretsadvokat og Bankdirektør, dengang Kabinetssekretær hos Frederik VII (Dansk biogr. Lexikon X, 274).

Vished. Hall var i Anledning af nogle Theatersager hos Kongen, som bad ham følge med sig i Hoftheatret. Scheele, som ogsaa var dér, sagde: «Jeg kommer lidt senere, da jeg skal opsætte et Document med Kongen og Grevinden». Hall troede naturligviis, Liebenberg var nødvendig ved en saadan Forretning, og blev derfor meget forundret ved at træffe ham i Logen. Nogen Tid efter kom Kongen, Grevinden og Scheele. I en af Mellemakterne kom Blücher¹⁾ ind i Logen og indbød Scheele og Hall fra Kongen til at komme ind og drikke The; til Liebenberg, som sad lige ved Siden af dem, sagde han ikke et Ord. Da de kom ind igjen, var han gaet.

Andræ var igaar i et Rigsraadsselskab hos David. Han sad ved Bordet hos Tillisch, som var meget vred paa Kongen. Han, som har været saa intim med Kongen i saa mange Aar, havde ikke været tilsagt en eneste Gang siden han aftraadte som Minister. «Hos Kongen», sagde han, «er ingensomhelst varig Følelse eller Hengivenhed, det vil Scheele nok faae at vide. Den Eneste, han kan stole paa, er naturligviis Grevinden, som troer at behøve ham». — Paa den anden Side af Tillisch sad Dahlstrøm²⁾, og Andræ hørte, medens han talte med Frøken David, at Dahlstrøm fortalte Noget med sagte Stemme, hvortil Tillisch svarede: «Nei, virkelig?» — «Ganske bestemt, enten det eller Aalborg». — Simony er forresten kjed af Hr. Dahlstrøm, skjøndt han lader sig regjere af ham, og forleden havde han endogsaa beklaget sig for Hall over det Vanskelige i

¹⁾ Frederik Emanuel v. Blücher, fra 1848 Adjutant hos Frederik VII (Dansk biogr. Lexikon II, 446).

²⁾ Den senere Stiftamtmand over Aalborg Stift, dengang Departementschef i Justitsministeriet (l. c. IV, 152).

at komme ud af det med Dahlstrøm. Dog kom han ikke destomindre igaar til Andræ og søgte paa Dahlstrøms Vegne en lille Post, som Witt [?] havde havt og som gav 300 Rdl. aarlig. Andræ havde imidlertid ogsaa fra hans anden Departementschef, Lunn, faaet Ansøgning om denne Post, saa det var ham en stor Fornøielse at svare Simony, at de 300 Rdl. faldt bort, da der saagodtsom ikke var Noget at bestille. —

Da Hall forleden Aften gik til Bal hos Prinds Vilhelm, hvor Andræ ikke gik, havde han længe staaet og talt med Prindsen. Der var til begge Sider et Par Herrer, som flere Gange havde nærmet sig og rømmet sig for at tildrage sig Prindsens Opmærksomhed, men han blev ved med at tale med Hall, saa de tilsidst vendte sig og gik. Hall ka-stede da Blikket omkring sig og opdagede General Hansen og Scheel-Plessen.

Der finder i denne Tid en stor Virksomhed Sted i det slesvigske Ministerium, og de høre tidt Klager ovrefra fra alle Slags Folk. En vis Hr. Ahlefeldt, Hofjærgemester¹⁾, var til Ex. stødt over at skulle modtage en ny Bestalling og skrev derfor til Ministeriet, at han var tilfreds med den Bestalling, han havde, og ønskede ingen anden. Vilde man forlange hans Hofjærgemestertitel tilbage, saa kunde man faae den. Han blev derpaa svaret: «Ja, send den», men derpaa svarede han med ydmygst at udbede sig at maatte beholde den og faae en ny Bestalling. — En anden Fyr (Amtmand), som i en meget uhøflig Tone kom med en voldsom Klage over, at en Soldat i et Kjøkken havde taget (røvet) 3—4 Kartofler fra de fredelige Husbeboere, blev

¹⁾ Formentlig davær. Medlem af Provindsialstænderne for Hertugd. Slesvig, Hofjærgemester H. O. v. Ahlefeldt.

dømt til en Mulct; Klagen. efter nøiere Undersøgelse, complet ubeføiet.

18. [April]. I denne Tid megen Vrede fra «Fædreland» og «Dagblad» over Ministeriet, som ikke gik ind paa alle Rigsraadets Ændringsforslag til Forretningsordenen, men har forelagt det med nogle Rettelser til 3die Behandling¹⁾. Hall synes, at de have Grund til at være misfornøiede, og paastaaer, at Ministeriet har begaaet sin første Dumbhed: «*C'est plus qu'un crime. c'est une faute*», sagde Hall. Jeg haaber imidlertid, at Tiden vil vise, det ikke er saa.

23. [April]. «Fædrelandet» for iaften har en lang Artikel om Fællesforfatningen, navnlig Forretningsordenen, hvori det kalder Andræ Fader, Bang Amme og David—Ussing Faddere etc., med adskillige Sidehug til Andræ²⁾.

24. [April]. Idag var Hall og Egede her til Middag.

¹⁾ Exempelvis: «Dagbladet» 8de og 21de April.

²⁾ «Fædrelandet» 23. April 1856: — — «Dersom det maa være os tilladt at benytte et gammelt og forslidt Billede, dersom man vil tænke sig Fællesforfatningen som et spædt Barn, saa har 2den Behandling af Forretningsordenen lige saa sikkert som Salomons Dom fremlokket Moderfølelsen og røbet, af hvem det har modtaget Livet. Det er Hr. Finantsministeren, dette skyldes; thi ingen Løvinde kan forsvare sin forfulgte og saarede Unge med større Tapperhed end han, Fællesforfatningen mod alle Anfægtelser» . . . «Er Finantsministeren nu Fællesforfatningens Moder, saa er Conseilspræsidenten tydeligt Ammen, af hvis «velhavende» Bryster den suger sin fortrinligste Næring, 1200 Rdlr.s Melken» [Census for Valgretten] . . . «Tvillingstørrelsen Davidussing opfører sig derimod som Barnets Gudmoder, og det er jo ganske rigtigt».

Hall fortalte en ret morsom Samtale, han havde havt med Bang om de ledige Pladser. «Ja, der bliver jo en Mængde ledige Pladser. De, Andræ og Scheele kunne begynde forfra; jeg veed slet ikke, hvem vi skulle faae». «Aa», sagde Hall, «vi kunne supplere os fra forskellige Sider; hvad mener De om Tillisch, Unsgaard og Krieger eller Monrad?» — Bang: «Aa, veed De hvad, Tillisch betyder ikke stort, De maa tage Bluhme til Conseilpræsident». Hall: «Mange Tak, saa blev jeg ikke i Ministeriet; jeg tænker Andræ heller ikke». Efter nogen Forundring over dette sagde han: «Jeg antager da, de gjerne ville have Liebe, og jeg troer ogsaa, han vil». Hall: «Etatsraad Liebe?» — Bang: «Nei, Advocaten, nu har han jo forsvaret Deres Sag saa godt». Saaledes gik det nogen Tid meget morsomt¹⁾ og med høi Røst, som trak mange Lyttere til. Bang begyndte ogsaa at drille Hall med, at han lod sig regjere af Krieger, men Hall forsikkrede, han lod sig ikke regjere mere, end han vilde; derimod vidste han en Minister, som var aldeles under Tøflen af sin Departementschef. Bang: «Aa, nu mener De mig». Hall: «Ja, ganske rigtig, truffet paa en Prik», etc. etc.

Igaar Aftes kom Bang til Andræ i et Aftenmøde i Rigsraadet og begyndte dér at tale om Monrad, de Taler, han havde holdt, og det Andragende, han var kommen med²⁾. Andræ forundrede sig over Monrads Opførsel, i

¹⁾ Morsomheden i anførte Samtale, gjengivet ganske som den foreligger i Fru Andræ's Optegnelse med et «de», ovenstaaende Lin. 11 f. o., og et «Deres». Lin. 14 f. o., er mig ikke klar.

²⁾ Kortelig udtrykt: Ang. de 11 Rigsraadsmedlemmers omst. S. 22 anførte Andragende samt ang. eget Forslag til Andragende, saalydende: «Rigsraadet beslutter at andrage aller-

Særdeleshed da det var vist, at han havde megen Lyst til at blive Minister, og denne Fremgangsmaade ikke var Veien dertil. «Aa, De kan troe, Monrad veed nok, hvad han gjør; han vil være Minister, men ikke med os, og det vil heller ikke vare længe, inden han har sat det igjennem; han er klog og har mange Kanaler; han med Fenger, Lehmann, Rotwitt og Scheele vil jo ogsaa nemt kunne danne et Ministerium». — «Scheele? — Troer De da, han skulde ville gaae med Monrad nu efter disse Udtalelser mod Ministeriet og Fællesforfatningen?» Bang: «Ja, det troer jeg, og det skal De nok see». Bang sagde ikke videre, men Andræ troede nok, han havde hørt Noget om dette fra en indviet Person; Rotwitt, som er bleven Amtmand ude i Frederiksborg, har meget Indpas hos Kongen og kan dér have hørt nogle løse Ord. — Liebenberg lader til vedblivende at være i Ugunst.

26. [April]. Idag er Jernbanen til Korsør bleven aabnet af Kongen. Alle Ministrene vare indbudne, hele Hoffet og endeel høiere Embedsmænd. Touren var meget behagelig; Kongen blev modtaget overalt med stor Jubel og besaae alt Seeværdigt: Telegrafvæsenet, Havn etc. — Paa Telegrafcontoiret førtes lange Conversationer til de andre Stationer. Spørgsmaal herind om den holstenske Ministers Befindende. Syv Miil i Timen. Prindserne vare ikke inviterede med, hvorover de sagdes at være meget stødte.

27. [April]. Idag (Søndag) var Krieger her. Andræ i Statsraad, hvor, blandt Andet, ogsaa Sagen om den blan-

underdanigst for Hs. Majestæt Kongen paa en Revision af Forfatningsloven for de fælles Anliggender af 2den October 1855 og den foreløbige Lov angaaende Valg til Rigsraadet af samme Dato» (Rigsraadstid. l. c., henholdsvis Sp. 1771 ff. og Sp. 1887).

dede Examenstagen var paa Bane. — Krieger syntes, Scheele havde prostitueret sig den sidste Dag [25de April] i Rigsraadet mod Scheel-Plessen [de 11 Medlemmers Andragende] og givet denne Leilighed til at svare meget bittert¹⁾. Krieger mener bestandig, at Scheele er en meget farlig Person, især som Udenrigsminister. Han sagde, han var vis paa, at Scheele havde ansat Liebenberg hos Kongen, som han troede ganske at have i sin Magt, for med og ved ham at berede de andre Ministre Vanskeligheder, men da han imidlertid begyndte at frygte for, at Liebenberg skulde faae for megen Indflydelse hos Kongen og Grevinden, lod han ham gaae.

Jeg talte med Krieger idag om Monrad og undrede mig over Monrads Optræden mod Fællesforfatningen, især nu, da han dog rimeligviis tænkte paa at træde ind i et Ministerium. Krieger troede dog ikke, det var Monrads Tanke for Øieblikket, ja, han mente endogsaa, at det var Monrads Agt at træde ind i et Ministerium med de nuværende Personer. Om Monrads Andragende om en Revision af Fællesforfatningen talte vi desværre ikke; Hall og Andræ kom det meget uventet.

28. [April]. I Statsraadet gav Hall og Scheele hinanden mange Spydigheder i Anledning af Examenssagen. Scheele mente ikke, det tilkom Hall, som kun var Minister *ad interim*, at tage saa gennemgribende Foranstaltninger; man burde absolut høre Stænderne derom. Hall svarede herpaa, at saa længe han var Minister, selv om det kun var *ad interim*, maatte han gjøre, hvad han fandt rigtigt; den holstenske Minister var jo endnu den Dag idag

¹⁾ Rigsraadstid. l. c., henholdsvis Sp. 1848 ff. og Sp. 1875: nærmere i «Tillæg».

Minister *ad interim*, og han vidste ikke, hvad der beretigede ham til at troe og yttre, at det for ham (Hall) skulde være saa kortvarigt et Ministerium, at han ikke stod lige saa ansvarlig som de andre Ministre; den holstenske Minister kunde heri tjene til Exempel, da han som blot interimistisk Minister var kaldt til Ansvar for sin Embedsførelse.

Kongen sad under dette og saae fra den Ene til den Anden. Da Andræ decideret tog Halls Parti, og de Andre Ingenting gjorde, sagde Scheele tilsidst: «Ja, jeg seer, at mine Colleger ere af en anden Mening end jeg i dette Stykke, og jeg maa derfor underkaste mig; blot maa jeg bede Ds. Maj. tillade at indføre min afvigende Mening til Protocollen, da jeg anseer det for aldeles urigtigt ikke at høre Stænderne». Forskrækket herover reiste Bang sig for at mediere, og, da han satte sig, Simony bagefter. Han begyndte ogsaa at gaae frem og tilbage [mediere], da Kongen lykkeligviis tog Ordet og sagde: «Ja, det er bedst, at jeg hugger den gordiske Knude over ved at holde mig til min slesvigske Ministers Forslag».

Idag i Rigsraadet blev Forretningsordenen ved 3die Behandling vedtaget saaledes som Ministeriet forelagde den. Imod den talte Broberg, Bregendahl, Monrad, I. A. Hansen; for den Ussing, [P. D.] Bruun¹⁾. De fire Førstnævnte + Fenger, [A. og H.] Hage og Bondevenner, ialt 15, stemte imod den, de Andre (34) for²⁾, saa det var en lille Seir for Andræ, som var den, der havde holdt paa Vedtagelsen i den Form.

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., henholdsvis Sp. 1890 ff., 1900 ff., 1915—1916, 1920 ff., 1898 ff. og Sp. 1905 ff.

²⁾ I. c., Sp. 1927.

29. [April]. Baade «Fædreland» og «Dagblad» ere vrede¹⁾
 Idag [30. April] er Tillægsloven til Finantsloven første Gang til Behandling. Andræ begyndte og holdt 2 af sine Mesterforedrag, hvori han veed at gjøre det Kjedeligste interessant. H. Hage og Fenger gjendrev han meget godt, den Første noget overlegent, den Anden spøgende²⁾. Da jeg gik, var David begyndt at tale³⁾, men jeg blev ikke, da man ikke hører ham godt.

Mai 1856.

I. [Mai]. Krieger var her iformiddags (Christi Himmelfartsdag). Han begyndte strax som sidste Søndag, hvor vi begge havde siddet og ventet paa Andræ, for at høre, hvorledes det var gaaet i den slesvigske Examenskrig. Han havde ikke endnu rigtig hørt, hvorledes det var gaaet til, og han morede sig Meget ved at høre, hvorledes Bang, Simony og Lüttichau havde ladet sig forbløffe, da Scheele sagde, «at han mærkede nok, det hele Geheimstatsraad var imod ham», hvorledes Bang først og dernæst de Andre havde raabt: «Ja, vi veed sandelig ikke Besked nok om de slesvigske Affairer til saaledes at træde decideret op, og» etc. etc. Imidlertid bleve de afbrudte, og Kongen deciderede som tidligere fortalt. Bagefter gjorde Andræ sig den Fornøielse at tale privat derom med Scheele, spørge ham, hvorledes det var muligt, at han kunde tage sig den Sag saa nær. Scheele forsikkrede ham med den oprigtigste

¹⁾ Exempelvis: «Dagbladet» 28. April 1856 ang. Forretningsordenen og «Fædrelandet» 29. s. Md. med et Angreb paa P. G. Bang ang. Anlægget af den helsingørske Jernbane.

²⁾ Rigsraadstid, I. c., henholdsvis Sp. 1986 ff. og Sp. 2009 ff.

³⁾ I. c., Sp. 2023 ff.

Mine og Tone, at det var hans Ubekjendtskab med disse slesvig-holstenske Forhold, der gjorde, han ikke saae, hvor skadeligt det var. Begge de gode Herrer see imidlertid Sagen ganske fra det samme Standpunkt, men den Ene vil gjerne, at danske Interesser og Danskhed i det Hele skal udbrede sig, den Anden vil det meget nødig.

Andræ kom nu ind og fortalte Krieger om, hvorledes det var gaaet igaar ved den finantsielle Behandling i Rigsraadet¹⁾. Han udtalte sin Ærgrelse over den urimelige Klagen over slette Finantsforhold, naar de i Virkeligheden ere saa gode; den Hensynsløshed, hvormed Herrerne Hage og Consorter ville indføre ganske nye Systemer uagtet deres store Uvidenhed deri, som ogsaa tydeligt er kommen frem i Comitétbetænkningen, som dog Fenger og David staaer i. Blandt Andet var de 500,000 Rdl. i Enkekasse midler opført paa en aldeles feilagtig Maade, som Andræ vilde holde dem stadig for Øie, og flere andre [Feil].

Om det Monradske Andragende om Revision af Fællesforfatningen talte vi idag. Krieger mente, Monrad ansaae sig forpligtet dertil ifølge tidligere Udtalelser, da Forfatningen var forelagt Folkethinget; Krieger mente, at Ploug f. Ex. ikke var gaaet med, dersom han ikke havde stolet derpaa. Andræ mente ikke, at dette tidligere havde været Monrads Opfattelse; den kom saavel ham som Hall aldeles uventet, og det kunde neppe tænkes, at f. Ex. Hall ikke havde hørt Noget dertil, dersom det bestandig havde været Monrads Mening. Det var en Monradsk Flyveidé.

Andræ gav igaar [30. April] en udførlig Oversigt over

¹⁾ Omst. S. 35.

den hele finansielle Status¹⁾); han var selv særdeles velfornøjet med den, og jeg troer ogsaa, at den i Rigsraadet overraskede, skjøndt det naturligviis ikke bliver udtalt, da der er saamange gode Venner, som holde af at dække det Gode og trække det Slette frem.

2. [Mai]. Idag i Rigsraadet talte Fenger, Andræ, Bang²⁾. Andræ maatte tage Ordet, da Bang gjorde det saa daarligt. Fenger var i sit Svar ikke ganske fri for at være næsviis, men endte dog med Forsikringer om at gjøre alle mulige Indrømmelser for Ministeriet³⁾.

Hall og Egede vare her idag til Middag. Hall havde idag talt med Scheele, som havde fortalt om de Ubehageligheder, der var ude paa Frederiksborg mellem Berling og Liebenberg. Scheele vilde gjerne have Liebenberg bort og mente, at naar Ministeriet blot vilde andrage derpaa hos Kongen, saa gik det nok. Trap⁴⁾ blev nævnet som formeentlig Efterfølger. Hvad der egentlig har bevirket disse Uenigheder, er ikke rigtig oplyst. Forresten havde Scheele paa samme Tid yttret sig om det Uheldige i de Rygter, der gik om Ministeriets Aftræden, — «vi kunne jo meget godt komme ud af det endnu i nogen Tid». Hall mente dog, at han for en 14 Dage siden havde ønsket, at Andræ vilde gaae bort, men siden den slesvigske Bredouille med Hall har han nok forandret sig. Andræ morede sig lidt over, at Hall, som er saa ængstelig for at paatage

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 1986—1996.

²⁾ I. c., henholdsvis Sp. 2086. 2083 og 2069.

³⁾ I. c., Sp. 2091.

⁴⁾ Jens Peter Trap, dengang ansat i Kabinetssekretariatet; i Oktbr. 1856 Liebenbergs Afløser som Kabinetssekretær (Dansk biogr. Lexikon XVII, S. 480).

sig nogetsomhelst Ubehageligt, havde overtaget sig dette slesvigske Ministerium, som han strax saae vilde berede ham adskillige Vanskeligheder, især med Krieger som Departementschef, der ikke giver ham Lov til at falde hen. — Hall talte idag om Rosenørn¹⁾ som tilkommende Minister; Andræ holder meget af ham, men siger, at han saa let kan blive *enfant terrible*; dog, da der Ingen kan findes, som duer, kan man ikke være kræsne. — Egede havde forleden ladet Justitsraad Dahl forhøre hos Bang om Besættelsen af Justitariuspladsen. Der blev ikke sagt Noget reent ud, men Dahl troede dog, at han selv (Bang) ønskede den; men han ønsker gjerne altid den sidst ledigblevne Post, saa det behøver ikke at vare længe. — Hall havde igaar været hos [A. W.] Moltke, hvor der var bleven talt temmelig despecteerligt om Scheele. Scheel-Plessen havde et andet Sted ladet falde den Yttring: «Nu skal jeg see, om han med sine andre slette Egenskaber ogsaa forener Feighed, saa han ikke tør afsætte mig fra mit Embede» [som Overpræsident og første Borgmester i Altona].

3. [Mai]. Idag fik Poul og Victor Maanedsløv, og jeg skulde i den Anledning gaae op med dem i Rigsraadet, at de kunde have den Fornøielse at høre Papa. Da vi (P. og jeg) kom i Løngangen, mødte vi Algreen-Ussing, og da vi kom paa Trappen, mødte vi Budet Lippert, som sagde, det var forbi; vi maatte altsaa slukørede vende tilbage.

Dette bevidnes af mig Poul G. Andræ den $\frac{4}{5}$ 56, Klk. 8 $\frac{3}{4}$.

Den Dag i Statsraadet, da den slesvigske Examenssag var paa Bane, stod, som tidligere fortalt, Andræ og

¹⁾ Hans Matthias Rosenørn, dengang Medlem af Rigsraadet og Amtmand over Randers Amt (Dansk biogr. Lexikon XIV. S. 314).

Scheele og talte derom, og Scheele bemærkede da for Andræ, at han ikke havde talt til Kongen derom: «De veed selv, hvorledes jeg staaer mig med Kongen, og hvor let det havde været mig at stemme ham for min Mening, men jeg har ikke nævnt eet Ord til ham derom; det vil jeg have, De skal vide». Hall og Scheele ere forresten forsonede. Hall kom efter Statsraadet hen til ham og sagde: «Hør nu, Geheimeraad Scheele, lad den holstenske og slesvigske Minister skjændes og være Uvenner saa meget, de ville, men lad Udenrigsministeren og Cultusministeren være gode Venner». «Ja, lad dem det», sagde Scheele strax meget godmodigt.

4. [Mai]. Idag Statsraad, meget kort. De sidste Betænkninger fra Finantsudvalget ere idag komne. Bang, som havde gennemlæst, sagde til Hall: «De har deri bestemt, at en Mand, naar han har Pension og bagefter faaer et Embede, ikke maa gaae høiere op end 4000 Rd. —, saa vil jeg s'gu ikke være Justitiarius».

5. [Mai]. Bang bar sig meget curieust ad idag. Andræ kommer hen til ham og siger: «Nu imorgen maa den [Lovudkast om midlertidig Forbedring af Lønningen for Embedsmænd og Betjente under Fællesministerierne] forelægges Rigsraadet af Dem som Conseilpræsident til 3die Behandling. Naturligviis vil jeg have den uforandret forelagt». Derpaa vilde Andræ gaae hen til Madvig og sige ham Besked derom; men Bang fløi efter ham i største Fart, fik grebet ham i Armen, førend han havde sagt Noget, og sagde: «Nei, nei, det gjør jeg ikke, det tør jeg ikke!» «Hvordan Pokker vil De da forelægge den?» «Saa-dan som Rigsraadet har vedtaget den». «Ja, det er jo saadan».

6. [Mai]. Saavel idag som igaar har Gageloven været

for og er, paa et Par ubetydelige Forandringer nær, vedtaget som Regjeringen ønskede.

7. [Mai]. Idag kom Monrads Andragende for (Revision i Rigsraadet af Forfatningen). Han begyndte med at foreslaae, at det strax gik til Comité. Dette blev modsagt af Flere, f. Ex. David [Feilskrift for Algreen-Ussing], Mourier og Kirchhoff¹⁾. Monrad talte selv et Par Gange, men blev under Talen et Par Gange afbrudt af Madvig med en temmelig omstændelig Forklaring. Han blev ærgerlig derover og sagde: «At han ikke tidligere var vant til en saadan Opmærksomhed fra de forskjellige Formænds Side, at de afbrød ham, ikke for at kalde ham til Orden, men for at forebygge, hvad de frygtede for, at han skulde sige»²⁾. Om det skulde gaae til Comité's Nedsættelse, blev imidlertid sat under Afstemning og faldt med 26 mod 37. Stødt derover tog Monrad sit Forslag tilbage³⁾.

Efter denne Afstemning talte Scheele, Hall og Andræ sammen, og Scheele fortalte, at han var vis paa, Monrad havde en indirecte Forbindelse med Grevinden. Hun havde nemlig i den senere Tid flere Gange talt med Scheele om Monrad og sagt, hun vidste, der var en Misstemning mellem Regjeringen og Monrad. Hun beklagede det og mente, det kunde let hæves, thi hun vidste med Bestemthed, at Monrad meget gerne vilde være paa en god Fod med Scheele, og gjorde ham tillige opmærksom paa, at naar Andræ og Hall gik af, hvilket jo ikke var saa usand-

¹⁾ Rigsraadstid. l. c., henholdsvis Sp. 2275—2276, 2285—2286, 2286—2288 og 2293—2294.

²⁾ l. c., Sp. 2276 og Sp. 2277.

³⁾ l. c., Sp. 2299 og Sp. 2300.

synligt, da Andræ nemlig ikke var af dem, der for Rigsraadets Skyld afveeg sine Meninger, saa maatte Combinationen Scheele-Monrad-Rotwitt være den, der tænketes paa. Rimeligviis skriver dette sig fra Rotwitt, som tidt har Conferencer med Grevinden og saa fortæller hende, hvad for en Stormagt Monrad er.

Forleden hos Kongen sad Andræ mellem Tillisch og Bardenfleth. Tillisch gav adskillige Anecdoter til Bedste om det nuværende Ministerium. Blandt andre om Arméen, som gik «til Grunde», dersom Lüttichau ikke gik «til Grundet»¹⁾. Han sagde tillige Andræ, at han den samme Morgen havde været hos Scheel-Plessen og hos denne spurgt, hvad det dog var for en Forbindelse, der var mellem ham og Monrad?—«Mellem mig og Monrad? Hvad mener De?» «Jo, Alle siger, at De og Monrad stikke Hovederne sammen, at De for Ex. er enig med ham i dette Andragende om en Revision etc. —, men jeg siger Dem, kjære Ven, det er meget uheldige Rygter; indlad Dem ikke med ham, han er ikke at stole paa». «Det veed jeg overmaade godt, og jeg kunde aldrig falde paa at indlade mig med Monrad». «Naa, saa er det vel heller ikke sandt, at De har isinde at stemme med ham i hans Andragende idag?» «Ja, det veed jeg ikke endnu, men det beviser jo aldeles Intet, hvad enten jeg stemmer saa eller saa». «Det giver idetmindste Rygtet Næring» etc. — Dermed lod Tillisch Samtalen derom falde, men glædede sig imidlertid over at have indvirket paa Vedkommende. Hvad der er sikkert, er, at Monrad blev høist overrasket ved, at Scheel-Plessen stemte «Nei»²⁾, og at han i Øieblik-

¹⁾ Lüttichau var Eier af Eiendommen «Store Grundet» i Veile Amt.

²⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 2299.

kets Varme udtalte sig om det høist Uventede deri. «Fædrelandet» var ogsaa yderst forbittret derover¹⁾.

8. [Mai]. Hall har været her idag alene. Egede var paa Amager. Hall ikke Lyst til Tillisch.

9. [Mai]. Igaar var Møntsagen for. Scavenius som Ordfører prostituerede sig lidt, og der blev en temmelig heftig Debat²⁾. Til Syvende og Sidst maatte Comitéen udbede sig at faae det tilbage igjen for at see noget nærmere derpaa. Man blev meget vred paa Andræ, fordi han sagde, at han ikke gik ind paa nogensomhelst Forandring³⁾.

Byen er, og har i længere Tid været fuld af Rygter om Ministercriser. Den ene Dag hører man, Den vil gaae af, den næste Den. Ravn og Egede have længe fortalt om, at Lüttichau skulde gaae, og Andræ være hans Eftermand med Lundbye som Directeur.

11. [Mai]. Egede, som var her idag (1ste Pintsedag), fortalte, man sagde, at Scheele nærmede sig Lüttichau for at forene sig med ham og Michelsen samt Bluhme. Andre siger, han vil gjerne skille Hall og Andræ og beholde den første. Atter Andre siger, at hans egne Sager staae mindre godt ude paa Frederiksborg; at man derudefra begynder at forhøre sig om hans Rygte imellem Folk og ængste sig over, det ikke er bedre. Uendelig mange Rygter, Gisninger og Forhaabninger høres og føles i denne Tid, da man venter, at Ministeriet skal supplere sig i den sidste Tid, Rigsraadet er sammen. Det vilde ogsaa være

¹⁾ «Fædrelandet» 8. Mai 1856 med et stærkt Angreb paa Rigsraadets Præsident, Madvig, i Anledning af hans Ledelse af Forhandlingen.

²⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 2337 ff.: Andræs Svar Sp. 2341 ff.

³⁾ Omst. S. 43.

uklogt at opsætte det, til det var gaaet fra hinanden, da Scheele naturligviis har mere Magt, efterat det er skeet, end nu.

12. [Mai]. (2den Pintsedag) have vi været ude hos Egede. Andræ fortalte, at igaar, da han var i Selskab hos Lüttichaus, havde han ved Bordet siddet hos en tydsk Rigsraad, Dr. Müller¹⁾. Samme Mand fortalte, da Vinen havde gjort ham lidt mere meddeelsom, at baade han og alle de andre Tydskere igrunden havde anseet dette Forsøg paa en Fællesforfatning, paa en Samarbeiden, som en reen Umulighed, at de gradviis vare blevne mere og mere forundrede over de Danskes Optræden, og jo næsten nu maatte begynde at troe paa, at det dog kunde lykkes. Det var jo nu ogsaa et udmærket heldigt Valg af en Præsident [Madvig]; det var ikke tænkeligt at have faaet en bedre under de Forhold.

Treschow kom samme Dag hen til Andræ og sagde: «Men hvor kunde De bære Dem saadan ad forleden i Rigsraadet?» «Aa, hvad, det var jo ikke mere end, hvad Scavenius fortjente». «Ja, Scavenius, den Nar, ham kunde det være det samme med, men hvad de saa sagde bagefter til alle Andre, det var for slemt²⁾); Ussing og David vare vrede, og Scavenius nær ved at flyve i Flint».

¹⁾ Medlem af Rigsraadet, Underretsadvokat og Notar i Kiel, Dr. juris Muller (Barfod, Dansk Rigsdagskalender 1856, S. 59 og S. 313).

²⁾ Sigter formentlig til Andræ's Slutningsbemærkning under «2den Beh. af Lovudk. om Udmøntn. af 16-Skillinger m. m.», saalydende: «Maa jeg dertil føie, at Sagen for en Deel stiller sig saameget simplere, som Finantsministeren ikke gaaer ind paa nogetsomhelst Forslag, der indeholder en Afvigelser fra Lovudkastet» (Rigsraadstid. l. c., Sp. 2377, Udh. af mig).

Scheele er meget fortrolig og aaben i den senere Tid, hvorfor Hall troer, der er Ugler i Mosen. Han og Andræ havde en meget fortrolig Samtale igaar, hvori, foranlediget efter Halls Opfordring, de bleve enige om at gaae paa een Gang, og ikke blive den Ene, naar den Anden følte sig opfordret til at gaae.

13. [Mai]. Liebenberg var forleden Dag kommen op til Hall og havde bragt Hilsen fra Kongen om nogle Forandringer, som han nu ønskede indført ved det kongelige Theater. Hall svarede derpaa temmelig affærdigende, at han kunde virkelig ikke indlade sig paa at gaae ind paa Forslag, som aldeles stred mod det System, som han agtede at gaae ind paa, at f. Ex. det og det vilde være en reen Absurditet, men, sagde han, «det skal jeg forøvrigt nok gjøre Kongen indlysende». Liebenberg lod hertil at blive mindre behagelig berørt og sagde: «De har misforstaaet mig noget; det har ingenlunde været Kongens Mening at sige Dem noget Ubehageligt eller at influere paa Sagen mod Deres Villie, og jeg raader Dem ogsaa», tilføiede han fortroligt, «ikke at tale til Kongen som til mig nu». «Nei, vær ganske rolig», svarede Hall, «jeg er altid vant til at tale paa en forskjellig Maade til Kongen og til hans Cabinetssecretair». Nogle Dage derefter var der fra Kongens Side ikke Tale om at forandre Noget i Halls Indstilling, saa Hr. Liebenberg har vist paa sin egen Haand seet, om han kunde gjøre lidt ved Sagen.

Hall er nu begyndt at være ligesaa utaalmodig efter at faae Noget gjort som Andræ. Han, Fru Hall og Egede vare her igaar (Torsdag til Middag), og dér blev det foreløbig afgjort, at Tillisch, Krieger og Unsgaard skulde tilbydes at træde ind i Ministeriet. Michelsen skulde tillige være Krigsminister med Lundbye som Directeur, og Simony

maaske blive, maaske gaae. Bang og Lüttichau antog man gik, den Ene «til Grundet», den Anden til Høiesteret som Justitiarius. Om Krieger taltes meget pro et contra. At han var dygtig og virksom og i det Hele paa den rette Vei, var man enig i; derimod var man bange, han skulde blive vigtig og ubehagelig som Minister, lade sig regjere af Monrad, for hvem han er fanatisk begejstret; men det Ene, veiet mod det Andet, blev han dog en af de Bedste. Nu er der kun tilbage, om de ville, om Collegerne ville, og om Kongen vil.

16. [Mai]. Pensionsloven [for de under Ministerierne for Monarchiets Fællesanliggender henhørende Embedsmænd og disses Enker og Børn] var for i Rigsraadet baade igaar og idag; den bliver nok antaget som den [Pensionsloven af 5. Jan. 1851] blev det i sin Tid i Thingene¹⁾.

17. [Mai]. Der er i denne Tid en Deel Tale om at Lüttichau skulde ville gaae af, dersom Rigsraadet nægter ham, hvad Penge han har forlangt i sin Tillægsbevilling. Treschow og Scheele gjør sig imidlertid saa megen Umage som muligt med at det skal gaae, Treschow har været hos Fenger for at faae Udvalget til at gaae ind paa nogle Indrømmelser. Dette skal efter Kriegers Sigende være lykkedes.

Hall nærer i denne Tid lidt Mistillid mod Scheele, troer om ham, at han tænker paa at kunne lade sig nøie med Bang, Lüttichau og de andre Ministre ÷ Andræ og Hall. Bang har i denne Tid en Deel at smaasnakke med

¹⁾ Fru Andræ for sangvinsk; Udkastet blev ikke forelagt til 3die Behandling; Pensionsloven for Monarchiets Embedsmænd udkom først d. 24. Febr. 1858.

Lüttichau og Scheele om, og denne Sidste er usædvanlig fortrolig. Naturligviis vilde Scheele heller, dersom han troer, det kan gaae, regjere med Nuller end med Folk, som har en Mening. — Fanny besøgte jeg igaar og var med hende og «Lillan» [den lille Datter, Gerda] i Frederiksberghave.

18. [Mai]. Krieger talte ogsaa idag om Halls voxende Mistillid til Scheele. Om Hall har opdaget noget Mistænkeligt, eller om det er Kriegers stadige Mistanke, der har smittet ham, veed jeg ikke.

19. [Mai]. Bang har idag inviteret sine Colleger til et Møde, hvori han vilde, at alle Differentenspunkter skulde gennemgaaes og afgjøres ved Majoritetsbestemmelse. Da den kom til Andræ, skrev han paa, at «han havde formodet, at man vilde opsætte disse Spørgsmaals Afgjørelse nogle Dage endnu, da Rigsraadet saa var hævet». Til ham sluttede sig Scheele, og det blev ikke til noget. Andræ talte med Scheele, og Talen kom paa Lüttichaus mulige Afgang. «Men den Tid, den Sorg», sagde Scheele, «jeg seer ikke saa langt frem i Tiden». «Jeg ikke heller», sagde Andræ, «men da det imorgen skal afgjøres i Rigsraadet¹⁾, kan man dog ikke ansee det saa meget overilet. Skulde han gaae, har jeg tænkt paa Michelsen som Minister med Lundbye som Directeur». «Hvorfor

1) Finantsudvalget havde foreslaaet en betydelig Reduktion af den af Lüttichau begjærede tjenstgjørende Styrke og derhos nægtet bl. A. «110,000 Rd. til forberedende Arbeider ved Kjøbenhavns Befæstning fra Søsiden» (Rigsraadstid. I. c., Anhang B, Sp. 395 og Sp. 419); Udvalgets Forslag til Besparelser i forskjellig Retning vedtoges eenstemmigt eller med overveiende Majoritet af Rigsraadet.

den Omvei? Naar De siger, han er dygtig til Arbeidet, hvorfor saa ikke give ham Titlen med?» Dette har Andræ ikke det Mindste imod, og idag blev Schovelin sendt over til Lundbye for at føle sig lidt for. Lundbye udtalte sig temmelig uforbeholdent om Nødvendigheden af selv at gjøre gennemgribende Forandringer, og at disse ikke kunde udføres med Bibeholdelse af alle de gamle Embedsmænd; dog ønskede han at udføre disse Forandringer som Directeur.

22. [Mai]. Idag, da Andræ talte med Scheele, førte han Talen paa Bluhme og mærkede strax, at Scheele nok havde Lyst til ham som slesvigsk Minister¹⁾. Andræ svarede dertil, at han havde tænkt sig Tillisch som slesvigsk Minister, Krieger som Indenrigsminister og Unsgaard som — — [Minister for Monarchiets fælles indre Anliggender] Da Kriegers Navn blev nævnet, gav han [Scheele] et høit Skrig og sagde, «at aldrig vilde han sidde ved det grønne Bord med ham eller Monrad». Andræ: «Monrad og Krieger ere høist forskjellige; Krieger har aldrig saaledes traadt frem som Monrad, og det mindre behagelige hos Krieger ligger kun i hans Væsen og falder bort ved nærmere Bekjendtskab».

Scheele og Bang ere lidt Uvenner i denne Tid, især fordi Bang føler sig choqueret af den «schnöde» Maade, hvorpaa Scheele undertiden behandler ham. — Da der idag var Tale om Lüttichau, yttrede Scheele, at han kunde jo gaae tilbage i sin forrige Stilling. Dette troede Andræ ikke, han vilde, da det var hans Ret at forlange sin Pension. Scheele meente dog, at det ikke var nødvendigt.

¹⁾ Bemærkning herom i Brev fra Krieger til Andræ i «Tillæg».

Andræ synes, at man i den senere Tid ikke saa sjelden kan høre mindre noble Grundsætninger fra ham.

23. [Mai]. Idag da Hall var her, og vi sad og talte om forskjellige Ting, kom ogsaa Dannelsen af to forskjellige Ministerier paa Bane. Et, som Andræ og Hall vilde vælge ganske efter deres Smag, og hvori Tillisch, Andræ, Hall, Unsgaard, [Bernhard] Bülow, Lundbye, Krieger og en Tydsker.

24. [Mai]. Idag i Ministerconference blev det afgjort, at Lundbye skulde være Minister. Bang skal til Kongen imorgen. Derpaa talte Bang om, hvad man skulde gjøre ved Lüttichau, enten General eller Storkors? «Jeg indseer slet ikke, hvorfor han skal være Andet, end han er, naar han gaaer imod vor Villie». Andræ: «Ja, jeg anseer det dog for ganske nødvendigt, at han bliver Generalmajor, naar han nu træder *à la suite*». Scheele: «Da synes jeg godt, han kunde gaae tilbage i sin forrige Stilling, saa kunde man spare Pensionen». Andræ fandt det usømmeligt at iagttage en saadan Oeconomi; Ingen kunde forlange, at Lüttichau nu skulde gaae ind efter dem, han havde staaet saa meget over; desuden var det hans simple Ret. Hall kom nu ogsaa med nogle spydige Bemærkninger over dem, som havde forsørgt sig selv saa overmaade godt, men til dem hørte Lüttichau ikke. Scheele maatte da tie.

Da de vare færdige dermed, vilde de andre Ministre gaae, men Andræ holdt paa dem og sagde, at det var for skandaleust, at man endnu efter Conferentsraad Nielsens sidste Impertinence¹⁾ ikke gjorde noget ved Høieret. Bang og Simony tabte sig i Vrøvl om, at det

¹⁾ Hvortil herved sigtes, har jeg forgjæves søgt Oplysning om.

maatte opsættes, om at de ikke havde Tid idag, etc. — Men Andræ havde nu saa tidt seet dem saadan smutte fra det, at han tog dem med en Trumf og sagde, det maatte nu afgjøres. Hall sagde ikke et Ord, saa Andræ maatte, som sædvanligt, kjæmpe mod dem Alle. Klokken var imidlertid bleven 1, og Præsidentens Klokke hørtes inde fra Rigsraadssalen. Scheele maatte strax gaae, thi han havde den Dag Sager. Bang og Simony vilde strax benytte sig deraf, men grebes i Flugten og førtes tilbage. Scheele stak nu Hovedet ind ad Døren og sagde: «De maa komme ind, her er Navneopraabl» Andræ: «Ja, saa værsgod bliv til vi komme igjen, det er et Øiebliks Sag», og Bang, Simony og Michelsen maatte nu vente, til Andræ og Hall kom ind igjen, og efter megen Snak endelig give efter. — Simony rendte rigtignok strax hen til Treschow for at klage sin Nød for ham. Andræ hørte en temmelig højrøstet Samtale, men kunde dog ikke rigtig forstaae den. Treschow har nemlig tidligere bestandig holdt paa Høieste-retsassessorerne, og Simony, som er let at forskrække, kastes som en Boldt for alle Vinde.

24. [Mai]. Idag kom han [Simony] igjen til Andræ og sagde: «Er det ikke bedst, vi opsætte det i nogen Tid, idetmindste med Lowzow, thi vi have jo endnu ingen Justitarius?» Andræ vilde ikke høre noget derom, men sagde, de skulde alle tre [foruden Lowzow: Stellwagen og Nielsen] have Løbepas. Den foregaaende Dag, da der inde i Ministerværelset havde været Discussion, om de skulde gaae eller blive, havde Simony som et sidste Nødanker sagt: «Men Scheele er her ikke; jeg kan ikke afskedige dem uden ogsaa at have hørt hans Mening». Andræ løb strax hen til Døren og vinkede ad Scheele. Da denne

havde hørt, hvad det gjaldt om, sagde han: «Jeg raader til at afskedige dem Allesammen, nicht drei, acht» —, og gik dermed.

Idag er Andræs Finantslov [Lovudkast om Tillæg til det foreløbige Normalbudget, Finantsm. vedkomm.] gaaet igjennem, som han ønskede det; Udvalget, Fenger etc., har været meget føieligt.

26. [Mai]. I Ministerconference Lundbye vedtaget [som Krigsminister] og nærværende. Simony (hvem Hall havde havt en lille Samtale med) var meget ivrig, vilde ildsomst afskedige de 3 Høiesteretsassessorer, have Dahlstrøm til Aalborg som Stiftamtmand, etc. etc. Han vil nemlig gjerne blive og af den Grund gjøre det meest mulige.

27. [Mai]. Statsraad idag. En meget hæftig Scene mellem Andræ og Scheele, som opstod ved, at Scheele ankede over, at Finantsministeren vilde paatage sig samme Myndighed ligeoverfor Ministrene for Holsten og Slesvig, som Rigsraadet ligeoverfor de andre Ministre. Efterat han var færdig, vilde Bang tale, men Andræ fik hurtig Ordet og udtalte i et, nok noget for varmt, Foredrag, at «naar han paatalte den Mangel paa Oeconomi, der gik igjennem den holstenske Ministers Budget, da var det ikke hans Lyst, men hans Pligt; at han med Hs. Majestæts Tilladelse altid vilde vedblive at paatale Sligt, uanseet det ikke behagede den ærede holstenske Minister», etc. Kongen blev rød og temmelig forvirret under denne Tale; da han imidlertid strax vilde have Ende paa Sagen, og Andræ heller ikke havde andraget paa, at de 600 Rd. skulde stryges, men blot paa sin Ret til at paatale Misgreb, resolverede Kongen, at de 600 Rd. kunde blive staaende.

I Rigsraadet, hvorhen Ministrene gik fra Statsraadet,

gik det dem glimrende. Andræs Møntlov, som han egentlig havde opgivet, da Udvalget: Scavenius (Ordfører), Ussing, David, Haagen, vare saa bestemte derimod. Haagen¹⁾ var meget ilter og talte meget selvbehageligt om, hvorledes det skulde, og hvorledes det ikke skulde være²⁾. Da han var færdig, begyndte Andræ sit Svar med: «Den ærede Talers Stilling maa undskylde, at jeg besvarer nogle af hans Yttringer»³⁾. Haagen gav derpaa et lille Svar, efter hvilket han forgjæves saae sig om efter Bifald til Mourier, Heltzen, Lindberg og nogle Tydskere; kort sagt til alle Naboer og Gjenboer.

28. [Mai]. Andræ er lidt kjed af, at Pensionsloven rimeligviis ikke kommer igjennem; Kongen har nemlig ikke ønsket det for Civillistens Skyld, og Andræ var heller ikke rigtig fornøiet med den, da Rigsraadet havde gjort et Par Smaaforandringer deri.

Treschow, som har været en lille Tour i Sverrig, kom ind i Ministerværelset, hvor Andræ sad. Andræ: «Naa, kan De see, vi have faaet os en Minister, medens De var borte?» Treschow: «Ja, det er meget godt, De kunde ikke have gjort et bedre Valg; jeg foretrækker ham for Bülow og Steinmann». Andræ: «Ja vistnok, han har Adskilligt tilfælles med Lüttichau, en brav Charakter og megen Fasthed». Treschow: «Ja, ganske rigtig, «fast»; var det ikke ham, som var i Frederitz?» Andræ: «I

¹⁾ Dengang Direktør i Nationalbanken (Dansk biogr. Lexikon VI, 435).

²⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 3297 ff.

³⁾ I. c., Sp. 3301.

Frederitz? — Ja, det kan gjerne være, han har været i Frederitz, men jeg veed det ikke». Treschow: «Aa, jo vist, han var Commandant dér i lang Tid». Andræ: [Aah, De mener] «Lunding!» Treschow: «Ja vist!» Andræ: «Ih, Du min Gud, det er jo Lundbye». Treschow: «Lundbye? Ja, saa kjender jeg ham saamænd slet ikke».

29. [Mai]. Et piinagtigt Rigsraadsmøde [den 28de], som varede til Kl. 12 Aften¹⁾. Iformiddags i Frederiksberg med Tante og Fru Tidemand.

Børnenes Skoleskovtour bestandig udsat for[medelst] Regn, og bestandig nye Sedler med Opskrift paa, hvormange Stykker Smørrebrød med Dit, hvormange med Dat.

30. [Mai]. Idag var Møntloven til 3die Behandling. David, Ussing, Scavenius, Holstenere og Treschow talte imod den, alligevel gik den igjennem med 9 Stemmers Majoritet²⁾.

31. [Mai]. Idag Rigsraadstaffel som Afsked. Reich her om Aftenen. Han fortalte, at Andræ havde et stærkt Tilhold i Arméen, at endogsaa gamle Stokmilitaire som Schepelern, Paludan og Flere havde erklæret sig i høi Grad tilfredse med at faae Andræ til Minister. — Han troede, at det lille Parti: David—Ussing, ikke just ønskede at styrte Ministeriet, men at de dog syntes, at det, navnlig Andræ, havde for megen Indflydelse, og at det derfor var godt at give dem en lille Erindring.

Børnenes Skovtour fandt Sted idag.

¹⁾ Rigsraadstid. I. c., Sp. 3447: «Mødet hævet Kl. 12».

²⁾ Vedtoges med 34 Stemmer mod 25 (I. c., Sp. 3544).

Juni.

1. [Juni]. Idag, efter en Ministerconference hos Bang, fulgte Lundbye hjem med Andræ. Hos Bang var det gaaet ret curieust til. Istedetfor at tale om de Punkter, som man ventede, der skulde for, nemlig Bangs og Simonys Afgang, Unsgaards mulige Tilgang, Bestallingssagen, Herlufsholm, etc. etc., læste Hall paa et lille Stykke Papir, der laae halvskjult foran Bang: Bardenfleth som slesvigsk Minister, Unsgaard Indenrigsminister og nogle andre Punkter, som de ærede Herrer, Scheele og Bang, havde afgjort paa egen Haand. Ja, selv til Kongen havde de talt og præsenteret Unsgaard for ham, og han af Kongen opfordret til at indtræde i Ministeriet. Da Bang sidenhen i Mødet sagde, at noget af det Vigtigste jo var det slesvigske Ministeriums Besættelse, reiste Hall sig og forundrede sig høilig over den stødende Maade, hvorpaa man disponerede over et Ministerium, som han bestyrede og, saavidt han vidste, havde bestyret godt. Han havde i sin Tid ikke attraaet det, men gjort et Offer ved at modtage det. — Da han kom hen til os (lidt efter Andræ og Lundbye), var han meget oprørt, og havde man strax kunnet gjøre Noget, saa troer jeg, det var skeet, men det tabte sig efterhaanden, og da han gik om Eftermiddagen, var han ganske ikke for altfor stærke Forholdsregler. — De begynde forresten begge [Andræ og Hall] at blive mere kjede af Scheele og at imødesee hans mulige Udgang. Andræ taler ogsaa om selv at træde ud; hans Foragt for Bang som Minister og Conseilpræsident har naaet sit Toppunkt; flere af de Andre er svage og maa bestandig lade sig drive, hvilket piner i Længden.

2. [Juni]. Egede kom imiddags hjem med Andræ og spiste hos os. Tale om Bangs Usselhed, om Scheeles tacherede Character¹⁾. Krieger kom lidt senere, lidt allarmet efter at have talt med Hall om Formiddagen, da han kom fra Mødet. Imidlertid kom Hall strax efter selv, og, som det gjerne gaaer hos ham, naar den første Vrede har sat sig lidt, var han fredelig stemt. Han vilde finde sig i, at man udnævnte Tillisch til Protector for Herlufsholm, naar det kun ikke opstilles som ufravigelig Betingelse, at det skal være en Adelig. Ligeledes vilde han finde sig i, at de fik en ny Collega som slesvigsk Minister, naar han kun ikke var altfor slet. Jeg raadede til Mandmod og Bestemthed, og Krieger til, at de for Guds Skyld dog ikke maatte gaae ud af Ministeriet. Hall mente forresten, at en af Bangs subtile Grunde til at faae Bardenfleth til Minister var at faae Dahl til Domainedirecteur²⁾.

J. E. Larsen var forleden Dag kommen hen til Bardenfleth og havde sagt, at Bardenfleths Stemmegivning [i Rigsraadet] i den senere Tid ret havde glædet ham, — «ikke fordi jeg har deelt Deres Mening, men det er glædeligt at see, at under det nuværende Ministerium kunne endogsaa Departementschef og Directeurer stemme ganske efter deres Overbeviisning, ikke blot i vigtige, men endogsaa i reent formelle [Sager].

¹⁾ Jfr. bl. A. Udtalelse af Krieger, vol. I, S. 147; Neergaard «Under Junigrundloven» II, S. 79—80 og Brev af 14. Marts 1857 fra Johan Bülow til Andræ i «Tillæg».

²⁾ Bardenfleth var dengang konstitueret som Domænedirektør (Dansk biogr. Lexikon I, S. 521).

ANDET AFSNIT.

FRA JUNI 1856 TIL MINISTERKRISEN I
SEPTEMBER—OKTOBER 1856.

II.

*Fra Juni 1856 til Ministerkrisen
i September--Oktober 1856.*

3. [Juni]. Egede og Hall til Middag. Resultatet af Conferencen havde været Unsgaard og Wolfhagen¹⁾. Da Talen først var kommet paa det slesvigske Ministeriums Besættelse, havde Andræ sagt: «Men Ulykken er den, at selv om Hall vil gaae ud, er det ikke nok, vi maa have en Anden. Jeg veed, man vil nævne mig Wolfhagen; men det anseer jeg for et meget uheldigt Valg, som man bestemt vil komme til at fortryde, og selv om vi gik ind derpaa, troer jeg ikke, Wolfhagen vil». Vidunderligt nok lod det ikke til, at Scheele mærkede, der var lidt Comedie-spil deri, thi han greb fat om Wolfhagen med begge Hænder, Bang ligesaa, uagtet Wolfhagen naturligviis er meget mere radical end Hall. Rimeligviis har Scheele ovre i sit Ministerium og andre Steder svoret paa, at Hall ikke skulde vedblive at være slesvigsk Minister efter denne Ex-

¹⁾ Henholdsvis som Indenrigsminister for Kongeriget og som Minister for Slesvig (Dep. Tid. 1856, S. 625 og S. 641).

amenssag, i hvilken Hall satte sin Villie igjennem mod ham, og derfor, for ikke at staae til Skamme, taget imod Hvilken-somhelst. Dette er den eneste Grund, man kan tænke sig til hans Opførsel ved denne Leilighed. Hver især gjør sig forresten til af de store Concessioner, han har gjort. — Da Egede var gaaet om Middagen, kom Krieger. Han havde talt med Wolfhagen, som var ubestemt. Hall og Aagaard¹⁾ kom kort efter og bleve her om Aftenen. Scheele og Bang mere og mere ubehagelige for Andræ, hver af sine Grunde.

5. [Juni]. Hall idag hos Bang, der af Frygt for, at Wolfhagen ikke skulde modtage, igjen havde kastet Øinene paa Liebe [Høiesteretsadvokaten].

6. [Juni]. Lundbye gjør store Sager. Diederichsen²⁾ plus nogle Contoirchefer ere allerede afskedigede. Renouard i Helsingør (Kronborg) ligeledes, Lunding i hans Sted. Reich paatænkt til Departementschef i Diederichsens og Lundbyes eget Sted. Da Diederichsen fik Efterretning om, at han skulde gaae af, gik han strax til Hansen (den tidligere Krigsminister) for at udbede sig hans Protection. Hansen lovede det og kom den næste Dag i Krigsministeriet. Han lod spørge, om Krigsministeren kunde tale med ham. Lundbye lod svare, at idag kunde han ikke, og imorgen havde han ogsaa Forhindringer, men saasnart muligt. Hansen gik indigneret bort. — Der skal være megen Ængstelse blandt de gamle, aflægs Folk; de troe, at han [Lundbye] er En af dem, som ikke truer, men slaer.

8. [Juni]. Hall taler bestandig for Andræ om at være

¹⁾ Politikeren, Prokurator i Maribo Amt Georg Aagaard, Ungdomsven af Hall (Dansk biogr. Lexikon I, S. 4).

²⁾ Oberstl. i Generalstaben, dengang Direktør for Armeens Personel.

gode Venner med Bang og dirigere ham igjen som før, men Andræ gider ikke have noget at gjøre med ham.

9. [Juni]. Egede idag afreist til Sverrig og Norge med Studentertoget.

10. [Juni]. I Theatret om Aftenen at see «Tilfældet har Ret»; Hall fulgte med hjem.

11. [Juni]. I Skoven (Jeg, Carl, Poul, Victor), Fortunen, Fileværket, meget behagelig Tour.

12. [Juni]. Ministeriets 1^{1/2} Aars Fødselsdag. Hall her om Middagen. Tale om Skolereformen. Andræs Ønske at faae latinsk Stil, Græsk og foreløbig Mathematik, til der var gode Lærebøger, afskaffet¹⁾. Hall ikke rigtig enig deri, igjennem Hammerich lidt for classisk.

13. [Juni]. Ravn om Eftermiddagen; derpaa Krieger for at tage Afsked for en lille Udenlandsreise; begge bleve om Aftenen. Tale om engelske og skotske Forhold. Siden, da Ravn var gaaet, lidt om vore egne Sager. Krieger troede, at Monrad havde en Deel i, at Unsgaard havde modtaget Indenrigsministeriet; men han troede rigtignok ogsaa, at Unsgaard havde givet Monrad et Slags Løfte med Hensyn til Fæstesagen, og i det Tilfælde havde Monrad tilsagt sin og sit Parties fulde Bistand. —

14. [Juni]. Børnene idag begyndt at svømme med Underofficeer ved Holmen. Begge holdt meget deraf og sørge over ikke at kunne gjøre det Søndag.

Megen Vrede i denne Tid i «Kjøbenhavnsposten», fordi Reactionen har mistet Haab om at faae nogle af sine Venner ind ved denne Leilighed. De skumle over Alt, over, at Dronningen reiser [til Ems], og Prindsen ikke reiser [til Paris med Besøg ved Hofferne i Berlin og Wien], over

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg».

Dit og over Dat¹⁾. De Ultra-Liberale ere heller ikke fornøiede, saa det er kun en lille Clique, der ere Beundrere; men det er de Udvalgte. — Ravn kom her idag for at sige Besked om en Leilighed ved Søndermarken, som han og lille Stephan [Ravns ældste Søn] havde været ude at see paa. Han ønskede bare, at Ministeriet kunde blive fri for Bang og Scheele, som han syntes tacherede de Andre noget. Da Krieger reiste, vare hans sidste Ord: «Pas nu paa Scheele! Det er Dem [Andræ] og Hall, der have sat ham, og de ere ansvarlige for ham». Scheele ligger i denne Tid bestandig ude hos Kongen paa Jægersprie; han vil gjerne, saa vidt muligt beholde ham for sig selv.

16. [Juni]. Ministerconference, hvori det afgjordes, at J. E. Larsen skulde være Justitiarius [i Høiesteret].

17. [Juni]. Fra Nordamerika havde Scheele faaet Depecher, hvori Alt pludselig var bleven saa overordentligt godt. De syntes jo rigtignok stadigt, at Sundtolden var uretfærdig, men naar Danmark holdt saa fast derpaa, saa vilde de ikke sige Noget, og det undrede dem høiligt, at Danmark endogsaa kunde troe, Nordamerika vilde have drevet det til Krig (Amerika var i Mellemtiden kommen i Conflict med England). Andræ var denne Efterretning meget behagelig, thi han var den, som var Skyld i, at man fra dansk Side var optraadt saa bestemt. Scheele og Bluhme (som i den senere Tid stikke Hovederne sammen), vilde nemlig begge give halvt efter. Ogsaa Afløsningssummen for Sundtolden i det Hele vilde de have forlangt meget mindre, end Andræ satte igjennem, at den blev.

¹⁾ Exempelvis: «Kjøbenhavnsposten» 6. Juni ang. de 3 Høiesterets-assessorers Afskedigelse.

19. [Juni]. Ministerconference, hvori fornemlig Salget af Marmorkirken til en engelsk Ingenieur (til Cloak og Vandværk) var paa Bane. Borgerrepræsentanterne havde udtalt det Ønskelige deri, og Hall havde Dagen iforveien sagt til Andræ, at det var meget urimeligt, han vilde sætte sig derimod. «Fædreland» og «Dagblad» raabte høit paa, at det skulde sælges¹⁾, Borgerne ligeledes, og da det kom for Ministrene, samtykkede alle. Andræ mærkede da, det ikke var Tid at tale om Vandalisme etc., men han vendte sig til Bang og Simony (hvem det sorterede meest under) og sagde: «Det var et meget stort Ansvar, de paa-tog sig ligefor Rigsraadet; hvad ham angik, da ansaae han det ikke for noget særligt, men for et fælles Anliggende, og i saa Tilfælde maatte der naturligviis corresponderes med Finantsministeren». Simony og Bang vilde saa pligt-skyldigst correspondere.

20. [Juni]. Statsraad med de tre nye Ministre (Lundbye, Wolfhagen og Unsgaard). Eds- og Bestallingssagen endelig afgjort efter Ønske, saavel for Civile som for Militaire. Prinds Ferdinand nærværende, men ikke opponerende. Hall ude paa Jægerspris; stort høitideligt Optog for at lægge Grundstenen til den nye Kirke [St. Johanniskirken paa Nørrebro].

21. [Juni]. Reich og Ravn her iaften. Hall meget mishandlet i «Kjøbenhavnsposten», dels fordi han var nærværende ved Studenterfesten paa Eremitagen og ud-bragte Universitetets Skaal, dels fordi der paa Grundstenen, der nedlagdes i Kirken, stod Kongens 8de istedetfor

¹⁾ Nærmere i «Tillæg».

gde Aar¹⁾), hvori han forresten er uskyldig; men derpaa kommer det ikke an. Naturligviis er det vred paa Ministeriet i sin Heelhed, fordi Scheel-Plessen er bleven afskediget²⁾), og spørger, hvor det Fond er, som i sin Tid blev skjænket til afskedigede Embedsmænd³⁾).

24. [Juni]. I Frederiksberg Have med Børnene. I Søndermarken fandt Victor en tom Fuglerede og en med Æg; den første tog han hjem, men den sidste nænnede vi ikke at forstyrre.

25. [Juni]. Anstrengelser paany for at faae en Sommerleilighed. Den ene, skjønnere og herskabeligere end den anden, staaer i Avisen, men naar man seer dem, gider man næppe gaee ind i dem.

26. [Juni]. Hall og Egede til Middag. Madvig havde sendt Hall en lang Betænkning om Skolevæsenets Reform, langtrukken og betænkelig i enhver Henseende, og Resultatet blev omtrent, at det var Synd at skjære Noget bort af det, man havde, hvorimod man ikke kunde nægte, at Meget talte for at forpligte Alle til at lære Hebraisk. — P. G. Bang meente, han havde sin finere Dannelse fra Græsk; Professor Hermansen derimod sin fra Hebraisken. Her i Huset arbeides paa at ødelægge Græsk og latinsk Stil, men Hall er jo under flere forskjellige Indflydelser, saa det er ikke godt at vide, hvad det skal blive til. —

Ude paa Jægerspris havde Hall havt det fortræffeligt. Scheele passer paa Grevinden og ønsker ikke gjerne, at

¹⁾ «Kjøbenhavnsposten» henholdsvis 25. Juni, 24. og 26. Juni.

²⁾ Under 15de Juni 1856 var Scheel-Plessen entlediget som Overpræsident i Staden Altona (Dep. Tid. 1856, S. 688).

³⁾ «Kjøbenhavnsposten» 22. Juni.

Andre tale formeget med hende. — Prindsepartiet meget afficeret over de skandinaviske Sympathier. «Kjøbenhavns-posten» træder i Skranken, snart med Spot, snart med indtrængende Tale til den besindige Deel af Folket¹⁾.

27. [Juni]. Jeg har i denne Tid læst en Deel engelsk Historie: Macaulay; Lord Mahon. Af «Macaulay» er endnu kun 4 Dele udkommet.

28. [Juni]. Idag i Ministerconferencen havde man ventet, at Herlufsholmssagen skulde komme for, men det blev nok opgivet formedelst Simonys Fraværelse. Den første, man vilde have ind og som Bang sværmede for, var General Oxholm, dengang kaldt Valdemar Oxholm. Da han var hensovet, kom Rosenkrantz²⁾ frem, og i et Par Dage mente Bang, at det var den største Retskrænkelse, om han ikke øieblikkelig fik det; derefter kom en Tredie, Carlsen, frem, og nu endelig er det Tillisch, som Kongen, Scheele og Bang tale for. Scheele og Bang have hele Tiden talt om, at det maa være en gammel Adelig: «Gamle Trolle», siger Bang saa skjønt, «vilde vist vende sig i sin Grav, om ikke en gammel Slægt blev Protector over denne videnskabelige Anstalt». Hall mente jo rigtignok, at de ovenfor nævnte gamle Slægter, hvor Bedstefaderen eller idetmindste Oldefaderen havde været Fisker, Hestehandler eller Lignende, ikke kunde ganske tilfredsstillende.

Idag fremviste Scheele Udkast til det Svar, som han havde isinde at give paa de uhøflige Noter, som Regje-

¹⁾ Exempelvis: «Kjøbenhavnsposten» 22., 24. og 26. Juni.

²⁾ Davær. Amtmand over Thisted Amt, Baron Gottlob Rosenkrantz (Dansk biogr. Lexikon XIV, 216).

ringen har faaet fra Wien og Berlin, og som Scheel-Plessen, Blome og de andre tydske Rigsraader have skaffet den ved deres Klage over Scheele¹⁾). Det gjælder naturligviis ham. Hvad der forresten er at sige imod ham, saa er Klagen fra Ridderskabets Side over ham som holstensk Minister vistnok temmelig uberettiget og beroer meest paa det personlige Fjendskab, som længe har været imellem dem.

Juli.

1. [Juli]. Efterat have opildnet Modet hos Simony mange Gange, er endelig Larsens Udnævnelse til Justitarius kommen. Hvad de ældre Assessorer sige dertil, vides ikke, da deres Blad, «Kjøbenhavnsposten» er gaaet ind, deels paa Grund af Ærgrelse, deels af pecuniaire Hensyn.

2. [Juli]. Igaar var Hall til Skydebanefesten. Andræ gik der ikke, da han kjedede sig forrige Gang. Kongen havde presset Hall og Michelsen meget stærkt for at gaae ind i Brodersamfundet. — H. P. Holst [Digteren] kom ved Bordet hen til Hall og hilste fra Kongen, at han ønskede at proponere hans Skaal som Broder. Hall svarede smilende hertil, at der var i danske Lov en Paragraph, som forbød Geistligheden at omgaaes med lange Geværer, og at han derfor ikke ansaae sig for berettiget dertil. Kongen selv var sidenefter ifærd med ham, men han undslap ved sine gode Svar. Michelsen, som ikke saaledes har Repliquen i sin Magt, maatte føre en længere og mere geneert Samtale med Kongen over Bordet, som Kongen da tilsidst gjorde Ende paa ved at sige: «Ja, saa vil jeg ikke have

¹⁾ Herom henvises til Neergaard, l. c. II, S. 123 ff. og til Brev fra Scheele i «Tillæg».

Mere at bestille med Dem; idag er De reent slem». Scheele modtog derimod pligtskyldigst.

3. [Juli]. I denne Sommer gjøre vi hyppig Jagt paa Leiligheder, baade Vinter- og Sommerditto. I [L. N.] Hvidts og Raasløffs Gaarde i Kronprindsessegade har jeg været, men de behagede mig ikke. Om at købe Gaarde og Landsteder tales ogsaa stærkt, men det bliver kun ved Snak; jeg kjender min gode Carl [Andræ]; medmindre vi kunde gjøre et rigtig daarligt Kjøbmandskab, saa var det jo muligt. Egede var her idag tilmiddag, derefter Ravn.

5. [Juli]. Hall er reist en lille Tour til Sorø; den har længe været paatænkt, men jeg troer, han valgte Lørdag for ikke at møde i Ministerconference, hvor der stemtes over, hvem der skulde være Forstander for Herlufsholm. Bang begyndte, dernæst Scheele med at sige, det ikke burde være en Minister. Andræ svarede derpaa modsigende, hvorpaa Bang tog Ordet og sagde: «Det er bedst, vi stemme; det nytter ikke at discutere». Det begyndte da med den sidst Ankomne; Wolfhagen, Unsgaard, Lundbye, Andræ, Simony, hvilke 5 nævnte: Hall; Michelsen, Scheele og Bang derimod: Tillisch.

6. [Juli]. Idag er Hall kommen fra Sorø og imorgen skal han og Andræ følge Fru Gyllembourg til Jorden.

7. [Juli]. Medens jeg sidder ved Kaffebordet og venter efter Hall og Andræ, kommer Egede. Vi tale lidt om Levy¹⁾, som er meget veltilfreds med at være ansat hos Andræ; han finder ham baade saa human i Omgang og saa lærerig²⁾. Larsens Udnævnelse til Justitiarius, mener

¹⁾ Martin Levy, den senere Statsgjældsdirektør og Chef for Finantsministeriets 1ste Departement; under 22. Novbr. 1855 «beskikket til Fuldmægtig i Finantsministeriets Expeditionssekretariat» (Dep. Tid. 1855, S. 952).

²⁾ Bemærkning i «Tillæg».

han, har gjort et rigtig godt Indtryk paa en heel Deel Folk, som havde troet det umuligt, at Nogen, som ikke var, enten i høi Grad konservativ eller ialtfald ganske taus, kunde opnaae en saadan Hæderspost som Justitiarius i Høiesteret. — Andræ og Hall komme nu hjem. Hall meget fornøiet med at være indstillet til Forstander for Herlufsholm. Skolereformen gaaet et Skridt frem siden sidst. Foreløbigt, sagde Hall, var det antaget, at Græsk, latinsk Stil og Mathematik skulde betydelig reduceres, og Religion ikke længere være Examensfag; item skulde Skoletiden forkortes. — Børnene idag til Examen i dansk Stil.

9. [Juli]. Idag i Regning, begge bestaaet godt deri.

10. [Juli]. Poul gaaer altid bort forberedt paa og beredende mig paa, at han kun vil faae tg. eller slet. Jeg giver ham godt Haab, men siger, at jeg forresten finder mig godt i et tg.

15. [Juli]. Til idag (Tirsdag) ere Ministrene tilsagte til Statsraad paa Jægerspris og kunne først komme igjen Torsdag. Tirsdag spiste Hall hos os Kl. 1, og Kl. 2^{1/2} kom Vognen for at kjøre dem ud.

Efter mig og Victor, som vilde kjøre til [Taarnby paa] Amager, kom den Kl. 3. Vi toge først op til Nielsens og hentede Gusta. Paa Veien derud mødte vi Fanny, som trak sin lille Unge i en Kurvevogn. Vi holdt naturligviis og vilde have hende op, men hun var «ævi» [sær] og vilde ikke. Imidlertid ærgrede jeg mig over, at jeg ikke havde faaet hende op, og da vi vare komne til Taarnby, sendte jeg Vognen tilbage til hende, men uden Nytte. Vi traf Edle, Johansen, Tagea, Ludvig, og kort efter kom Fanny og Egede. Om Aftenen kjørte Gusta og Victor ind sammen, og jeg blev om Natten. Den næste Formiddag Kl. 2 hørtes Brandraab, og det befandtes at

være Johansens Forpagtergaard, som brændte. Paa Landet gaae Honoratiores selv hen at see paa Ildebranden, og dér mødte jeg mine 2 smaa Dreng, der ikke havde Tid til at sige Goddag for at see til alle Sider. Om Aftenen kjørte Johansen os hjem i et smukt Maaneskin.

17. [Juli]. Andræ og Hall kom hjem den næste Dag (Torsdag) Kl. 2^{1/2}. Kaffen stod paa Bordet, da de kom, og Lieutenant Ravn og lille Stephan besøgte mig. Da de vare gaaede, fik jeg Beretning om, hvorledes det var gaaet. Kongen var ikke gaaet ind paa Statsraadets Indstilling om Halls Udnævnelse til Forstander for Herlufsholm. Intet blev forøvrigt sagt til Nogen; blot da Liebenberg af en Feiltagelse kom ind paa Halls Værelse istedetfor paa Scheeles, spurgte Hall i Samtalens Løb, om denne Herlufsholmske Udnævnelse var ordnet; det interesserede ham dobbelt, da der i Anledning af et nyt Skoleaars Begyndelse skulde tages adskillige Beslutninger. Liebenberg svarede hertil, det var indsendt og afgjort, men at Kongen havde formeent ikke at kunne tage Hensyn til Ministeriets Indstilling. Da Hall saae noget forundret ud derved, tilføjede han: «Ja, De maa ikke troe, at deri ligger noget Beviis for, at Kongen skulde have mindre Godhed eller Agtelse for Dem, det er blot hos ham et Principspørgsmaal; han mener, at en Minister bør ikke udnævnes til en saadan Stilling», etc. (Scheeles Udsagn og Mening). Hall svarede lidt kort, at han saae nok selv, hvad der kunde ligge eller ikke ligge i en saadan Behandling, men derom var ikke Tale nu. Liebenberg tilføjede, at han ikke havde refereret Sagen.

Vi begyndte da nu at tale om Sagen pro et contra. Hvad var Meningen? Vilde Scheele have en Crise, og ved den Hall og Andræ ud? Da var det for ham en

risquable Sag, thi han burde idetmindste frygte, at alle de Andre vilde gaee med. Troede man at kunne byde Hall det udenvidere, og at han godmodig vilde lade sig det berøve, som det slesvigske Ministerium, saa burde man dog have gjort det høfligt, lade Kongen tale godmodigt med Hall, saa troer jeg, han var traadt tilbage af Høflighed mod Kongens Skrupler; men uden noget andet Ord end et simpelt Afslag var det en Insult, som det næsten ikke kunde antages, at Hall vilde taale, skjøndt han jo rigtignok samme Formiddag, da jeg spurgte, hvad han vilde gjøre, svarede, at han vidste det endnu ikke; det var jo meget ubehageligt for ham at foranledige en Crisis for en for ham personlig Sag, især naar man jo ikke kunde nægte, at det almindelige Vel vilde lide derunder. Imidlertid syntes Andræ og jeg, at det var en Umulighed for hele Ministeriet og især naturligviis for Hall. Vor Mening var imidlertid den, at Svaret vilde blive forandret, naar man mærkede, at man ikke var tilsinds at taale det.

18. [Juli]. Næste Dag, Fredag, skulde være Minister-conference; dér ventede man, Noget skulde komme for. Andræ og Hall spiste imidlertid hos Heibergs, hvorfor jeg gik til Egede og Fanny, og dér hørte jeg af Egede, hvorledes det var gaet til. — Efterat man havde talt om adskillige Ting, sagde Hall: «Ja, siden her er saa faa Sager paa Bane idag, vil jeg spørge om Noget, som interesserer mig. «Har De, Geheimeraad Scheele, faaet Svar fra Kongen paa den Herlufsholmske Indstilling?» Scheele: «Nein, jeg har slet ikke faaet nogen Svar». Hall: «Ikke? Det forundrer mig, thi Liebenberg sagde til mig» (hvad tidligere anført). Scheele: «Ach ja, Liebenberg mo De ikke regne paa, han taler saa ofte sodan noget hen, for Ex. etc. etc.»

Andræ: «Ja, det var, hvad jeg nok formodede, Sniksnak. En formelig Usandhed har han jo allerede gjort sig skyldig i, ved at han bestemt sagde, at Indstillingen var afgjort; saa maatte den allerede være hos Geheimeraad Scheele, som jo slet Intet har modtaget. Det vilde jo ogsaa være utænkeligt, at Kongen kunde give et saadant Svar». Scheele: «Ja, det veed jeg dog ikke; Kongen faaer Indstillinger, han maa dog virkelig være berettiget til at besvare dem med «Ja» eller «Nei»». Andræ: «Men ligesaa vist maa det være vor Ret, ja Pligt at føle os fornærmede derved og tage Forholdsregler derefter. Saa længe vi ere Kongens Raad, maa han tage Hensyn til, hvad vi raade; kun i det Tilfælde kunne vi vedblive at være det». Scheele vilde afbryde med, at det var en gammel Historie, man ikke altid kunde trække frem. Andræ: «Jo, hver Gang der er Grund til at trække den frem».

«En anden Sag, Geheimeraad Scheele, som jeg ogsaa i længere Tid har havt isinde at tage frem her i Ministerconferencer, er den om Gesandtskabsposters Besættelse. Jeg tænker, De er enig med mig i, at de Posters baade Besættelse og Afskedigelse maa komme for her i Ministerconference?»¹⁾ Scheele: «Nei, det er ingenlunde min Mening, tværtimod, jeg vilde aldrig samtykke deri». — Andræ: «Da er det meget slemt; thi hvad mig angaaer, er jeg saa vis paa at have Ret i den Fordring, at jeg ikke paa nogen Maade kan afvige fra min Paastand i saa Henseende. Enhver af de andre Ministre har bestandig ved vigtige Posters Besættelse, ved høiere Embedsmænds Afskedigelse, foredraget det og faaet det bifaldet i en Ministerconference; at De har en exceptionel Stilling i saa

¹⁾ Nærmere i «Tillæg».

Henseende, kan ikke gaae an». Scheele gjentog under Samtalen to à tre Gange sit «dertil giver jeg aldrig i Evighed mit Minde», men da han hver Gang blev modsagt lige kraftigt fra Andræs Side, gav han tilsidst Samtalen en anden Vending ved at sige: «Ja, jeg reiser jo endnu idag til Holsten, saa den Sag kan ikke blive afgjort, førend jeg kommer hjem, saa skal jeg see at faae et Statsraad istand». Andræ: «Vi kunne gjøre det meget simplere, et Ministerraad bliver sammenkaldt, og vore forskjellige Anskuelser forelagt det. Ere mine Collegers Mening imod mig, er Sagen ganske klar, jeg gaaer ud af Ministeriet, ere de derimod imod Dem, saa beroer det paa Dem, hvad De vil gjøre». — De andre Ministre havde under denne Samtale forholdt sig ganske tause, kun Hall havde sagt, at det efter hans Mening ogsaa var ganske urigtigt, at een Minister saaledes indtog en exceptionel Stilling.

Scheele gaaer i den senere Tid saa smaat omkring og sætter Uenighed mellem de andre Ministre og Andræ. Hall overhørte for Ex., hvorledes han i en Samtale med Simony og Unsgaard ude paa Jægerspriis talte om, det «dog var et utaaleligt Despoti, at han [Andræ] ved enhver Leilighed skulde blande sig i Alt, som til Ex., naar Talen var om at pensionere Ens egne Embedsmænd», etc. etc. — Dette maatte være faldet i god Jord; thi senere hen hørte Hall, at Simony og Unsgaard stod i en Vinduesforbybning og talte om det Samme og vare ganske enige om, at det var ubehageligt ikke at kunne bestemme, for Ex. Pensionering, efter eget Skjøn. Hall blandede sig i Samtalen og sagde, han vilde ogsaa gjøre det ad libitum; herefter skulde ingen Dandserinde være længere ved Theatret end til hendes 25de Aar, ingen Sangerinde længere end til det 35te

Aar; det fordrede Kunsten, saa skulde de pensioneres. Da Simony hertil yttrede en svag Tvivl om Statskassens Formaaen til saa Manges Pensionering, svarede Hall: «Det kommer ikke mig ved, vi gjøre blot, hvad vi ville, Finantsministeren sørger for Kassen». «Haa, haa», lo Unsgaard; det begyndte at gaae op for ham, at der dog var lidt iveien for, at Hver gjorde, som han lystede.

Gamle Nathanson¹⁾ kom forleden til Hall og sagde til ham, at der var noget igjære ude paa Jægerspriis; han havde mærket det i længere Tid, og hans Kilde stoledes han paa. Han sagde ogsaa, at han vidste, man hemmelig derudefra forhørte sig om Scheele, hans Popularitet, Rygte, — «mig har man ogsaa været hos, og jeg fortalte dem, at det stod sig meget simpelt med hans Actier baade i Danmark og Holsten».

30. [Juli]. Ligefra jeg den første Gang iaar var paa Amager (d. 10de) og laa derude en Nat, har jeg havt Gigt, Rheumatisme, som har plaget mig en heel Deel. I de senere Nætter sover jeg meget lidt af Smerte, og om Dagen er det ogsaa slemt. Djørup giver nogle Draaber, som ikke hjælper stort, og nu har jeg ogsaa begyndt at lade mig gnide med uldne Klæder, som ere gennemrøgede med Ravrøg.

Igaar [29. Juli], da Hall var her, talte vi deels om at gaae af, deels om Besættelsen af den holstenske og udenrigske Ministerportefeuille. Ganske vist troede just Ingen af os, det skulde komme dertil, thi Scheele vil nok beholde sin Portefeuille. Imidlertid nævntes den afskedigede

¹⁾ Mendel Levin Nathanson, dengang Redaktør af »Berlingske Tidende« (Dansk biogr. Lexikon XII, 138).

Moltke i Paris¹⁾ samt Johan²⁾ Bülow i Frankfurt som Udenrigsministre; til den holstenske Post: Heinzelmann³⁾ og Thaden⁴⁾, etc. Man mærker saa smaat paa Hall, at han just ikke har Lyst til at være for voldsom; men dog kun indirecte, ved at han raader til den eller den klogere Fremgangsmaade.

August 1856.

Taffel paa Frederiksborg for Prinds Oscar, Dagen efter Soirée hos Prinds Christian, dernæst (Torsdag) Taffel paa Kronborg, dels i Anledning af Oscar, dels formedelst Kongens og Grevindens Formælingsdag. Andræ vilde ikke tage dertil, men skrev en lille spydig Billet til Levetzau om, at han, ved at forlade Frederiksborg først om Natten, havde paadraget sig en Forkjølelse, som forhindrede ham i at komme til Kronborg til Taffelet Kl. 12. De øvrige Ministre vare dér, og Hall havde en meget lang Samtale med Grevinden, hvoraf han ikke egentlig fortalte Noget, da han var her, men hvoraf Virkningerne dog vare meget

¹⁾ Ehrenreich Christopher Ludvig Greve Moltke, der i en Aarrække repræsenterede Danmark i Paris, indtil han i 1856 pludselig af Scheele indstilledes til Entledigelse i Naade af Statstjenesten (Dansk biogr. Lexikon XI, 410—411); nærmere i «Tillæg».

²⁾ Formentlig en Feilskrift for Bernhard Bülow, der dengang var dansk Forbundsgesandt i Frankfurt (l. c. III, 276); Johan Bülow var dengang vel ogsaa ansat i Frankfurt, dog ikke i diplomatisk Tjeneste, men som «Militærbefuldægtiget ved den tyske Forbundsdag i Frankfurt» (l. c. III, 278).

³⁾ Departementschef i Ministeriet for Holsten og Lauenborg; d. 12. Jan. 1856 «beskikket til lærd og dirigerende Borgermester i Altona» og d. 16. Juni s. Aar «udnævnt til Overpræsident sammesteds» (Dep. Tid. 1856, S. 88 og S. 688).

⁴⁾ Ligeledes Departementschef i Ministeriet for Holsten og Lauenborg og d. 16. Juni 1856 «udnævnt til lærd og dirigerende Borgermester i Staden Altona» (l. c., S. 688).

synlige: At faae Scheele bort, var aldeles opgivet; det var virkelig en reen Urimelighed; Scheele stod for Øieblikket saa fast, som aldrig før, og man kunde jo nu ogsaa sige, hvad man vilde, saa var det dog en Nødvendighed at have En, der bestandig vilde gaae om Kongen og Grevinden; det vilde jo ingen af de andre Ministre, men kun Scheele. Jeg tillod mig at sige, at jeg dog ikke indsaae, hvad der skulde bringe Ministrene til at ønske at have en Mægler hos Kongen, som ved 9 af 10 Leiligheder vitterlig talte og handlede imod deres Interesse. Jeg maatte et Par Gange igaar ildne Hall op og sige, at hvad enten det var klogt eller ikke klogt for Øieblikket at frembringe Crise, saa kunde man dog ikke underkaste sig een Ministers Villie og taale hans Insulter (Slesvig¹), Herlufsholm) for at blive i Regjeringen. Jeg troer nok, Hall blev lidt stødt og i sit Hjerte er høist kjed af, at Andræ har antaget sig hans Sag saa varmt; thi det er unægtelig vanskeligt ved denne Leilighed at lade Andræ gaae ganske ene; det er en Tanke, som heller ikke nogensinde tidligere er falden mig ind, men jeg tilstaaer, at jeg efter Vendingen igaar er noget mere beredt ogsaa paa den Finale.

8. [August]. Idag Børnene ude hos Tante Fanny for at være behjælpelige ved en Syltning og Knicksbagning. De bragte en heel Deel af omtalte Knicks hjem, men for mig vare de uspiselige. De bare en lille Kurv med Solbær hjem til mig, meget stolte over ikke at have rørt eet paa Veien.

9. [August]. Hall idag hos Andræ for at tale med ham

¹) Der sigtes bl. Andet til den omst. S. 53 berørte stødende Optræden, der i Juni 1856 bragte Hall til at fratræde den ham *ad interim* overdragne Bestyrelse af Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig.

om Gangen i Ministerconferencen paa Mandag. General Oxholm¹⁾ og Capitain Raasløff²⁾ vare ogsaa hos ham i Ministeriet. Med Oxholm havde han en lang politisk Samtale om Prindser, Grevinden, Scheele o. s. v. — Oxholm er i det Hele en Tilhænger af Prindsepartiet og en Modstander af Grevinden og Scheele; men Andræ havde Mistanke om, at en Vending var igjære og fortalte ham derfor lidt om Forholdet med Scheele.

10. [August]. Krieger her om Formiddagen. Efterat have talt om adskillige historiske engelske Værker seilede vi ind i Politiken. Vi sagde, at hele Ministeriet var meget svagmatisk, og anbefalede ham at muntre Hall og Wolfhagen lidt. Jeg talte om det curieuse ved, at det blot blev Andræ, som gik paa det Herlufsholmske Spørgsmaal. Krieger nægtede Muligheden deraf og fortalte, at Simony allerede for 3 Uger siden havde fortalt ham, at Kongen i en fortrolig Samtale havde yttret Misfornøielse med den Uenighed, som var i Ministeriet; han vidste, det for Størstedelen kom fra Hall og Andræ; men de vare jo virkelig ikke, naar de vare misfornøiede, saa vanskelige at faae erstattede. Han, Simony, kunde jo overtage Cultus-, og Bang Finantsministeriet. Simony havde jo dertil, med sædvanlig Blidhed, gjort nogle Indsigelser.

11. [August]. Idag har været Ministerconference. Efter megen Snakken frem og tilbage mærkede endelig Scheele,

¹⁾ Den senere Overhofmarskal hos Christian IX; dengang repræsenterende Danmark i London (Dansk biogr. Lexikon XII, 508).

²⁾ Den senere *Chargé d'affaires* i Washington og Krigsminister i 1866, dengang bosat som Civilingeniør i de Forenede Stater og virksom ved Underhandlinger med den amerikanske Regjering om Ophævelsen af Sundtolden (l. c. XIII, 336—37).

at der ikke var Andet at gjøre end faae en Discussion, som han var bange ikke skulde være i hans Faveur, eller en Opsættelse. Han valgte det Sidste, sagde med bevæget Stemme, at de vistnok kunde faae en dygtigere Udenrigsminister, men at han haabede, alle hans ærede Colleger indsaae det høist Urigtige, ja Farlige ved nu at ville fremkalde en Opløsning. Inden 10 Dage tænkte han ganske vist, at Forviklingerne med Østerrig vilde være bilagte; i den Tid ønskede han at vedblive at være Minister, og haabede ikke, hans Colleger havde noget derimod. — Da han heri havde Ret, samtykkedes der naturligviis. Det var forresten første Gang, at Scheele har yttret Noget, som tydede paa, at ogsaa han kunde gaae.

12. [August]. Den næste Dag vare vi i Skoven. Vi spiste tidlig og toge derud Kl. 2¹/₂. I Fortunen drak vi Kaffe med rigtig Skovappetit, spadserede en lang Tour gjennem Ordrupkrat til Anders Florentz' Eng og derfra igjen til Fortunen, og toge saa hjem til The Kl. 9.

13. [August]. Den næste Dag var Statsraad paa Eremitagen. Jeg og Børnene fulgte med og stode af ved Ulvedalene. Vi spadserede en smuk Tour gjennem Dyrehaven, Kirstens Kilde til Fortunen, drak dér Kaffe og ventede paa Andræ. Vi havde hver især Bøger med os, saa Tiden gik fortræffeligt. Kl. 2¹/₂ kom Andræ, og vi spadserede saa til Kl. 5, saa kørte vi hjem til Middag.

14. [August]. Tog Børnene om Morgenen Kl. 9 til Amager, kjørte til Amagerport og gik derfra.

15. [August]. Idag ere Ministrene inviterede til Scheele i Ordrup (efter Sigende formedelst Bernhard Bülow's Nærværelse her fra Frankfurt).

Det generer mig i de senere Dage at skrive, thi min

Gigt, som stadig vedbliver, har især valgt Stade i min høire Haand, saa jeg kun med megen Nød kan lukke en Dør op, skænke en Kop The o. s. v.

18. [August]. Lang Ministerconference, hvori Sundtoldsafløsningen paa Bane. Scheele og Bluhme ville bestandig gjøre de urimeligste Indrømmelser efter de forskjellige Landes Paastande. Andræ synes ikke, det paa nogen Maade kan gaae an, saameget mere som han ikke har nogen stor Tiltro til nogen af de to Herrer. Han kæmpede derfor tappert mod Scheele, som endte med at sige, om han da vilde skrive det saaledes, som han syntes, det skulde være, strax. Andræ gik da over i Finantsministeriet og hentede, hvad han tidligere havde skrevet i den Sag, og saaledes endte det jo meget godt med, at Scheele gav efter; men det er en Rolle, som Andræ siger, han er meget kjed af saaledes ved enhver Leilighed at være saagodtsom den eneste Ordfører og Modstander, snart imod Scheele, snart imod Bang, snart mod Raasløff, saa mod Lüttichau, etc. — Han er i det Hele misfornøiet med sin Stilling, siger, der ikke er Skygge af Holdning eller Kraft i Ministeriet, og har givet mange Leiligheder til en Afgang ved bestemt at modsætte sig saa den ene, saa den anden Minister; men naar det er kommen til Stykket, have de givet efter, og saa har der jo ikke været Anledning til at gaae, men nu tænker jeg vel, at det denne Gang bliver alvorligere, da Scheele saa bestemt har erklæret, ikke at ville samtykke i, at Nogen havde Noget at sige ved Gesandtudnævnelser, etc., etc.

21. [August]. Idag kom Børnene hjem fra Amager; de havde moret dem fortræffeligt.

22. [August]. Kl. 9 imorges kjørte vi til Frederiksdal, spadserede til «Aldershvile», drak Kaffe og kjørte hjem Kl. 5 til Middag. Lieutenant Ravn kom, da vi vare ved Bordet.

23. [August]. Victors Fødselsdag. Blev ikke rigtig høitideligholdt før Søndagen; dog kom Tante her om Formiddagen at gratulere, og hun, Børnene og jeg kjørte, da vi havde drukket Chokolade, ud til Frederiksberg.

24. [August]. Hall om Formiddagen. Mægleren Scheele. Tafterne i Rigsraadstiden.

25. [August]. Idag (samme Dag Scheeles Dom falder i Holsten)¹⁾ Taffel hos Kongen her i Byen. — Min Gigt bliver bestandig værre og værre, især om Natten. Nu har den varet i 6 Uger. Lundbye fortalte Andræ, at Scheele havde været 2 Gange hos ham i de sidste Dage og været høist aimable; tillige vidste han [Lundbye], der var Tale om at gjøre ham til Kammerherre; han havde i den Anledning ladet falde nogle Ord til General Bülow og

¹⁾ Det er Dommen i den af den holstenske Stænderforsamling mod Scheele for Vilkaarligheder i Embedsførelse ved Overappellationsretten i Kiel reiste Tiltale; med Hensyn til denne og Udfaldet af Sagen henvises til Neergaard, l. c. II, S. 81—84, hvorved dog at bemærke, at naar det hos Neergaard hedder: «Resultatet blev — den 25. Aug. 1856 — det meget overraskende, at Overappellationsretten erklærede sig inkompetent i Sagen», er den anførte Dato ikke rigtig, idet Forhandlingen for Retten vel aabnedes d. 25. Aug. 1856, men dennes Kjendelse først blev afgivet den 1. September («Erkenntnisz nebst Motiven des Königl. Ober-Appellations-Gerichts in Sachen des Präsidenten» osv., «abgegeben am 1. September 1856», Kiel 1856).

sagt: «Hører De noget derom, saa sig kun frit, at mig vil det ikke være behageligt».

26. [August]. Krieger her om Formiddagen. Da vi havde drukket Kaffe, spurgte jeg Poul (hvis Fødselsdag det var og som var kommen tidlig hjem fra Skolen), om han vilde kjøre paa Frederiksberg; men han vilde ikke, saa jeg gjorde det ene, for at tale med Fanny. — Egede havde nylig skrevet og havde det godt; kun bad han bestandig om politiske Nyheder fra Danmark. — Da jeg gik hjem, mødte jeg Hall paa Vesterbro. Han fulgte mig hjem og havde det bedste Haab om, at Scheele vilde give efter, dersom de andre holdt sammen, og i det Tilfælde syntes han dog, man kom ud af Sagen med en Vinding. Jeg derimod vilde gjerne huske ham paa, at det for Fremtiden at være sammen med Scheele og Bang vilde være saa ubehageligt og saa evindelig (ved Scheeles Mægler-talent hos Kongen) give Anledning til Ubehageligheder, at det syntes mig et utilfredsstillende Resultat, etc.

29. [August]. Statsraad paa Eremitagen. Iforgaars var der Ministerconference, hvor den førmtalte Note til Tydskland blev oplæst. Andræ ønskede en Copi for hver Minister, for at de kunde sætte sig ind deri og gjøre hvad Rettelser, de fandt fornødne. Dette fik de, og idag har han meget travlt med at gennemsee og corrigere. Mere og mere kjed af det er han bestandig. Scheele og Bang blive værre og værre; Simony, Unsgaard, Wolfhagen ere Nuller, og de to førstnævnte have ingen Krieger bag ved dem. Han ønsker bestandig en god Leilighed til at gaae; men dersom han igjen denne Gang sætter sin Villie igjennem, saa er der ikke nogen gyldig Grund til at gaae. Jeg raader til ligeud at sige:

«Vi ville ikke blive i Ministeriet med Scheele»; men endnu er der ingen Udsigt til, at de Andre, med Undtagelse maaske af Wolfhagen, ville gaae med dertil.

September.

I. [September]. Mandag — Hall var her et Øieblik om Formiddagen. Ved Middagsbordet da Andræ kom hjem, fortalte han, at den omtalte Memoire¹⁾ paany var bleven oplæst i Ministerconferencen og dernæst rettet af Scheele efter hans (Andræs) Dictat. Da dette Arbeide havde varet en 3 Timers Tid, kom ogsaa en Depeche frem fra Scheele til Frankfurt²⁾. Da den var oplæst, og Ordene «Hertugdømmerne Slesvig-Holsten»³⁾, etc. flere Gange forekommet deri, taug Andræ for at see, om Ingen af de Andre tog Ordet for en eller anden Bemærkning; men da Alle taug, maatte han atter frem, anke over disse Udtryk og sige, «han kunde ikke nægte, han ønskede at gjøre sig noget nærmere bekendt med Indholdet; efter en eneste Oplæsning kunde man vel gjøre en Rettelse, men ikke have nogen Mening om det Hele». — Scheeles Heftighed brød nu frem over disse mageløse Fordringer; Bang

¹⁾ Et «Memorandum», begrundende Retsgyldigheden af Fællesforfatningens Tilblivelsesmaade, hvilket medfulgte Scheeles Svarnote til Preussen af 5. Septbr. 1856 (jfr. Thorsøe, Kong Frederik den Syvendes Regering II, S. 544—45).

²⁾ «Depeche fra den Kongelig Danske Udenrigsminister, v. Scheele, til den Kongelig Danske Gesandt og befuldmægtigede Minister, Kammerherre B. v. Bülow, p. t. i Wien, d. d. Kjøbenhavn, den 13. September 1856», hidsat blandt «Actstykker angaaende Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborgs Forfatningsforhold, trykt som Manuskript for Rigsraadets Medlemmer», S. XXXV ff.

³⁾ Bemærkning i «Tillæg».

rykkede ham til Hjælp ved at sige, at «Lord Pa(æ)lmerston¹⁾ aldrig havde tilladt sine Colleger at blive bekendt med de vigtige og hemmelige Sager, og det kunde man altsaa heller ikke fordre». Efter nogen Discussion blev det til, at Depechen næste Dag skulde oplæses igjen.

2. [September]. Tirsdag gik Andræ tidlig bort, da det var hans Audientsdag; fra Audients skulde han i Ministerforsamling og kom derfor ikke hjem til Kaffe. Lidt over 12 kom imidlertid Hall og fortalte, det var opsat til imorgen, da Scheele var kaldet til Kongen. Han kom for at skænde paa Andræ over dennes Opførsel mod Scheele den foregaaende Dag: «Man maatte ikke tage saa stærkt paa Folk; han saae nu ingen Udvei til en fredelig Udsoning. Naar man, som Andræ, ønskede og arbejdede for en Sprængning, saa kunde Resultatet være fortræffeligt; men han fandt rigtignok, det var meget ubetimeligt at gjøre saadanne Skridt nu; alle Venner vilde dadle i høieste Grad, man maatte dog virkelig sætte sig paa Scheeles Standpunkt, han havde virket meget Godt, hvad man saa sagde», etc., etc.

Da Andræ kom hjem, fortalte jeg dette og sagde til lige, at jeg havde bedt Hall om muligt komme igjen om Aftenen. Først seent, da vi havde opgivet ham, kom han herhen og fortalte, at ligesom han var gaaet fra mig op i sit Ministerium, var Scheele kommen til ham og havde været dér i 3 Timer. Scheele havde først og fornemlig udtalt sin dybe Bekymring over det Misforhold, der var

¹⁾ Bang, der som omst. S. 62 berørt mente at have «sin finere Dan-nelse fra Græsken», udtalte til Moro for sine Colleger den ovennævnte engelske Ministers Navn som «Pælmerston», betegnet i Fru Andræs Op-tegnelse ved, at der er skrevet et «æ» over Navnets «a».

kommen mellem ham og Andræ. At Andræ vilde have ham bort, at det var ham utaaleligt at være i Ministerium med ham, var Noget, han længe havde mærket; men i den senere Tid var det blevet saa ubehageligt, at det ikke kunde vedblive, og det, uden at han anede nogen Grund. «Jeg [Scheele] havde først isinde at gaae hjem til Andræ og dér ligefrem spørge ham om Grunden og see at faae den fjernet; men ved nærmere Betænkning blev jeg bange for, at jeg, naar jeg hørte Andræs isnende og skærende Tone, som han har den mod mig i den senere Tid, skulde blive for hæftig mod ham i hans egen Stue, og det lod mig foretrække at gaae til Dem. Jeg kan saameget mindre fatte denne Opførsel fra Andræ, for hvis Dygtighed og store Skarpsindighed jeg altid har næret Beundring. Jeg har i Sandhed ogsaa ofte udtalt mig derom til Kongen, især paa en Tid da Liebenberg gik og vilde sværte ham», etc., etc.

Hall svarede nu paa alt dette, udhævede, at ikke alene Andræ, men hele Ministeriet følte sig stødt over den Mangel paa Høflighed, der var viist dem paa forskjellig Maade, omtrent fra Rigsraadstiden. Uagtet Hall angav adskillige Smaating, spillede Scheele her den overordentlig Naive, der ikke havde Forestilling om, at Sligt var stødende.

I Samtalens Løb havde Scheele yttret, at Andræ behandlede ham og Bang med lige Haan og lige nødig vilde beholde nogen af dem. Hall sagde imidlertid, at han paa egen Haand havde tilladt sig at svare, at «der var en stor Forskjel. For Bang (som Conseilpræsident) følte Andræ virkelig Ringeagt; men med Hensyn til Scheele var han vis paa, at naar disse Tvistepunkter vare blevne bilagte (Scheeles exceptionelle Stilling blandt de Andre, Gesandt-

udnævnelser, Pensionsforhold etc., etc.), saa vilde det gaa godt som før». —

Hall, som blot ønsker Fred og Forlig, var naturligviis glad over denne Samtale, men Andræ derimod var meget kjed af den; han er overbeviist om, at det ikke er rigtigt, at han og Hall længer dække saadanne Personer som Scheele og Bang, og ønsker blot en Opløsning; men efter denne Samtale bliver dette mere og mere vanskeligt. Hall har nemlig derefter talt med de Andre, som alle ere rørte over Scheeles Godmodighed og forsonlige Sindelag.

4. [September]. Torsdag, efter et Statsraad, var Hall her til Middag. Samtalen var temmelig animeret, og vi raadede begge ligefrem til en Udtrædelse. Jeg sagde, at Fru Hall, som jeg Dagen iforveien havde talt med, var ganske af samme Mening; naar man var saa dygtig og uundværlig som begge de Herrer, lod man sig Intet byde ustraffet. Hall var den Dag ret rimelig og kunde dog ret rolig tale ogsaa om Udtrædelse, dersom alle Ens Ankepunkter ikke blive hævede.

5. [September]. Idag Forsamling [Ministerconference], hvori det blev besluttet, at Bang skulde gaae til Scheele og sige, at Ministeriets enstemmige Fordring var:

1. «At han i alle (og navnlig den paagjældende) Pensionssager skulde correspondere med Finantsministeren,
2. At han ved Gesandters Afskedigelse, Udnævnelse, ved Storkorsudnævnelse, skulde være enig med Majoriteten af Ministrene,
3. At Hall skulde have Herlufsholm».

Bang, som imidlertid var angst, sendte en anden Indstilling om til de forskjellige Ministre næste Dag, hvor der androges paa, at Hall fik Posten, naar han gik af, men at Madvig constitueredes i Mellemtiden. Dette misbilligede

baade Hall og Andræ, og det blev her (Fredag Aften) afgjort, at Hall skulde gaae til Bang med en ny Indstilling (skreven her), og at Bang med den om Lørdagen, den 6te, skulde tage ud til Kongen. — Bang gjorde imidlertid en heel Deel Dikkedarer: «han turde ikke, hvad vilde Kongen sige?» etc., etc. Hall gik endelig, sigende, han kunde gjøre, hvad han behagede, men nu vidste han, hvad Ministeriet vilde gaae ind paa. Den næste Dag, Lørdag, hørtes nu, at Bang ikke var taget bort, men havde afsendt en Stafet, ikke, som man troede, til Kongen, men til Scheele. — Søndag, d. 7de, fik Andræ nemlig en Circulairstkrivelse fra Krigsministeriet, omsendt fra Bang, hvori denne opfordrer samtlige Ministre til at afgive et skriftligt Votum, da Finantsministeren ikke har villet gaae ind paa hans forrige Forslag. Af Andræs Paaskrift, som jeg nedenfor afskriver, kan for en Deel de Andres Svar sees (Wolfhagens, Uns-gaards, Lundbyes¹).

15. [September]. Igaar havde der været Minister-conference, hvori Scheele havde oplæst en meget impertinent Skrivelse fra England, hvori det lovede muligviis at gaae ind paa Ophævelsen af Sundtolden, dersom Danmark forpligtede sig til at ansætte Tarif[Transit]tolden paa en vis bestemt, af dem angiven Maade. Scheele var saa henrykt over Englands Godhed, at han opfordrede sine Colleger til ufortøvet at slaae til; det var samvittighedsløst ikke at være taknemlig, naar saadan mageløs Lykke tilbødes os. Andræ havde besluttet, om muligt at tie, da

¹) Ovennævnte «Paaskrift», der særlig imødegaaer Bangs Indstilling til Kongen i Herlufsholmssagen, er her udeladt, idet den uden Kjendskab til Bangs saakaldte «Circulairstkrivelse» vanskelig lader sig forstaa paa rette Viis.

han allerede havde havt saamange Kampe med Scheele og Bluhme i denne Sag. Da Scheele imidlertid ikke fik Svar fra Nogen, henvendte han sig til Andræ og sagde: «Ja, jeg veed nok, at Finantsministeren har Betæneligheder». «Ja», sagde Andræ, «jeg kan ikke ganske oversee, at vi ville faae uendelige Bryderier med Preussen, Rusland, etc., etc., med hvem vi allerede for længe siden have afsluttet Conventioner, og som i det Øieblik, vi afslutte en saadan Convention med England, ville ansee deres som ophørte. Det vilde dog vel ogsaa være Umagen værd at undersøge, hvad vi miste derved; dette vil jeg paa en 3 à 4 Dage kunne skaffe mine Colleger at vide, saa først forekommer det mig, de kunne have en Mening om en Sag, som forøvrigt er dem saa fjern». Michelsen sagde dertil: «Jeg kan dog heller ikke billige, at det er uden al Forkundskab, vi give vor Mening i en saadan Sag». Efter nogen Smaasnakken blev Bestemmelsen, at Andræ skulde skaffe Oplysninger.

Andræ er forresten nu aldeles decideret paa at forlange sin Afsked. Han vil ikke længer være i Ministerium med Scheele og Bang. Scheele intriguerer uophørlig med Kongen og Grevinden; de ere 3 Legemer og een Sjæl. Bang har ladet sig kujonere af Scheele og er i alle Forhold, og i Særdeleshed som Conseilpræsident, saa skrækkelig taktløs, at Andræ synes, det er tacherende for alle de andre i Ministeriet at blive ved at staae ved Siden af disse to. Der er imidlertid Intet at gjøre med saadanne Folk som Simony og Unsgaard; de krybe stadigt i et Musehul for Kongen og gaae forøvrigt efter dens Mening, som de sidst have talt med. Andræ vil slet ikke tale til Nogen af dem derom, førend han indgiver sin Demission, undtagen til Hall, som han

synes burde vide Noget derom, og som han derfor fortalte det til i Torsdags ved Middagsbordet. Hall blev naturligviis forundret derover, dog ikke saameget, som jeg havde troet; det var maaske, fordi han mærkede, det var afgjort. Han raadede nok til at opsætte det lidt, til først at oppebie, hvad Scheele vilde gjøre ved disse Gesandtposters Besættelse, som forestod inden 8te Dage. Tillige yttrede han, at hvad det angik, at faae Bang bort, da var det jo den simpleste Sag at sætte igjennem (jeg tænkte rigtignok ved mig selv: Det har Andræ arbeidet paa i det sidste Fjerdingaar, han har seet Dig, men da har det hørt til Umulighederne). I Samtalens Løb sagde han: «Ja, jeg gaaer naturligviis ogsaa ud, naar Andræ gjør det». Da jeg dertil sagde: «Ja, hvorfor dog det?» svarede han: «Af flere Grunde; det kunde f. Ex. ikke falde mig ind at blive i et Ministerium, hvori jeg ikke havde en eneste fast Støtte».

TREDIE AFSNIT.

**MINISTERKRISEN
I SEPTEMBER—OKTOBER 1856.**

III.

Ministerkrisen i September—Oktober 1856.

19. [September]. Fredag skulde der være Møde blandt Ministrene. Andræ undskyldte sig, da han ikke mere vil møde i Ministerconferencerne. Hall troede imidlertid ikke, det vakte nogen Mistanke, da baade Scheele og Lundbye ligeledes vare fraværende. Hall havde fortalt dem noget om Situationen og om Scheele, som han troede havde aabnet deres Øine for, at Alt ikke var i den Grad rosenfarvet, hvori de saae det.

21. [September]. Søndag. Idag vare Hall og Krieger om Formiddagen. Her var naturligviis Tale om denne Begivenhed (Andræs Ansøgning om Afsked). Krieger fandt, at det egentligt enten var for tidligt eller for sildigt. I det Hele var han ikke fornøiet dermed; thi vel saae han deri et sidste og kraftigt Forsøg paa at faae Scheele bort, men han saae dog ogsaa den Mulighed, at Andræ kunde gaae alene, og det vilde jo være meget beklageligt.

Hall var meget agiteret, sagde, at Feilen laa hos Andræ, thi han skulde altid have vedblevet at vaage over og regjere over Bang; saa havde man ogsaa bedre kunnet regjere Scheele. Han skændte ogsaa over, at Andræ var for hidsig; han kunde være en god Diplomat og burde

derfor altid være det; og naar jeg lod falde et lille Ord om, at Andræ havde gjort Meget for at faae Bang bort, men dertil slet ingen Assistance faaet, sagde han, at det just havde været paa en uheldig Tid, hvor man Intet maatte røre ved. Iøvrigt var han temmelig vis paa, at de gamle Ministre vilde komme tilbage, og meente derfor, det næsten var en Samvittighedssag. Andræ indvendte, at man let lod sig dupere i saadanne Tilfælde, og mindede om de foregaaende Ministre, som af bare Interesse for Landet ikke nogensinde vilde lade sig rokke.

Da Hall havde talt om, hvilke Ministerier, der kunde [komme] igjen, kom han ogsaa til den Mulighed, at Scheele ikke kunde [danne et Ministerium] og derfor vilde overlade det til dem [Andræ—Hall] at gjøre det. «Hvorledes skulde de saa faae en holstensk Minister? «Det var dette Vanskelige, som altid havde holdt ham tilbage». Jeg raadede til en eller anden tysk Embedsmand: Thaden, Kirstein¹⁾, Heintelmann; men det forkastede Hall aldeles. Wolfhagen blev nævnt af Krieger, og dersom han vilde, kunde det til Nød gaae an. Til Udenrigsminister var Ingen uden Bluhme. Jeg protesterede, nævnte [A. W.] Moltke, [Bernhard] Bülow, Reedtz²⁾, men Hall holdt paa Bluhme. Krieger gav ham Ret i, at enten Bluhme eller Andræ maatte være det. — Endelig, efter lange Debatter skiltes vi, og da var Meningen den, at Andræ vilde opsætte at indgive sin Demission til Bang indtil Tirsdag for, om muligt, i Mellemtiden at faae Kongen i Tale. —

¹⁾ Dengang Generaldecisor under Ministeriet for Hertugd. Slesvig (Dansk biogr. Lexikon IX, 186).

²⁾ Holger Chr. Reedtz, Diplomat og Udenrigsminister i 1850—51 (l. c. XIII, 559).

22. [September]. Mandag gik, men ingen Konge var at opspørge (han fulgte Vicekongen [af Norge, d. e. den senere Kong Carl XV af Sverrig og Norge] om Bord). Ravn var her om Eftermiddagen, men anede Intet.

Næste Dag gik Andræ herfra med den bestemte Hensigt at overrække Bang sin Demission (Hall vilde rigtig nok overtale ham til at blive lidt endnu og komme i Conferencen om Onsdagen, da han meente, der vilde blive stor Uenighed mellem Unsgaard og Scheele i Anledning af Fæstesagen). Andræ vilde imidlertid ikke, men gik ned til Bang Kl. I og overrakte ham Demissionen. Bang blev meget forskrækket, gjorde forgjæves Forsøg paa at mægle og fik derpaa sin Vogn fat og rullede til Frederiksborg. Siden om Formiddagen fortalte Andræ det til Schovelin, Schiern¹⁾ og nogle Andre, som alle lod meget bedrøvede.

Om Middagen kom Hall hjem med og var da meget velfornøiet med Alting og lod til ganske franchement at være gaet ind paa at gaae selv bagefter. Han vilde den næste Dag i Conferencen see at mande de Andre lidt op med, for at de alle kunde komme til at gaae. Han troede ikke Scheele istand til at danne et Ministerium, som holdt en Maaned. Han troede heller ikke, at han [Scheele] havde forudseet eller arbeidet paa, at en Opløsning skulde komme, endsige, at han havde Alt paa rede Haand til at benytte sig deraf; han havde blot været letsindig og impertinent. «Berlingske» og «Fædrelandet» omtalte Intet.

24. [September]. Først den næste Dag havde «Dagbladet» et lille Stykke, hvori det berettedes; derpaa de andre Blade, men kort og uden Roes eller Beklagelse.

¹⁾ Den senere Chef for Fmst.s 2. Departement, dengang Overfinantsbogholder (Dansk biogr. Lexikon XV, 116).

Taffel om Middagen, Comedie om Aftenen for Prinds Napoleon. Andræ er endnu ikke kommen hjem, jeg sidder og venter ham. Aftenen og Middagen tilbragt i Enighed med de forskjellige Magthavere. Vexlet nogle Ord med Grevinden. Italiensk Musik ved Bordet.

25. [September]. Præsentation for Prinds Napoleon Kl. 12¹). Derfra Ministerconference, hvor Andræ ikke mødte, fra 1¹/₂ til 4¹/₂. Ravn hos mig om Formiddagen. — Om Middagen, da Hall kom til os, fortalte han, at Bang havde begyndt Mødet med at henvende sig til Scheele og sige: «Ja, Geheimeraad Scheele, De havde nok nogen Politik, vi skulde høre!» — Scheele: «Jah, der var det og det», og nu fulgte en Noteberetning. Bang: «Saa er det, vi skulle tale om denne Fæstelov». Unsgaard tog Ordet og fremsatte sin Mening; derefter Hall, som udviklede, hvorledes det kunde tages paa forskjellig Maade. Scheele fandt, man uden videre kunde sige, at man var endnu ikke bleven færdig, og saa prorogere Rigsdagen. Hall meente, at denne Udvei stod aaben for et nyt Ministerium, men ikke for dette; det havde havt Tid nok at betænke sig.

Efter nogen Tids Forløb gjorde Bang sig Umage for at lade Samtalen dø hen og sagde: «Ja, saa kan vi vel være færdige for idag». «Jah», sagde Scheele og reiste sig, da Hall i samme Øieblik tog Ordet og sagde: «Er det virkelig Deres Mening, at vi skulde skilles, før vi havde talt om, hvad der skal gøres paa Grund af Finantsministerens Udtrædelse?» — Scheele: «Jah, jeg seer ikke, hvad vi kunne gjøre idag; vi maa, hver især, tænke paa at faae ham remplaceret». Hall: «Ja, mit Forhold til Andræ er

¹) Bemærkning i vol. III af Biografien om Andræ, S. 114—115.

et saadant, at det egentlig ikke er mig, det paaligger at omtale hans store Fortjenester af Ministeriet, af Fællesforfatningen, kort sagt hans gjennemgribende Betydning her imellem os. Hvad mig angaaer, saa maa jeg sige, at jeg ikke vil blive i det Ministerium, som Andræ forlader». Scheele: «Det forundrer mig at høre saadanne Udtalelser; vi ere satte af Kongen paa vore Pladser og pligtige at beholde dem. Jeg bliver paa min, og der er ikke Grund for Nogen at gaae ud, fordi Finantsministeren indgiver sin Demission, — og hvorfor? Jeg veed ingensomhelst Aarsag». Hall: «Det forundrer mig just at høre Dem saa skarpt urgere, at Andræ ingen Grund har angivet til sin Udtrædelse; Deres exceptionelle Stilling er flere Gange, med megen Alvor, anket over af Finantsministeren, og den er vist en længe medvirkende Aarsag til hans Udtrædelse». Scheele: «Naa, det er min Skyld; ja, det er godt, De siger mig det i mine aabne Øine, bedre end, at Rygtet sniger sig om i Krogene; men jeg har ikke indtaget nogen exceptionel Stilling, og jeg har aldrig benyttet mig af mit personlige Bekjendtskab til Kongen».

Efter dette sagde Unsgaard, at han ogsaa idag havde mødt i Mødet med den Hensigt at indgive sin Demission. Flere Hensyn, og navnlig Fæstevæsenet, gjorde ham det til Pligt. Hans Helbred var desuden heller ikke godt, saa han ogsaa af den Grund . . . Scheele: «Ach, min bedste Ven, vær vis paa, at Intet er saa godt for Helbredden som Arbeide, endogsaa anstrengende Arbeide, det veed jeg af Erfahrung». Bang: «Ja, jeg kan ikke sige Noget til Kongen, forinden jeg har de Herrers Demissioner, saa det er jo bedst at opsætte det til en anden Gang». Unsgaard: «Af den Grund behøver det ikke at opsættes, thi jeg har

Demissionen i Lommen»¹⁾). Ved disse Ord tilkastede Scheele Unsgaard et lynende Blik, rev med Hæftighed en Stol om, som stod ved Siden af ham, og vendte dernæst Ryggen til Unsgaard. Hall: «Efter dette anseer jeg det bedst, at Conseilpræsidenten tager ud til Kongen og giver ham en Beretning om Stillingen i Ministeriet». Scheele: «Jeg indseer slet ikke Nødvendigheden deraf, hver især kan indgive sin Demission, naar det behager ham». Hall: «Jeg finder det ret rimeligt, at De, Geheimeraad Scheele, ikke finder det nødvendigt, at Conseilpræsidenten tager personlig ud til Kongen og giver ham en detailleret Beretning om Forholdene; De, som hver Dag seer og taler med ham, behøver det ikke, men vi Andre, som ikke gjøre det, kunne nok en Gang imellem ønske, at det skeer». Nu begyndte Scheele igjen i høje Toner at tale om, at han forvanskede Forholdene for Kongen, at det var en skammelig Bagvaskelse, etc., etc. — Hall afbrød ham imidlertid med at sige, «at dersom han vedblev at tale paa den Maade, med at slaae i Bordet og gjøre Spektakel, saa skulde han ikke svare ham eet Ord».

Andræ hos Dotézac til Middag. Prinds Christian beklagende hans Udtrædelse. Samtale med Dotézac og Buchanan om Sundtolden. Samtale med Sponneck, som spørger Beaulieu²⁾), naar hans Rapport afgaaer. «*Avez-Vous la fin?*» De henvendte dem nu begge til Andræ om «*la fin*», og Beaulieu sagde: «*C'est Vous, Monsieur, qui faites de l'histoire, moi je l'écris*».

¹⁾ Unsgaards Demissionsbegjæring hidsat i «Tillæg».

²⁾ Belgiens Gesandt ved det danske Hof.

28. [September]. Søndagmorgen. Bang en lang Samtale med Andræ; derefter Wolfhagen, som kom ind til mig. Han forekom mig meget ubetydelig. Kort efter kom Krieger og Hall. Krieger spurgte, om Scheele havde været oppe hos Andræ, og spaaede, han vilde komme. Dette troede Andræ dog ikke, men sagde, at han rigtignok allerede var begyndt at gjøre store Avancer. Om de tre Gesandtposter havde han allerede skrevet til Conseilpræsidenten, og Johan Bülow, som Andræ ved flere Leiligheder havde anbefalet, foreslaaet til Ministerresident i Hamborg¹).

Hvad Hall nu for Øieblikket ønsker, er, at Scheele vedbliver at være holstensk Minister og opgiver den udenrigske Portefeuille; saa synes han, Alt kan blive, som det er, og ønsker, at alle Ministrene skulle blive der (Bang troer jeg dog, ogsaa han vil have ud). Der var Tale om Bardenfleth eller Tillisch til Conseilpræsident. Tillisch var lettest at regjere, og forsaavidt den behageligste. Bardenfleth blev anseet for noget mere solid.

Idag havde Hall noget mere opgivet Scheele, baade i den ene og anden Portefeuille; derimod havde han idag Lyst til Sponneck og Bluhme, hvilket jeg fandt meget fortvivlet. Krieger havde han slet ingen Lyst til at faae ind, og vilde derimod gjerne beholde Størrelserne Simony, Unsgaard og Wolfhagen.

Paa Frederiksborg skal forefalde meget ubehagelige

¹) Brev fra Johan Bülow til Andræ om hans Ønske at træde i diplomatisk Tjeneste hidsat i «Tillæg»; han udnævntes 10. Jan. 1857 ikke blot til «Ministerresident i Hamborg», men til «Kgl. Gesandt i overordentlig Mission hos Kongen af Hannover, Storhertugerne af Oldenburg, Mecklenborg Schwerin, Mecklenborg-Strelitz, samt ved Hansestæderne» (Dep. Tid. 1857, S. 128).

Scener. Grevinden er snart furieuse, snart nedslaaet. Lundbye har stor Lyst til at tage derud med et stort Detachment Soldater og føre hende til Bornholm eller Christiansø. Velunderrettede Folk ville paastaae, at Kongen er meget kjed af sit Slaveri, men mangler moralsk Mod til at foretage en Forandring. Rotwitt har tilbudt sin Assistance. — Bang kom egentlig imorges for at høre sig for; han har igjen Lyst til at blive: «Det er en meget vigtigere Sag for mig, end for de Andre», yttrede han, «at indgive min Demission; thi jeg angiver Sygdom som Grund og kan derfor ikke strax træde ind igjen».

29. [September]. Idag da Andræ kom hjem til Middag, var han ganske træt. Egede var hjemme hos os om Formiddagen, lige kommen fra sin Reise; han blev naturligviis sat ind i alle Forhold, syntes, det var saa rigtig, at Andræ havde indgivet sin Demission, saa just i rette Tid. Han var af samme Mening, som vi her, at Andræ ikke uden de sikkreste Garantier, de største Opoffrelser fra Scheeles Side, turde træde ind igjen (f. Ex. en anden Udenrigsminister, Tillisch som Conseilpræsident, Krieger som Indenrigsminister, etc., etc.).

Da Andræ gik i Ministeriet, fulgte Egede med, og da de kom i Løngangene, mødte de Scheele og Bang. Scheele kom strax til Andræ og sagde til ham: «Jeg har været hos Dem to Gange; er De at træffe om et Kvarteer, saa kommer jeg igjen?» Da Andræ bejaede dette, skeete det ogsaa, at Hr. Scheele kom et Kvarteer efter. Da han traadte ind, begyndte han med at sige: «Jeg kommer for endnu engang at udtale mig alvorligt for Dem og bede Dem gjøre ligesaa for mig. Dersom De vidste, hvor Tiden og Forholdene ere vanskelige, vilde De laane mig et villigere Øre». Han berørte derpaa de farlige skandinaviske

Interesser, som unægtelig eksisterede, men som han netop havde modarbejdet, medens Vicekongen [omst. S. 91] var herovre; om Kongens Abdication, som en fortsat Ministercrise meget let kunde drage efter sig, Kongens Uvillie imod at udnævne et Ministerium, hvori han ikke var, rensede sig dernæst selv for en Deel Beskyldning og Bagtalelse og gav Bang som den slette Conseilpræsident Skyld i det Hele. «Hvorledes havde Bang ikke baaret sig ad i Herlufsholmssagen! Første Gang, den skulde forelægges, var han ikke kommet selv med den, men havde sendt den; anden Gang ligeledes, og da ledsaget af et Brev, hvori der stod, at dersom det ikke kunde blive saadan, saa var det ogsaa godt, det blev anderledes». — I mange Tilfælde havde han [Scheele] Ret i, at Bang var den, der skulde paasee Sagernes Gang, og ikke havde gjort det; men vist var det ogsaa, at han havde benyttet sig deraf til sin Fordeel og ledet Bang som en Nar, hvor han vilde. «Jeg har Intet, slet Intet, at bebrejde mig, uden at jeg een Gang, for fire Uger siden, da der var opkommen Uenighed mellem os, ikke gik til Dem, men til Cultusministeren», og den Samtale, han havde havt med ham, havde desværre ikke hævet Misforholdet.

Scheele var under den lange Samtale (2¹/₂ Time) meget agiteret. Da Andræ f. Ex. engang yttrede, at han ansaae al Reconstruction for unyttig, da der jo snart vilde være Anledning til Strid paany, udbrød han: «Er det mig, De frygter for, saa lover jeg Dem ved min Ære, at jeg vil gaae ud af Ministeriet, naar De vil have det; jeg ønsker kun 4 Uger, saa gaaer jeg paa Deres Opfordring, det vil jeg give Dem skriftlig strax, lad mig faae Pen og Papir». Der er imidlertid visse Udtalelser af den Natur, at man skammer sig ved at slaae dem fast. Andræ rakte

intet Papir og besvarede det kun med et Smil, saa faldt det. — Med Hensyn til Grevinden, til ophørte Cabinets-referater, til flere vigtige og uvigtige Sager, vidste han at klare saa fortræffeligt for sig og sprang saa behændig om mellem Sandhed og Usandhed, at Andræ sagde, han var ganske ør og tillige lidt betænkelig efter denne lange Samtale. Andræs Svar skulde afgives den næste Dag, Scheele vilde afhente det hos ham Kl. 2. Da han endelig var gaaet, gik Andræ op til¹⁾, med hvem han gik en Tour og underveis fortalte Dagens Begivenheder.

Om Aftenen kom Egede til os for at høre, hvad der var passeret. Han raadede til Johan [Feilskrift for Bernhard] Bülow til Udenrigsminister, Heinzelmann til holstensk ditto, Krieger til Indenrigsminister. Andræ holder ogsaa stærkt paa Krieger; derimod er han vred over, at Egede, som et fornuftigt Menneske, kan raade til flere Nuller; han synes, de have forsøgt dem i den Retning. Det er just ikke saa, at han anseer Bardenfleth og Tillisch for Lys, men deres nære Forbindelse med Kongen, deres Forbindelser, deres Elephantorden²⁾ gjør dog, at de staae som langt mere selvstændige Personer, end Raasløff, Simony og Wolfhagen, ja selv Lundbye. — Kl. 8 samme Aften kom Fru Hall. Hun kom fra Hammerichs, hvor de syntes det skammeligt, at Hall og Andræ vilde gaae. Hun var den Aften ikke saa fornøiet med, at Hall skulde udtræde, som 14 Dage iforveien, da jeg mødte hende paa Gaden før Ministercrisen. Da sagde hun, at Mænd som Andræ og Hall maatte gaae ud, saasnart de ikke ganske kunde faae det, som de ønskede. Mænd, som de, kunde altid komme ind igjen. Jeg gav hende fuldkommen Ret.

¹⁾ Navnet forglemt hidsat i Optegnelsen; formentlig Krieger.

²⁾ Bardenfleth var ikke Ridder af Elephantordenen.

30. [September]. Den følgende Dag kom Hall Kl. 11^{1/2}. Han og Andræ talte en Deel om det Svar, Scheele skulde have, og blev tilsidst enige om, at Andræ blot skulde sige, at først og fremmest maatte Tillisch hentes til Kongen, for at man kunde høre, om han vilde være Conseilpræsident, og saa maatte Aftale gjøres med ham. Tidligere havde vi talt om, at Betingelserne strax skulde opstilles for Scheele.

Medens vi sade ved Kaffebordet kom Wolfhagen. Han havde ude paa Landet hørt, at Scheele havde været hos Andræ. Han var af den Mening, at Tillisch ikke med 8 Heste lod sig trække ind i Ministeriet; men da vi andre havde lidt Tvivl om hans Fasthed, naar Scheele kom og sagde, at Hall og Andræ blev i Ministeriet, raadede han til at sende ham «en Due», hvilken jeg dog ikke troer han fik, idetmindste ikke med Andræs Vidende. Wolfhagen fortalte, at Carl Moltke havde sagt: «Ach, det er jo kun en Farce, en Comedie mellem Scheele og Andræ, det vil snart lade sig arrangere». Jeg blev noget forundret over denne Yttring, thi jeg troede virkelig, at Carl Moltke var for skarpsindig til at tiltroe Andræ at spille Comedie med Nogen, men mindst med Scheele. — Hall og Wolfhagen gik nu til Ministerconference i Anledning af Rigsdagens Prorogation. De sagde begge, at det jo maatte blive ganske kort.

Da Andræ, efter endt Conference, modtog Scheele, var denne ganske forandret. Han saae meget fornøiet og lettet ud. Da Andræ havde givet ham sit Svar, sagde han: «Ach ja, vi kunne jo gjerne sende Bud til Tillisch; men imorgen og iovermorgen skulle vi til Frederiksborg, det er de blevne enige om derovre». Derpaa talte de lidt om forskjellige Ting. — Bagefter gik Andræ til Hall, som

han syntes saae saa forlegen ud og som ikke gav nogen rigtig Forklaring over, hvorledes det var gaaet til. Imidlertid fik han af hans Ydre Mistanke om, at der var foregaaet noget Galt. — Egede om Eftermiddagen og Ravn.

1. [Oktober]. Den følgende Morgen fik Andræ ved Tilsigelsen at vide, at det var Ministrene, som selv havde udbedt sig ikke alene et Statsraad, men ogsaa Cabinetsreferat. Det var altsaa 2 hele Dage, de skulde gaa venskabeligt ude paa Frederiksborg og vrøvle, og det uagtet de vare et halvdødt Ministerium. Andræ ærgrede sig derover og gik til Bang for at vide, hvorledes det var gaaet til. Der hørte han nu til sin store Indignation, at Sundtoldssagen skulde afgjøres i Hui og Hast næste Dag i Statsraadet; Transittolden skulde naturligviis gaae i Løbet, og vi desuden opfylde alle Englands Fordringer.

Ligesom han var begyndt at fortælle mig om Sagen, kom Hall ind ad Døren. Andræ begyndte strax med nogen Bitterhed at anke over, at «et Ministerium, som engang havde sagt sig opløst, nu begyndte, maaske paa sin sidste Levedag, at afslutte de vigtigste Tractater; det var en stor Ulykke, om de af Scheele og Bluhme vilde lade sig lokke dertil». Hall blev ogsaa noget hæftig og sagde, «at han ansaae det for fortræffeligt at faae Sundtoldssagen afgjort». Efter adskillige smaa Spydigheder endte det dog med, at Hall skulde komme igjen og hente Andræ, og begge kjøre derud [til Frederiksborg] sammen Kl. 4. Paa Veien op i Ministeriet mødte Hall Egede og talte med ham. Tillisch saae han i en lille Afstand og havde Lyst til at tale med ham, men han skulde skynde sig saameget hen til os og vidste desuden ikke, om det ikke var det retteste, at Tillisch søgte ham, at han holdt sig tilbage.

Til Hall, saavel som til Egede og flere Andre, ytrer Bang sin Ulyst til at træde ud paa forskjellig Maade: «Se, jeg havde jo egentlig tænkt mig at blive til Juul, saa faaer jeg 6 Maaneders Permission, — men Sagerne staae jo reent ud forbandet. Der kunde saamænd dannes et meget godt Ministerium, meget godt Ministerium, naar man bare ikke overiler sig», etc., etc. — Da Andræ idag var hos ham, var han saa ond at fortælle ham, at man tænkte paa at tage Tillisch til Conseilpræsident. Han blev lidt lang i Ansigtet, men forresten er det ikke saameget Præsident som Minister, han har Lyst til at være.

Egede var her iaften for at invitere mig derud imorgen for at gjøre Bekjendtskab med Admiral Glasenap¹⁾ og Frue (Russere); men jeg havde ingen Lyst og blev hjemme. Lille Poul er desværre ikke rigtig rask i de sidste to Dage, det er Mavesmerter, og det er man altid dobbelt bange for i Efteraarstiden.

2. [Oktober]. Idag da jeg kom hjem fra Frederiksberg, blev jeg meget forundret ved at høre, at Andræ var kommen og havde spist Frokost hjemme. Da det endelig var Spisetid, kom han og var meget fornøiet med Resultatet af sin Reise. Om Aftenen, saasart han var arriveret, kom han ind til Kongen og havde en lang Samtale med ham. Kongen var meget elskværdig, beklagede overordentlig, at han havde indgivet sin Demission, men haabede ganske vist, han vilde tage den tilbage; udtalte sig om, hvor fornøiet han bestandig havde været med Andræ, og spurgte, om det ikke havde været gjen-sidigt. Tilsidst bad han Andræ meget smukt, tage den tilbage, «gjøre det for hans Skyld, for Landets Skyld». —

¹⁾ «Adjutant hos Keiseren af Rusland og Contreadmiral».

Andræ forsikkrede Hs. Maj., at han ikke forgjæves skulde bede ham om Sligt, dersom han ikke saa klarere i Forholdene, end Hs. Majestæt, dersom han ikke fuldkommen vidste, at, om han tog sin Demission tilbage idag, maatte han indlevere den igjen imorgen; der var ingen Mulighed for, at denne Regjering kunde holde sammen. Kongen bad ham da idetmindste love sig at blive, til Tillisch var kaldet; dette lovede Andræ, men forsikkrede tillige Kongen, at det ikke vilde blive til Noget; Hs. Majestæt vilde blive nødt til at bede Tillisch danne et Cabinet ganske fra forfra. «Ja, det maa De ikke bede mig om strax, jeg maa først forsøge det Andet». Sluttelig bad Andræ Kongen, om en af de andre Ministre maatte forelægge et Par Sager for ham i Statsraadet imorgen. Kongen bejaede det og ønskede snart igjen at see Andræ i Statsraadet.

Da Andræ kom ud til de andre Ministre, kom de, og først Hall, ham imøde og spurgte: «Naa, hvordan er det gaaet?» Andræ svarede med et glad Ansigt: «Godt, Hall, De er Finantsminister». Da Hall gjorde et vantro Ansigt, tilføiede han: «Paa min Ære, Hall, De er Finantsminister imorgen». Den arme Hall maatte nu til at see paa nogle Tal og studere paa dem.

3. [Oktober]. Da Andræ var kjørt fra Frederiksborg, var det Statsraadstid, og Scheele begyndte med et gyseligt langt Referat af mange forskjellige Sager, hvorunder han yttrede, at det gjorde ham meget ondt og forundrede ham tillige, at Finantsministeren havde taget Sagen paa den Maade: havde han anet det, havde han ikke beredt sig paa at referere Sundtoldssagen. Hall imødegik ham og viste, hvorledes hans Forundring i flere Henseender var umotiveret. Hvad det angik, at Finantsministeren

ikke var tilstede i Statsraadet, da var det jo med Kongens Samtykke og altsaa i sin Orden. Da Hall var færdig, tog Kongen meget naivt Ordet og sagde (undskyldende sig for Scheeles Bemærkning): «Ja, jeg turde ikke holde paa ham, han var nerveus, saa nerveus, at jeg var bange, han skulde komme i Spektakler enten med Dem eller med mig». Han sagde det forøvrigt meget godmodigt. I Kongens Samtale med Andræ, havde Kongen nævnt Bluhme som En, der kunde tænkes paa ved et nyt Ministeriums Dannelse. Andræ sagde imidlertid: «Det vil jeg ikke raade Ds. Majestæt til, han har ikke nogen offentlig Tiltro for Øieblikket og vilde ikke gavne Deres Majestæt». «Nei, jeg vil s'gu heller ikke have ham». — Da jeg ikke var hjemme, da Andræ kom, gik han ud hos Egede og Fanny og traf dér Glasenap fra Rusland og Fru Hebbe¹). Hall var her iformiddags, saavel som Gusta og Egede; jeg fik i den Anledning ikke noget rigtigt at høre. — Børnene ere desværre endnu upasselige; hos Victor er det først begyndt idag, hos Poul har det alt været i flere Dage. Djørup var her iformiddags og spurgte, om Andræ skulde være Conseilpræsident; det har været Rygte idag. Bladene ere i den senere Tid meget beklagende, ikke blot fordi Andræ gaaer, men for hele Ministeriets Skyld²).

4. [Oktober]. Lieutenant Ravn var her idag, dernæst Hall, som var i daarligt Humeur. Han saae alt *en noir*, meente, at et Ministerium: Scheele, Liebenberg, Rotwitt og Monrad nok kunde komme sammen. Andræ spurgte, om han troede, Monrad havde faaet nogen Op-

¹) Den svenske Forfatterinde, med hvis Datter H. E. Schack var gift.

²) Exempelvis: «Berlingske Tidende» 27. Septbr., «Dagbladet» 27. og 29. Septbr.

fordring; han havde nemlig været inde i Landstinget hos Andræ om Formiddagen og seet saa straalende ud. Tillisch skal være bleven spurgt, om han vilde være Conseilpræsident, men har refuseret. Bang bliver maaske, thi de to Lægeattester, han havde faaet for Svagelighed, ere annullerede af Sundhedscollegiet.

5. [Oktober]. Andræ er anmodet om at komme ud til Prinds Ferdinand idag Kl. 10. Han er lige gaaet derud nu. Hall kommer siden for at høre, hvad han vilde. Det var kun ædel Videbegjærlighed, som drev Hs. kgl. Høihed, han vilde endelig af Andræ selv høre rigtig Besked om hans Samtale med Kongen, etc., etc. — «Med Scheele faaer De aldrig Bugt, det nytter Dem ikke, og hvorfor giver dog ikke de andre Ministre deres Demission strax? Nu faaer Scheele Tid til at see sig om til alle Sider og tage sine Forholdsregler. Men jeg raader Dem dog til at blive enige jo før jo heller, thi det bliver jo dog det Bedste, der kan opnaaes». — Han var iøvrigt meget aimable og velvillig.

Hall var bleven fulgt til Porten af [Frederik] Moltke og v. d. Maase¹⁾, som begge saa meget ønskede, at Tillisch, Andræ og Hall i Forening vilde danne et Ministerium.

6. [Oktober]. Kongens Fødselsdag. Cour Kl. 12; derefter Taffel. Ved Tafflet sad Andræ ved Siden af Tillisch og Bluhme. — Tillisch var noget tilbageholdende og udtalte sig ikke rigtig frank om Forholdene: «Jeg gaaer paa ingen Maade ind med Scheele», sagde han, «og selv uden ham, troer jeg ikke, jeg vil; hvor skal man for Ex. faae en god Indenrigsminister?» Andræ: «Ja, har De ikke

¹⁾ Davær. Major, Kammerherre v. d. Maase.

tænkt paa Bardenfleth?» «Bardenfleth? Nei, det har jeg slet ikke; men det var jo ikke saa galt». «Og saa kunde De desuden», vedblev Andræ, «tage Deres Fætter Stemann¹⁾ til holstensk Minister». «Ja, han var saamænd meget skikket dertil; men det Hele er en Illusion, thi Kongen giver ikke Slip paa Scheele». Sidstnævnte vækker en stor og almindelig Uvillie. General Schlegel²⁾, med hvem Hall talte, var ude af sig selv af Indignation over ham: Ole Bang [den bekjendte Læge] kunde ikke bare sig for, en passant, at sige til ham [Scheele]: «Naa, nu vil jeg haabe, Deres Raseri har lagt sig?» Scheele svarede med et Smil og et «Jah, Jah». — Bang vendte sig dernæst til Andræ og sagde: «Han var saa impertinent forleden Dag, men jeg skal s'gu lære den Karl». — Chr. Danne-skjold, som Andræ altid er meget intim med, kom hen til ham og sagde: «Naa, jeg vil da haabe, De bliver; det maa De s'gu endelig gjøre, det er det bedste Ministerium, vi kunne faae, og desuden har jeg indgaaet et Væddemaal paa, at De bliver». «Det var meget ubesindigt af Dem». Danne-skjold: «Ja, det var da paa Betingelser». Andræ: «Lad mig saa høre dem, saa kan jeg maaske hjælpe Dem at vinde». D.: «Ja, den første Betingelse kan jeg nok sige Dem; det var, at Scheele skulde gaae sin Vei». A.: «Ja, den Betingelse var ikke saa gal; nu den anden?» D.: «Den anden tør jeg ikke sige Dem». A.: «Aa, jo». — D.: «Nei, det tør jeg ikke, De vilde blive vred». A.: «Nei, jeg kan

¹⁾ Christian Ludvig v. Stemann, Søn af Geheimestatsminister Poul Chr. v. Stemann, afgaaet i 1856 som Stiftamtmand over Aalborg Stift (Dansk biogr. Lexikon XVI, 385).

²⁾ Davær. Generalmajor og Chef for Ingeniørkorpset Schlegel (l. c. XV, 169).

jo ikke blive vred paa Dem; enfin» —. D.: «Naa ja —, saa var det da, at dersom De blev Conseilpræsident, saa blev De nok, og det bør De ogsaa».

Uagtet jeg troede, der var et fuldkomment Brud mellem Andræ og Scheele, efter at Andræ den Dag forlod Statsraadet, talte dog Scheele overordentlig venligt med ham igaar, og skal til Flere, navnlig til Lundbye, have yttret, at han vilde finde det meget rigtigt, om Andræ blev Conseilpræsident, det var maaske det klogeste. Han yttrede tillige noget om, at «Hall nok kunde støbe Kugler, men ikke havde Courage til at skyde dem ud».

7. [Oktober]. Idag, for første Gang, udtalte Hall, at Andræ skulde være Conseilpræsident. Det var dumt at gjøre Stads af Tillisch, som egentlig var ligesaa ubetydelig, som de andre Nuller, man allerede havde, — «jeg er kjed af alle disse sjattede Folk og synes, det var det Bedste, De blev det». Dog mente han endnu, at Scheele under et saadant Præsidium nok kunde forblive i Ministeriet. Dette modsagde Andræ: «Jeg har aldeles ingen Lyst til at blive nu; men skulde jeg det som Conseilpræsident, saa var det under den Betingelse, at jeg ligefrem udtalte for Kongen, at han, saalænge han vilde beholde mig som Conseilpræsident, maatte følge mine Raad ubetinget». — Imidlertid ventede vi snart nogen Underretning, enten directe eller indirecte, hvorledes Tillisch's Samtale med Kongen var gaaet».

8. [Oktober]. Tillisch har været tre Timer hos Kongen. Man siger, han har forlangt Bluhme som Udenrigsminister.

Hall, som var her denne Formiddag, var meget agiteret, sagde, man gjorde for meget af Tillisch, at han var

aldeles indgaaet med Bluhme, Sponneck & Comp., og at han ganske imod sin Lyst vilde henvende sig til ham og Andræ. Han mente, det vilde være den største Ulykke for Landet, om man tillod, at det gamle Ministerium kom igjen, og alle deres Venner vilde i høieste Grad bebreide dem, at de, som havde Situationen i deres Magt, vilde lade Regjeringen gaae over i deres Hænder, at Andræ burde gaae ind med Scheele igjen mod Garantier, at man ikke kunde undvære Scheele som holstensk- og Udenrigsminister, medmindre Andræ vilde være Udenrigsminister (hvilket han ikke vilde). Det reactionaire Parti hadede han over al Beskrivelse, og han var fuldkommen vis paa, at dersom de kom til Magten igjen, vilde det ikke vare tre Uger, inden der var Agitation Landet over. En provisorisk Presselov vilde være det første, de gjorde; Opløsning af Rigsdag, Embedsafsættelser etc., etc. vilde følge efter, og Alt det vilde det nuværende Ministerium have paa sin Samvittighed, fordi de ikke vilde være fornuftige og gjøre, hvad der var at gjøre.

Andræ raadete til, at de for det første skulde indgive deres Demission; han syntes, det var en Skandale, at det paa den Maade blev trukket i Langdrag, naar man vilde indgive den. Hvad det angik, at Scheele plus de øvrige Ministre igjen skulde kunne arbeide sammen, var det i hans Mening en Galgenfrist, som i det høieste vilde vare 4—6 Uger, saa vilde det igjen være galt; en Crise vilde komme, som man selv ved sin Lettroenhed og Svaghed havde foranlediget, og som i sine Følger vilde være tusinde Gange farligere, end det nu var at faae et Ministerium: Bluhme, Tillisch, Sponneck med nogle Nuller efter sig. Han ansaae det virkelig slet ikke for saa farligt med

dem og var snarere tilbøielig til at troe, at de vilde gjøre dem Umage for at behage, end at de skulde fare saadan frem, som Hall troede.

Andræ er overordentlig kjed af al denne Ubestemt-
hed, hans høieste Ønske er, at det kunde ordnes nogen-
lunde godt uden hans Medvirkning. Han kan somme-
tider ikke bare sig for at lee ved Tanken om, at han er
den, som nu for Øieblikket alle Partier gjerne ville sikkre
sig og have med, da han tillige veed, at de igrunden
allerhelst ville være fri for ham, og at hans Colleger (maaske
endogsaa Hall inclusive) ogsaa gjerne vilde være ham kvit.

Iaften er der Tilsigelse til Theatret i Anledning af
Kongens Fødselsdag. Andræ tager derhen. — Krieger
have vi ikke seet i en heel Uge. Andræ mente, han blev
borte, fordi der er talt til ham om at blive Minister¹⁾.

Igaarformiddags da Andræ var i Ministeriet, kom Mi-
chelsen ind til ham og talte meget indtrængende om, at
han burde blive; de andre Ministre ere nærved at betragte
det som noget aldeles syndigt, at Andræ vil have sin
Afsked; de tænke aldeles ikke paa, at det er deres Svag-
hed, der har foranlediget det.

Kort efter kom Hall, som havde havt en lang Sam-
tale med Scheele. Han var naturligviis meget betagen af
den og paastod endnu stærkere, end da han tidligere paa
Formiddagen var her hjemme, at Andræ burde blive, at
det var slet at gaae, etc., etc. — Det kan gjerne være,
at det virkelig bliver en Slags Nødvendighed at blive, hvis
man ikke vil, at Alt skal komme i de sletteste Hænder;
thi er Scheele først selv i sine egne Øine aldeles perdu,

¹⁾ Om Kriegers Betæneligheder ved at indtræde i Ministeriet hen-
vises til Breve fra ham til Andræ i «Tillæg».

saa vil han naturligviis lade sig det være magtpaaliggende at lave det saa slet som muligt. Men denne Nødvendighed for at blive fastsiddende paa Pladserne, den har altid været der i de Andres Øine.

Med Hall er Forholdet i disse Dage en lille Smule brouilleret, men jeg tænker, det snart fortager sig.— Tillisch skal igaar i sin Samtale have sagt til Kongen, at han slet ikke vilde med Scheele, og at han, dersom han skulde danne et Ministerium, ikke vilde have Hall derind og nødvendig nok Andræ (Andræ antog forresten Referatet, der kom fra Scheele, for urigtigt). Bang fortalte Andræ igaar Aftes, at Scheele havde været hos ham og været saa «desperat», fordi de forskjellige Personer, han havde været hos, ikke vilde entrere. Da han [Scheele] var dér, faldt han pludselig paa David og sagde, at han strax vilde kjøre til ham. Bang sagde ham, at det kunde han godt spare sig, da han med Bestemthed vidste, at David havde givet Løfte paa ikke at ville.

9. [Oktober]. Hall og Egede vare her idag. Hall fortalte om den ret curieuse Samtale, han havde havt med Scheele. Denne var begyndt med at sige, at han jo vel vidste, at Tillisch ikke vilde, men at Bang jo var meget villig til at beholde Præsidenturen endnu en kort Tid. — «Ja, det troer jeg nok, men det kan der slet ikke være Tale om; ikke en Dag, ikke en Time ville vi ansee Bang som vor Conseilpræsident». — «Naa ja, hvad, jeg veed ikke, om de Herrer ville være utilbøielige til at see mig som Præsident; det ville de vel sagtens?» — «Ja, Geheime-raad Scheele, for et halvt Aar siden ønskede man Dem ikke til Præsident, og Situationen for Dem er egentlig ikke forbedret. Nei, lad os gaae ud fra, at om os er ikke Talen; De kan ikke være, og jeg vil ikke være det». —

«Hvad mener De om Unsgaard?» — «Jeg vilde ønske, vi havde ham her for at høre hans homeriske Latter, hvori jeg vilde stemme i. Unsgaard har jo ikke Idee om at lede en Forhandling eller om, hvad iøvrigt hører til en Conseil-præsident». — «Nei saamænd, det kan De have Ret i, og jeg vilde jo selv i alle Henseender synes, det var bedre, at Michelsen for en kort Tid overtog samme». — «Det vilde jo være ligesaa urimeligt. Nei, lad os nævne den Eneste, der duer dertil, Andræ». — «Andræ? — Ja, han kunde jo vistnok i mange Henseender være den bedste, men det spændte Forhold overfor Kongen og hans skarpe Maade at tale paa ligeoverfor hans Colleger vil dog vist ikke være heldig; desuden for Andræs egen Skyld vilde det ikke være godt, naar det saae ud, som om han havde gjort alt dette for at opnaae at blive Conseilpræsident. Jeg vilde forøvrigt (noget langtrukket) ikke modsætte mig det». — «Ja, lad os da gaae til nogle andre Punkter; hvorledes skulle vi faae Indenrigsministeriet besat?» — «Ja, kan man ikke lade det staae ubesat? Saa kunde der ingen Tale være om Fæsteafløsning», — «Nei, det var virkelig altfor naivt at ville paa den Maade slippe fra Fæstevæsnet; nei, der maa En, og denne Ene maa være Krieger». Efter nogen Snakken antoges Krieger.

Saa kom det til Prinds Christian i Statsraadet og Theaterlogesagen, ordnet saaledes, at Prindsesserne vilde komme dér¹⁾. Dette var Hall og Andræ iforveien blevne enige om.

Om Aftenen efter denne Samtale var Scheele i meget agiteret Humeur, og da han engang stod i Nærheden af Hall, sagde han: «Hall, De forstod da nok iformiddags, at

¹⁾ Herom henvises til Brev fra Scheele til Andræ i «Tillæg».

jeg slet ikke havde noget imod at see Andræ som Conseilpræsident?» — «Ja, bevares», svarede Hall, som altid hurtig gaaer ind paa en Frontforandring.

10. [Oktober]. Idag, da Andræ kom op i Ministeriet, mødte han Hall i Døren. «Fortræffeligt», sagde Hall, «jeg gaaer just og ønsker Dem». «Hvad Pokker», sagde Andræ, «i fuld Uniform, nu er det maaske Dem, der skal være Conseilpræsident!» «Ja, tænk Dem, imorges faaer jeg Bud fra Kongen; jeg skal komme derover Kl. 11. Nu har jeg haft en lang Samtale med ham, hvori han siger mig, at jeg maa være Conseilpræsident. Bardenfleth har nemlig sagt «Nei» paa Kongens Spørgsmaal til ham. Jeg svarede naturligviis, at det var Dem, der var skikket til den Stilling, at jeg ikke var det og meget nødig overtog mig det; men Kongen svarede, at jeg var meget mere skikket dertil end De: «Andræ med sit hæftige Sind og jeg vilde snart være brouillerede; jeg vilde gjerne have ham til Minister, saa har jeg ikke saa Meget at gjøre med ham; som Conseilpræsident derimod, føler jeg, at jeg kunde faae bestemt Noget imod ham, og det vil jeg ikke, jeg vil blive ved at kunne lide ham». — «Ja, Deres Majestæt, men jeg veed jo ikke engang, om mine Colleger ville have mig». — «Vær De rolig for det, det veed jeg bedre; de fleste af dem ville hellere have Dem end Andræ; det er ikke blot mig, han er skarp imod». Det endte med, at Hall først skulde tale med sine Colleger og saa bringe Kongen sit Svar. — Andræ: «De veed, kjære Hall, at vi alletider have seet Situationen ganske forskjellig; De troer, det kan gaae med Scheele igjen, og har altid syntes, vi burde gaae med ham; derfor finder jeg, det er deres Pligt at modtage Kongens Tilbud. Jeg har derimod bestandig seet det med sorte Farver, og mit

Ønske har bestandig været at kunne trække mig tilbage». Hall: «De vil dog ikke trække Dem tilbage, naar jeg bliver Conseilpræsident?» Andræ: «Jo, det er rigtignok min Hensigt».

I samme Øieblik, som Samtalen skulde til at blive noget ubehagelig, bankede det paa Døren, og Bardenfleth traadte ind. Hall vilde trække sig tilbage, men Bardenfleth bad ham blive; han kom blot for ifølge den Samtale, han havde havt med Andræ igaar, at sige, at han ikke blev Conseilpræsident. «Nei, De har refuseret, hører jeg desværre». — «Det er ikke bleven tilbudt mig. Kongen talte blot om, at jeg skulde indtræde i det nærværende Ministerium, og da jeg meget tydeligt svarede ham, at jeg kun vilde være Minister, dersom Scheele gik bort, sagde han dog ikke et Ord om, at saadant kunde skee. Jeg yttrede blandt Andet, at den exceptionelle Stilling, som Scheele indtog, deels ved Kongens, deels ved — Deres Majestæt tilgive mig det — deels ved Deres Gemalindes Velvillie, er en saadan, at jeg ikke kunde være med ham»¹⁾).

Over denne Fortælling, denne mageløse Prostitution, at en Konge paa den Maade lyver for sin Minister og sætter ham i den yderst flau Position, hvori Hall nu var, følte Andræ alligevel en lille onskabsfuld Glæde; han troede, det kunde være ret gavnligt for Hall at see Kongen og hans Raadgiver, Scheele, belyst paa alle Sider. Hall, som var bleven i højeste Grad ubehagelig overrasket over denne Meddelelse, gik nu. Da han var gaaet, talte Andræ og Bardenfleth

¹⁾ Med Ovenstaaende kan sammenholdes den i alt Væsentligt overensstemmende Fremstilling i «Livserindringer, efterladte af Geheimeconferentsraad C. E. Bardenfleth», S. 181—182; nærmere i «Tillæg».

noget mere ligefrem sammen, og Bardenfleth fortalte Adskilligt om lignende Træk hos Kongen. Andræ raadede ham meget til at tage imod, naar de nødte Kongen til at tilbyde ham det [Konseilspræsidiat] nok engang. Men Andræ er bange, Kongen ikke gjør det, da han ikke endnu tænker paa at lade Scheele gaae.

Da Bardenfleth var gaaet, kom Krieger ind til Andræ og vilde vide, hvorledes det forholdt sig. Hall havde nemlig været hos ham og tilbudt ham at blive Indenrigsminister, men da han tillige havde hørt noget om den Bardenflethske Historie, vidste han ikke rigtig, hvorledes det skulde forstaaes. Andræ var enig med ham i, at det var for tidligt for Hall at gjøre Noget, førend Bardenfleth var bleven ordentlig spurgt.

Medens de endnu talte, gik Døren op, og Hall traadte ind. Ligesom han vilde til at tage sin Uniform paa, var Scheele kommet til ham og havde sagt, at det var for sildigt at gaae til Kongen, det var hans Spisetid. «Men hvad vilde De hos ham?» — Hall fortalte nu, hvorledes Kongen havde sagt en Usandhed til ham med Hensyn til Bardenfleth, o. s. v. Scheele var nærved at falde i Besvimelse, da han hørte denne Historie, og spillede den Overraskedes Rolle saa godt, at Hall lod sig narre deraf og virkelig troede ham uvidende: «Min bedste Hall, — Er det dog ikke forfærdelig med dette Menneske, hvad skal man sige og gjøre til Saadant? Vi maa jo pligtmæssig dække det saa godt, vi kan; men hvorledes? hvorledes? — Var det maaske ikke det Retteste at neddysse det Hele, slet ikke mere berøre det, hverken til Bardenfleth eller Kongen?» — «Ja, men saa bliver Bardenfleth jo ikke spurgt!» — «Nei, det gjør han jo ikke, men han tog dog ikke derimod, — og for at undgaae Skandale».

Dette refererede Hall paa en lidt undskyldende Maade, og endte saa ogsaa med at sige: «Men hvad skulle vi saa gjøre?» Andræ: «Det forekommer mig at være ganske simpelt: Saasnart som muligt maa De gaae til Kongen og bede ham spørge Bardenfleth nok engang, da det er vist, at Bardenfleth ikke har forstaaet ham. Vi ere Alle blevne enige om, at vi ikke paa nogen Maade ville blive sammen, førend det har viist sig, at intet fornuftigt Ministerium kan dannes, navnlig ved Tillisch eller Bardenfleth. Til det yderste Høire (Reactionen) og til det yderste Venstre, mener jeg ogsaa, vi ikke bør lade det gaae, om vi kunne forhindre det».

Det blev altsaa besluttet, at Hall den næste Dag i det Seneste skulde gaae til Kongen, og Ministrene derefter samles hos Hall for at faae et Referat af Samtalen.

Idag [10. Oktober] gik Andræ derfor hjemmefra Kl. 1 og begav sig ind til Cultusministeren. Der fandt han allerede Alle forsamlede, inclusive Scheele. Han sagde derfor: «Jeg seer, det er et Ministermøde, og da jeg ikke længer regner mig til dem, vil jeg foretrække at gaae», og gik derpaa ind i sit Værelse. Et Øieblik derefter kom imidlertid Wolfhagen og Hall og sagde, at det var en aldeles privat Samtale, at de Alle saameget ønskede, han skulde høre Kongens Svar, og at det aldeles ikke maatte betragtes som en Ministerconference. Andræ gik derpaa ind, sigende til de Øvrige, at da han hørte, det ikke var Andet end et privat Møde, kunde han ikke have Noget mod at være med. — Hvad der taltes, har jeg ikke hørt detailleret, da Ravn kom, ligesom Andræ vilde til at fortælle det. Kun saa Meget veed jeg, at han var meget misfornøiet med Samtalen, [med] Hall og de Øvrige, som vedblev at snakke og snakke uden andet Resultat end, at de nødigt

vilde gaae ud af Ministeriet. Da det havde varet flere Timer, reiste han sig og sagde: «Ja, jeg har sagt min Mening gjentagne Gange og kan ikke sige mere; jeg troer derfor, det er bedst, jeg gaaer».

En underlig Skjæbnens Ironi er det, at Hall er den, som tildeels har foranlediget alle disse Conflicter, han, som vil gjøre Alt for at jævne og dække alle Ubehageligheder; først nemlig ved at paatage sig at blive slesvigsk Minister, hvor han kom i Collision med Scheele, som tilsidst satte ham ud, hvilket han taalmodig tog imod, og som derefter satte Kronen paa Værket ved alle de Herlufsholmske Chicaner.

11. [Oktober]. Igaar i Mødet [d. e. det private mellem Ministrene] var Hall begyndt med at fortælle, at han hos Kongen havde beklaget, at Bardenfleth ikke havde forstaaet ham; han troede sig nemlig ikke opfordret til at danne et nyt Ministerium. Herover blev Kongen yderst afficeret, sagde, «at det var en saa illoyal Opførsel af Bardenfleth, at han ikke havde tiltroet ham den, — paa den Maade at ville misforstaae ham og saa løbe til Finantsministeren og stikke Hovedet sammen med ham. Ovenpaa en saadan Opførsel vilde han ikke tale med Bardenfleth». Da Hall holdt op, blev der en Pause, hvorefter Scheele reiste sig og holdt et pathetisk Foredrag, i høieste Grad uhyggelig for Andræ, slog med Armene, talte med brudt Stemme, sagde, at «naar han kun tænkte paa sig selv, saa vilde han kaste begge sine Portefeuilleer og gaae til Pinneberg, men Danmark», etc. etc. — Atter en lang Pause. Derpaa tog Andræ Ordet og sagde, at der var en Yttring, han maatte gjendrive, og det var den, at Bardenfleth havde været «illoyal» ved at komme til ham. «Det havde han ikke været, tvertimod: Det havde været Bardenfleths

Pligt at komme til mig, jeg var nemlig Dagen iforveien hos ham og underrettede ham om, at han skulde opfordres til at danne et nyt Ministerium. Det skal være aabenbart for Alle, at disse Mænd: Tillisch og Bardenfleth ere spurgte, og først naar disse have erklæret sig ude af Stand, først da kunne vi. Hvad Tillisch angaaer, da have vi fra Geheimeraad Scheele, at Tillisch har refuseret; det er altsaa vist, og det fortæller jeg offentlig, og det skal være offentligt». Da man derpaa begyndte at tale om en Conseilpræsident, gik Andræ.

Om Eftermiddagen var Lieutn. Ravn, og vi ventede, at Hall skulde komme op og sige Besked. Han kom imidlertid ikke, og vi troede, at Alt var vel, og at Hall var Conseilpræsident.

12. [Oktober]. Denne Morgen Bud fra Prinds Ferdinand, om Andræ ikke vilde komme derud. Da han var gaaet, kom Hall i fuld Uniform lige fra Kongen og sagde, at han [Andræ] skulde til Kongen, jo før jo hellere. Da vi imidlertid vare enige om, at Andræ vilde blive kjed af at gaae lige fra den Ene til den Anden, sagde Hall: «Jeg vil gaae til Kongen og sige, at Andræ ikke er hjemme; om Kongen vil modtage ham senere». En Time efter kom Andræ og Krieger. Andræ blev meget kjed af Nyheden, som han forøvrigt havde hørt af Krieger paa Veien som Rygte. Dagen iforveien var man nemlig, efterat Andræ var gaaet [sc. fra det private Møde mellem Ministrene], bleven enige om, at Hall skulde gaae til Kongen og sige, at der nu ikke var Andet at gjøre, end tage Andræ til Conseilpræsident. Skete dette ikke, var Alt forbi for dette Ministerium (Hall, som egentlig nok selv havde Lyst til at være Conseilpræsident og aldeles ikke brød sig om den Bardenflethske Historie, havde mærket, at Andræ

og Krieger ikke vilde gaae ind med ham, og turde derfor ikke være det). Ved Votering derom iblandt Ministrene stemte Alle «Ja», undtagen Wolfhagen.

Mange curieuse Scener og Smaabemærkninger forefaldt blandt de Nysgjerrige, der ere udenfor i Contoirerne. Under denne Conference, som holdtes i Krigsministeriet, havde Lundbye lukket Dørene ilaas, saa Ingen kunde komme i de to nærmeste Stuer. En, som kom ind i Contoiret, sagde til Schönberg [dengang Sekretær i Krigsministeriet]: «Naa, hører man Noget derinde fra?» «Nei, endnu have vi kun hørt En skrige, det haaber vi, er Scheele».

Efterat Krieger, Andræ og jeg havde siddet og talt sammen i nogen Tid, kom Hall. Han havde været hos Kongen og sagt, at Andræ ikke var hjemme, og Kongen havde da bedet ham komme henimod 3. «Tal nu til ham, Hall, og faae ham til at lade være at komme med Betingelser, og ikke have sit barske Ansigt paa, for saa er jeg bange, vi komme op at skjændes. Jeg kan godt lide ham, men sommetider, naar han siger imod, føler jeg saadan en Krilren i den venstre Side. Kunde De ikke komme med ham?» — «Nei, Deres Majestæt, jeg troer, det er bedst, De faaer ham ene». — Vi lo ad dette, og Andræ sagde, hvorledes han vilde forestille Kongen, at «hans Underliv ikke gjorde ham skikket til at være Præsident, at hans Nerver vare i en saadan Tilstand, at han var meget ubehagelig at have Noget at bestille med», etc. etc. — Endelig var Tiden, da han skulde gaae, og Krieger, Hall og jeg gik nu op og ned og taleden en Timestid.

«Berlingske» havde Aftenen iforveien [11. Oktbr.] havt et lille Udfald mod Andræ¹⁾, og jeg kaldte Hall til Regnskab

¹⁾ Nærmest i Anledning af Andræ's Indsigelse mod en Imødekommen af Englands Forlangende om en Nedsættelse af Transittolden (omst. S. 100).

derfor som den, der inspirerede Bladene. Han fortalte i den Anledning, at Scheele endnu engang havde antydet en Formodning om, at det var [H. E.] Schack, som undertiden underrettede «Dagbladet» om Et og Andet. Hall, som forstod, det skulde være til ham, benægtede dette og sagde, at hverken Schack eller han selv havde ringeste Deel i Enkelthederne i Bladene eller i personlige Insinuationer, men at han af og til talte med Bille og altid vilde forbeholde sig Ret til at tale saavel med ham som med enhver anden Redacteur; — «desuden kan jo Ingen fornuftigviis troe, at man kan benytte dem den ene Dag og ikke værdisige dem et Ord den næste». «Ach, Hall, hvor kan De troe, jeg er saa dum!»

Hall har en meget slet Tro til Tillisch, og Andræ just ikke nogen god. Hans Omgang har i den senere Tid været slet, og han er altid et Billede af den. — Halls Ønske er igrunnen at beholde Scheele med nogle enkelte Garantier, Andræs derimod at faae Scheele bort. — Egede, som var her idag, var meget kjed af, at Andræ havde afslaaet at blive Conseilpræsident. Han vilde, man skulde underrette Bardenfleth om Forholdene, for at han ved sit Svar kunde rydde denne Forhindring af Veien; med Krieger mente han godt, de kunde staae dem mod Scheele. Andræ er derimod bange, at det kun vilde vare en kort Tid, inden Pretentioner og Intriguer, som medførte Opløsning, vilde finde Sted. — Alt er endnu, uagtet de tre Uger, der ere gaaede, ligesaa dunkelt som før; thi Andræs Samtale med Kongen førte ikke til noget Resultat.

Kl. 5 kom Andræ tilbage efter 7 Kvarters Samtale med Kongen. Denne var kommet ham meget venlig imøde, havde strax bedet ham være Conseilpræsident og erklæret sig villig til Indrømmelser. «Jeg veed, De ønsker

Krieger», sagde han, «ham tager jeg; De vil være af med Liebenberg, og skjøndt han er en kjær Ven, skal jeg lade ham gaae» (Lidt efter forglemte han imidlertid Rollen og sagde: «Naar De vidste, hvor skjændigt Liebenberg har baaret sig ad i den senere Tid!»). — «Bang lader jeg gaae; kort sagt, De skal i mig have den bedste Ven og Støtte, hver Gang De vil sætte Noget igjennem». Andræ svarede hver Gang, at han vilde, saasnart Kongen havde ladet Bardenfleth spørge. Dette afbrød han strax med Vrede: «Troer De, Deres Konge lyver, vil De ikke stole paa mit Ord?» — «Gud bevares, Ds. Maj., derom kan ikke være Tale; men jeg vil blot, at Bardenfleth skal have forstaaet Ds. Maj.». Engang, da Kongen vilde til at skænde paa Bardenfleth, afbrød han sig selv og sagde: «Ja, han er dog alligevel en brav Karl». Da det endelig havde varet 7 Kvarter, sagde Kongen: «Ja, jeg veed ikke, hvad jeg skal sige mere; De vil ikke gjøre det for min Skyld, for Landets Skyld». —

Om Aftenen kom Krieger og Hall for at høre, hvorledes det var gaaet. «Gud ske Lov for Vished, sagde Matrosen, da han opdagede sin Søns Uhr i Haifiskens Bug», saaledes udbrød Hall, da han hørte Efterretningen. Imidlertid tro de endnu bestandig, at det ikke vil lykkes Scheele at danne et Ministerium.

13. [Oktober]. Mandag. Intet Nyt uden Rygter om, at Kongen var bleven saa afficeret ved Samtalen med Andræ, at han maatte reise til Skodsborg for at re-creere sig.

14. [Oktober]. Andræs Fødselsdag. Tante [Andræs Moder], Hall, Egede her til Middag. Væddemaal mellem Hall og Andræ om et Ministeriums Dannelselse inden 10 Dage; Andræ paastaaer «Nei», Hall «Jo». Man taler om Spon-

neck og David; men Andræ svarer for, at Sponneck, skjøndt man aldrig tør svare for ham, ikke gaaer ind med Scheele. Folk begynde nu at blive vrede, fordi Andræ ikke vil være Conseilpræsident. I Begyndelsen roste de ham meget, fordi han gik ud, men nu ville de have ham ind igjen.

15. [Oktober]. Tante fortalte ogsaa, hvorledes Folk begyndte at vende om og nu dadlede ham ligesaa meget, fordi han ikke vilde træde ind igjen, som de roste ham, fordi han traadte ud. Hall og Egede ere af den Mening, at Aftalen med Bardenfleth slet ikke kan binde Andræ: Naar Kongen har sagt, han er spurgt, saa skal det være godt, hvad saa Bardenfleth siger, og uagtet man veed, at Kongen passerer Sandheden forbi. Egede især er meget ivrig, vilde, man skulde gaae til Bardenfleth for at faae denne Forhindring hævet; i det Hele taget klager Egede altid over, at Andræ ikke er mistænksom nok mod det reactionaire Parti. Ogsaa vil baade han og Krieger bestandig have ham til at være Udenrigsminister, Finantsminister og Conseilpræsident paa eengang¹⁾. — Hall taler saa smaat om, at det igrunden er urigtigt, at man ikke gjør Skridt for at erhverve Grevindens Fortrolighed; man kunde let faae hende med, nu har man hende imod; men han blev dog enig med Andræ i, at det vilde de komme til at betale for dyrt.

Idag har Kongen lovet, at Ministercrisen skulde være forbi; man venter derfor begjærlig paa at høre, hvem der er Scheeles Candidater. — I Middags, da Andræ kom hjem, sagde han, at han desværre allerede havde vundet sine 10 Rdl. Underhandlinger vare nemlig igjen begyndt [sc. med de fratraadte Ministre]. Scheele havde været hos Hall.

¹⁾ Brev herom fra Krieger i «Tillæg»,

Om Aftenen kom Krieger og Hall til os. Hall begyndte med at fortælle Dagens høist trættende Begivenheder: Om Morgenen Treschow (hjemkommen fra Reise), der paastod, at de skulde og maatte blive ved Regjeringen; det var Vanvid, om de ikke gjorde det, etc., etc.

Op paa Formiddagen kom Scheele til Hall. Han [Scheele] fortalte, at Kongen var meget agiteret, han vilde abdicquere, dersom han ikke snart fik Ro. Scheele havde derpaa lovet at ville sørge for Alting og see at skaffe et Ministerium istand til Tirsdag eller Onsdag. Han havde i den Anledning været rundt omkring, hos David og Flere, men det var ham ikke muligt, han var overvunden. Dersom Andræ og Hall ikke traadte til imorgen, saa indgav han sin Demission til Kongen. «Men jeg sværger Dem til, at Kongen abdicquerer, naar jeg gjør det». — Hvad David angik, saa havde han ikke kunnet inlade sig med ham, da han for det Første forlangte Ussing ind, for det Andet en ny Presselov, og a. m.

Efter denne ogsaa meget trættende Samtale fortalte Hall¹⁾, at han var gaaet til Andræ, som havde modtaget ham med sine sædvanlige Høfligheder, knapt havde ladet ham faae Lov til at fortælle, hvad der var hændt. Da han dog endelig var bleven færdig dermed, havde H. [formentlig Feilskrift for Andræ] paastaaet, at der burde tales med Bardenfleth, da man aldeles Intet vidste om ham, — «Andræ vilde naturligviis ikke selv, derimod var han saa naadig at tillade mig at gaae der. Bardenfleth, som jeg da besøgte i Eftermiddags Kl. 7, var af den Mening, at Kongen ikke bad ham danne noget Ministerium, saa vilde han [Kongen] hellere gaae til Tillisch igjen. Bardenfleth

¹⁾ Bemærkning i »Tillæg«.

var meget bange for, at Kongen ved Scheeles Fjernelse kunde bringes til en Abdication. Skulde han, mod Formodning, blive spurgt, saa kunde han ikke svare strax, men maatte have en 3—4 Dages Betænkningstid. Hvad et saadant Ministerium angik, da maatte det jo absolut være et Forsonings-Ministerium. Han ønskede naturligviis Hall og Andræ, men tillige Tillisch, Scheel [A. W.], Bluhme og maaske Sponneck. Hall havde ikke svaret noget til denne Combination, men naturligviis vilde Hall og Andræ aldrig gaae ind i et saadant.

Hall raadede i alle Henseender til at gaae ind igjen jo før jo heller; de havde opnaaet saameget, at de ikke kunde fordre mere. Han var fuldkommen vis paa, at de to og Krieger vilde kunne regjere, og at de bittert vilde komme til at angre det, hvis de gik bort. Andræ og Krieger vare derimod høist betænkelige derved; en saadan Udenrigsminister var altid høist farlig, især i en saa bevæget Tid, hvor Alle vare saa ophidsede mod Scheele. En Krig med Tydskland, meente Krieger, var Noget, der slet ikke var umuligt. For ham var det det absolut Ønskeligste, at Andræ blev Udenrigsminister, og Bluhme kunde tages, dersom han ikke fik nogen Portefeuille.

Hvad mig selv angaaer, da troer jeg, uagtet alle Modsigelser, at Scheele, naar han ikke kunde faae andet Ministerium end det holstenske, hellere tog det end Pinneberg, og paa Kongens Abdication troer jeg heller ikke.

Denne lange Samtale kom der igrunder ikke Noget ud af, uden at den en lille Smule rokkede Andræ i hans Villie og Lyst til at blive ved at forlange sin Demission. Halls ubetingede Tilraaden [til at gaae ind igjen i Ministeriet], Kriegers Ubestemthed, forenet med en stor Frygt

for, at noget meget Galt skulde komme ud deraf [sc. ved at fastholde Demissionen], gjorde, at han var mere raad-vild den næste Morgen, end jeg nogensinde har seet ham. Folks Pjalteri og Usselhed overgik alt Begreb; han var vis paa at blive forbandet af alle Mennesker, dersom han ved-blev sin Vægring.

Hele Samtalen igaar mellem Andræ, Hall og Krieger blev imellem de to Førstnævnte ført med en ikke ringe Bitterhed. Hall ansaae det for en Ulykke at komme ud af Ministeriet og anseer Andræ for den eneste Aarsag til al denne Spektakel, hvori han forresten er aldeles paa Vildspor, thi hans egen Mangel paa Energi itide er Skylden deri. — Og naar Andræ nu skulde indlade sig paany at knytte Underhandling, saa er Sagen dermed ikke afgjort. Saa skal han have en Samtale med Kongen, med Bardenfleth, med Scheele, og det var meget tvivlsomt, om de ikke vilde faae et saadant Resultat, at de afbrød Alting. I alle Tilfælde troede han, det vilde briste med *éclat* og Skandale inden to Maaneder.

16. [Oktober]. Hall og Egede kom her hjem til Middag. Andræ i slet Humeur, Hall straalende.

Andræ havde været hos Scheele og Bardenfleth; med Sidstnævnte var han meget fornøiet, sagde, han var en complet loyal Mand, som han altid havde troet om ham. Bardenfleth havde meget oprigtigt raad-et Andræ til at danne et Ministerium. Med Hensyn til Kongens Abdication sagde han [Bardenfleth], at han egentlig ikke just troede, det var Alvor, men at han dog ingenlunde var vis paa det Modsatte, og at han vilde finde det høist farligt at risquere det. Fra ham gik Andræ til Scheele. Han var jo naturligviis elskværdig over al Beskrivelse, talte om, hvor Kongen vilde blive glad, naar

Andræ vilde være Conseilpræsident, og forsikkrede, at Kongen allerede havde lagt Planer til sin Reise i Schweits, som han vilde foretage efter Abdicationen. Andræ troede ikke et Ord af, hvad han sagde; han har bestandig faaet mere og mere Ringeagt for ham, men, som sagt, Andræ troede nu, han burde prøve det paany; dog var han ingenlunde saadan vis i sin Sag, som han pleier at være, naar han overtager sig Noget, og da Hall og Egede vare gaaede, gik han op og ned i sit Værelse, sagde, han havde viist sig ussel ved at give efter for al den Snak, han havde hørt, sagde, han havde forspildt sit politiske Rygte og sit gode Humeur, og saadant mere. Jeg blev naturligviis ogsaa meget bedrøvet ved dette; det er saa sjeldent at see Andræ misfornøiet med, hvad han har besluttet at gjøre, saa det gjør et saameget desto større Indtryk.

Denne Utilfredshed blev ved, til han den næste Dag gik til Kongen.

17. [Oktober]. Da Andræ kom ind til Kongen, saa han noget alvorlig ud, rimeligviis en Følge af den foregaaende Samtale [med Andræ, omst. S. 118—119]. Andræ tog først Ordet og sagde, han kom til Hs. Majestæt, fordi han havde hørt, hans Beslutning stod fast om ikke at ville kalde noget andet Ministerium. Han maatte imidlertid tillade sig paany at forestille Hs. Majestæt, at det ikke vilde gaae, at det vilde f. Ex. være bedre at faae Bardenfleth. Kongen hørte rolig paa ham og sagde: «Ja, Bardenfleth kan jo gjerne faae et Ministerium, men først naar jeg er borte». Dette sagde han kun een Gang og uden al Hæftighed, saa Andræ fik derved mere Tro derpaa. Kongen blev alt mere venlig og i godt Humeur og forsikkrede Andræ, at Alt vilde gaae fortræffeligt.

Da Andræ kom hjem til Kaffe, og Loddet var decideret kastet, sagde han: «Se saa, nu vil jeg see det i et andet Lys og faae saameget Godt ud deraf som muligt; det kunde forresten nok være, at man har forregnet sig noget ved at ville have mig, og at det kan komme til at gaae dem med mig som Cardinalerne med Sixte V». — Idag er berammet et Møde mellem Ministrene Kl. 7; jeg længes nu efter at høre det første Møde.

18. [Oktober]. Allerede i dette første Møde Ubehageligheder med Scheele. Da Andræ gik derfra med Krieger, sagde denne: «Min Demission skal De faae, naar De vil». Andræ var i et meget slet Humeur og sagde, han saae klarere end nogensinde, hvor dumt, dumt han havde gjort i at rette sig efter Andres Raad.

Kl. 10 idag hos Kongen, hvor Udnævnelser blev underskrevet¹⁾.

Samtale med forskjellige Ministre. Hjemme Kl. 5^{1/2}. Aldrig har en Udnævnelse, en saakaldt Lykke, truffen mindre tilfredse Mennesker end os. Jeg troer sjeldent, jeg har tilbragt saa sørgelige Dage²⁾.

¹⁾ Bestillingen som Konseilspræsident, dateret 18. Oktober 1856, hidsat i «Tillæg».

²⁾ Udhævelsen her, som saa ofte Tilfældet, af mig.

FJERDE AFSNIT.

FRA ANDRÆS OVERTAGELSE
AF KONSEILSPRÆSIDIET I OKTOBER 1856
TIL HANS AFGANG SOM KONSEILS-
PRÆSIDENT I MAI 1857.

IV.

*Fra Andræs Overtagelse af Konseilspræsidiets i Oktober 1856
til hans Afgang som Konseilspræsident i Mai 1857.*

19. [Oktober]. Taffel hos Kongen, ubehagelig. — Hos Liebenberg¹⁾ for at bringe ham sin Afskedigelse. Denne meget forbauset. Andræ sagde: «Det kan dog ikke egentlig undre Dem med den Indflydelse, De har». Liebenberg: «Min Gud, hvorfor er det dog aldrig kommen til en Forklaring imellem os; jeg har ingen Indflydelse, og jeg har troet, Alt var godt imellem os», etc., etc.

Idag, iformiddags, Hall og Krieger. Krieger havde haft en ret interessant Samtale med Kongen, hvor denne søgte at faae at vide, hvad der var foregaaet den forrige Aften i Ministerconferencen. «Hvis var nu egentlig Skylden, var det Andræs? Thi han er jo et lille Hitzkopf, eller var det Scheeles?» — Krieger underrettede nu Kongen om, at han kjendte Andræ meget nøie, men aldrig nogensinde mærket en for stor Hæftighed, og igaar Aftes

¹⁾ Høiesteretsadvokat og Bankdirektør, dengang Kabinetssekretær hos Frederik VII (Dansk biogr. Lexikon X, 274).

navnlig var det heller ikke Tilfældet. Da Krieger derpaa havde fortalt Kongen, hvad der var passeret, og hvad Andræ havde sagt, svarede Kongen: «Var det det Hele?» — «Ja, Deres Majestæt, det Hele, snarere endogsaa over drevet fra min Side». Kongen: «Ja, men jeg synes dog ogsaa, at hans Maade at tale med mig paa er stødende». Krieger: «Ja, men med Ligemænd forsikkrer jeg Deres Majestæt, at jeg altid har fundet ham høist behagelig».

Kl. 2 tog Andræ ud at hilse paa Prinds Ferdinand. Denne kom ham strax meget venlig imøde, men sagde dog: «Aah, — hvad har De gjort! Jeg havde saa vist stolet paa, at De vilde skaffe os Scheele bort». «Ja, Deres kgl. Høihed, det var ikke muligt denne Gang; jeg ærgrer mig forresten over, hvad jeg har gjort; vi maa haabe paa bedre Lykke næste Gang».

Hos Bang havde Andræ været om Morgenens, og denne havde fortalt ham, at Prinds Ferdinand havde været meget fortvivlet over, at Andræ var gaaet ind igjen, da han havde stolet paa en total Sprængning.

Om Middagen havde Andræ Frøken Dreyer¹⁾ tilbords, med hvem han førte en lille Samtale om Forholdene. Hun gratulerede ham til den vigtige Post, og da Andræ dertil svarede omtrent, at han fortrød at have overtaget den, at han skulde have været mere energisk, svarede hun med sagte Stemme: »Ja, maaske det havde været godt». Grevinden gik ham flere Gange forbi uden at tale med ham. Efter Bordet stod hun, Kongen og General Bülow²⁾ og betragtede en Hjelm. Andræ gik derhen og saae ogsaa

¹⁾ »Selskabsdame hos Grevinde Danner« (Dansk biogr. Lexikon IV, 353).

²⁾ Formentlig Generalmajor P. M. Bülow, dengang Adjutant hos Kongen.

paa den; Talen kom paa en Løve paa Hjelmen, og Grevinden sagde: «Tag Løven, den er et godt Symbol: «I Fred til Krig parat!» Da Andræ hørte dette, vendte han sig til hende og sagde: «Er det Deres Naades Valgsprog?» Hun vendte sig nu først til ham med et høist fortørnet Ansigt og svarede: «Aa nei, jeg holder ikke af disse evige Krige». Efter et Par Repliquer sagde Andræ, for at prøve hende lidt: «Man fører jo Krig for at slutte Fred, Deres Naade, det er saa Verdens Gang». Efter disse Ord oplystes pludseligt hendes Ansigt, hendes Stemme blev mild, og hun sagde lige saa tydelig som med Ord, at dersom han vilde Fred, var Alt glemt.

20. [Oktober]. Andræ endnu bestandig i slet Humeur i høi Grad og for første Gang fortrydende, hvad han har gjort. — Altid herefter vil jeg paa det kraftigste raade til, at Andræ gaaer ud af Ministerier, og ikke ind.

21. [Oktober]. Idag Audientsdag. — Imorgen til Frederiksborg. — Bladene allesammen taaleligt fornøiede med Udfaldet af Ministercrisen; Folk ligesaa. Krieger her for at afhente Andræ til Statsraad. Andræs Humeur bliver desværre ved at være lige daarligt; der gaaer ikke een Dag, [uden] at han jo er nær ved at fortvivle, angrer og fortryder at have stødt Lykken fra sig, som var bleven rakt ham, troer aldrig nogensinde mere at kunne komme godt ud af det [Ministeriet].

23. [Oktober]. Kongen vred ude paa Frederiksborg i Anledning af nogle Yttringer af «Dagbladet». »Jeg er bleven meget fornærmet», saaledes henvendte han sig til Andræ, «men det skal jeg siden nærmere tale til Dem om».

24. [Oktober]. Egede her om Formiddagen.

25. [Oktober]. Ved Cabinetsreferatet havde Kongen talt længe med Hall og til ham ogsaa viist «Dagbladet»,

med megen Indignation over den indiscrete Person, som havde underrettet det om Sligt¹⁾.

26. [Oktober]. Søndag. Andræ hos Prinds Ferdinand. Krieger her om Formiddagen. Tale om et grønlandsk Spørgsmaal²⁾, som Andræ og Krieger begge ville gjøre til et Cabinetsspørgsmaal og benytte sig deraf til at komme ud af Ministeriet. — Hall her om Aftenen. Han havde havt en lang Samtale med Grevinden den sidste Dag ude paa Frederiksborg.

27. [Oktober]. Ministerconference Kl. 1. Endnu bestandig slet Humeur hos Andræ og Længsel efter at komme

¹⁾ Formentlig sigtes til en Artikel i «Dagbladet» af 20. Oktober, i hvilken omtales de mislykkede Forsøg af Tillisch og Scheele paa at danne et Ministerium, og derhos udtales Beklagelse over Scheeles Forbliven i Ministeriet «i sin tredobbelte Stilling som Udenrigsminister, Minister for Holsteen og Huusminister», fremhævende det Betænkelige i, «at han fremdeles selv skal forsvare i een Egenskab, hvad han har foretaget sig i en anden — være samtidig Kasserer og Bogholder».

²⁾ Herom henvises til «Samling af Betænkninger og Forslag vedkommende den Kongelige Grønlandske Handel, udgivne paa Indenrigsministeriets Bekostning af H. Rink» (1856), idet ovennævnte «grønlandske Spørgsmaal» muligen vedrører det i Samlingen, S. 181 ff. meddelte «Underdanigst Forslag til Indenrigsministeriet om Oprettelsen af et Slags Forstanderskaber ved Colonierne i Grønland til Bestyrelse af de Indfødtes fælleds Anliggender og navnlig deres Understøttelse med Materialier til Husenes Forbedring, med Redskaber til Fangst, med Fødemidler under Sygdom og Trangtid osv.» — Som andetsteds omtalt nærrede Andræ en levende Interesse for Grønland og tog gjentagende Ordet om de Pligter, der

ud af Ministeriet. Prinds Christian her i egen høie Person idag for at aflægge Visit til Andræ. Ingen hjemme.

28. [Oktober]. Ravn her om Eftermiddagen. Tantes Fødselsdag.

30. [Oktober]. Hall og Egede her om Middagen. Hall meget elskværdig. Steen [Mathematikeren] havde været oppe hos ham og spurgt, om han fik Professoratet i Mathematik; Hall betaget ham Haabet derom.

Bardenfleth igaar hos Andræ, fortalte om Prindsessernes Utaalmodighed efter den kgl. Loge. — Sponneck i Ministeriet hos ham for at gjøre Visit, da han nu ikke mere skal staae under Andræ, men under Unsgaard. Han udtalte, at han aldrig vilde være Minister under den nuværende Konge. Dette behøver ikke at være paalideligt, men vist er det, at han gjør stærk Cour til Prinds Christian.

31. [Oktober]. Kongen paa egen Haand udnævnt Prinds [Hertug] Carl [af Glücksborg] til Elephantridder. Andræ vred derover, og i det Hele misfornøiet.

1.—2. [November]. Alt saa taaleligt roligt; dog tænker jeg ikke Leilighederne til at gaae ud af Ministeriet ville feile, da Krieger ikke ligner Hall i at fastholde Portefeullen.

3. [November]. Igaar Søndag vare de [Hall og Krieger] her om Formiddagen, og der var et Par Leiligheder, ved hvilke Krieger sagde, at dette vilde han ansee som et Cabinetsspørgsmaal for sig. — Andræ ikke rigtig fornøiet med Egede som Secretair; han kan ikke rigtig stole paa hans Expeditions Nøiagtighed.

4. [November]. Idag Ministerconference, i hvilken

paahvilede os overfor denne gamle, danske Koloni (Biografien om Andræ, vol. III, «Tillæg», S. 171 ff.)

Andræ vil sige, at dersom en lignende Forbigaaelse [af Ministeriet] som den med Hertug Carl oftere træffer, vil han strax indsende sin Demission som Minister (Conseilpræsident). — Andræ hos Sponneck for at retournere hans Visit. Sponneck mere end sædvanlig confidentiel. Vilde ikke have mere end 7 Ministre: Cultus- og Justitsm[inisterium] skulde være i Eet, de to Krigsministerier slaaede sammen, hvorved man tillige opnaaede at faae en Civil, som Andræ ogsaa ansaae for det eneste Rigtige, og Fællesindenrigsministeren reent bort. —

10. [November]. I flere Dage er Intet af særdeles Vigtighed passeret, og de smaa sædvanlige Begivenheder har jeg ikke været i Skrivelhumeur til at fortælle. Prinds Ferdinand er henrykt over igjen at være bleven General. Da Andræ var hos ham forleden Dag, havde han ikke mere end Logesagen tilbage at ønske. Caroline kom ind og gratulerede Andræ som Conseilpræsident: »Det veed Ferdinand, jeg har altid sagt, at De skulde være Conseilpræsident». — Idag skulde der have været Statsraad, men der kom Afbud, da Kongen ikke var rigtig rask. — Fru Suhr [Handelsmanden, Etatsraad Theodor Suhrs Hustru] død idag. Andræ og Hall fulgte. Lüttichau udnævnt til Overpræsident. J. E. Larsen død. Bang spurgt, om han vil være Justitiarius. Til Middag hos Prinds Christian.

17. [November]. Bang her iaften for at tale med Andræ, om hvad han kunde beholde af sin Pension.

18. [November]. Prindsesse Louise og Prinds Christian høist charmante. Soirée hos [Enke] Dronningen; Fru Schumann [Pianistinden] musicerede. Lüttichau Overpræsident. Kierkegaard Biskop. — Rothe og Koefoed afskedigede [som Assessorer i Høiesteret]; Koefoed, meget indigneret der-

over, hos Simony, som undskyldte sig noget ynkeligt med Rigsdagen.

22. [November]. Middag hos Treschow.

24. [November]. Statsraad paa Frederiksborg; jeg, Poul og Victor hos Fanny og Egede. Comedie om Aftenen.

25. [November]. Invitation fra Buchanan til Middag. Visit af Prinds [Friedrich] til Glücksborg.

26. [November]. Hall og Egede her til Middag. Tale paany om Skolereformen, som lod til aldrig at ville komme.

27. [November]. Dagen efter var Hall her for at hente Andræ ud til Frederiksborg. Om Torsdagen havde Andræ en meget aaben og meget tilfredsstillende Samtale med Grev Kielmansegge¹⁾ (Deputation med to andre fra Lauenborg). Scheele var borte, derfor modtog Andræ ham. Det lod paa Kielmansegge, som om han ogsaa var særdeles behagelig overrasket ved at finde Moderation og Fornuft, hvor de gjensidig havde ventet Fanatisme. Kielmansegge beklagede blot, at Holstenerne ikke vare modtagne paa samme Maade, og raadede til at gjøre det, naar de næste Gang kom herover. Andræ mente, der var formegen Bitterhed og altfor mange Fordringer fra Holstenernes Side til, at det vilde gjøre Virkning; men Kielmansegge troede det dog, og sagde: «Wenn ein Mann wie Sie, Excellenz», etc. etc. Om Lørdagen saaes de igjen ude paa Frederiksborg, hvor Deputationen havde Audients før Statsraadet blev holdt. Andræ var nærværende under Audienten. — Andræ spurgte, naar han den næste Dag kunde

¹⁾ «Vicelandmarskal» (i Hertugdømmet Lauenborg) «Ludvig Friedrich Grev v. Kielmansegge, paa Gültzow».

træffe Kielmansegge for at aflægge ham en Visit, hvortil denne svarede, at han vilde komme til ham, da han var saa lidt hjemme; hos Ministeren kunde de bedre tale uforstyrret.

29. [November]. Poul Børneselskab, hvori han ganske ene fungerede som en meget opmærksom lille Vært.

30. [November]. Idag Visit af de tvende Hertuger af Glücksborg [d. e. Hertug Carl og hans Broder, Prinds Friedrich af Glücksborg]. Andræ ikke hjemme. Ude paa Frederiksborg sidst vare baade Kongen og Grevinden meget charmant. I Cabinetsreferat havde Andræ Herlufsholmsagen for. Kongen var forresten endnu uvillig, men Andræ sagde, at det virkelig nu maatte have en Ende, hvornæst Kongen ogsaa sagde: «Ja, ja, da!» (Endnu idag, d. 5te December, er imidlertid Resolutionen ikke kommen). Dernæst sagde Andræ sluttelig, at han endnu maatte berøre en meget kjedelig Sag, som jo nu allerede var gammel, det var Prindsernes Ordensudnævnelser. «Men Gud bevares, det er jo mit Prærogativ; maa jeg ikke uddele Ordener længere?» «Vist nok, Deres Majestæt; men er det ved saa extraordinair en Leilighed, kan Deres Ministre blive nødt til at gjøre det til et Cabinetsspørgsmaal. Deres Majestæt vil ogsaa af alle Blade see, at Ingen tvivler paa, det er en Demonstration fra Ministeriets Vegne [Side]»¹⁾, etc.

December.

Kielmansegge og Andræ havde igjen idag en lang og fortrolig Samtale. Naar Sagen er tilstrækkelig debatteret med Scheele og Statsraadet, skulde Andræ skrive til

¹⁾ Exempelvis «Fædrelandet» 19. Novbr.

Kielmansegge og spørge, om et vist bestemt Forslag vilde blive modtaget fra Lauenborgernes Side, hvorpaa videre skulde bygges¹⁾. Skulde det lykkes Andræ at faae denne diplomatiske Affaire lykkelig igjennem, er det ikke den første. Han var den, der overtog Mæglingen mellem Prinds Ferdinand og Fællesforfatningen, og ved et Par andre tidligere Leiligheder har han ogsaa forsøgt sig med Held i den Retning. — Soirée hos Prinds Ferdinand, [Enke] Dronningen, etc. — Invitation til Heibergs og Martensens. Afslag. — Rigsdagen er nu begyndt, og Tscherning, Monrad og I. A. Hansen have strax begyndt paa deres gamle Uvæsen med at forelægge Love, den ene efter den anden. Andræ siger altid, at de to Mænd, som have gjort den constitutionelle Udvikling i Danmark, den største Skade, er Monrad og Tscherning. For Tscherning have de fleste Folk faaet Øinene op, men Monrad har endnu sin faste Stok, som han bedaarer, som ikke alene ansee ham for den dybe Tænkter, men ogsaa for den Ædle — Høimodige; dog er dette jo kun Faa.

5. [December]. Idag er Hall hos os. Vi spurgte, om Prof. Jürgensen²⁾ endelig var udnævnt til den mathematiske Post efter Ramus, men nei; Hall sagde, han havde saa Mange imod sig: Monrad, Steen, C. Petersen, Holten etc., saa jeg er bange, det varer endnu længe, inden han bliver udnævnt; at han slet ikke skulde faae det, kan jeg dog ikke antage.

11. [December]. Hall har endelig faaet sin Udnæv-

¹⁾ Herom henvises til Thorsøe, l. c. II, S. 600 ff.

²⁾ Matematikeren Professor Chr. Jürgensen, dengang «mathematikkyndig Meddirektør for Statens Livsforsikringsanstalt» (Dansk biogr. Lexikon IX, 2).

nelse til Patron for Herlufsholm¹⁾. Hr., Fru og Frøkerne Scheele havde just aflagt Visit den Dag, og to Invitationer, fra Buchanan og fra Heiberg, vare indløbne paa den Dag, saa Andræ var i meget daarligt Humeur og lod det med megen Vehemens gaa ud over dem, som havde formaaet ham til at blive Conseilpræsident, som var hans hele private Stilling imod, etc., etc. Det ene Ord tog det andet, som man siger, og det endte med en lille Mistemning mellem Andræ og Egede, hvilken jeg dog tænker, de begge ere for fornuftige til at lægge Vægt paa²⁾.

31. [December]. Idag, den sidste Aften i dette Aar, vil jeg dog skrive et Par Ord i min Dagbog. Den har længe hvilet, da jeg ikke har været oplagt til at skrive. — Igaar vare Hall og Krieger her, og vi sagde gjensidig hinanden Tak for det gamle Aar. Om Middagen vare vi hos Niensens³⁾, og Børnene, som vare med dér, endte Aftenen hos Melchiors paa Bal. Iaften ere vi ene.

Januar 1857.

1. [Januar]. Idag stor Gratulation. Levetzau, Berling, Hauch, spanske og portugisiske Minister, alle Departementschefer, etc., etc. — Ingen bleve modtagne, undtagen Hall,

¹⁾ «Ved allerhøiest Resolution af 4de Decbr. sidstl. har det behaget Hans Majestæt Kongen allernaadigst at udnævne Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet C. C. Hall, Commandeur af Dannebrogen, til Forstander for Herlufsholms Skole og Gods» (Dep. Tid. 1856, S. 1122).

²⁾ Nærmere i «Tillæg».

³⁾ Fru Andræs ældre Søster, Augusta, var gift med daværende Capellan ved, senere Sognepræst til Trinitatis Kirke, Wilhelm Nielsen.

Krieger og Reich. Om Middagen stort Taffel hos Kongen, hvorved Grevinden ikke viste sig, hvilket senere har givet Anledning til allehaande Rygter om Forviisning, Stuearrest etc., etc.

Da Krieger var her, fortalte han om sin Sendelse nede i Helsingør hos Bluhme. Dennes Svar paa Spørgsmaalet om at reise til Wien for at klare disse Uenigheder, som finde Sted. Bluhme havde ikke havt Lyst, sagt, at han var for gammel og trængte mere til Søvn, den lange Søvn, end til Reiser, og at Ministeriet burde henvende sig til Quaae¹⁾, som var en meget paalidelig og dygtig Person. Imidlertid, tilføiede han, at han naturligviis ikke vilde nægte at udrette et saadant Ærinde, dersom Ministeriet paalagde ham det. Sagen blev ikke drevet videre. Tante var her til Middag Nytaarsdag, og Andræ kom tidlig hjem om Aftenen.

5. [Januar]. Andræ var forleden Dag hos Buchanan, idag hos Dotézac, og Søndag hos Moltke-Bregentved og Enkedronningen.

9. [Januar]. Hall til Middag. Tale om en heel Deel Synder paa egen Haand: Theatrets Opbyggelse, Pension til Levin²⁾, 3000 Rd. i Salair til Brock³⁾, etc., etc., hvilket Altsammen Andræ meget misbilligede. — Taffel hos Kongen.

¹⁾ Den senere Udenrigsminister, dengang «Chef for 2. politiske Departement» under Udenrigsministeriet (Dansk biogr. Lexikon XIII, 313).

²⁾ Litteraten og Sprogmanden Levin (i. c. X, 248).

³⁾ Juristen og Politikeren Gustav Brock, der var Aktor under den af Folkethinget imod Medlemmerne af Ministeriet Ørsted—Bluhme reiste Rigsretssag, hvilken Sag, som i vol. I, S. 163 omtalt, endte med en Frifindelsesdom, afsagt Natten mellem den 27. og 28de Febr. 1856.

15. [Januar]. Hall og Egede til Middag.

17. [Januar]. Hall og Krieger her om Formiddagen. Tale om forestaaende Ministercriser; Hall ikke videre fornøiet; Tale om Simonys Afgang.

16. [Januar]. For første Gang smaa Yttringer af Conseilpræsidentens Magt ligeoverfor de andre Ministerier, navnlig Justits- og Krigsministeriet, som paa deres egen Haand have afgjort [Sager], som Finantsministeren og Conseilpræsidenten skulde afgjøre.

18. [Januar]. Behørig Rivaf i den Anledning. Forslag om, at Brock skulde have 3000 Rd. extra af Folkethinget for at have gjort sine Sager godt i Rigsretssagen. Andræ misbilligede det meget sidste Søndag, da Hall og Krieger vare her. Hall vilde i Begyndelsen slet ikke tale derimod, men da Andræ sagde, at han for sin Person ansaae det for en Prostitution, som han ikke vilde være med i, blev det besluttet, at Hall og Krieger skulde tale derimod i Folkethinget; besluttede saa Thinget det alligevel, saa var Regjeringen udenfor det.

21. [Januar]. Statsraad og Taffel hos Kongen.

23. [Januar]. Hall her til Middag. Børnene paa Bal hos Bulls.

24. [Januar]. Lille Uenighed i en Ministerconference i Anledning af beneficeret Jords Overgang til Selveie, som Monrad vilde sætte igjennem ved Krieger. Andræ fik det standset, som en for vigtig Sag at indlade sig paa saa seent i Sessionen.

27. [Januar] Tante ikke rask endnu, og jeg i de sidste 6 Dage plaget af en skammelig Gigt i Øre, Hoved og Tænder.

28. [Januar]. Andræ bliver stadig ved at være mis-

fornøiet med sin Stilling og at fortryde, han gik ind i den igjen.

29. [Januar]. Idag [d. e. 30te] har den Brock'ske Sag været til anden Behandling i Folkethinget. Krieger talte imod den, Hall ikke. Forslaget blev forkastet med 36 — 36 Stemmer. Monrad, Ploug, Hage etc. ere wüthende, og «Fædrelandet» skriver hver Dag om, at Thinget til 3die Behandling vil gjøre det om¹⁾. Dette synes Andræ, ikke man kunde taale.

Februar.

Selskab hos Scheele. Concert hos Prinds Christian. Tale om Loge for de kgl. Prindsesser, etc. — Ønske om at udelukke Fru Blixen²⁾.

¹⁾ I et Forslag til Lov om Tillægsbevilling for Finantsaaret 1856—57 var af Folkethingets Finantsudvalg opført 3000 Rd. i Salair til Høiesteretsadvokat Brock som offentlig Anklager i Rigsretssagen (Forhandl. paa Folkethinget 1856—57, Anhang B, Sp. 206). Forslaget, imod hvilket Krieger talte, var til 2den Behandling d. 30te og blev forkastet med 36 Stemmer mod 36; ved 3die Behandling, d. 6. Februar, da baade Hall og Krieger talte imod det, fremhævende bl. A. det mod Ordene og Aanden i Rigsretsloven Stridende, om Folkethinget vilde forsøge at forandre det ved Dommen tilkjendte Salair (2000 Rd. for Brocks Vedkommende), blev Forslaget paany forkastet (Folkethingstid. l. c., henholdsvis Sp. 2241—43, Sp. 2276—77; Sp. 2636—41, Sp. 2683—95 og Sp. 2703—05). — Plougs Vrede over Forkastelsen i «Fædrelandet» d. 31. Januar og 7. Februar, bemærkende bl. A. først anførte Dag: »Regeringen begik den constitutionelle Uanstændighed ivrigen at modsætte sig Forslaget; de finansielle Spekhøkere, hvoraf Forsamlingen desværre ikke tæller saa faa, fandt, at det var en «for høi Betaling».

²⁾ Bemærkning i «Tillæg».

4. [Februar]. Kongen upasselig paa Frederiksborg. Jeg talte til Krieger om at constituere Egede ved Leilighed til Amtmand, naar han [Krieger] havde Trang [til Konstituerede]. Krieger allerede talte derom til Lehmann, i hvis Fraværelse det nemlig skulde være.

19. [Februar]. Andræ ude hos Johnsen¹⁾ idag for at overrække ham Storkorset.

21. [Februar]. Krieger her iformiddags, derefter Hall fra Bispeordination. Vi havde en meget munter Samtale om Allehaande. Krieger bad Hall forskaffe en Befaling til Wegener²⁾ om at skrive en Danmarkshistorie, inden han gik af. Vi bad ham ogsaa om Skolereformsagens Fremmelse, inden han gik af. Men baade han og Madvig mene, det har ingen Hast. Om Middagen stort Bispeselskab hos Martensen, hvor Andræ gik, da han de sidste Gange havde sagt Nei.

23. [Februar]. Fastelavnsmandag. Skoleløier for Poul og Victor. Vitte vandt en Brevpresser, men Poul Intet. Om Aftenen Maskerade hos Prinds [Landgreve] Wilhelm, hvor Andræ ikke gik, derimod de andre Ministre. — I disse Dage afsendt en ganske fortræffelig Note, skreven af Krieger og Andræ, til Wien og Berlin³⁾. Tager man mod raison, lover jeg mig gode Frugter af den. — Rigsdagen sluttet idag.

¹⁾ Daværende Departementschef i Finantsminist., Konferentsraad Johnsen, høit skattet baade for sin store Dygtighed i Stats tjenesten og som «en usædvanlig human Karakter» (Dansk biogr. Lexikon VIII, 521).

²⁾ Historikeren og Geheimearkivaren C. F. Wegener (l. c. XVIII, 342).

³⁾ Om denne Note af 23. Februar 1857 til de danske Gesandter i Berlin og Wien henvises til Neergaard, l. c. II, S. 136 ff. og Thorsøe, II, l. c. S. 566 ff.

26. [Februar]. Hall og Egede til Middag. Hall en morsom Fortælling om et Selskab hos Puggaard. Scheele rørt og intim, vilde gjerne tale med Hall ude hos ham selv ved en Cigar i Fortrolighed.

I denne Tid har jeg læst en Deel om Perioden i England under Carl d. 1ste, Revolutionen, Cromwell, Monk, Carl II, James, og sluttelig William og Mary, deels af Macaulay, deels af Guizot. For Øieblikket læser jeg «*Civilisation en France*» (Guizot).

27. [Februar]. De politiske Sager gaae kun daarligt. Fra Wien, Berlin faae vi meget truende Depecher; fra Frankrig faae vi underhaanden at vide, at det ikke har isinde at støtte vor Sag, at Frankrig staaer sig bedst ved at støtte og forstørre Sverrig, som mere intimt har sluttet sig til det, etc.¹⁾. — Vor Gesandt i Rusland lader os vide fra Gortschakoff, at Baron Brunnow [russisk Gesandt i Berlin] har fundet Stemningen i Frankfurt og Berlin meget ophidset og raader den danske Regjering at tage Sagerne under den modneste Overveielse, etc., etc. Og alt dette uden at de kunne komme med en eneste ordentlig Klage. Det Hele kommer fra slesvig-holstenske Riddere og andre Oprørere fra 1848, hvilke deels ville beholde deres ridder-skabelige Rettigheder deels ind i deres Embeder igjen.

Da det er godt at fiske i rørte Vande, hører man bestandig om politiske Forsamlinger, saavel fra et yderste Høre som Venstre, begge malcontente.

Andræ beklager bestandigt, og mere og mere, at Omstændighederne i October tvang ham til at blive i Ministeriet. Han saae og talte tidt om, hvad der vilde komme,

¹⁾ Herom henvises til Thorsøe, l. c. II, S. 571.

og sagde bestandig, at Scheeles Nærværelse i Ministeriet gjorde os megen Skade i Udlandet formedelst den store Animositet, som alle de betydeligere Holstenere nærrede imod ham¹⁾, og at hele Ministeriet burde gaae, dersom de ikke paa anden Maade kunde faae ham ud, hvilket Figura havde viist, at de ikke kunde. Det var derfor, at han gjorde det til en Betingelse, at baade Tillsch og Bardenfleth skulde spørges, om de vilde danne et nyt Ministerium.

4. [Marts]. Igaar og iforgaars var der Statsraad paa Frederiksborg; derude var ogsaa en düster Stemning. En lille Bredouille fandt Sted mellem Krieger og Scheele idag i Statsraadet. Scheele vilde gjøre Indvendinger imod et af Kriegers Lovforslag og yttrede, at der var skeet en Forandring, siden han i Ministerconferencen hørte om det. Krieger svarede derpaa: «At han tog fuldkommen feil; Forandringen var allerede foretagen dengang, og Udenrigsministeren skulde have passet paa itide», etc.; begge vare hidsige. Kongen tog en alvorlig Mine paa sig og sagde, «at dette var meget betænkeligt; om Loven ikke kunde lægges hen?» «Jo, meget godt, overmaade godt, blot Deres Majestæt tillader mig ikke at have mere med Sagen at gjøre».

Hall er igrunnen i dette Øieblik stemt paa med klingende Spil at gaae ind at blive Skandinav for rigtig Alvor, og kaste Heelstaten bort som en Handske. Andræ siger, det er muligt, at det kan blive nødvendigt, men at det ikke maa være med og ved det Ministerium, som har sat Heelstaten igjennem.

5. [Marts]. Hall og Egede her til Middag. Alle for-

¹⁾ Udtalelser herom i Brev fra Johan Bülow til Andræ i «Tillæg».

skjellige Eventualiteter drøftede. At man maatte være belavede paa Krig, vare vi enige om; dog meente Andræ, at det ikke vilde komme dertil, men at iforveien et Ministerium i skandinavisk eller reactionair Heelstatsretning vilde være optraadt og idetmindste foreløbig mægle. Egede og Hall syntes, at det samme Ministerium godt kunde blive skandinavisk.

8. [Marts]. Idag har Krieger og Hall været her. Krieger fortalte om, hvorledes Scheele og Grevinden ranede fra alle kgl. Lystslotte: Møbler, Malerier, Kunstværker etc.¹⁾ Han frygtede for, at Scheele nu havde Kronjuvelerne i Kikkerten. — Stemningen lidt bedre idag, skandinaviske Phantasier.

14. [Marts]. Tantes Been endnu bestandig svagt. — Den endelige Underskrivning af Sundtoldstractaten skulde foregaae i disse Dage, men bestandig kommer nyt Smaavrøvl. Nu idag vilde Preussen f. Ex. betale i preussiske Daler [Thaler] til 8 ½, hvorved vi tabe en 40,000; men man har givet for Meget efter til at kunne afbryde Forhandlingerne for slige Bagateller²⁾. — Hall er altid meget importeret for at faae Ende paa denne Sag og mener, at Ministeriet staaer saa meget sikkrere og smukkere efter at have faaet dette besørget.

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg».

²⁾ Traktaten angaaende Afløsningen af Sund- og Beltolden blev undertegnet af de Befuldmægtigede i Kbhavn, m. a. O. «sluttet», d. 14. Marts 1857, men først sent paa Aftenen, — «i Aftes Kl. 11 blev Ceremonien fuldendt», lyder en lille Meddelelse af 15. Marts fra Scheele til Andræ. Traktaten blev forelagt Rigsraadet til Godkjendelse i Mødet d. 4. April (Rigsraadstid., extraord. Samling 1857, Sp. 14) og er gengivet i Anhang A til Tidenden, Sp. 1 ff.

15. [Marts]. Da Krieger og Hall vare her idag, faldt Talen paa Scheele. Krieger var vis paa, at han løi for dem i alle de Beretninger, som han gjorde dem, og at han, naar de forlangte at see visse Depecher, altid holdt Noget tilbage, som forandrede eller forvanskede Sagen. Han opfordrede derfor til nøie Paapassen fra alle Sider. Andræ svarede hertil, at han havde allerede i lang Tid passet nøie paa. Hvad det angik, at Scheele løi, saavel i Ministerconferencerne som alle Steder, delte han ogsaa fuldkommen hans [Kriegers] Mening; derimod maatte han give Scheele Ret i, at i det samtlige Ministerraad kunde ingen Hemmeligheder fortælles, efterat Simony gjentagne Gange havde gjort sig skyldig i de største Indiscretioner (f. Ex. angaaende Berlings hemmelige Mission i Sverrig, som han talte om til ham selv).

«Igaar» [14. Marts], vedblev Andræ, «vidste jeg, der var kommen Depeche til Scheele, som han maatte tale til mig om¹⁾, og det var mig derfor paafaldende, at han ikke kom over til mig, og jeg lod forhøre, hvor han var. Budet, som var afsendt, kom og sagde, at Udenrigsministeren var hos Lundbye. Jeg sagde, at jeg vilde vide, naar han gik derfra. Imidlertid havde jeg Referat, og der gik over 1^{1/2} Time; endnu intet Bud. Jeg gik da over til Lundbye og fandt ganske rigtig endnu begge i dyb Samtale siddende i Sophaen. Da jeg kom, kom Scheele mig strax imøde og sagde: «Gud ske Lov, De kom, jeg vilde just saa gjerne tale med Dem om disse Depecher, som De veed ere komne», etc. etc. — «Det er mig noget mistænkeligt, hvad Scheele og Lundbye kunne tale om i 2 Timer». «Ja, det kan jeg fortælle Dem», sagde Hall; «til mig, som det

¹⁾ Nærmere i «Tillæg».

milde, forsonende Element, kommer Lundbye undertiden og udøser sit Hjerte. Scheele var igaar Kl. 12 kommen over hos Lundbye, og efter nogen Præluderen begyndt at tale om sin Stilling i Ministeriet: «Jeg troer ikke, at enten De, eller nogen anden af mine Colleger, kjære Lundbye, kunne beklage sig over mig. Jeg viser en Taalmodighed, en Føielighed i Alt, hvad man fordrer af mig, som jeg virkelig troer er exemplarisk, men ikke destomindre søger Trekløveret: Andræ, Hall og Krieger, at styrte mig. Ach, Gud! Jeg gik gjerne ut, men i denne Tid vilde det være det Uklogeste, man kunde gjøre for Danmark». For Øieblikket kunde han ikke undværes, men derimod troede han wirklich slet ikke, at de omtalte 3 Personer vare saa nødvendige for Ministeriets Bestaaen. Man havde Krigsminister, Simony kunde blive Cultusminister, Unsgaard Indenrigsminister, og hvad Finantsministeriet angik, saa havde han hørt saa megen Tale om Etatsraad Schierns¹⁾ Dygtighed, at han ikke troede, der var Tvivl om, at han meget godt kunde paatage sig dette.

Lundbye mente dog, at dette vilde være meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, og at, hvad ham angik, kunde han ikke tænke sig at blive i Ministeriet, naar de 3 omtalte Personer vare gaaede ud deraf. «Jah, det er beklagelige Forhold, høist beklachlige, især for Slesvig; saalænge de to Karle regjere det, faer vi ikke Fred og Ro». Lundbye forskrækket: «Hvilke Karle mener De?» Scheele: «Jeg mener Krieger og Regenburg²⁾»; Krieger er jo vist-

¹⁾ Den senere Chef for Fmst.s 2. Departement, dengang Overfinantsbogholder (Dansk biogr. Lexikon XV, 116).

²⁾ Regenburg dengang Chef for 3die Departement (»Kirke-, Skole- og Underviisningsvæsenet») under Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig.

nok en dygtig Mand, og jeg respecterer ham, skjøndt hans Manerer ingenlunde ere behagelige, især ikke mod mig».

Saaledes fortsattes Samtalen, og han udbredte sig just over, hvorledes Andræ, skjøndt ikke i Ord og Manerer saa stødende som Krieger, dog var ham den Allerubehageligste, den meest Bidende og Skærende, da Døren gik op, og Andræ traadte ind og, efter at have forårsaget et Øiebliks Forskrækkelse, blev hilset med Jubel.

I denne kritiske Tid har Andræ confidentielle Breve og Budskab fra en høitstaaende Mand i Tydskland [Johan Bülow], som blandt Andet ogsaa har sagt, at Tydskland gjerne vilde holde en hemmelig Befuldmægtiget herovre, som med Andræ kunde debattere de vigtigste Klagepunkter, og i Forening med hvem Klagen til Forbundet kunde redigeres. En Commissair er det ogsaa paatænkt at sende herover, men for hvem man udtrykkelig har forbeholdt sig ikke at conferere med Scheele, men med Andræ¹⁾. — Scheele kommer ogsaa med Confidencer. Hemmeligheder, som ere for vigtige til at fortælles i Statsraadet, vil han fortælle til Andræ alene, hvilke Confidencer han har fortalt Kongen om.

18. [Marts]. Idag fik Andræ en Billet fra Prinds Christian, hvori han bad ham, naar hans Vei faldt dér forbi, at see ind til ham²⁾. Da Andræ den næste Dag gik til ham, gjaldt Samtalen et Spørgsmaal om, hvorvidt Andræ syntes, han skulde gjøre en Reise til Paris og London. Andræ syntes, det i flere Henseender kunde være meget godt, men da Regjeringen just i denne Tid forhandlede

¹⁾ Herom henvises til Brev fra Johan Bülow til Andræ i «Tillæg».

²⁾ «Naar Deres Excellence engang kommer i min Nærhed, vilde jeg være Dem meget erkjendtlig, om De vilde skjænke

med Wien og Berlin, vilde det let blive misforstaaet, og at det derfor vist i alle Tilfælde var bedst at opsætte det i nogen Tid. Prinds Christian bifaldt det ganske.

Talen kom ogsaa paa Scheele og det slette Forhold, han stod i til Udlandet. Prindsen, som tidligere har udtalt sig meget frit om ham, var den Dag meget tilbageholdende med Dadel, ja yttrede endogsaa, at Scheele dog vist i ethvert Tilfælde havde et godt Hjerte; han var sensible, kom let til at græde. «Naar Krokodillen ynksomt græder», etc., tænkte Andræ, men sagde det ikke; derimod fik han Overbeviisning om, at Scheele havde været ude og spillet en rørende Comedie, som havde bevæget Prindsens Hjerte.

Prindsen talte ogsaa til Andræ om en Grevinde [Berthier?]¹⁾, forhenværende Veninde af Grevinde Danner, som opholdt sig i Frankrig, mellem hvem og Partiet i Frederiksborg der var kommen en Kurre paa Traaden; han omtalte det blot, for at sige til Andræ, at dersom han skulde høre, at han stod i nogensomhelst Forbindelse med ovenomtalte Dame, da var dette complet usandt.

22. [Marts]. Krieger var her idag; han taler hver Gang, han er her, om Andræ til Udenrigsminister og

mig nogle Øieblikke, da jeg har en Sag, som jeg ønskede at tale med Dem om.

At jeg i Reglen om Formiddagen imellem Kl. 10 og 12 er at træffe hos mig, undlader jeg ikke at tilføie.

Med særdeles Høiagtelse

Deres Excellences

Chr. P. t. Danmark.

Kjøbenhavn

d. 17de Marts 1857».

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg».

siger, at derpaa beroer det for at faae Scheele bort. Jeg forundrede mig sidst over hans Dristighed og sagde, at eliers Ingen vovede at sige det til Andræ, selv Hall turde det ikke længer. Da Krieger lo deraf, sagde Hall: «Jeg har gjort ham til Conseilpræsident, gjør De ham nu til Udenrigsminister».

Poul og Victor iaften i Hippodromen med William Bull. Begge rigtig elskværdige smaa Dreng; Poul begynder rigtignok at blive for fornuftig og stor, men Victor er endnu complet Barn, der hveranden Aften slaar et Lampeglas itu for at tænde Fidibussen i det, bemaler Kakkellovnen med Lak og om Aftenen skjuler sig under Borde og Sophaer for at lade være at gaae i Seng. Med Penge er de begge barnagtige. Den ene Dag skal alle Pengene være Enestekillinger, den næste alle 2-ditto, den næste Fiirskillinger, og saaledes afvexlende. Den ene Uge skulle de alle være blanke som Sølv og Guld, saa bliver der kjøbt Eddike og Pulver, og de selv og Tjeneren polerer kraftigt i alle Fritimer; saa skal det være gamle Mønter, og de nye og glindsende ere for simple. — At komme lidt ud holde de nok af, men Selskab selv generer dem; de synes aldrig, de kunne mere deres Gjæster nok. Lille Poul er desværre ikke rigtig rask og har i to Dage forsømt Skolen.

24. [Marts]. I denne Tid været Ministerconference hver Dag i Anledning af Sundtoldsafløsningen. Med Folk, der ere saa letsindige som Bluhme og Scheele, er der naturligviis mange Ærgrelser og mange Rettelser. Andræ er naturligviis baade som [Konseils]Præsident og Finantsminister den, det hviler paa¹⁾; dog har han en Hjælper i

¹⁾ Herom vidner en Række Smaabreve fra Scheele til Andræ; nærmere i «Tillæg».

Krieger, der undertiden i Møderne glæder ham meget ved den affærdigende Maade, hvorpaa han hehandler Scheele og omtaler Bluhmes og hans Arbeide som Jadsk¹⁾. Tillige bliver han stadig ved at spørge om Breve og Depecher, som Scheele undertiden lader forkomme. Alle ere i denne Tid bundkjede af Scheele; selv Hall, troer jeg, gjerne gav ham et «Spark».

25. [Marts]. Idag Brev til Andræ fra Hertugen [Carl] af Glücksborg, hvor han beder ham om en Sum Penges Udbetaling paa een Gang, «stolende paa hans sædvanlige Velvillie», etc., altid i meget cordiale Udtryk.

Egede reiser idag til Veile for af Lehmann at gjøres bekendt med Amtmandsforretninger og blive constitueret, medens han er herovre i Rigsraadstiden.

26. [Marts]. Igaar i Ministerconference Forviklinger med Lübeck om Sundtolden; Bluhme og Scheele vedblive til det Sidste at vise sig lige upaalidelige og uordentlige; man bliver i Conferencerne enige om, hvad der skal skrives, men deres Mangel paa Dygtighed, for ikke at sige noget Værre, gjør det ganske tvivlsomt, hvad Mening der kommer ud deraf.

Idag [27. Marts] kommer Hall her Kl. 12 for at hente Andræ ud til Frederiksborg til Statsraad, som (Touren) vedvarer til imorgen Aften (Lørdag)²⁾. — Poul er endnu

¹⁾ Udhævelsen af Fru Andræ. Om «Sundtoldens Afløsning» henvises iøvrigt til en udførlig Afhandling af Marcus Rubin i «Historisk Tidsskrift, Syvende Række, sjette Bind», S. 172 ff., i hvilken unægtelig foreligger en anden Værd-sættelse af Bluhmes og Scheeles Dygtighed under Forhandlingen end den, der paa Grundlag af Andræs og tildels Kriegers Udtalelser kommer til Orde i Fru Andræs Optegnelser.

²⁾ Nærmere i «Tillæg».

ikke begyndt at gaae i Skole, dog er han i Bedring, om det bare vil vedblive. Han er Nr. 4 af 31 i sin Classe, og Victor omtrent ligesaadan af sin.

April 1857.

1. [April]. Idag var der igjen Ministerconference. I denne kom Scheele til at yttre, at dersom han tiere skulde afslutte en Tractat, skulde det rigtignok ikke være paa den Maade; Een maatte være udvalgt, befuldmagtiget af Ministeriet, som kun confererer med Udenrigsministeren. Andræ svarede hertil, at han vistnok heller ikke oftere ønskede Forhandlinger ført paa den Maade, som denne Gang var skeet, men den Mening, som Scheele syntes at have, at Ministeriet i sin Heelhed skulde tage mindre Deel deri, end skeet var, kunde han ikke billige; saa vigtige Sager som den udenlandske Politiks Ledelse kunde ikke afhænge af een Mands Skjøn. Hall og Krieger tog ogsaa Ordet i den Anledning og yttrede deres Forundring over, at Scheele, som saa ofte havde været nødt til at søge Hjælp hos Ministeriet, naar der var bragt Uorden og Misforstaaelser tilveie, at han nu yttrede sig saaledes.

Til disse forskjellige, tildeels temmelig drøie Udtalelser, taug Scheele, men idag, den 4de April, brød det endelig ud ved at Andræ sagde til ham: «Det er slemt, at det Document, som vi skulde see, endnu ikke er omdeelt» (om det var denne eller en anden ganske lignende Yttring, der fremkaldte Scheeles Vrede, veed jeg ikke¹⁾). Han svarede herpaa, at hvad der var aftalt i forrige Møde, havde han gjort, at «det ikke var ham muligt længer at

¹⁾ Nærmere i «Tillæg».

taale en Collegas Irettesættelser paa den Maade, som han havde gjort det hidtil; jeg har taalt, hvad Ingen ellers vilde taalt, men nu kan jeg det ikke mere». Andræ svarede hertil, at dette viste ham kun endmere, at de ikke passede sammen i eet Ministerium, at han for sit Vedkommende ikke havde det Mindste imod, at en Ministercrise indtraadte; han gik gjerne af strax, men da Rigsraadet lige var samlet [indkaldt til «extraordinair Samling» d. 3. April], vilde han ikke uden at have samtalen med sine Colleger gjøre noget afgjørende Skridt; han indbød dem derfor til et Møde paa Mandag den 6te.

6. [April]¹⁾. Idag var Krieger hos os tidligt; han var bleven bedt om at komme ud til Prinds Ferdinand og formodede nu, denne skulde have hørt Noget. Han og Andræ bleve enige om, at der ikke idag skulde siges Noget til Prindsen.

Jeg var om Formiddagen i Rigsraadet og saae Scheele, der agerede syg, men dog var meget emsig med at tale elskværdigt til alle Sider.

Om Middagen, da Andræ kom hjem, troede jeg at skulle høre Nyt, men Scheele havde sagt, han var saa syg, om Mødet ikke maatte opsættes til Onsdag. Hall var ikke nærværende i Mødet om Lørdagen [d. 4. April], han var reist til Herlufsholm samme Dag og kom først hjem idag Formiddag. Da han ikke kunde faae Andræ i Tale, gik han op paa Lundbyes Værelse og traf ham. Denne [Lundbye] begyndte da nu strax at fortælle, hvorledes det var gaaet til, at Scheele havde været i høi Grad exalteret, Andræ

¹⁾ Angaaende d. 5. April, Fru Andræs Fødselsdag, henvises til «Tillæg».

derimod fuldkommen rolig, og han var aldeles enig med Andræ i, at Scheeles Opførsel havde været saadan, at man ikke længer burde være i Ministeriet med ham. Hall iaften var ogsaa ganske af den Mening og sagde, at hele Ministeriet vistnok var enig i den Opfattelse. Han gjorde forøvrigt den Bemærkning, at Lundbye og Flere mente, at Scheele ikke længere stod sig godt med Kongen.

7. [April]. Andræ imorges, ligesom igaar, i meget daarligt Humeur, angrede og angrede atter, at han for 5 Maanedes siden var gaaet ind igjen, sagde, at hans Stilling dengang var den bedste og lykkeligste, naar han ikke selv havde fordærvet den.

Børnene tidligt hjem fra Skolen for Paaskeferien, som begyndte. Hver især af dem opflyttet i Skolen, Poul Nr. 3 af 31, Victor Nr. 5.

8. [April]. Idag [Onsdag] skulde endelig Mødet mellem Ministrene være, for at afgjøre, hvorledes man skulde bære sig ad. Mødet var bestemt til Kl. 1. Da Klokken var henimod 4, kom her Bud hjem om Andræes Uniform, og jeg var altsaa temmelig overbeviist om, at der var taget den Beslutning, at Ministeriet skulde opløses. Da Andræ kom hjem om Middagen, var han saa træt, og Børnene vare desuden ved Bordet, saa jeg fik kun Resultatet, nemlig, at efter nogen Tale frem og tilbage, var man endelig bleven enige om at indgive sin Demission, og da Scheele saae, han blev ene tilbage, vilde han ogsaa indgive sin. Andræ gik derpaa til Kongen og meldte dette. Kongen var forberedt derpaa, skjøndt han lod, som han ikke var det, og tog meget venligt mod Andræ. Da Andræ havde forebragt Sagen i sine Collegers og eget Navn, blev

han jo noget mørkt stemt, beklagede i høi Grad det Misforhold, men haabede paa bedre Tider.

Om Middagen (samme Dag d. 8de) var Hall og Scheele tilsagt til Taffelet, Hall i Anledning af, at det var hans Folk, Kunstacademiet etc., som var dér. Nyheden var allerede kommen omkring; alle Folk saae nysgjerrige og mystiske ud. Flere kom hen til Hall for at faae Noget at vide. Levetzau bad ham sætte sig ved Bordet hos Grevinden, og mellem disse to udviklede sig nu en ret piquant Samtale, krydret med Spydigheder. *Der Scheele* sad i nogen Frastand og spidsede Øren.

9. [April]. Tidlig om Morgenen Bud fra Prinds Ferdinand, om Andræ vilde see ind til ham, naar han gik forbi. Kort efter Andræ var gaaet ud om Formiddagen, kom Hall. — Han fortalte nu noget nærmere om Conferencen i Onsdags [8. April]. Scheele var begyndt og havde holdt en lang Tale om, hvorledes han altid havde troet at gjøre det Rette, hvorledes han, navnlig ligeoverfor Conseilpræsidenten, havde gjort dette. Han gennemgik nu Begivenhedernes Gang fra Begyndelsen, altid fremstillende sig selv i rosenfarvet Lys. — Andræ svarede herpaa meget kort og sammentrængt, fuldkommen roligt og høfligt. Derefter tog Hall Ordet. Han sagde, at det jo naturligviis ikke var nogle uhøflige Ord, udtalte i en exalteret Stemning, der havde foraarsaget denne Crise; Grunden var dybere gaaende og kunde søges i Geheimeraad Scheele ligefra Begyndelsen af Ministeriets Dannelse. Han havde de to vigtigste Portefeuiller; det kunde ikke gaae an i de to Stillingen at have samme Eneraadighed som i de mindre vigtige, dertil var de udenrigske og de holstenske Anliggender af altfor stor og almindelig Vigtighed. Det var efter vor

Overbeviisning nødvendigt, at der vistes den oprigtigste og meest uforbeholdne Meddelelse om alle Sager af Vigtighed, om ikke til Ministeriet i sin Heelhed, saa til Conseilpræsidenten. Tidligere, under Bang, manglede vi en saadan, men nu da vi i October vare saa heldige at finde En, der i saa høi Grad forenede de Egenskaber, som dertil udfordredes, da mente vi, at den største Fortrolighed maatte herske fra Udenrigsministeren imod Conseilpræsidenten, og kun i den Overbeviisning havde de vovet at gaae ind med ham igjen. Men han havde stedse havt den Pretention at staae i en noget exceptionel Stilling, og det kunde naturligviis de, som meget mere end han havde bidraget til, at Alt gik godt, ikke finde sig i. «Jah, det skriver sig Alt fra den Tid, De var schlesvigsk Minister og vilde vedblive at være det, men jeg talte derimod». — Hall gjendrev. Senere talte ogsaa Krieger.

Senere om Aftenen fik Andræ et Brev fra Scheele, hvori han beder ham om et Statsraad i Anledning af en Tractats Ratification.

10. [April]. Andræ maatte derfor gaae til Kongen næste Dag Kl. 11¹⁾. I Forgemakket talte han et Øieblik med Moltke [Artillerikaptain F. A. v. Moltke, dengang Adjutant hos Kongen], som sagde til ham, at Kongen siden igaar glædede sig over at have erobret de 5 (Uskyldige), [Michelsen, Simony, Lundbye, Unsgaard og Wolfhagen]. Moltke havde imorges redet med Kongen og mødt Scheele. Til denne havde Kongen raabt: «Naa, hvordan gaar det? De 5 troer jeg da nok vi faae». «Jo Tak, Deres Majestæt, det gaaer ret godt!», o. s. v. «Forresten», tilføjede Moltke, «er det vist kun en Comedie, de spiller med Kongen,

¹⁾ Nærmere i «Tillæg».

men hvorpaa hverken Scheele eller Grevinden troer, thi hun sidder oppe paa sit Værelse og tuder hver Dag i denne Tid».

Hen paa Formiddagen var Krieger og Wolfhagen her, men jeg saae dem ikke. De fortalte, at Scheele gik om og affecterede stor Pinnebergerglæde og sagde, at det var jo en Umulighed at være i et saadant Ministerium: «Andræ, denne kolde, skærende, med Dolke stikkende, Hall, den falske Underfundighed selv, og Krieger, en Gadedreng».

Levetzau fortalte Hall med et spydigt Smil, hvor sentimental Scheele var ved Tanken om Pinneberg: «Ich könnte die ganze Welt an meine Brust drücken», etc. etc.

[A. W.] Moltke, Treschow og Fenger vare alle meget glade med det Passerede og haabede, det vilde have Scheeles Fjernelse tilfølge. Prinds Ferdinand var ikke saa sangvinsk: «De faaer ham ikke bort, det gaaer som sidst; tro mig, Kongen og Grevinden ville ikke undvære ham»¹⁾.

A. W. Moltke fortalte til Hall, at Prinds Christian havde været hos Kongen for at bede ham gjøre alt Muligt for at holde paa Andræ og Hall. Da Kongen herpaa svarede noget affærdigende, svarede han, at han havde anseet det som sin Pligt, som Statsraadsmedlem og Kongens Slægtning, at sige dette. — Igaar var Taffel hos Kongen, men Ingen af Ministrene uden Scheele. — Den Dag, de andre Ministre vare oppe hos Kongen og aflevere

¹⁾ «At ville vippe ham syntes hartad det samme som at forstyrre Balancen i Statens Centrum og at bringe selve Hovedet i en vakkende Tilstand», hedder det S. 3 i en lille Brochure «Hr. von Scheels Fald. Fremstilling af Ministerkrisen April 1857 af Baron C. Dirckinck Holmfeld».

deres Demissioner, beholdt Kongen de 5 længe inde hos sig og ønskede, hver især skulde blive. Krieger og Hall vare derimod meget kort. Til Krieger slog Kongen paa, at han nu vilde være absolut. Krieger svarede derpaa: «Deres Majestæt er aldrig mere absolut end med Deres constitutionelle Ministre». Kongen: «Ja, Tak, skal De have», og dermed nikkede han. Til Hall sagde han til Afsked — efter en ligesaa kort Audients, hvori han blandt Andet yttrede: «Ja, jeg er jo nødt til at modtage deres Demissioner, dér ligger de allesammen», pegende paa Bordet —: «Gud være med Dem!»

II. [April]. Idag er der Statsraad, som begyndte Kl. 1. Jeg tænker ikke, der passerer Noget, skjøndt Kongen og Scheele, som begge ere store Dramatikere, kunne gjerne have arrangeret en Scene.

Til Simony havde Kongen omtalt den Utaknemlighed, som Hall og Andræ havde viist imod ham¹). Man spurgte ham: «Men svarede De derpaa?» Simony: «Aah —, Ingenting». Wolfhagen havde, efter eget Sigende, sagt til Kongen, at der var sjældent et Møde, hvori Scheele jo ikke sagde Noget, som i Tydskland vilde have en Duel eller anden *éclat* tilfølge. [Kongen]: «Virkelig, virkelig?»

I Statsraadet gik det fuldkomment roligt til; det var hurtigt forbi, og Kongen gik strax. Prindserne og Ministrene pleie strax at følge efter, men idag blev de [Prindserne] begge, og Ferdinand underholdt sig især med Andræ og Hall. Scheele stod og ærgrede sig, men det strider mod Etiquetten at gaae før Prindserne. Samtalen varede saalænge, at der endogsaa blev baaren Frokost ind, og da

¹) Bemærkning i «Tillæg».

Andræ kom over i Finantsministeriet, fortalte Ramus¹⁾ ham, at man dér allerede havde begyndt at udlede en Forsoning af samme Frokost.

Da Hall kom hen hos Bang iformiddags, traf han dér Iver Rosenkrantz²⁾, som strax fortalte ham, at han var i saadan Tvivl. Han havde nemlig imorges truffet Rottbøll [Høiesteretsassessoren], hvem han spurgte om, hvilken Side han skulde holde sig til for at gjøre Lykke. «Hold Dem til Scheele!» sagde han. «Men for en Time siden mødte jeg Prinds Ferdinand, og da jeg gjorde ham samme Spørgsmaal, svarede han»: «Hold Dem til Andræ og Hall!»

Kongen og Scheele gaee i disse Dage omkring og lyve med en Virtuositet, som er ganske forbausende. Til Simony siges der: «L[undbye], W[olfhagen], M[ichelsen], U[nsgaard] have Alle lovet at blive; det beroer nu kun paa Dem», og saaledes til hver især af dem, ja idag havde han [Scheele] endogsaa havt den Frækhed at sige, «han havde Grund til at haabe, at den Hall vilde gaee med». Iaften er der et Møde hos ham, i hvilket de «5» møde. Lundbye havde han inde og vise nogle hemmelige Documenter, som gjorde denne lidt betænkelig. Andræ og Hall stole dog endnu baade paa U[nsgaards], W[olfhagens] og Lundbyes Fasthed; for Simony og Michelsen tør de derimod ikke borge.

Igaar ved Taflet sad [A. W.] Moltke ved Siden at Prinds Christian. Denne havde talt meget alvorlig og bekymret om Situationen og især gjort sig Umage med at

¹⁾ Den senere Generaldirektør for Skattevæsenet, dengang Chef for Finantsministeriets Sekretariat (Dansk biogr. Lexikon XIII, 387).

²⁾ Diplomaten Iver Holger Baron Rosencrantz, dengang Byfoged i Lemvig, i 1863 Danmarks diplomatiske Repræsentant i Italien (l. c. XIV, 247).

finde en Udenrigsminister, og troede tilsidst at have fundet ham i Levetzau [Overhofmarskalen]; gammel nok var han idetmindste [nær de 75 Aar¹].

12. [April]. Hall og Krieger her iformiddags. Ingen havde hørt Noget om Mødet hos Scheele. Krieger bragte idag en tysk Avis, hvori en Artikel (som han troede fra Scheel-Plessens Side), som udtalte sig meget moderat; Ventilation, om Monrad vilde gaee med Scheele, og Scheele med Monrad. Ved Monrad er der noget saa Uberegneligt, at det ikke er godt at sige Noget med Bestemthed²), skjøndt det jo vilde være aldeles forkasteligt. Tscherning er en af Scheeles faa Venner; Scheele har været hos ham i disse Dage. Med David havde Scheele igaar en lang Samtale, efter hvilken David var i meget godt Humeur. — Billet imiddags fra Krieger, at Simony hos Scheele havde taget Mod til sig og sagt Nei til at træde ind igjen. «Ja», tilføjede han, «jeg har endogsaa bundet mig selv ved at

¹) Nøiere tør jeg ei hidsætte; ifølge Dansk biogr. Lexikon (X, 244) var Levetzau født d. «15. Juni 1782», men ifølge «Danmarks Adels Aarbog» 1884 d. «15. Juli 1782».

²) I saa Henseende hedder det i et Brev fra Andræ til H. E. Schack af 16. Juni 1859: — — «Ganske vist er det et stort og ualmindeligt Skuespil, der just nu bliver opført [Krigen mellem Frankrig og Østerrig i 1859], og som man, idetmindste indtil videre, ret saa hyggeligt kunde beskue fra den trygge Havn. Hestedumt vilde det jo være, om Neutraliteten fra vor Side i mindste Maade blev opgivet, især nu, da det Østerrigsk-venlige Ministerium i England er bleven kastet paa Døren. Imidlertid kan man Ingenting vide, thi nu, da det store Lys [Monrad] er kommet til Roret her, ville jo de genialeste Ting kunne ventes, og «*du sublime au ridicule*» er der, som bekendt, ikke langt».

skrive det til Krieger». — Unsgaard Kl. 4^{1/2} hos Kongen, nægtede at træde ind med Scheele. Kongen truer med Abdication, er rørt og agiteret og spørger tilsidst, om Schiern ikke nok kan være Finantsminister? «Jeg kender ham ikke, Deres Majestæt». Kongen: «Ja, De maa ikke raade ham derfra». — Den røde Schiern er derpaa kaldet til Kongen. Han veed ikke rigtig, hvad han skal sige, men stammer Noget frem om, hvad Unsgaard siger (Schiern var hos Kongen før Unsgaard, derfor Kongens Raad [til Unsgaard] ved Afskeden).

Krieger sagde, at der vistnok var stor Animositet imod Scheele, men at der vilde blive endnu større mod Andræ, dersom han nægtede at træde ind igjen.

13. [April]. Idag Formiddag, Hall. Han havde truffet Etatsraad Prehn¹⁾ nede i Porten og forhindret ham fra at komme op. Han [Hall] talte endeel om det Fornuftige, i alle Henseender Rigtige, ved at Andræ overtog Udenrigsministeriet med Quaade som Directeur. Han talte vidtløftigt om, hvorledes Andræ bestemt vilde føle sig tilfreds i den Stilling, hvorledes han passede fuldstændig i den, hvorledes han kunde lade Diner'er arrangere af en elegant Restaurateur og blot gaae derud som Vært et Par Timer, paa den Maade aldeles sondrende mellem sin Stilling som Privatmand og Udenrigsminister. Finantsministeriet kunde en Anden overtage.

Da Unsgaard var hos Kongen og blev bedt om at træde ind igjen uden Andræ og Hall, havde han svaret: «Det

¹⁾ Tidligere (1852—54) Departementschef i det holsten-lauenborgske Ministerium, dengang «Landcommissair for Hertugdømmet Holsteen, tillige Udskiftningscommissair i Hertugdømmet Lauenborg» samt Medlem af Rigsraadet (Dansk biogr. Lexikon XIII, 276 og Statshaandbogen for 1857).

kan jeg ikke, Deres Majestæt; hver Gang Scheele kommer med Noget, svarer jeg altid som de To: «Nei», naar de sige Nei, «Ja», naar de sige Ja; jeg turde slet ikke paa min egen Haand indlade mig med Scheele, dertil stoler jeg for lidt baade paa ham og mig». Djørup kom nu til [hos Andræs], og han begyndte da at fortælle om, hvad man sagde i Byen. Med Major Dinesen af Artilleriet havde han talt i Dag, og han havde berettet, at Prinds Christian i en Samtale med ham havde sagt: «Lad bare Scheele gaae og de Andre blive, saa vil Alt klare sig baade med Udland og Indland».

Da Andræ idag kom hjem, fortalte han, at Scheele havde faaet sin Demission. Michelsen havde contrasigneret den og tilskrevet ham [Andræ] derom¹⁾, om et Øieblik ventede han Rescriptet, som meldte ham det²⁾. — Schiern havde været hos ham og fortalt, hvorledes det var gaaet til [ved hans Kaldelse til Kongen]. Om Middagen var en Fyr kommet til ham [Schjern] med et egenhændigt Brev fra Kongen, hvori han bad ham snarest muligt komme til ham. Da han kom derud, havde Kongen

¹⁾ Brevet fra Michelsen hidsat i «Tillæg».

²⁾ Meddelelsen herom til Andræ saalydende:

«Vi ville herved allernaadigst have Dig tilkjendegivet, at Vi under Dags Dato paa hans derom indgivne allerunderdanigste Andragende have i Naade entlediget Geheimeconferentsraad, Landdrost i Herskabet Pinneberg L. N. v. Scheele som Vor Udenrigsminister *ad interim* og Vor Minister for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg *ad interim*, samt at Vi i denne Henseende have ladet udfærdige til Geheimeconferentsraad v. Scheele med Vor Allerhøieste Underskrift forsynede Expeditioner, hvori Vi tillige have tilkjendegivet ham, at han indtil

strax bedt ham blive Minister, og da han overrasket udbad sig Betænkningstid, indstændig bedt ham strax modtage: «Hvad behøver De at tale med Nogen for, De er saa dygtig», etc. — Da han yttrede Lyst til at vide, hvem der skulde være Colleger, sagde Kongen: «Aa, det skal alle de andre Ministre, undtagen Andræ, Hall og Krieger, som jeg ikke mere vil see». «Unsgaard ogsaa, Deres Majestæt? Ham maa jeg endelig tale med først». «Det behøves jo ikke; vil De endelig tale med Nogen, saa er Scheele her paa Slottet». Men endelig kom han dog bort og ilede til Ministeriet for at tale med Unsgaard, som da leende svarede ham: «Vil De gaae ind paa mig, min Bro'r, saa maa De s'gu blive ude».

Andræ sagde idag for første Gang, at han ikke vilde være Conseilpræsident, maaske nok Finantsminister, om der var Trang. Det Samme udtalte han for Ravn, som just var her. Om Aftenen skulde Andræ have været hos Prinds Ferdinand, men undskyldte sig. De andre Ministre vare dér og fortalte, at Prindsen og Prindsessen vare høist charmante. Hall havde en lang Samtale med Caroline, men som blev lidt curieus ved, at Caroline svarede paa

videre vil have at iagttage [varetage] de løbende Forretninger i de ommeldte tvende Ministerier.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Christiansborg d. 13de April 1857.

Frederik R.

Til
Vor Conseilspræsident».

(Jfr. Dep. Tid. 1857, S. 417).

alle Halls Bemærkninger ved at sige: «Han [Scheele] er gaaet, — det er ganske vist».

14. [April]. Idag kom Andræ og Hall hjem fra Conference og havde hørt, at Bluhme allerede havde dannet et Ministerium, bestaaende af Bluhme selv, Tillisch, Bardenfleth, Sponneck, Bille, Criminil¹⁾, etc. Igaar skulde han være kaldet fra Helsingør, og Alt var nu arrangeret. Andræ stoler ikke rigtig paa Sandheden deraf. Krieger erklærer det for en reen Comedie for at give dem Lyst; men Hall troer, det nok kunde være, man allerede i Rigsraadet iaften hørte Meddelelse om, at det ny Ministerium var dannet.

Hall, som igaar talte til mig om Scheel-Plessen som holstensk Minister, nævnede det ogsaa idag til Andræ og sagde, at Blixen-Finecke havde talt med ham derom, som om det var noget særdeles Ønskeligt, men Noget, som kun det nuværende Ministerium turde vove at gjøre. I det Hele udtalte han [Blixen-Finecke] sig med megen Varme om det nuværende Ministerium, sagde, at det var det eneste, som havde udrettet og kunde udrette Noget, derfor maatte enhver Fornuftig ønske at bevare det. — Da de bleve afbrudte i deres Samtale af Nogen, bad Blixen om en Tid at komme op til Hall i Ministeriet, som blev bestemt til næste Formiddag.

Idag efter Spisetid gik Hall og Andræ op i Rigsraadet, som havde Møde Kl. 7. Der var megen Røre, og Monrad, Hage og Bargum forhørte sig om Ministercrisen,

¹⁾ Resp. Marineministeren i det Bluhme—Ørstedeske Ministerium, Admiral Bille (Dansk biogr. Lexikon II, 253), og Ministeren for Holsten og Lauenborg i samme Ministerium, Grev Reventlow-Criminil (l. c. IV, 107).

hvorpaa de imidlertid ikke fik synderlig Svar. Andræ talte endeel med Bluhme og Bardenfleth. Bluhme sagde, han kunde ikke, ellers vilde han. — Da de gik derfra, var Hall inde hos Madvig og traf dér Tillisch, som rimeligviis gjorde Forsøg med ham [Madvig].

15. [April]. Igaar, da Andræ i Rigsraadet stod og talte med Bluhme, kom Gleerup¹⁾ og sagde, at Hertugen [Carl af Glücksborg] stod derude og ønskede at tale med ham. Andræ gik over med ham i Ministeriet. Hertugen vilde blot raade Andræ til at blive ved at være Conseil-præsident, tilbød sig at ville gaae til Kongen, til Scheel-Plessen, som han raadede at tage til holstensk Minister, etc., etc. — Han sagde, at dette Ministerium var det eneste, der havde udrettet Noget.

16. [April]. Iaften kom Hall her. Han havde om Middagen været hos Treschow, som havde sagt, «at Sagerne stode slet», det vil sige paa den Maade, at Tillisch begynder at faae Udsigt til at danne et nyt Ministerium med David, Ussing, Sponneck etc. — Andræ holder dog endnu bestandig paa, at Sponneck ikke gaaer ind under nærværende Forhold. Hall troede derimod, det var saa godt som afgjort. — Scheele kommer endnu hver Dag til Taffel hos Kongen, og denne og Grevinden ere uendelig opbragte paa Andræ. Hall fortalte, at Scheele og Hage vare seete spadserende sammen paa Gaden, og Sponneck gik ud og ind hos Tillisch. Madvig var spurgt af Tillisch, men havde refuseret.

17. [April]. Denne Morgen tidlig Bud fra Prinds Ferdinand, om Andræ ikke vilde komme derud. — Igaar

¹⁾ Dengang «Bureauchef, saa vel ved Rigsdagen som ved Rigsraadet» (Dansk biogr. Lexikon VI, 101).

havde Madvig været hos David. Ministercrisen blev ikke nævnt, hvilket var ret betegnende, men de tre Brødre Lehmann [foruden Politikeren Orla Lehmann dennes Brødre, davær. Kaptain W. O. W. Lehmann og Øienlægen, Prof. Lehmann] vare rigtignok tilstede. Til Middag idag ventes Hall; han sagde igaar, at saa haabede han, en Afgjørelse var taget. — Fanny var her igaar et Øieblik for at høre Besked om Status, og fra Egede havde vi Brev imorges¹⁾, som jeg allerede nu har besvaret, skjøndt jeg hader at skrive Breve, især naar jeg tillige skriver Dagbøger.

Hall kom ikke til Middag, som jeg havde ventet; derimod havde Andræ den Nyhed, at Scheele var gaaet definitivt af. I hans Sted var Lundbye udnævnt til holstensk Minister og Michelsen til Udenrigsminister²⁾.

¹⁾ Schacks Brev hidsat i Biogr. om Andræ, vol. III, «Tillæg», S. 247 ff.

²⁾ Rescriptet til Andræ saalydende:

«Da Geheimeconferentsraad v. Scheele nu for Os har nedlagt allerunderdanigst Begjæring om, at maatte fratræde den Varetagelse af de løbende Forretninger under Udenrigsministeriet og Ministeriet for Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborg, som blev ham overdraget ved Allerhøieste Rescript af 13de denne Maaned, vil Du have at meddele Marineminister, Kammerherre Michelsen, og Krigsminister, Oberstlieutenant v. Lundbye, at de paa nogle Dage, indtil Bestemmelse kan blive taget med Hensyn til disse Ministeriers Besættelse, have at overtage de løbende Forretninger, respective for Udenrigsministeriets og for Ministeriet for Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborgs Vedkommende.

Hvorefter Du vil have at foranstalte det Fornødne.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Christiansborg den 17de April 1857.

Frederik R.

Til
Vor Conseilspræsident». (Jfr. Dep. Tid. 1857, S. 417).

Andræ.

Etatsraad Trap var hos Andræ for at spørge om, hvorledes der skulde forholdes dermed. I Samtalens Løb sagde han, at Kongen var saa sløv af disse Dages Begivenheder; han havde i Begyndelsen vægret sig ved at sende Scheele bort, men alle de utallige Raad, han havde faaet, saavel af sine Nærmeste som Fjernerestaaende, Prindser etc., havde dog tilsidst bestemt ham dertil. — Han [Trap] spurgte tillige Andræ om, hvorledes man skulde bære sig ad, naar nu Kongen tilsidst maatte ydmyge sig til at bede Ministeriet komme igjen. Andræ svarede hertil, at det var bedst, han sendte Bud efter Hall, thi hvad ham selv angik, vilde han ikke paa nogen Maade være den, der dannede det nye Ministerium. Hvad Hall angik, da var Kongen jo deels ikke saa vred paa ham, deels var det Noget, som mere tiltalte Hall. Imiddags ventede derfor Andræ, at det ikke vilde vare længer end til næste Dag med, at Kongen sendte Bud til Hall. — Det kom før man ventede; thi endnu iaften (d. 17de), var Etatsraad Trap her med en Skrivelse fra Kongen, hvori han bad Andræ overtage sig Ministeriets Dannelselse¹⁾. Efter den Samtale,

¹⁾ «Skrivelsen», hvori Kongen ikke «beder», men paa-lægger Andræ at drage Omsorg for Ministeriets Rekonstruktion, saalydende:

«Vi ville allernaadigst have Dig tilkjendegivet, at det er Vor Villie, at de nuværende Ministre vedblive at deeltage i Statens Styrelse, og ville Vi snarest muligt modtage Dit allerunderdanigste Forslag om, hvorledes de ledigværende Ministerposter paa bedste Maade kunne være at gjenbesætte.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Christiansborg d. 17de April 1857.

Frederik R.

Til
Vor Conseilspræsident».

Andræ havde iformiddags med Trap, har dette forundret ham; men han kommer nok imorgen for at sige nærmere Besked.

18. [April]. Efter forgæves at have ventet Morgenstunden efter Fanny, kom Hall til Kaffe og sagde, Trap havde været hos ham og fortalt, hvorledes det stod sig. Hall var i overmaade godt Humeur og bestræbte sig for at opmuntre Andræ og mig, som vare triste. Han sagde, det var en aldeles useet og uhørt Begivenhed, at Ven og Fjende saaledes erkjendte Ens Uundværlighed. Endnu vilde han bestandig overtale Andræ til at paatage sig Udenrigsministeriet.

Om Middagen kom de [Andræ og Hall] igjen. Da havde Andræ været hos Kongen, dernæst Hall. De fortalte forresten ikke meget, da de vare matte af Dagens Anstrængelser.

19. [April]. Hall og Krieger her til Kaffe. Andræ plaget om at overtage Udenrigsministeriet; stadig Afslag. Hall betydelig trykket af sin nye Værdighed. Baade Andræ og Hall været hos Kongen; denne meget venlig og høflig, men endeel trykket af Situationen.

Berling mødte igaar Simony og talte med ham om det Heldige i, at det gamle Ministerium kom igjen. Simony mente dog, det var betænkeligt, da Kongen slet ikke holdt af Andræ, Hall og Krieger. «Aah, De tager ganske feil», svarede Berling; «forleden Aften drak jeg The hos Kongen, og han sagde da til mig, at Andræ og Hall vare hans Thrones fasteste Støtter»¹⁾. — Hall her iaften.

20. [April]. Denne Morgenstund Brev fra Monrad,

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg».

hvori han skrev, at han mente, man kunde komme overeens med [Scheel-Plessen, dersom man foretog en Revision over Fællesforfatningen i Rigsraadet; han ønskede gjerne at høre Andræs Mening derom¹⁾. Til Krieger, som kom her til Kaffe, fortalte Andræ dette. Monrad havde tidligere talt med ham derom, men Krieger havde altid svaret, at medmindre Scheel-Plessen aldeles sluttede sig til Monrad, vilde det ikke betyde Noget.

Forleden Dag vare nogle Rigsraader hos Kongen; til dem yttrede han, at «de Andre nok ikke fik dannet noget Ministerium, og at han saa vilde bede Scheele danne et paany».

Andræ har jo flere Gange sagt, at han ikke vilde være Conseilpræsident, saa lidt som Udenrigsminister. — I Begyndelsen tog Hall godt imod Alting, vilde være Conseilpræsident og i Hast arrangere Alting; men snart mistede han Lysten, og nu bliver Andræ daglig plaget om at være ikke alene Conseilpræsident, men tillige Udenrigsminister, af de fremmede Gesandter hver Dag i denne Tid.

21. [April]. Idag har hverken Krieger eller Hall været her. De ere i Forsoningsselskab hos Blixen-Finecke, 4 Tydske og 3 Danske: Hall, Krieger og — Scheel-Plessen, Reincke, Baudissin.

22. [April]. Der er telegrapheret til Frankfurt efter Bernhard Bülow, ikke just for at have ham til Minister, men for at tale med ham. Ville er en sød Dreng, som nu om 5 Minutter gaaer iseng²⁾. Idag har der tvende Gange været Møde i Rigsraadet, fra 1—4[4¹/₄] og nu iaften fra 7[8]—11[10³/₄].

¹⁾ Brevet fra Monrad hidsat i «Tillæg».

²⁾ Marginalbemærkning af Fru Andræs yngste Søn.

Dette sidste har været Slutningsmødet, blot Afskedsceremonien er tilbage.

Kongen, som altid er paa Spil, har idag givet Scheele Rang i 1ste Klasse Nr. 4¹⁾. — At Scheele ikke er ganske død, viser sig paa flere Maader. Bernhard Bülow, som er kaldt herover fra Frankfurt af Ministeriet og kommen hertil i Dag, er strax befalet ud til Frederiksborg imorgen. — Det maa jo absolut antages, at de ude paa Frederiksborg gjøre sig al mulig Umage for at hindre Ministeriets Reconstitueren, for at Kongen saa med god Grund igjen kan lade Scheele forsøge. Denne er seet spadserende flere Gange med Harbou²⁾, og hvad Monrad angaaer, da taler han [Monrad] hver Dag i Ministeriet om, «den første Mand i Ministeriet, den fremragende Personlighed, som er gaet ud uden tilstrækkelig Grund», etc., etc.

23. [April]. Hall sværmede imiddags for Bernhard Bülow og Scheel-Plessen til de to ledige Portefeuller, men Andræ sagde bestemt, at han ikke vilde gaee med dem begge, den ene var alt nok.

Virgin [svensk Gesandt ved det danske Hof] har idag været hos Hall for at tale med ham om en defensiv Alliance mellem Sverrig og Danmark, men kun til Eideren. Han var utmærkt søt og ønskede mycket en saadan, for begge Lande lige heldig Alliance.

Kl. 10^{1/2} kom Andræ og Hall hjem fra Aftenmødet med Bernhard Bülow. Han gav, tilsyneladende, en op-

¹⁾ Bekjendtgjørelsen herom findes først i Dep. Tid. d. 13. Juni 1857 (S. 568) og udviser, at Kongen alt under 13de April havde tillagt Scheele «Rang i 1ste Klasse Nr. 4 efter Rangforordningen».

²⁾ Davær. Oberstlieutenant Johannes Harbou (Dansk biogr. Lexikon VII, 89).

rigtig Fremstilling af Forholdene i Tydskland, og imorgen skal Hall til ham for at spørge, om han vil være Udenrigsminister. Talen er forresten ogsaa om Johan Bülow, dersom Bernh. Bülow refuserer. — Andræ skal imorgen til Prinds Ferdinand.

24. [April]. Kl. 12 kom Krieger, derefter Hall, saa Andræ. Alle med Nyheder. Hall havde haft en lang, fortrolig Samtale med B. Bülow, hvormed han i det Hele var fornøiet. Ligeftrem havde han udtalt sig om alle Forhold. Bülow havde ikke givet noget decideret Svar paa Udenrigsspørgsmaalet; han vilde betænke sig til imorgen. Han ønskede ikke at blive det; hans Fortid fra 1848 var saadan, at det hverken var behageligt for ham eller i det Hele gavnligt. Den, som var bedst skikket til at være Udenrigsminister, var uden Sammenligning Andræ; han burde blive det. Det var ham forøvrigt en sand Tilfredsstillelse at være bleven tilbudt Udenrigsministeriet, og Ministeriet kunde ikke bestaae af Personer, med hvem det var ham kjærere at træde ind. Om Scheele vare de fuldkommen enige.

Prinds Ferdinand og Andræ vare ogsaa enige om samme Person: «De kan ikke troe, hvor han stod herude og syltede mig ind i Løgne», vare Prindsens Ord til Andræ, «slog sig for Brystet, ja græd. Men jeg troer ikke eet Ord af, hvad den Karl siger. I Oktobercrisen kunde han f. Ex. ikke nok rive ned paa dem Allesammen (Ministre) som Democrater og Skandinaver; denne Gang var det lige det Modsatte. Naa, jeg haaber da, De faaer Bernhard Bülow til Udenrigsminister, og saa vil jeg raade Dem til at sende [Reventlow-] Criminil til Frankfurt. — Det er sandt, jeg maa dog fortælle Dem, at De har gjort en Erobring af en Dame; det maa dog fornøie Dem lidt, det

er Vilhelmine¹⁾; hun er saa ungdommelig, og hun er ganske exalteret over Dem, at De har givet Anledning til, at Scheele kommer bort, roser og beundrer overordentlig». — Da Prindsen talte om Criminil til Frankfurt, svarede Andræ: «Ja, Deres kgl. Høihed, det kunde være meget godt, men Gud veed, om Criminil vil; at tjene denne Konge er sandelig ikke behageligt, og kommer jeg endelig engang lykkelig bort, er det vist, at jeg ikke mere skal gaae ind i den Stilling».

Under Crisen, da Kongen (fortalte Krieger) kaldte Tillisch til sig for at danne et Ministerium, og denne ikke kunde, forlangte Kongen, at Tillisch skulde give ham skriftligt, at han ikke havde været istand dertil. — Tillisch gav Kongen saa følgende Skrivelse: «Efter Deres Majestæts Befaling meddeler jeg herved skriftlig, at det ikke har været mig muligt at danne et Ministerium, hvori efter Deres Maj. udtrykkelige Erklæring Andræ, Hall og Krieger ikke maatte indbefattes». Kongen skulde have været meget misfornøiet med, at den sidste Passus var tilføjet. — Prinds Christian, som Andræ ogsaa var hos iformiddags, udtalte sig meget beklagende over Kongens Lyst til bestandig at søge slet Selskab og anførte derpaa nogle ret slaaende Beviser.

Til [Adolph] Moltke²⁾ i Holsten skal telegrapheres idag.

25. [April]. Idag (Lørdag) var Scheel-Plessen hos Hall. Han lod meget tilfreds med at faae Moltke og Bülow til Ministre. Hall yttrede, at han (Scheel-Plessen) jo

¹⁾ Kronprinds Frederiks (den senere Kong Frederik VII) fraskilte Hustru, formælet i 1838 med sin Fætter, Hertug Carl af Glücksborg (Dansk biogr. Lexikon XVIII, 593).

²⁾ Dengang bl. A. «Administrator for Grevskabet Rantzau» i Holsten (l. c. XI, 397).

egentlig var den, man nærmest maatte tænke paa, men Ministeriet havde meent, at det var bedst, han var Præsident [i Provindsialstænderforsamlingen for Hertugd. Holsten] i nogen Tid først, og i det Hele noget mere kom ud af Oppositionen. Dette billigede Scheel-Plessen ganske, var overordentlig aimable og gjorde sig ikke saa lidt Umage for at faae deres forrige Opførsel til at staae i et noget andet Lys: «Vi erklærede jo egentlig ikke Fællesforfatningen for lovstridig», etc. — Han erklærede ogsaa, at det vilde være ham meget kjært at være sammen i et Ministerium med de Nuværende; han havde altid (skjøndt i Opposition) anerkjendt, at de vidste, hvad de vilde, og udførte, hvad de vilde, hvorimod det forrige Ministerium hverken vidste ud eller ind. Bluhme og Tillisch talte han især despecteerligt om; de vare i høi Grad overvurderede.

Med Bernhard Bülow talte derpaa Hall; han kom egentlig for at sige Nei (til at være Minister), sagde han; deels private, deels politiske Forhold gjorde ham det meget vanskeligt at indlade sig derpaa. Men Hall overtalte ham saalænge, at de skiltes ad uden at Noget var afgjort. Han vilde skriftlig give sit endelige Svar. At Kongen havde sendt Bud til ham, havde ganske rigtig til Hensigt at forebygge hans Indtrædelse nu: «Gjør det ikke!», sagde Kongen, «det vil ikke blive af Varighed; De kan ikke udholde at have saadanne Colleger, som Andræ, Hall, Krieger, navnlig Andræ; det skal De ikke gaae ind paa. De skal gaae ind i et Ministerium Scheele, som jeg haaber at faae dannet; deri vil De spille en stor Rolle; de nuværende Ministre, de ville selv commandere, — de ere i det Hele ret nogen forbandede Æsler, som jeg ikke mere vil see for mine Øine».

Bülow var ganske frapperet over denne Opførsel

og tilstod, at han godt forstod den store Deel af hans Bekjendte, som sagde: «Ikke Minister under denne Konge». «Hele Forholdet ude paa Frederiksborg er saa ubegribeligt og saa uhyggeligt. Jeg blev igaar forsikkret af flere af Kongens Nærmeste, at han, uagtet denne tilsyneladende varme Kjærlighed, dog hadede Scheele og blandt Andet leed af Jalousie paa ham. Naar han ventede Scheele, eller denne pludselig kom, blev han i slet Humeur, og flere Gange havde de hørt vrede Ytringer til Grevinden, som: «Ja, nu kan Du være glad! Nu bliver Du vel rask, naar Du kan komme til at spadsere og snakke med Scheele», og Lignende. — Den sidste Dag, Scheele var dér, havde Kongen holdt en høist exalteret Tale, hvori han havde sagt, at Scheele var den bedste Juvel i hans Krone, og at han vilde ansee det som sin største Lykke at give ham Beviser paa sin kgl. Agtelse og Venskab. — Scheele svarede i lignende Tone; begge lod, som de græd».

26. [April]. Idag, Søndag, Hall og Krieger om Formiddagen. Hall kom med Bernhard Bülow's Afslag i skjønne Former. De bleve dog Alle enige om, at det gjerne kunde være Diplomatemer, at gjøre sig kostbar¹⁾, og Hall vilde derfor, naar han gik fra os, gaae op og sige til ham, «at han foreløbig bad ham ikke tale om sit Afslag; nu kom [Adolph] Moltke imorgen, og Situationen kunde blive saadan, at det var Pligt». Andræ sagde tillige, at Prinds Ferdinand meget ønskede Bernhard Bülow og vist vilde føle sig smigret ved at blive brugt som Mellemmand. Til ham skulde derfor Hall ogsaa gaae.

«Min Dag hidtil», sagde Hall, «har været deelt imellem

¹⁾ Bemærkning i «Tillæg».

2 Kammerherrer. Tidlig imorges kom Berling, var i høieste Grad interesseret for, at Alt skulde gaae godt; «et saadant Ministerium kunde hverken Konge eller Folk holde nok paa», etc., etc. — Hall sad ganske rolig og hørte paa ham, og da han, lidt geneert, endelig holdt op, tog Hall Ordet og sagde, «det var ham meget behageligt, han kom; han holdt af at tale reent ud og maatte sige ham, at han vistnok ganske tog feil af Kongens Anskuelse; han (Hall) havde nemlig talt med Bülow, før han tog til Kongen og efter, og der sporedes ikke nogen velvillig Indflydelse. «Hvad os angaaer, saa kan det jo nok være en ubehagelig Situation for os at blive paa den Maade forhindret i at danne et Ministerium, men jeg forsikkrer Dem paa, at Resultatet for Dem vil blive værre og meget anderledes, end De tænker». Berling gik betydelig flau. I Samtalens Løb, som var betydelig længere, sagde Hall: «Hvad jeg siger, er paa ingen Maade Noget, der skal holdes hemmeligt; det maa siges til Enhver». — Da han var færdig med den Visit og vilde gaae op til os, mødte han paa Veien Blücher¹⁾. Denne fik fat i ham og udtalte sit Haab om, at denne Crise vilde føre til en Abdication: «Det er det Eneste, man kan haabe paa; under denne Konge er det virkelig altfor skrækkeligt at leve længer, og vil De, saa maa det skee». Hall vilde ikke udtale sig, om det [en Abdikation] var ønskeligt eller ei, men sagde, at Ministeriet i alle Tilfælde havde lovet at reconstruere det, og, saavidt det stod til dem, ogsaa vilde gjøre det. Paa Veien op til os mødte Hall ogsaa Alfred Hage, som spurgte, om han havde hørt det sidste Ministerium? Og

¹⁾ «Kammerherre», daværende Major v. Blücher, Adjutant hos Frederik VII (Dansk biogr. Lexikon II, 446).

nu fortalte han, at Blixen-Finecke, som havde været ude hos ham, havde underrettet ham om, at han, Hage selv, Scheel-Plessen og Blixen-Finecke vare de sidst Kaarne.

Krieger spurgte Andræ og Hall, hvorvidt de havde hørt Noget om Monrads og Scheel-Plessens Idee med et Herrenhaus og deri valgte Medlemmer efter en ny Maade, ligesaa mange fra Holsten som fra Kongeriget. Krieger har betydelig begyndt at faae Øinene op for Monrads Intriguer, og de troe igrunden alle tre, at Monrad gjerne kunde falde paa at alliere sig med Scheele, dersom de nuværende Ministre opgive det [at være Ministre]. Han gjør bestandig smaa Tilmærmelser mod Scheele og har i de sidste 9 Aar ikke holdt op at intriguere og være fin for at komme ind i et Ministerium igjen¹).

Krieger bliver bestandig ved at presse Andræ for at være Udenrigsminister, forsikkrer bestandig, det er hans Pligt, og at Ingensomhelst vilde blive i den Grad vel modtaget og anseet som han; men jeg haaber dog ikke, at Omstændighederne skulle stille sig saa uheldigt, at han blev nødt dertil. Han er forresten i saa daarligt Humeur,

¹) Lignende Udtalelse adskillige Aar senere af Fru Hall, idet hun i Samtale med Fru Heiberg d. 2. Januar 1864 yttrede om Monrad, at «alle hans Planer i de senere Aar ere gaaet ud paa at sætte sig i Halls Sted i Ministeriet og kaste ham overbord. Dette er vistnok sandt», tilføier Fru Heiberg (Fru Heiberg og Krieger, en Samling Breve I, S. 243). Man sammenholde til Modsætning Monrads egen Formening i anførte Retning om, hvorledes «hans Bevidsthed siger ham, at han aldrig har trængt sig frem» («D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864, en efterladt Redegørelse udgivet ved Aage Friis», S. 60).

at han ganske vist ikke er fuldkommen sikker paa at blive fri.

27. [April]. Mandag. Intet Nyt. Bernhard Bülow ubestemt.

28. [April]. [Adolph] Moltke ankommen og refuseret.

29. [April]. Andræ fortalte imiddags, at Hall havde været i et Møde med de 5 Holstenere: Scheel-Plessen, Baudissin, Reventlow-Farve, Lüders [og Adolph Moltke?]. Disse havde forlangt eller ønsket Scheel-Plessen til holstensk Minister og Blome¹⁾ til Udenrigs-ditto. Dette, havde Hall sagt, gik ikke igjennem. Men rimeligviis vare de blevne halvt enige om Scheel-Plessen og Bernhard Bülow, thi for de to talte Hall i en Ministerconference iaften (d. 29de). Andræ opponerede derimod og sagde, at det var for farligt at faae to, man ikke stolede paa. Da han havde brudt Isen, vare de fleste Andre af samme Mening. Hall blev noget ubehagelig afficeret derved, da han havde talt derom, som om det var givet, at man gik ind derpaa. Andræ mener, at han maa have udtalt sig temmelig bindende ligeoverfor Scheel-Plessen. Holstenernes Pretentioner ere jo voxede i den senere Tid i en høi Grad; ikke alene fordre de Ministre, men de ville ogsaa røre ved Valgloven til Rigsraadet, idet de klage over den Uret altid at maatte være i Minoritet. Man har gjort for meget af dem, de indbilde sig at træde til som Redningsmænd, istedetfor at de skulde tro, man vilde vise dem en Billighed.

Da Hall var hos Prinds Ferdinand, talte han ogsaa om Abdication: «De har maaske hørt, at jeg skulde være Medregent? Nei, i det Triumvirat [d. e. Prindsen i Forening

¹⁾ Formentlig Diplomaten og Politikeren Adolf Frederik Blome, dengang Medlem af det danske Rigsraad (Dansk biogr. Lexikon II, 423).

med Kongen og Grevinde Danner] vil jeg rigtignok ikke». — En holstensk Baron Bl[ome?], som Andræ engang for mange Aar siden reiste med, begynder nu at dukke op som Minister. Hertillands er han uden Renommée. — Simony, som altid staaer i en blid Forbindelse med Berling, har efter dennes sidste Samtale med Hall havt Brev fra ham, hvori Berling paa det Indstændigste forsikkrer, at «det er en afskyelig Bagtalelse, at Kongen skulde ønske noget-somhelst Ministerium hellere end det nuværende; tvertimod, han kan ikke nok gjentage, at det er hans Thrones Støtter» etc. Simony læste det [Brevet] høit i Minister-conferencen.

Sponneck var forleden Dag oppe hos Hall for at faae Noget at vide og give sine Raad. Paaskudet var imidlertid Comediebilletter til Fru Heibergs Debut¹).

30. [April]. Hall er, som før sagt, idag hos Kongen paa Frederiksborg. Han glædede sig til at sige sin Mening reent ud.

Mai 1857.

Endnu plages jeg af Rosen i Ansigtet og har derfor ikke seet Hall og Krieger i 8 Dage. Andræ frygter, at Ministeriet, om det bliver reconstrueret, kun vil blive [lidet] glædeligt og kortvarigt. Hall har lovet Holstenerne Guld og grønne Skove, og i Begyndelsen vil han kaste sig paa dem. Pretentioner ville derved voxe, og saa kommer Bruddet.

2. [Mai]. [Bernhard] Bülow, som for et Par Dage

¹) Ang. Fru Heibergs Gjenoptræden paa det kgl. Theater efter længere Tids Permission, første Gang d. 18. April 1857 i Hertz's «Ninon», henvises til «Et Liv gjenoplevet i Erindringen», Vol. IV, S. 23 ff.

siden lod til at ville, vil nu ikke. Han er idag reist ud til Frederiksborg i Anledning af et Brev, som Kongen skrev til ham den Dag, Hall var derude, og hvori han meget net bad ham blive Minister. Men Hall, som har været her idag, mente ikke, det vilde hjælpe. Hall var i meget daarligt Humeur og tænkte, at han imorgen maatte skrive ud til Kongen, at han maatte renoncere paa at danne noget Cabinet. Reventlow-Farve er ogsaa spurgt, og Hall siger, han har stor Lyst dertil, men at de øvrige Rigsraader, som ere herovre, fraraade ham det. Hall udtalte forøvrigt, at det Vigtige ved Sagen var at faae en Udenrigsminister, saa vilde den holstenske Portefeuille snart blive besat. Han fandt forøvrigt, at naar Andræ aldeles ikke vilde (hvilket [d. e., at Andræ vilde] i alle Henseender var det Bedste), saa var det bedre at bede Michelsen interimistisk med en Directeur bestyre det, end at tage Moltke, Quaade, Johan Bülow eller en lignende Ubetydelighed. — En Abdication, som nu Adskillige haabe paa, kunde jo maaske nok paatænkes; men naar Bladene (som «Fædrelandet» igaar) begynde at plage Kongen for at blive, naar Vanskelighederne, f. Ex. Rigsraadets Sammenkaldelse, en Apnages Udredelse fremtræde, saa tænker jeg den Beslutning [at faae Kongen til at abdicere] vil gaae ind.

Igaar Aftes kom Hall her og viste et Brev, han i Dagens Løb havde faaet fra Kongen, hvori denne underrettede ham om, at det ikke havde været ham muligt at overtale Bülow til at blive — «jeg er meget bedrøvet derover for Landets Skyld¹⁾, men jeg haaber, at De snart vil faae det ordnet. Velvilligst F. R.»

¹⁾ Anderledes H. E. Schack, jfr. Brev fra ham til Fru Andræ af 27. April 1857, hidsat i «Tillæg».

3. [Mai]. Idag, Søndag, skulde Reventlow-Farve give sit endelige Svar.

4. [Mai]. Egede, Djørup, Hall, Krieger og Wolfhagen [her]. Michelsen som Udenrigsminister smagtes paa.

5. [Mai]. Efter Heinzelmänn¹⁾ er telegrapheret idag, da de Betingelser, som Reventlow-Farve og Venner havde opstillet, ikke kunde gaaes ind paa²⁾. Det lod imidlertid til at være dem ubehageligt, da Hall skrev til [Reventlow-Farve], at han og Ministeriet beklagede meget ikke at have kunnet gaae ind paa deres behagelige Skrivelse.

6. [Mai]. Idag Hall her til Formiddag. Fortalte om en Samtale med Heinzelmänn, som ikke havde været syndelig tilfredsstillende. Statsraad ude paa Frederiksborg; ikke noget Mærkeligt; Kongen fornøiet.

7. [Mai]. Hall og Egede her om Middagen, Krieger senere. Stadig Misfornøielse med, at Andræ ikke vil tage Udenrigsministeriet, og smaa Overveielser.

8. [Mai]. Store Bededag. Hall, Krieger om Formiddagen. Heinzelmänn Visit, men afviist. Hall talte med ham to Gange, men ikke kommet til noget Resultat. Fyren vil reise hjem, men i alle Tilfælde komme igjen og sige Besked inden eller til d. 12te. — Idag fandtes paa en ret god Idee. Da man nemlig ikke troer, at Heinzelmänn modtager efterat have talt med Preusser³⁾, fandt Hall paa at

¹⁾ Dengang «lærd og dirigerende Borgermester i Altona» og «Overpræsident i samme By» (Dep. tid. 1856, S. 88 og Dansk biogr. Lexikon VII, 280).

²⁾ Nærmere i «Tillæg».

³⁾ Afskediget som Overappellationsretsraad i 1855 af Scheele, iøvrigt Medlem af Rigsraadet (Dansk biogr. Lexikon XIII, 285).

antage Springer¹⁾ som Directeur og Unsgaard som Minister. Man lo rigtignok endeel ad denne Bjergets Føden, men syntes dog, det var saa hyggeligt at indskrænke sig til disse 8 tilvante Medlemmer. — Andræ hos Hall idag i Digterselskab.

9. [Mai]. Egede hjem med Andræ til Middag. Andræ sagt i Ministerconference, «at paa ham maatte de ikke regne til Conseilpræsident; han vilde som blot Medlem af Ministeriet kunne lade Meget gaae hen, som han ikke kunde lade skee som Conseilpræsident».

10. [Mai]. Søndag. Krieger her først. Han begyndte at tale om, at det ikke kunde gaae an, at Andræ bar sig ad, som han gjorde, at han burde være Udenrigsminister, men, naar han slet ikke vilde det, saa idetmindste Conseilpræsident, og saa burde Hall være Udenrigsminister. Andræ tilstod ham, at han med mere Tryghed saae ham som Udenrigsminister end Hall, da han frygtede for, at Hall lod sig tage af de udenlandske Potentater og med sin aimable Letsindighed nok engang imellem kunde sætte En et X for et U. — Krieger mente, det havde ingen Fare, og vilde absolut foretrække Hall, dersom Andræ ikke vilde.

Først da Krieger var gaaet, kom Hall; han var inde i [Daglig] Stuen og fortalte meget morsomt en Historie, Prinds Ferdinand havde fortalt ham. Talen var mellem Prindsen og Hall om Abdication: «A propos, har jeg for-

¹⁾ Dengang Departementschef i Ministeriet for Hertugd. Holsten og Lauenborg (Dansk biogr. Lexikon XVI, 246, hvor dog urettelig anført, at «1858 blev han Etatsraad» istedetfor alt 1. Jan. 1856, jfr. Dep. tid. 1856, S. 21).

talt Dem, hvad der passerede, da det gamle Ministerium indstillede Martensen til Biskop?»¹⁾).

11. [Mai]. Mandag. Ministerconference. Michelsen meget agiteret paa Grund af Dotézacs Fordringer²⁾); mente, man burde paa Øieblikket cedere. Andræ svarede, at der til var ikke Skygge af Grund. Frankrig havde saa aabenbar Uret, at de nok vilde vogte sig for at gjøre Sagen offentlig og paa at gjøre Vanskeligheder, naar de bare mærkede, man stod fast.

13. [Mai]. Hall udnævnt til Conseilpræsident og ude hos Kongen paa Frederiksborg³⁾).

¹⁾ Uheldigvis «hvad der passerede» ei optegnet af Fru Andræ, som paa dette Sted i Dagbogen har ladet to Sider henstaa ubeskrevne.

²⁾ Formentlig ang. Betalingsmaaden af Vederlaget for Sundtoldens Afløsning; i saa Henseende lyder egen Optegnelse: «Den 16de Mai traf Fader den franske Minister Dotézac i Athenæum og sagde til ham, at Frankrigs Opførsel mod os i Sundtoldsforhandlingerne ikke var god».

³⁾ Jfr. Dep. tid. 1857, S. 481; formentlig er da Andræ ogsaa under samme Dag, 13de Mai, bleven entlediget fra Embedet som Konseilspræsident; som Hjemmel herfor kan jeg imidlertid kun henvise til Dep. tid., l. c., idet den officielle Meddelelse til Andræ, paraferet af Hall, foreligger udateret, saalydende:

«Frederik den Syvende», osv.

«Vor synderlige Gunst!

Vi give Dig hermed tilkjende, at Vi ville fra Dags Dato

have Dig i Naade entlediget fra det Dig hidtil allernaadigst
betroede Embede som Vor Conseilspræsident.

Dermed skeer Vor Villie.

Befalende Dig Gud!

Skrevet paa Vort Slot [hvilket?].

Under Vor Kongelige Haand og Segl

Frederik R.

C. Hall.

Til

Herr Geheimeconferentsraad Carl Christopher Georg Andræ,
Commandeur af Dannebrog, Conseilspræsident, Finants-
minister».

TILLÆG.

Naar Fru Andræ omstaaende bemærker, at «Andræ sagde», at hvad Reventlow-Jersbeck udtalte under Behandlingen af Lovudkastet om Tillæg til Forfatningslovens § 5, «var meget godt», er Andræs anerkjendende Ord selvfølgelig ikke at forstaa, som om han i Realiteten samstemmede med Reventlows Udtalelser angaaende nævnte Lovudkast, idet Reventlows Forslag gik ud paa, «daz der § 5 ganz wegfallen möge»¹⁾. Derimod forekom i Motiveringen af Forslaget nogle Bemærkninger, med hvilke Andræ vistnok ganske kunde samstemme, for saa vidt nemlig Reventlow udtaler:

«Ich bin im Allgemeinen der Ansicht, je weniger Gesetze, je weniger Bestimmungen, desto besser; ich glaube, dasz überhaupt viel zu viele neue Gesetze vorgeschlagen werden, und dasz man häufig besser thäte, vorhandene Gesetze aufzuheben, als neue zu machen; wir haben gewisz eine Menge von Gesetzen, unter deren Last man beinahe erdrückt wird, die man nur aufheben sollte, um zu erkennen, wie sehr die Verhältnisse dadurch klarer und lichter werden würden»²⁾.

Saavidt jeg mindes, har Andræ Aaringer senere under den saakaldte Visnepolitik i Folkethinget udtalt sig paa lignende Maade imod et overflødigt Lovmageri.

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 351.

²⁾ l. c., Sp. 351—352 (Udhæv. af mig).

Side 7.

Som omstaaende berørt, fremgaar det ikke af Rigsraads-tidenden, at Scheel-Plessen i Mødet den 11. Marts¹⁾ «talte Dansk istedetfor Tydsk», men Fru Andræ, der overværede Mødet, behøver ikke derfor at have hørt feil, idet Scheel-Plessen jo ved Bureauets Bistand kan i Tidenden have faaet ændret eller udeladt, hvad han i Øieblikkets Distraktion har udtalt paa Dansk. Og dette kan for saa vidt have været ham magtpaaliggende, som han nærede en afgjort Uvillie mod dansk Sprog. Jeg mindes Amtmand Regenburg fortælle mig fra sin Tjenestetid 1849 under Tillisch i Flensborg (dansk biogr. Lexikon XIII, 581), at Grev Eulenburg, dengang preussisk Regjeringskommissær i Slesvig, ved en Leilighed spurgte Scheel-Plessen, der i det nævnte Aar fungerede som «Departementschef i den slesvigske Bestyrelseskommission» (l. c. XIII, 165), «hvorfors han aldrig talte Dansk til sine Børn», men at Scheel-Plessen afvisende trak paa Skuldrene, forsikrende: «Es ist der Mühe nicht werth», — et Svar af en dansk Embedsmand til en preussisk, der ikke kunde andet end forarge Eulenburg.

Side 14.

Naar Andræ holdt stærkt paa, at «Militære skulde aflægge Ed paa Forfatningen ligesaavel som Civile», har han vistnok havt særlig General Hansen for Tanke. Og dette synes bekræftet af egne Skriblerier fra 12 Aars Alderen, i hvilke det hedder: «Hvis Kongen døde» [nys ligget flere Uger syg efter sit Fald med Hesten i Juni 1855], «vil Ferdinand komme paa Thronen, Ministrene afskediges, General Hansen & Grev Moltke komme som Ministre, og de omtrent alene

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 363 ff. under «2den Behandling af Lovudkast ang. et Tillæg til § 5 i Forfatningsloven».

regjere. Fader vilde derfor have, at Generalerne skulde aflægge Eed paa Forfatningen, og sagde til Onkel Egede, at han skulde tale om det til Hall».

Den lille Optegnelse fra Oktbr. 1855, da Udstedelsen af nye Bestallinger første Gang var paa Bane, trænger dog for saa vidt til en Kommentar, som Andræ ingenlunde var uvillig stemt mod, at December-Ministeriet efter at have løst sin Opgave: Tilveiebringelsen af en konstitutionel Helstatsforfatning¹⁾, traadte tilbage og lod de afgaaede Ministre komme til Magten paany, men tvertimod, som oftere udtalt af ham, saae «sin eneste politiske Feil» i, at han ikke allerede i Efteraaret 1855 fremtvang en saadan Afløsning, — «Da kunde det være skeet, da kunde jeg have gjort det; uden mig vilde Hall ikke være forbleven i Ministeriet, og ham og mig foruden vilde det have været Scheele umuligt at danne et Ministerium af mindste Varighed og Tilslutning; da endnu stod Mænd af det «gamle Ministerium» beredte til at afløse, — faa Maaneder senere var det Kongen umuligt at formaa dem hertil²⁾. Derimod kunde Andræ ingenlunde give sit Minde til, at man i noget Væsentligt søgte at ændre en Forfatning, som efter hans Overbevisning slog saa god en Bro, som efter de givne Forhold muligt, mellem Dansk og Tydsk, konstitutionel Frihed og absolut Regimente, og da General Hansen i fremtrædende Grad var en Modstander af Forfatningen og, saafremt Prinds Ferdinand kom paa Thronen, kunde ventes tilbage som Minister, maatte det være magtpaaliggende, at hans Generalsbestalling ved at indeholde «Kongens Befaling»

¹⁾ «Ministeriet har meddeelt sit Program, og dets Opgave er løst, naar Programmet er fyldestgjort», lyder en Udtalelse af Andræ i Folkethinget d. 22. Septbr. 1855 (Forhandl. paa Folketh., extraord. Session 1855, Sp. 777).

²⁾ Nærmere herom i «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855», S. 412 ff.

om at «holde Monarkiets og Landsdelenes Forfatningslove»¹⁾ bød en Garanti mod omstødende Bestræbelser.

Side 22.

Lignende Bemærkning som omstaaende i en lille Dagbog fra Februar—Marts 1856 af H. E. Schack: «Carl [Andræ] og Hall stærkt uenige i Anledning af Forretningsordenens Forelæggelse til 3die Behandling. Bang, som er paa Halls Parti, taler mod Sædvane om, at Carl, og ikke han selv skulde gaae af. Da det kommer til Stykket, stemmer han dog med Carl».

Iøvrigt kun sjældnere, at den lille Dagbog, omfattende kun 24 Sider, byder den Art mere alvorfulde Bemærkninger; oftere og mere humoristisk optegner Schack — eller rettere dikterer sin Hustru — sine «Begivenheder», alias smaa Sammenstød med Bang i Egenskab af Sekretær hos denne, til Ex. som Sidestykke til den lille Anekdote, hidsat i Vol. I, S. 158—59: «Bangs Fortvivelse, da Loven om Forfatningens § 5 ikke var oversat paa Tydsk: «Det er den største Ulykke, der endnu er skeet!» — Blev derpaa oversat, trykt og omdeelt, inden Mødet var forbi, og derpaa hørte man ikke mere om den Sag».

«Et Par Dage efter bringer han mig til Fortvivelse ved at forlange Documenterne om Arveprindsens Sag (samme § 5) for at tage med og oplæse deraf i Rigsraadet. Da jeg vil tage dem, ere de borte, Kammerraaden [formentlig den S. 191 nævnte Kammerraad «Hansen»] veed Intet derom. Vi lede begge i dyb Elendighed: «O Gud, o Gud! Jeg tænker paa at tage min Afsked». Tager nogle andre Papirer, der fjernt vedkommer Sagen. Budet kommer ned igjen og beder mig jo før jo heller komme op med Documentet til Ministeren. Jeg gaaer tungsindig op ad Trappen med, hvad jeg har; da

¹⁾ «Allerh. aabent Brev» af 28. Jan. 1856 «angaaende Udfærdigelsen af nye Bestallinger» (Dcp. tid. 1856, S. 89).

jeg kommer ind, sidder Bang og læser i det Document, som var borte, og som altsaa lumskelig var frarøvet mig». — Yderligere om Forholdet til Bang: «Kammerraad Hansen¹⁾ og jeg, naar vi roser Bang og derpaa efterhaanden lægger vore «Men»'er til: «En herlig Mand! Ah, jeg har kjendt ham i mange Aar, sætter uendelig Priis paa ham». — «Men han jager noget med os, Kammerraad!» «Ja, det er sandt; — herlig for Landet, men lidt svær for os». «Ja ja, min Tro; svær Lettelse, naar man seer ham gaae ned ad Gangen Kl. 4^{1/2}». «Ja, det har De sandelig Ret i» (begge halve Diplomater); «man vogter sig for at komme i Nærheden af ham i det Øieblik, for at man ikke endnu paa Faldrebet skulde faae nogle smaa extra Sager».

Ogsaa om politiske Personligheder, til hvilke Schack ei stod i tjenstligt Forhold, foreligger smaa Optegnelser, men rigtignok med Schacks Sarkasme ofte saa spottende-kaade, at deres Hidsættelse maa befrygtes at ville forarge. Exempelvis dog, i Haab om at Frygten ugrundet, en lidt spydig Bemærkning om Hall i Anledning af hans Ønske om Ud-nævnelse til «Forstander for Herlufsholms Skole og Gods»: «Hall, der gjerne vil have Herlufsholm, og da, naar han taler med mig, leilighedsviis omtaler det behagelige ved derude at modtage Besøg af gode Venner», — altsaa overfor Schack ikke netop Interessen for selve Opdragelsesanstalten, der fremtræder som bestemmende for Halls Ønske. — End mere sarkastisk om en af Rigsdagens længst afdøde Venstremænd: «Taffel hos Kongen den 21. [Februar]. Bonde- eller Forligscommissær Jensen, som stod saa ynkelig, inderlig sølle, ydmygt smilende og hørte paa Kongens og Monrads Samtale; bad saa bønlig: «Oh Herre Gud! Tal dog lidt til Jensen, jeg er saa ynkelig og saa fuld af Beundring, Oh Herre Gud, naadige Konge!»

¹⁾ Formentlig Feilskrift for «Hanson», dengang «Fuldmægtig i Indenrigsministeriets Secretariat» (Statshaandbogen 1856, S. 305).

Som mere aktuell mulig ogsaa at turde hidsætte en lille Optegnelse om Heibergs Afgang som Theaterdirektør med dertil knyttet Sarkasme om Fru Heiberg og hendes selskabelige Kreds: «Hall talt den 15. Novbr. [1855] med Heiberg, som var misfornøiet med Theatercommissionens Betænkning, men vilde have samlet Fritid næste Sommer til at udtale sig om den. Hall mente, at for Heiberg maatte en Søndagformiddag være nok hertil. Heiberg flere Indvendinger mod at give Betænkning, berører tilsidst, at han er træt og vilde have sin Afsked. Hall: «Ja, det var jo en anden Sag». Der kom saaledes ingen Erklæring fra Heiberg, men i Slutningen af Januar forlanges den paany, og Afskeden kommer igjen paa Bane. Heiberg ikke uvillig til at gaae af, men vedblive som Censor. Hertil foreløbig Udsigt. — Ultrareactionaire Clique — Heiberg, Martensen, Suhr, Røttbøll etc. — nærme sig til Idiotclassen i deres Selskaber, forskrue Fru Heiberg».

Om iøvrigt de hidsatte Smaaoptegnelser skulde skuffe ved deres Ubetydelighed, bør ei lades uanført, at ei heller af Schack tillagdes dem Værd: «Fannylillas rolige og fornøielige Ansigt, naar vi skal til at skrive i Dagbogen, er det bedste ved Dagbogen».

Side 24.

Lignende Bemærkning som omstaaende i Schacks Dagbog: «I den Scheel-Plessenske Sag holdt Carl [Andræ] et af sine uheldige, skematiske Foredrag; Hall et af sine heldige».

Hvorvidt Schack har Ret i sin Formening om Andræs Foredrag¹⁾, overlades muligt Interesserede at afgjøre; mig forekommer det for saa vidt ikke, som jeg forgjæves har søgt efter det «Skematiske» i Foredraget. For Halls Vedkommende kan jeg derimod ganske samstemme med Schack. I et udmærket klart, overbevisende Foredrag, indstrøet med humo-

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 1314 ff.

ristiske Smaa bemærkninger, imødegaar han Scheel-Plessen som Ordfører for de «Ellevs» Andragende¹⁾, paavisende bl. Andet, hvorledes det «at ville tilveiebringe en heel ny Revision af Forfatningen, hvorved alle de særlige Forsamlinger skulde, til Trods for den Begrændsning, de have faaet, sættes i Bevægelse med Hensyn til Forfatningsspørgsmaalet», vilde medføre et «Chaos af Meninger» . . . «en total Bouleverseren»²⁾.

Iøvrigt Schack alt Andet end en interesseret Tilhører ved Rigsraadets Forhandlinger, end ikke ved den betydningsfulde om det berørte Forfatningsandragende, om hvilken han tvertimod bemærker: «Carl ytrer sin Forundring over, at ikke Enhver, der paa nogen Maade kan, gaar hen og hører Discussionen om Scheel-Plessens Forfatningsandragende i Rigsraadet, og det uagtet han [Carl] erkjender, at der ei er Tale om noget practisk Resultat. Jeg undrer mig hos mig selv over den fuldkomne Ligegyldighed, hvormed jeg nu betragter alt Saadant, og den Mangel paa Respect, jeg har for Discussion og Taler³⁾. Baade i Rigsraadet og i Ministeriet forekommer det mig, ligesom Fanny [Schacks Hustru], at de gaar omkring og taler og handler som vigtige Skolebørn». — Ikke

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 1333 ff.

²⁾ l. c., Sp. 1344.

³⁾ Man læse i Modsætning til Schacks Sarkasme nogle Ord, hvormed Neergaard (l. c. II, S. 96—97) indleder sin Omtale af den berørte, betydningsfulde Forhandling: «For den nulevende Slægt, der er vant til at betragte Danmark som en politisk Enklave og dansk Politik som en Syssel inden fire Vægge, der enten slet ikke eller dog kun i meget ringe Grad vedrører Europa, er det underligt nok at tænke sig, at der har været Tider, hvor Kilderne til en Hovedstrømning i europæisk Politik er sprungne i Rigsraadssalen paa Kristiansborg. Men sikkert er det ikke des mindre, at da Scheel-Plessen som «de elleves» Ordfører d. 9. April 1856 rejste sig for at motivere dette Forslag, begyndte der en politisk Ak-

gunstigere lyder en kort Bemærkning om Landstinget: «Landstinget er = en Skole med Skolebørn; til Lehmann raabes: «Af megen Tale kommer Fortrydelse, men Taushed er sikker».

Side 33.

«Sie, meine Herren», . . . «Sie verkennen vollkommen Ihre Stellung; die Bedeutung, die Sie drüben haben, ist eine unendlich geringe; Sie haben niemals mit dem Volke verkehrt und zum Volke gestanden!», saaledes lød bl. A. Scheeles Afvisning af Scheel-Plessens Paastand om, at han og Meningsfæller stod som virkelige Ordførere for Befolkningen i Holsten, fra Hytte til Slot¹). Og unægtelig «meget bittert» tog Scheel-Plessen til Orde mod denne Afvisning og imod hvad iøvrigt var udtalt i Scheeles Foredrag. «End ikke giftige Hentydninger til Ministerens formentlige Forhold til Grevinde Danner», bemærker Neergaard²), «nægtede man sig, som da Scheel-Plessen undskyldte Scheeles ufuldkomne Opfattelse af hans Udtalelser med at «indrømme, at en saa højtstillet Mand, der i én Person forener mindst to Stillinger, og som er optagen af de mangfoldige og flersidige Forpligtelser, som en saadan Stilling fører med sig, ikke kan have Tid til at følge Enkelthederne i saadanne Forhandlinger, som dem, vi her føre». Og sarkastisk fortsætter Scheel-Plessen: «Doch hat er Etwas zur Widerlegung des Vorschlags gesagt? In der früheren Rede habe ich wenig oder nichts gefunden, in der letzten auch nichts.

tion, som i sit videre Løb har ført ikke alene til Begivenhederne i 1864, men ogsaa til dem i 1866 og 1870», — m. a. Ord: Kongeriget med sine Hertugdømmer dengang i det europæiske Statsliv staaende som en Art urovækkende Balkan-stater.

¹) Rigsraadstid. 1856, Sp. 1859—60; Udhæv. i Tidenden.

²) Neergaard, l. c. II, S. 101.

Soll ich ein Zeugnisz ablegen über den Inhalt seiner Rede, so weit sie sich auf den Vorschlag bezog — er hat das Bild der Zeugnisse selbst gewählt¹⁾ — ich wüsste nicht, welchen Character ich ihm ertheilen sollte: — «*non contemnendus*»²⁾ — da würde mir gleich widersprochen werden, — «*haud illaudabilis*»³⁾ — das ginge auch nicht. Es bleibt Nichts als die Null.³⁾

Til denne Douche foretrak Scheele at forholde sig taus.

Side 47.

Kriegers Brev, berørende Scheeles Ønske om Bluhme som Minister for Slesvig, i sin Helhed saalydende:

«Kjære Andræ!

Jeg lykønsker til Rigsraadets snarlige Hjemgang! [2. Juni 1856]. De kan begribe, at jeg nu mægtig længes efter at faa Halls Stilling consolideret i det slesvigske Ministerium for indeværende Aar. Skjøndt jeg for min Deel troer, at Scheel i Virkeligheden pønser paa Arthur Reventlow, saa at han kun holder Andre, saasom Bluhme (der rigtig nok vilde være yderst fordærlig) o. s. v., frem til foreløbig Behandling, maa jeg dog fortælle Dem (efter aldeles sikker Kilde), at Bargum³⁾ (hvo skulde troe det?) lader (mere kan man jo ikke sige), som om han havde Forhaabninger om det slesvigske Ministerium, «idet Kongen ønskede ham». Referenten, en halvomvendt eller maskeret Slesvigholstener, undrede sig, thi «Bargum vilde strax gjøre, hvad Raasløff ei fik Lov til, »: forandre Sproggrændsen».

¹⁾ Rigsraadstid. 1856, Sp. 1851: «Ich [Scheele] kann nicht übereinstimmen mit dem Urtheile» . . . «daz mit ganz besonderem Talente von dem motivirenden Mitgliede [Scheel-Plessen] die Sache geführt sei; ich für meine Person könnte höchstens zu einem *haud* kommen, zu dem Worte kommen, *rem pessimam haud pessime defendit*».

²⁾ l. c., Sp. 1875—76 (Udhæv. af mig).

³⁾ Omtalt i vol. I, S. 84 og S. 257—258.

Dersom De, som jeg haaber, er enig i, at Hall bør hævdes i sin Dobbeltstilling, saa veed De jo naturligviis bedst, hvorledes det skal sættes igjennem. Jeg vil kun bemærke, at jeg med Forundring har seet, at Hall mener, at Bang gjør nok saa mange Vanskeligheder, som (ostensibelt) Scheel. Det er da noget, som De med Lethed maa kunne klare. Jeg kan ikke noksom lægge Dem paa Sinde, at De og Hall har en bestemt Opfordring til at gjøre den lovede slesvigske Forfatningsrevision¹⁾ uskadelig, Noget der i høieste Grad kræver Halls Forbliven paa den slesvigske Stol.

(Bang ligner da ellers altid sig selv. Til Kranold siger han forleden, at man jo ikke kan vide, hvad det bliver til med de holstenske Domæner [NB. det burde iøvrigt altid hedde de i Holsteen beliggende*) Domæner], thi naar nu Scheel blev dømt fra Embedet²⁾, maatte der jo komme en Anden, som maaskee vilde beholde Domænerne!)

Deres

F. Kr.»

*) «Moltke erklærede, at der ei existerede «slesvigske» Domæner».

Side 59.

Naar Andræ i Samtale med Hall om en Skolereform udtalte Ønsket om, at bl. Andet Græsk maatte blive afskaffet som Undervisningsfag i de lærde Skoler, har det næppe været fordi han maatte høre Beklagelse af Sønnerne, ialtfald ikke af den ældste, over Sprogets Vanskelighed. Tvertimod mindes jeg — hvorfor ikke her i «Tillæg» under saa meget paa Politikens Omraade indflette lidt personligt vedrørende — med saadan Ihærdighed at have kastet mig over det døde Sprog med dets sære Alfabet og nye Bogstaver, at mine græske Stile — selvfølgelig ikke langstrakte Sætninger, men blot korte Ordsammenstillinger: «Himlen er blaa», «Huset

¹⁾ Herom henvises til vol. I, S. 244 ff.

²⁾ Omst. S. 77.

er stort», og dsl. — fremtraadte saa feilfri, ogsaa i Retning af Akcenter og spiritus asper og lenis, at vor Lærer i Græsk, Adjunkt Kern, gjentagende spurgte mig, «hvem der i Hjemmet var min Lærer i Græsk og skrev disse Stile for mig», og havde vanskeligt ved at tro paa mit Udsagn om, at de ene skyldtes mit eget Arbeide, — iøvrigt jo kun et Omhyggelighedsarbeide, idet de græske Ord, der skulde bruges til Oversættelse af de danske, rettelig bogstaverede og akcentuerede, alle var at finde i en Ordfortegnelse til den benyttede Læsebog: «Græsk Læsebog af C. Berg, Overlærer ved Metropolitanskolen, 1ste Afdeling». Saa mærkelig indtaget i det døde Sprog, at i ungdommelige Dagbogsoptegnelser, alt fra første Aars Undervisning i Sproget i 13 Aars Alderen (1856—57), hidsættes mange Ord paa Græsk istedetfor paa Dansk¹⁾, ligesom ogsaa smaa

1) Exempelvis i denne Krigstid med Hensyn til »Slaget» mellem Centralmagterne, d. e.: «Metropolitanere og Friisianere», mod de Allierede: «Melchiorianere med deres *σύμμαχοι* fra de forskjellige Skoler», «i Søndermarken d. 3. Mai 1857» og dertil knyttet Plan, at «vi forenede skulde angribe Valby»: «I Kampen var Skrike den første til at fly og saa Paulli og Høvdingen Willemann, *ἄλλα* Høvding, Høvdingen in factu, kæmpede som det bør sig en *στρατήγος*». Paa lignende Maade med Hensyn til politisk Nyt: «Fader til Statsraad *ἀπὸ βασιλεύς*» . . . «*ἔφη*», — sagde dog Intet om den nævnte Kamp, men om dennes Forløb, uanset at rigtignok ei yderligere græske Udtryk, skulde interessere, hidsættes ogsaa, at oprørte over Krigens Rædsler — de Allierede maatte endog «gaae under Aaget» — skred de neutrale Magter ind til Afværgelse af det paatænkte Angreb paa Valby, eller som det mere prosaisk udtrykkes i Dagbogen: «Om Lørdagen den 9de [Mai] kom Hr. Krebs, vor Inspector, ind og sagde, at han havde faaet et Brev fra Bohr, i hvilket denne skrev, at han havde forbudt sine Disciple at gaae ud i Søndermarken for at slaaes, og opfordrede Krebs til at gjøre ligedan. Krebs skrev derpaa til Melchior, og det blev nu ogsaa forbudt dem

Anekdoter, der om end saare uskyldige, forekom den unge Dagbogsskribent for anstødelige til at maatte læses af Enhver, hidsættes med græske Bogstaver istedetfor danske¹⁾.

Aarene med Kjendskab til Litteraturen mindskede ikke Interessen for Sproget. Tvertimod maatte den unge Græker-venlige høre Spotteord af Kammeraterne for den Interesse, med hvilken han fulgte daværende Overlærer, den senere Rektor Bergs Veiledning til Forstaaelse af de græske Klas-sikere. Man høre et Vers i en af nu afdøde Stiftsprovst Paullis Klasseviser, hvor det hedder om den græsk-interesserede Kammerat:

at møde tiere. Det blev overhovedet forbudt i alle mere betydende Skoler». — Saaledes endte da denne Krig, hvor de Allierede endog led den nævnte Haan at maatte «gaae under Aaget», men ogsaa de seirende Centralmagter doiede ondt: «Hansen [den afdøde Journalist, Chr. Hansen], en af de bedste og modigste Riddere, bekom et temmelig stærkt Slag i Hovedet, jeg var nærvæd at blive taget tilfange, men Ernst Maier befriede mig», osv. osv.

¹⁾ Exempelvis paa en «botanisk Execussion» [23. Mai 1857] med vor Naturhistorielærer, constitueret Adjunct Fogh», hvor Klassens vittige Hoved, Henry Petersen, Søn af Overlærer Petersen, «fortalte forskjellige Anekdoter, som vare ret gode» . . . «Den anden fortaltes ogsaa af ham, *ἄλλα εἶσι μυνδρε παεν:*

Ἐν ματρος κομ ἠδ παα εἰ ναερῖςῦνς ογ φορλανγιτε εν πορτιον βοευφ. Δα ἄν φικ δεν, ναρ ἄν οδκ χοντεντυς μεδ σμοερρετ και ἐφῆ, ατ δετ ναρ ἕδωρ; ἄλλα ἡ θεραπεινις φοροικκρεδε, ατ δετ ναρ τυκτ ογ ἀγαθον σμοερ. «Σαα ἀρ ἐγω σ'γν φανδεν ταγ μοι σειλει φρα Κιελ εις Ἐλωιγωεορ ι σμοερ». Ἰστοριεν βεραεττεορ οδκ, ομ σεμανδεν φικ αμεινων σμοερ. Ἐνδε παα δεν βοτανισκε Τουορ» (Selvfølgelig ei samme Omhu med Bogstavering og Akcenter i hurtigt skrevne Dagbogsoptegnelser som i omst. berørte Skolestile).

«P. Andræ.

«En «Bergfisk» De i Povel har,
 Han kan taale en kvart Cigar,
 Til Lovsang og til Gymnastik
 Gjerne han hele Livet gik»¹⁾).

Hvor ofte ikke i stille Sind memoreret Strofer af Mimmermos' erotisk stemte Elegier²⁾, men ogsaa med Archilochos savnende sukket:

«Θυμέ, θύμ ἀμηχάνοισι κήδεσιν κνώμενε,
 ἄνοχε»³⁾ — —

Heller ikke i Retning af den mathematiske Undervisning maatte Andræ høre Beklagelse af sine Sønner, i hvert Fald ei af den yngste. Men med det store Værd, som han tillagde den mathematiske Uddannelse i Retning af at skærpe Elevens Tænkeevne og Dømmekraft, og i Minde om den Glæde, hvormed han selv i Ungdomsaarene havde beskjæftiget sig med dens Opgaver, maatte han jo med Beklagelse se, hvor lidet Faget interesserede begge Sønner. For at fremme Lysten gav Andræ da Sønnerne allehaande arithmetiske Smaa-

1) Sandt nok for «Lovsangens» Vedkommende, idet jeg ikke forsømte nogen Leilighed til at paahøre den ugentlige Lovsang, hvormed Undervisningen begyndte og sluttede Mandag Morgen og Lørdag Eftermiddag; alt da Sang og Musik saa optagende Sindet, at til Ex. i en lille selvskreven Lovsangs bog fra 10-Aars Alderen gives der ogsaa de benyttede Melodier Charakter, eftersom de frydede Øret; høist, med «ug^x», prises Melodien («gammel tysk Melodi») til Ingemanns:

«Deilig er Jorden,
 Prægtig er Guds Himmel,
 Skjøn er Sjælenes Pilgrimsgang!»

²⁾ Mimmermos Nr. 1 i Stoll's Anthologie (Hannover, 1851).

³⁾ Archilochos Nr. 15 i Stoll's Anthologie (5te Udgave 1882).

opgaver at løse, særlig i Form af Ligninger med en enkelt Ubekjendt, og med en arvet bevarende Tendens haves endnu en Række af disse Opgaver¹⁾).

Til det Sidste søgte Andræ, omend skæmtende, at fremme Lysten hos sine Sønner til at løse smaa Regneopgaver, men rigtignok saaledes, at han maatte stille en Belønning i Udsigt for at faae dem til at forsøge Løsningen. Betegnende og smukt forekommer mig Vidnesbyrd herom i et lille Brev, som han, nær de 79 Aar, tilskrev mig under mit Ophold i Skanderborg:

«²⁴/₈ 91.

Kjære Poul!

Ogsaa jeg maa i Anledning af Fødselsdagen sende Dig mine bedste og hjerteligste Lykønskninger, idet jeg tillige

¹⁾ Om det til Adspredelse i disse Krigs- og Gullasch-tider skulde interessere at kjende, maaske ogsaa løse, en af oven berørte Opgaver, hidsættes fra henholdsvis et militært og et Kjøbmandsomraade, nedenstaaende 2de:

«I en Fæstning befinder sig $19\frac{5}{6}$ Gange saa mange Infanterister og $2\frac{1}{2}$ Gange saa mange Artillerister som Kavallerister. Efter en tilbageslaaet Storm er Besætningen i det Hele 6077 Mand, idet $\frac{1}{77}$ af Infanteristerne, $\frac{1}{60}$ af Artilleristerne og 4 Kavallerister ere faldne.

Hvor stor var Besætningen før Stormen?» —

«Nogle Kjøbmænd have sammenskudt til en Handel, hver 10 Gange saa mange Rbd. som der er Personer. Paa 100 Rbd. vinder de dobbelt saa mange Rbd., som deres Antal er. Multipliceres $\frac{1}{100}$ af Gevinsten med $2\frac{2}{9}$, udkommer Personernes Antal.

Hvor mange var der?» —

Og for at mere ideelt Interesserede, Historikere og Oldgranskere, ikke skulde være Stedbørn, hidsættes yderligere en lille Opgave, vedrørende en af Ægyptens berømte Pyramider:

«Den bekjendte Pyramide, der tilskrives Cheops, er retstaaende og har en kvadratisk Grundflade. Herodot beretter, at hver af de 4 Triangler, der danne dens Sideflader, er ligestor med Kvadratet paa dens Høide.

Der spørges om Vinklen mellem Grund- og Sidefladen?» —

beder Dig ikke at ville forsmaa en lille Festensgave, nemlig enten et Antal Kroner

$$= 11 + \text{Log } 1000^{63}$$

eller ogsaa x Kroner, naar x bestemmes ved Ligningen:

$$x^2 - 190x - 2000 = 0.$$

Saasart Du har truffet dit Valg og glædet mig ved at vise, at Du ikke ganske har glemt al den Mathematik, som jeg har havt saa stor Møie med at indprente Dig, skal jeg strax udbetale Victor Beløbet.

Din kjærlige

P a ».

Oleum et operam perdidit, maa unægtelig Andræs *manes* klage — for Tiden hans Søn ude af Stand til at løse den lille Opgave. Men — hvorfor ikke? *Dulce est desipere in loco*, hedder det jo, — Den, der først, uden direkte eller indirekte at være kjendt med mit Tilsagn, før det foreligger offentliggjort, hjælper mig til at finde den rette Løsning, vil erholde Beløbet tilstillet til hvilket som helst velgjørende Formaal, som Vedkommende maatte opgive. Altsaa: *Carpe diem! potior est, qui prior est.*

Side 61.

Om man fra Andræs Ministeraar vilde have et synligt Minde om, være sig hans bevarende Tendens eller faste Villie, turde Marmor- alias Frederikskirken byde Vidnesbyrd herom, — selvfølgelig ikke Kirken i dens nuværende Skikkelse, men forsaavidt Andræ ved Bevarelsen af de 100 Aar gamle Rudera bød Mulighed for at lade Kirken voxte op fra en mosgroet Ruin til den soileprydede og kuppeldækkede Kirkebygning, som vi nu har for Øie.

«Fra en engelsk Ingenieur ved de ny Vandværker, Hr. Aird», forelaa i 1856 et «Tilbud om at nedtage Marmorkirken, rydde Pladsen, sætte en Marmorfontaine i dens Midte, anvende

de nedbrudte Materialier til de ny Vandværker og derhos betale 10,000 Rd.»¹⁾. Tilbudet forekom saare fristende. Under en Forhandling i Borgerrepræsentationen i Juni 1856 sluttede Forsamlingen «med 30 Stemmer mod een Stemme» sig til en Komitébetænkning om snarest at modtage det fremsatte Tilbud²⁾. Som Ruinen stod, var den jo «langtfra et noget behageligt eller vækkende Minde fra en svunden Tid, men frembød kun det lidet hyggelige Skue af et uheldigt Foretagende, som man ikke havde seet sig i Stand til at gennemføre». Og hvad angik det, hedder det videre i Komitébetænkningen, at der var «henpeget paa, at disse Rudera i sin Tid kunde vorde benyttede til Opførelse af en ny Kirke», . . . vilde den Anskuelse herimod kunne gjøres gjældende, «at en rund og derhos med Kuppel forsynet Kirke» . . . «ikke egnede sig for den lutherske Gudstjeneste, der fornemmelig ledes fra Prædikestolen, og hvor det altsaa var magtpaaliggende saa vidt muligt at undgaae Alt, hvad der kunde medføre en forstyrrende Resonans»³⁾.

End stærkere lød Røsten i de toneangivende Blade om snarest at modtage det gunstige Tilbud, at lade Debatten blive afløst af Handling. «Hvad der kan siges for og imod», bemærker «Dagbladet», «er det let at komme paa det Rene med, og Grunden for Pladsens Rydning synes at maatte være saa indlysende for Enhver, der ikke lider af sygeligt æsthetisk Føleri, at Debatten snart bør kunne afsluttes og blive afløst af Handling»⁴⁾.

Paa lignende Maade «Fædrelandet»: «Kun i een Henseende vilde Ruinen vinde i Interesse, naar den omkrandsedes

¹⁾ «Kjøbenhavns Borgerrepræsentanternes Forhandlinger, 17. Aargang», S. 70—71.

²⁾ l. c., Side 71.

³⁾ l. c., 15. Aargang, S. 248—249.

⁴⁾ «Dagbladet» 31. Mai 1856 (Udhæv. af mig).

af de paatænkte Bygninger: den vilde blive et Minde ikke alene om den Daarskab, man begik, da man den 30. October 1749 nedlagde Kirkens Grundsten, men ogsaa om den lige saa store, som man gjorde sig skyldig i, da man over 100 Aar efter, af Mangel paa Evne til at handle, nægtede at sælge den forfaldne Ruin til nyttig Anvendelse»¹⁾. . . «At lade Ruinen staa», hedder det i en senere Artikel, «i det Haab, at en Fremtid skal gjenoptage det colossale Project, hvorom den er et sørgeligt Vidne, og ligefrem taabeligt»²⁾.

Fra en enkelt Indsender lød vel Indsigelse mod Paastanden om det «Taabelige» i at lade Ruinen forblive hestaaende, men afvistes strax samme Dag af «Fædrelandet»: — — «Derfor er det — vi gjentage det, saa tidt det skal være — «taabeligt» at ville bevare denne Ruin som Nationalmindesmærke», . . . «Marmorkirkeruinen kan ikke sees uden Sorg; det er et sygeligt Liebhaveri at ville bevare den»³⁾.

Dog, hvor lidet formaaede vel disse skræmmende Røster at indvirke paa Andræ. For Andræ var det at ville Noget jo ikke et Lunes flygtige Indskydelse, men en Sjælsøgen- skab saaledes, at naar set, hvad der forekom ham det Rette, og villet dette, da urokkelig ogsaa at følge det, uanset alle Indsigelser. Næsten som om Andræ kunde finde en Glæde — *chacun a le défaut de ses vertus* — fremfor at slutte sig til Andres Mening, at staa ene med sin, være sig med et: *Si omnes, non ego*, eller: *Si omnes non, ego*.

Som omstaaende berørt, kom Sagen til Behandling i en Ministerkonference, men uden at Andræ fandt Medhold hos Kollegerne i Ønsket om at bevare Ruinen; Alle raadede til

¹⁾ «Fædrelandet» 18. Juni 1856 (Udhæv. af mig).

²⁾ Smst. 15. Aug. 1856 (Udhæv. af mig).

³⁾ Smst. 21. Aug. 1856 (Udhæv. af mig).

at modtage det gunstige Tilbud og fandt det meget urimeligt, at han vilde modsætte sig det. Under denne Divergens fandt Andræ det utidigt at komme ind paa mere almindelige, kunstneriske Betragtninger, — «at tale om Vandalisme etc.», men gjorde blot forretningsmæssigt gjældende, at Salget af Ruinen «ikke var noget særligt, men et fælles Anliggende», og at der selvfølgelig da maatte korresponderes med ham som Finantsminister.

Korrespondancen mellem Finantsministeriet og det eller de Ministerier, der nærmest havde med Salget at gjøre, er mig ubekjendt. Men Resultatet blev, at «kommer Tid, kommer Raad», saa at — takket være Andræs Villie og bevarende Tendens samt 20 Aar senere Tietgens Initiativ og Energi — Kjøbenhavn nu staar prydet med en af sine skønneste og mest imponerende Kirkebygninger.

Iøvrigt mindes hverken min Broder eller jeg at have hørt Andræ med noget Ord omtale den Andel i Tilblivelsen af Marmorkirken, som tilkommer ham ved at have modsat sig Salget af den gamle Ruin.

Side 64.

Det omstaaende berørte Brev fra Scheele saalydende:

«Deres Excellence.

Den ventede Preussiske Depeche med Memoiret¹⁾ er nu arriveret; den indeholder intet, som ikke er sagt i Itzehoe og i Rigsraadet, og er dateret fra den 1ste Juni. Hovedsagelig og næsten udelukkende vender den sig imod det forhenværende Ministerium, da den søger at bevise, at

¹⁾ «Depeche fra den Kongelig Preussiske Ministerpræsident, Baron Manteuffel, til den Kongelig Preussiske Gesandt, Grev v. Oriolla, i Kjøbenhavn, d. d. Berlin, den 1. Juni 1856», hidsat blandt «Actstykker angaaende Hertugdømmerne Holsteen og Lauenborgs Forfatningsforhold, trykt som Manuskript for Rigsraadets Medlemmer», S. III—IV; «Memoiret», eller som det rettelig hedder «Promemoria», hidsat l. c., S. IV—X.

Forfatningerne for Hertugdømmerne er ikke tilveiebragt ad forfatningsmæssig Maade. Da jeg skal tilbagelevere Originalen, bliver Copierne gjorte idag. Det skriftlige Svar, som de skal vente lidt paa, er ikke vanskeligt, men alligevel er Sagen ubehagelig. Jeg skrev igaar til Bang og bad om en Conference som idag; men Conseilspräsidenten var ikke tilstede og ventedes først i Aften. Imorgen gaaer han saavel som jeg til Jägerspriis. Men Sagen haster ikke, og saa har Bang lovet mig at anberamme en Conference til paa Fredagen Kl. 12.

Jeg har bedet Conseilspräsidenten om at udsætte Offentliggjørelsen af Patentet angaaende Eedsaflæggelsen indtil Conferencen, ikke for at forhindre denne Sags Afgjørelse, men kuns for at forelægge mine Herre Colleger de Grunde, som lader mig ønske, at der følges nogle Forsigtighedshensyn ved Udførelsen, som kunde maaskee forhindre Ubehageligheder, hvis Sammentræffen med Udlandets Tendentser endnu meere vil forværre de sidste.

Med udmærket Høiagtelse

Deres Excellences

hengivne

Scheele.

Kjøbenhavn d. 23. Juni 1856.

Klokken 10 Aftenen¹⁾.

Side 65.

Som Kommentar til Billes Bemærkning om Andræ som den, der «ved sin hovmodige og lidet humane Optræden»... «har gjort sig ilde lidt af sine Undergivne»²⁾, henvises til hvad som Modsætning er anført i Biografien om Andræ, vol. I, S. 112—113, samt til nedenstaaende Udtalelse i et Brev fra Rigsdagens første Bureauchef, den nationalliberale Politiker

¹⁾ Scheeles Retskrivning bibeholdt.

²⁾ C. St. A. Bille, «Tyve Aars Journalistik» II, S. 360.

A. L. C. de Coninck, der ved Andræs Fratræden som Folke-thingets første Formand tilskrev ham saaledes:

«Jeg opfylder kun en kjær Pligt ved herved at bede Dem Hr. Major! at modtage min Tak for det Vidnesbyrd, der fra Deres Side er blevet mig til Deel med Hensyn til min Virksomhed ved Rigsdagen.

Jeg skal stedse søge at vise mig det værdig, og hvilken min Fremtids Skjæbne end maatte blive, vil det stedse høre til mit Livs kjæreste Erindringer at have havt den Ære at træde i et nærmere Forhold til Dem, i hvem jeg stedse vil erkjende den ligesaa udmærket dygtige som humane Foresatte.

Deres ærbødigste

A. L. C. de Coninck.

D. 4. August 1850.

S. T.

Hr. Major Andræ».

Side 69.

Naar Andræ i den omst. berørte Ministerkonference følte sig opfordret til at fremdrage Spørgsmaalet om «Gesandtskabs-
posters Besættelse», skete dette vistnok væsentlig fordi Scheele, uden først at forhandle med sine Kolleger derom, havde indstillet Gesandten i Paris, Grev Moltke¹⁾, til Afsked — en Indstilling, hvorom Andræ dog for saa vidt var underrettet, som Scheele havde tilskrevet ham i Egenskab af Finantsminister «angaaende Bestemmelsen af Moltkes Pension».

Om Grunden til den pludselige Afskedigelse hedder det, at den «efter Moltkes egen Formening skyldtes den Omstændighed, at han bestemt havde fraraadet Planen om et Besøg af Frederik VII og Grevinde Danner ved Hoffet i Tuilerierne»²⁾.

¹⁾ Ehrenreich Christopher Ludvig Greve Moltke (Dansk biogr. Lexikon XI, 410).

²⁾ l. c., XI, S. 411.

Hvorvidt dette har sin Rigtighed, skal lades usagt; i nedenstaaende Brev, hvori Moltke tilskriver Andræ om den dybe Krænkelse, han følte ved den ganske uventede Afskedigelse, berøres den ikke:

«Paris d. 21de Julii 1856.

Deres Excellence

Hr. Geheime Stats og Finance-Minister Andræ!

Ved en Skrivelse af rode dennes har Geheime Statsminister v. Scheele underrettet mig om, at H. M. Kongen agtede at entledige mig fra min Post her, og at han havde tilskrevet Deres Excellence angaaende min Pensions Bestemmelse.

Det var et haardt Slag, der ramte mig uden at have forskyldt det!

I hvorvel jeg ikke har den Ære at være nøjere bekendt af Deres Excellence, tør jeg dog smigre mig med det Haab, at jeg af Rygtet er Dem tilstrækkelig bekendt, for at De vil troe mig paa mit Ord, naar jeg forsikrer Dem, at jeg ved ingen Forseelse, ved ingen Forsømmelse, ved ingen hverken Ord eller Handling har fortjent denne Unaade. Tvertimod er jeg mig bevidst stedse at have, efter bedste Evne og med al muelig Iver, tjent mit Fædreneland saaledes, at jeg flere Gange har erholdt Roes og Erkjendtligheds Beviser fra de Høisalige Konger Frederik VI og Christian VIII. Vor nuværende allernaadigste Herre havde hidtil hædret mig med sin Tillid og naadigst kaldet mig Sin Ven! Hvorledes jeg altsaa kan have forspilt denne Naade, er mig uforklarligt. Foruden det, at jeg stedse har stræbt at opfylde mine Embedspligter, har jeg gjort Alt, hvad der stod i min Magt for at være mine til Paris eller Frankrig ankomne Landsmænd til Nytte saameget det stod til mig; og med Hensyn til Hoffet og Selskabet her kan ingen staae i bedre Forhold, end jeg.

Deres Excellence tilgive, at jeg besværer Dem med alt dette; men da jeg ingen Formue ejer eller har andre Ressorcer i Livet, saa staaer mit eneste Haab til den Pension, man kan ville forunde mig, og da Deres Excellence maa have et vægtigt Ord at sige i saa Henseende, saa har jeg troet at kunne henvende mig til Dem med

Bøn om at gjøre mig min Fremtid saa taalelig som muelig. Jeg veed jo vel, at jeg efter Pensionsloven ikke kan vente mig meer end 3000 Rd. i Pension; men jeg har det Haab at Deres Excellence vil kunne finde Middel til at forøge denne Sum i Faveur af en tro Embedsmand, der i 45 Aar har tjent Fædrelandet efter bedste Evne.

Dette er, hvad jeg havde at andrage for Deres Excellence! Gid det maatte staae i Deres Magt at opfylde dette mit Ønske! Kan De det, er jeg overbeviist om, at De vil gjøre det, og i denne Overbeviisning beder jeg Dem om at modtage Forsikringen om den fuldkomneste Høiagtelse, hvormed jeg har den Ære at være

Deres Excellences

ærbødigste

Moltke »¹⁾.

Hvorledes Andræ dømte om Moltke som Diplomat, er mig ganske ubekjendt, men, uden at komme ind paa Enkelthederne ved at anføre Navne, tør jeg udtale, at Andræ var alt Andet end tilfreds med vor daværende diplomatiske Repræsentation og gjentagende bebreidede Scheele, at han Intet havde gjort for at reformere den. I saa Henseende havde alt Schack, baade som Medlem af Folkethinget i 1851 og i sit Blad «1848», taget til Orde mod «det Uheldige i, at vort udenlandske Diplomati ordentligviis ikke rekruteres med Andre end unge, protegerede Adelige eller Sønner af de i udenlandske Departement ansatte Embedsmænd», . . . «et af de

¹⁾ Moltkes Retskrivning bibeholdt. — I Septbr. 1856 erholdt Moltke sin Afsked fra Gesandtskabsposten i Paris fra den 1. Novbr. s. A. at regne (Dep. tid. 1856, S. 911), og at han i den sidste Maaned maatte arbeide sammen med Scheeles Søn, der under 28. Septbr. s. A. forfremmedes fra «Volontair under Udenrigsministeriet» til «Kgl. Legationssekretær i Paris fra den 1. Oktbr. s. A. at regne» (Dep. tid., l. c.), har mulig ladet ham føle Afskeden mindre tung.

Forhold, hvori vor nye Forfatning ikke har medført Forandring, uagtet en saadan just her kunde behøves»¹⁾). Til Schack sluttede sig davær. Redaktør Bille, der i en Dagbladsartikel fra 1851 prøver Rigtigheden af de «fra *l'ancien régime* arvede» . . . «ufejlbarlige og sikkre Kjendetegn paa en god Diplomat»: «Først og vigtigst: Adel». Dernæst: «Ydre Anstand og Færdighed i Dans», osv. osv. — en Artikel, overskrevet: «Kunsten at erholde gode Diplomater», saa vittig og vel-skreven, at jeg kunde være fristet at hidsætte den i sin Helhed, hvis den ei var saa let tilgjængelig ved at være optaget i Billes: «Tyve Aars Journalistik» (I, S. 28 ff.).

Om et særligt Ønske hos Andræ i Retning af Besættelsen af diplomatiske Poster henvises til, hvad i det Følgende er bemærket om Johan Bülow's Indtræden i diplomatisk Tjeneste.

Side 72.

Efter Afskedigelsen fra Gesandtskabsposten i Paris tog Moltke Ophold i Kiel, fra hvilken By han havde mange Ungdomsminder. At faae Ansættelse paany i diplomatisk Tjeneste opnaaede han ikke, dengang jo ogsaa oppe i de Sexti. Paa Lysten hertil manglede det ham ikke. Gjentakende tilskrev han Andræ fra Kiel om «sin levende Attraae efter igjen at komme i Virksomhed» og paakaldte Andræs og Halls «kraftige Understøttelse» for ved Oxholms forventede Afgang fra Gesandtskabsposten i London at blive dennes Afløser. «Dersom jeg turde gjøre Regning herpaa», hedder det i Brev til Andræ af 19. Juli 1857, «saa tvivler jeg ingenlunde paa, at jeg jo vilde kunne opnaae Maalet for mine Ønsker: Udnævnelsen til Posten i London, saa meget mindre som Hs. Majestæt Kongen Selv behagede at forsikkre mig om Sin Naade, med Tilføiende,

¹⁾ Ugebladet «1848», 24. Febr. 1850, jfr. Forhandl. paa Folketh., 1ste Session 1850, Sp. 726—727.

at Allerhøistsamme altid havde været tilfreds med min Embedsførelse».

Og med Hensyn til sine Kvalifikationer tilføier Moltke: «Efter at jeg i saa mange Aar har været initieret i den Europæiske Politiks Gang og Vendinger, smigrer jeg mig med det Haab, at Deres Excellence ikke vil finde mig uskikket til at udføre det Hverv, i denne vanskelige Periode af vore Forviklinger at tale Fædrenelandets Sag hos en af de meest indfyldelsesrige Stormagter, hvis Velvillie for Danmark det maa være os saa magtpaaliggende at vedligeholde og om muligt endnu at forøge. At jeg personlig kjender Lord Palmerston og Lord Clarendon, er jo ogsaa en gunstig Omstændighed for mig».

«At jeg i denne Ansættelse som afgivende et eclatant Beviis for, at jeg ingenlunde havde gjort mig uværdig til at tjene Kongen og Fædrenelandet, vilde finde en stor Trøst over den mig overgangne ufortjente Behandling, da jeg i Fjor blev rappelleret fra Paris, derom behøver jeg næppe at forsikkre Deres Excellence, ligesaa lidt som derom, at jeg stedse med den meest levende Erkjendtlighed skulde mindes, hvad Deres Excellence maatte have udrettet for mig».

Som alt berørt, opnaaede Moltke ikke den ønskede Post, hvorimod den i Decbr. 1857 blev besat med daværende Kommandør-Kaptain van Dockum¹⁾.

Ogsaa i Retning af en Forhøielse af Pensionen, der i Overensstemmelse med Pensionsloven var tildelt med 3000 Rd., paakaldte Moltke Andræs Bistand ved at bede om «hans kraftige Understøttelse» af en «allerunderdanigst Ansøgning til H. M. Kongen om at forundes et Tillæg af 1000 Rd. aarlig» . . . «Erfaringen har desværre lært mig, at jeg ikke kan leve af denne Pension uden at udsættes for at geraade i

¹⁾ Dep. tid. 1857, S. 1288.

saare trange Kaar i min nu tilstundende Alderdom, efter at have i 45 Aar tro og redelig tjent Fædrelandet og Kongen»¹⁾.

Hvorvidt Moltke opnaaede det ønskede Tillæg til sin Pension, er mig ubekjendt.

Side 79.

Saavidt jeg forstaaer Andræs Anke mod Udtrykket «Hertugdømmerne Slesvig-Holsten» i den omst. berørte «Depesche fra Scheele til Frankfurt» (rettere — kortelig udtrykt —: «Svarnote af 13. Septbr. 1856 til Østerrig»), er denne gaaet ud paa, at Scheele ved en i Depeschen sket Indrømmelse, omfattende ogsaa Slesvig, istedetfor at skjelne mellem Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, havde sammenfattet dem som en Eenhed i deres statsretlige Forhold til Kongeriget.

Hvorvidt en Oplæsning af Depeschen, saaledes som bestemt i Ministermødet, har fundet Sted en paafølgende Dag, eller om Andræ, under Hensyn til saa mange Divergenser netop dengang med Scheele (omst. S. 82), har ladet det bero med et Tilsagn om, at det paaankede Udtryk nok skulde blive ændret, skal jeg lade usagt. Sikkert imidlertid, at den Maade, hvorpaa Udtrykket i Depeschen blev ændret, saaledes at det ved at stryge de to sidste Ord, men lade det første blive staaende, kom til at lyde som «Hertugdømmerne», ikke kan siges fri for at kunne foranledige Miskjendelse. I saa Henseende bemærker Neergaard om Udtryksmaaden i Svarnoten baade til Preussen og Østerrig:

«Ved Motiveringen af den førstnævnte Indrømmelse [«et Løfte om, at der for det næste Rigsraad skulde blive forelagt et Lovforslag, der gik ud paa, at Love angaaende Domænesalg — de augustenburgske Godser dog undtagne — for

¹⁾ Brev fra Moltke af 5. April 1857.

Fremtiden kun skulde kunne vedtages med $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer»,] begik Scheele iøvrigt den Uforsigtighed at stille «Hertugdømmerne» som en Art Enhed i Modsætning til Kongeriget¹⁾, noget der var saa meget mere ilde anbragt, som Preussen slet ikke og Østerrig kun i en Sidebemærkning, bag hvilken der aabenbart ikke laa nogen politisk Hensigt, havde inddraget Slesvig under Forhandlingen»²⁾.

¹⁾ Den paagældende Passus i Svarnoten til Preussen saalydende (Aktstykker l. c., S. XIII):

«Mit Rücksicht endlich auf die freilich völlig unbegründete aber leider weit verbreitete Besorgnisz, es würden bei der Frage, ob eine Domaine in den Herzogthümern veräußert werden solle, die Deputirten aus denselben den Deputirten aus dem Königreiche gegenüber in der Minorität bleiben können», . . . «mit Rücksicht hierauf hat die Regierung Sr. Maj. des Königs den Beschluß gefaszt, dem nächsten Reichsrathe ein Gesetz vorzulegen, nach welchem mit Ausnahme der zum Verkauf erstandenen Augustenburger Güter eine Genehmigung zum Verkauf einer Domaine künftig nur mit zwei Drittel der im Reichsrathe abgegebenen Stimmen gegeben werden kann».

Paa lignende Maade udtrykt i Svarnoten til Østerrig (l. c., S. XXXIX—XL).

²⁾ Neergaard, l. c. II, S. 130—31; Udhævelsen af mig, idet henstilles, hvorvidt «Østerrigs Inddragen af Slesvig under Forhandling», omfattende ikke mindre end en Fjerdedel af Depeschens 65 Linier (Aktstykker l. c., S. I—III), med Rette kan siges at være «kun i en Sidebemærkning»; ligeledes forekommer mig omtvisteligt, hvorvidt Preussen kan siges «slet ikke at have inddraget Slesvig under Forhandling», idet nogle første Linier i dets Depesche af 1. Juni 1856 strax fremdrager «die Klagen der Herzogthümer»: «Leider dürfen wir uns zugleich nicht verhehlen», hedder det (Aktstykker l. c., S. III), «dasz die Klagen der Herzogthümer wohl nicht ohne allen Grund sind. Ich erlaube mir in dieser Hinsicht auf ein Promemoria Bezug zu nehmen, von welchem ich eine Abschrift hier ergebenst beischliesze». End stærkere inddrages Slesvig

Side 94.

'Unsgaards Demissionsbegjæring ved den omst. berørte Leilighed saalydende:

«Til Kongen!

Da min Anskuelse om et af de vigtigste Anliggender, der ville være at forelægge den danske Rigsdag¹⁾, er forskjellig fra flere af mine Collegers, og da den Forudsætning, under hvilken jeg indtraadte i Deres Majestæts Ministerium saaledes ikke er gaaet i Opfyldelse, vover jeg i dybeste Underdanighed at anholde om allernaadigst Tilladelse til at udtræde af Ministeriet, ligesom jeg, i Henhold til det mig i sin Tid meddelte allerhøieste Tilsagn, vover i lige Underdanighed at bede om at maatte træde tilbage i min forrige Stilling som Stiftamtmand over Fyens Stift og Amtmand over Odense Amt.

Kjøbenhavn, den 27de September 1856.

Allerunderdanigst

Unsgaard».

Side 95.

Johan Bülows Ønske om at indtræde i diplomatisk Tjeneste foreligger i et Brev til Andræ saalydende:

under Forhandlingen i det ovennævnte «Promemoria» (l. c., S. IV—X, særlig Side VIII), idet paaberaabes Tilsagn, der med Hensyn til Slesvigs Styrelse vare givne i Kundgjørelsen om Monarkiets Ordning af 28. Jan. 1852. Dog nok herom; længst er denne Notevexling med de tydske Stormagter jo kun af Interesse for saare Faa.

¹⁾ En Tvangsafløsningslov om Fæstevæsenet, jfr. Neergaard, l. c. II, S. 248 ff.; for Unsgaards Vedkommende l. c., S. 263.

«Frankfurt a/M. d. 3. August 1856.

Deres Excellence

Herr Finantsminister Andræ!

De vil, høistærede Ven, tilgive, at jeg for nogle Øieblikke lægger Beslag paa Deres Tid i et privat Anliggende, men da jeg antager, at ingen af d'Herrer Ministre kjender mig saagodt som De, at dog De saa nogenlunde vil kunne have nogen Dom om min Berettigelse til Opfyldelsen af det Ønske, jeg i det Efterfølgende nærmere skal udvikle, og at De, hvis denne Dom bliver mig gunstig, gjerne laaner min Anmodning villigt Øre, saa tager jeg ikke i Betænkning at henvende mig netop til Dem.

Kort efter indtraadt Fred benaadedes jeg med den Mission, som jeg endnu beklæder her¹⁾, og jeg tør smigre mig med, at den Virksomhed, som jeg efter Forholdene var istand til at udvikle, den Nytte, jeg var saa heldig at gjøre, tilfredsstillede mine høie Foresatte og Regjeringen. Hvad mig selv angaaer, da var og er jeg fuldkommen tilfreds med min Stilling og erkjender med Paaskjønnelse den opmuntrende Tillid, der vistes mig i samme; og dog kan jeg ikke ønske at følge min Forgjængers²⁾ Exempel og her afslutte og ende mit Livs Virksomhed.

Enhver, der blot nogenlunde kjender til min nuhavende Posts Beskaffenhed, vil med mig sande, at den dermed forbundne Virksomhed under almindelige Omstændigheder er og vil forblive uden stor Betydning, at den efterhaanden snarere vil indskrænkes end udvides, saa at den i Tidens Længde ei vil kunne tilfredsstille Den, der, uden at overvurdere sine Evner og Kræfter, dog troer at besidde saadanne, der kunne gjøre større Nytte, og som ønsker at gjøre dem frugtbringende.

¹⁾ Fra 1852 beklædte Johan Bülow Stillingen som «Militærbefuld-
mægtiget for Holsten og Lauenborg ved det tyske Forbunds Militærkom-
mission i Frankfurt a. M.» (Dansk biogr. Lexikon XVII, 495 under Bio-
grafien om Trepka).

²⁾ Generallieutenant Chr. Frederik Trepka, der entledigedes fra Stil-
lingen i Frankfurt ved Krigens Udbrud 1848 (l. c.).

Jeg troer at kunne sige mig selv fri for en større Grad af Ærgjærrighed, end den hver Mand bør besidde, og idet jeg derfor ingensinde vil troe at have Ret til fremfor nogen Anden at fremdrages til høiere og vigtigere Poster, vil det dog sikkert ikke kaldes ubeskedent, naar jeg troer mig værdig til at komme i Betragtning ved slige Posters Besættelse, ved Overdragelsen af vigtigere og betydningsfuldere Forretninger, end de, som her ere mig paalagte; og det behøver derfor næppe nogen videre Retfærdiggjørelse, naar jeg, i Erkjendelsen af de mig her satte snevre Grændser, gjør Skridt for, nu eller senere, at naae en videre, meer frugtbringende Virkekreds.

Alt længe formeente jeg at kunne finde en saadan i den diplomatiske Carriere, og de dermed beslægtede Stillinger, hvori der hidtil gaves mig Leilighed til at virke, bestyrkede mig deri, ligesom og i disse Overbeviisningen om at egne mig for denne Løbebane modnedes. — Min egen Dom i denne Henseende kunde vel skuffe, og jeg maa derfor tilføie, at den hos mig — jeg smigrer mig med hos Flere — understøttedes ved Ældres og erfarne Mænds opmuntrende Udtalelser, [saa-vel] som af den Tilfredshed, jeg var saa heldig at vinde hos mine forskjellige Foresatte, og hvormed de mig betroede forskjellige Missioner kronedes.

Jeg troede ei at burde give mit Ønske og min Attraa i saa Henseende Udtryk, saalænge ingen nogenlunde nær Udsigt til Realisationen deraf havdes, saalænge det diplomatiske Korps hos os ei i sig selv frembød Mangel af kvalificerede Personligheder til alle Posters Besættelse; men da nu en Rekrutering udenfor Korpsset synes at blive nødvendige, troer jeg ei at burde tøve med, idetmindste indirekte, at sætte mig paa Aspirant-Listen.

Jeg erkjender fuldtvel, at der ei kan eller bør være Tale om selv at ansøge om en Post, der ligger aldeles udenfor den selvvalgte og alt betraadte Livsbane, og hvortil Valget maa træffes muligst frit og direkte af høie Vedkommende; og endskjønt jeg troer at være ret fordeelagtigt kjendt af Udenrigsministeren, har jeg af den Grund troet ei at burde henvende mig til ham selv, for ham at fremstille mig selv som ansøgende Candidat til de mulige Vacancer. — Hvad jeg derimod maa ansee som tilladt, ja som Pligt, er at forebygge, at jeg, fordi jeg er fjærnet fra Fædrelandet, ved

given [Leilighed] forglemmes eller oversees. — Og denne Pligt er det, jeg opfylder, idet jeg henvender mig til Dem med Anmodning om ved indtrædende Vacancer i Gesandt-posterne at nævne mig og bringe mig i Vedkommendes Erindring, — forudsat naturligviis, at De eller man, som jeg rigtignok haaber, erkjender min Adkomst til ved slige Posters Besættelse at concurrere med mangen Anden. — Skulde jeg da efter at være veiet findes for let, da vil jeg være fuldkommen beroliget ved Overbeviisningen om at maatte vige i Vædekamp med større og meer berettiget Dygtighed, ved Bevidstheden om at jeg dog beagtedes, skjøndt jeg var fraværende.

De vil af Foranstaaende erkjende mine Ønskers Retning og Maal og maaskee finde Dem foranlediget til at befordre deres Opfyldelse; paa den ovenbetegnede passive Bistand haaber jeg i hvert Tilfælde at turde regne, og bevidner Dem forud min Tak derfor. — Slutteligen skylder jeg endnu at tilføie, at det ingenlunde er Utilfredshed med min nuværende Stilling og Virksomhed, men kun Tragten efter at virke meer og bedre, samt Erkjendelsen af at kunne dette, som bevæger mig til at udtale mit Ønske.

Skulde Deres Tid tillade Dem med et Par Linier at svare mig og orientere mig i denne Sag, da vilde det taknemligst paaskjønnes

af Deres

ærbødigst hengivne

J. v. Bülow

Oberst»¹⁾.

Sikkert har Andræ stillet sig saare imødekommende overfor Johan Bülow's Ønske. Ganske afset fra, at begge jo stod hinanden nær fra deres Studieaar paa den Kgl. militære Høiskole og senere som tjenestegjørende i Generalkvartermesterstaben, var det netop dygtige unge Officerer, som havde gen-

¹⁾ Johan Bülow's Retskrivning bibeholdt; derimod skyldes Tegnsætning og Afbrydelsen med nye Linier tildels mig.

nemgaaet den nævnte Skoles mere exakte, reale og dog saa alsidige 4-aarige Uddannelse, læggende særlig Vægt paa at skærpe Elevens Dømmekraft og Tænkeevne, som Andræ mente fortrinsvis skikkede til at indtræde i diplomatisk Tjeneste. I saa Henseende mindes jeg Andræ ved en Leilighed berøre nogle Ord — saavidt vides af Bismarck — om, at «Diplomatiet ikke er nogen Videnskab, men en Kunst, og at den kræver særlige Gaver, som ikke kunne tillæres: Fremsynethed, Sans for de virkelige Magtforhold i Modsætning til Traditioner og Theorier, Evne til at gennemskue og forebygge Modstandernes Planer og Anslag, og fremfor Alt Evnen til at vælge det rette Øieblik». Netop disse Egenskaber fandt Andræ langt større Sandsynlighed for at kunne ske Fyldest hos Officerer med den nævnte Uddannelse, læggende ogsaa Vægt paa at udfrie de Unges Aand af Eftersnakkeriets Skranker, end hos Akademikere, der med Datidens saakaldte klassiske Dannelse i Forbindelse med senere Universitetsstudier saa ofte — med et Udtryk af Andræ — gik med «Skyklapper for Øinene» overfor Livets virkelige Forhold. «*Il sait tout, mais il ne comprend rien*» siges jo at være sagt — være sig blot som en Spøg — om en af Datidens fremragende Repræsentanter for det saakaldte «Professorparti», da han undtagelsesvis fungerede i en betydningsfuld diplomatisk Sendelse¹⁾. Dog — ved at minde

¹⁾ Om det anførte Udsagn skulde være lidet kjendt og, skjøndt vel blot at tage som et Bonmot, mulig vække Forargelse, bemærkes, at det første Gang er udtalt for mig af afdøde Amtmand Bille i Samtale med min Broder og mig i Anledning af en Artikel, som han i Foraaret 1893 paatænkte at skrive om Andræ og Krieger (Kalenderen «Danmark» 1894, S. 57 ff.); blandt egne Smaaoptegnelser fra en Samtale kort efter med Grev Frijs paa Boller lyder derhos en Notits ordret saaledes: «Clarendons Ord om Krieger: *Il sait tout, mais comprend rien*, — Grev Frijs sagt mig paa Boller, at Clarendon sagt saaledes om Krieger».

om dette Udsagn — strax her at henvise til hvad i det Følgende er bemærket om den store Taknemlighed, som Danmark faa Aar senere skyldte den Paagjældende fremfor enhver af de samtidige Ministre.

Side 108.

Naar Andræ under Ministerkrisen i Septbr.—Oktbr. 1856 interesserede sig for' at faae Krieger til at indtræde i Ministeriet, skyldtes dette ikke nærmest Kriegers administrative Dygtighed og Viden paa saamange Omraader, men nok saa meget, at Andræ i Kriegers Retsind og Uegennytte ventede at finde en trofast Støtte til at modvirke Scheeles Upaalidelighed og Egenraaden, være sig som Udenrigsminister eller som Kongens betroede Ven og Raadgiver.

Maaske Andræ nok alt da kunde mene, at Krieger fra sin tidligere Stilling ved Universitetet og sine Universitetsforbindelser stod som noget hildet af det saakaldte Professorparti, næsten med lidt Anstrøg — uden at Udtrykket Andræs — af en «Universitetssnob»: «Ja, Krieger, det kan nu være Deres Professorers Mening, men derfor behøver den dog ikke at være rigtig», mindes jeg ikke sjelden Andræ replicere under Uoverensstemmelser mellem dem, være sig paa Litteraturens eller paa Politikens Omraade. Men hvor Krieger mere personligt af eget Inderste havde en Overbevisning, dér følte Andræ sig forvissat om, at han ei, saaledes som flere af Kollegerne i Ministeriet, «krøb i et Musehul for Kongen» eller «gik efter dens Mening, som han sidst havde talt med» (omst. S. 84), var m. a. Ord — anførende et af Kriegers egne Udtryk om Datidens Politikere — hverken «Ræv eller Kujon»¹⁾.

Saa vidt jeg skjønner af nogle Smaabreve fra Krieger, var han fra første Færd alt Andet end stemt for at træde ind

¹⁾ Vol. I, S. 258.

som Minister. I sin Stilling som indflydelsesrig Departementschef i det slesvigske Ministerium havde han jo ogsaa en Gjer-ning, der i høi Grad optog hans Interesse, og om at formaa ham til at overtage Styrelsen som Minister for Slesvig har der næppe nogensinde været Ønske hos Andræ¹⁾. Til Betænelig-heder hos Krieger bidrog formentlig ogsaa, at Andræ stil-lede sig alt Andet end imødekommende overfor hans gjen-tagne Ønske om at tilveiebringe rolige Forhold i Ministeriet ved at afløse Scheele som Udenrigsminister:

«Kjære Andræ!

Siden den Dag, da De kastede en Brand ind i min Sjæl», lyder nogle Linier fra ham i et første, desværre som altid udateret Brev til Andræ, «har jeg anstillet opbyggelige Be-tragtninger over min Maves, mine Øines og Statens Tilstand». Og Krieger fortsætter: «Her har De et Conclusum, som resu-merer maaskee mere Eftertanke og Alvor, end De troer:

(Forudsætningen er kun, at den Bardenflethske Knude løses, og at De atter kaldes)

Conseilpræsident		Andræ
Finansminister*)		
Udenrigsminister**)		

*) «Thi saavidt jeg antager har De ikke den Tillid til Schovelin, at han skulde være Deres Portefeuille voxen. Desuden bør *the first lord of treasury* være Sjælen».

***) «Directeur: Bluhme eller Louis Rothe»²⁾.

¹⁾ «Deres Kjærlighed til Slesvig», lyder en Bemærkning af Fru Heiberg i Brev til Krieger af 8. Oktbr. 1863, «deler han [Andræ] ikke, og han er i Grunden skinsyg paa denne Elsker-inde» (En Samling Breve mellem Fru Heiberg og Krieger, vol. I, S. 223—224); yderligere henvises til vol. I, «Tillæg», S. 220 ff.

²⁾ Dengang Assessor i den Vestindiske Landsoverret, men paa Brevets Tidspunkt opholdende sig i Kbhavn og i 1854 i Mission til Republiken Venezuela ang. et Erstatningskrav (saakaldte «Espera-Sagen»).

Fællesindenrigsminister	}	Scheele
Holstensk Minister*)		
Kirke- og Undervisningsm.	}	Hall
Indenrigs M. f. Kongeriget		

Det øvrige som nu

Unsgaard Cabinetssecretær

Jeg gjentager det. Tag disse mine Ord meget alvorligt.

Deres

FR. KR.»

*) «Saalænge De ikke har en holstensk Holstener til det holstenske Ministerium, kan jeg ikke concludere til Scheeles absolute Fjernelse».

Som man seer, er der i den saaledes paatænkte Rekonstruktion af Ministeriet ikke holdt nogen Plads aaben for Krieger; tvertimod: — den Stilling, der ved Unsgaards Afgang som Indenrigsminister for Kongeriget var ham tilbudt som dennes Afløser, lader han tilflyde Hall, og, om det subsidiært er paatænkt at bede ham overtage Posten som Indenrigsminister for Monarkiets fælles indre Anliggender, refuseres ogsaa denne ved at foreslaas overført paa Scheele.

Formentlig har dog Andræ, efter at «Forudsætningen» delvis var sket Fyldest ved Bardenfleths Vægning ved at paatage sig Dannelsen af et Ministerium, overvundet Kriegers Betæneligheder, idet et følgende Brev fra «Løverdags Morgen» — være sig d. 4. eller d. 11. Oktbr. — lyder saaledes:

«Kjære Andræ!

Jeg troer ikke, at jeg udtrykkeligt bad Dem for Kongen udtale, hvorlidet jeg kunde paatage mig at svare for, at Forretningsførelsen ligeoverfor Rigsdagen kunde gaae godt, hvor let jeg af Hensyn hertil kunde ansee det for min Pligt at opgive Forsøget, men hvor meget nødvendigere netop derfor Kongens Tillid var mig, saalænge jeg gjorde Forsøget.

Til Overflod beder jeg Dem paasee, at Schack mindes, at jeg ikke blot er Chef for første Departement, men og for Secretariatet.

Løverdag Morgen

Deres hengivne

Fr. Kr.»

Under 18. Oktober, samtidig med at Andræ udnævntes til tillige at være Conseilspræsident», modtog da Krieger Udnævnelse som «Indenrigsminister for Kongeriget Danmark»¹⁾.

Sikkert fandt Andræ fuldtud i Krieger den Støtte, han havde ventet overfor Scheeles Upaalidelighed og Egenraaden. Hvorledes kunde ikke Krieger i Mistanke om, at Scheele ved Forelæggelsen af Depescher «holdt Noget tilbage, som forandrede eller forvanskede Sagen», bistaa Andræ i Forlangendet om at faae de paagældende Depescher at se i deres Helhed. Og hvorledes kunde han ikke under Divergenser om Afløsningen af Øresundstolden «glæde Andræ ved den affærdigende Maade, hvorpaa han behandlede Scheele» og ved saa lidet at værdsætte baade hans og Bluhmes Arbeide i Sagen (omst. S. 151). Ja, selv i Statsraadet kunde stundom Krieger til Kongens Uro tage «hidsigt» til Orde mod Scheele og overfor en Indvending af ham replicere, at han «tog fuldkommen fejl» . . . «han skulde have passet paa itide» (omst. S. 144).

Intet Under da, om Krieger blev en saare ubehagelig Kollega for Scheele, om ikke netop den, der ved sin «bidende og skærende» Tone var ham den «allerubehageligste», saa dog den meest «stødende i Ord og Manerer» (omst. S. 148). Ja, saa vidt gik jo Scheele i sin Misnøie mod Krieger, at han i Omtale af Gjenvordigheder med sine Kolleger kunde

¹⁾ Dep. tid. 1856, S. 929.

bruge, om ikke ligefrem platte, saa dog høist usømmelige Udtryk om ham (omst. S. 157).

Hvorvidt Andræ i samme Grad som i omtalte Retning har fundet Krieger fyldestgjørende i Egenskab af Fagminister, eller om Andræ alt da nok kunde mene, at «*tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier*» var ikke helt uanvendeligt paa Krieger, — derom mindes jeg intet Sikkert; det var jo Ansvar, personlig at paatage sig dette, fremfor blot at pege paa det Rette og lade Andre udføre det, som Krieger, ængstelig af Natur, veg tilbage for. Sikkert imidlertid, at mere generelt paa Politikens Omraade, kunde Andræ nok i senere Aar forarges over, hvor besynderlig uberørt af Alt, hvad Erfaringen havde lært, Krieger kunde holde fast ved sine — sin Tids og sin Dannelses — politiske Doktriner, og til Ex. udbryde om ham: «Sæt Krieger til at skrive en Forfatning, og garanter ham, at den skal blive vedtagen, ganske saaledes som han skriver den, — og Krieger vil uforandret optage alle de konstitutionelle Utopier». Særlig under Forfatningsomdannelserne i 1863 og 1866 kunde stundom et mindre venskabeligt Forhold blive Følgen af slig Divergens, — «I Samtalens Løb», skriver Fru Heiberg til Krieger i April 1864, «sagde jeg [til Andræ]: «Det er ret tungt, at Kriegers og Deres Anskuelser fjerner sig fra hinanden». Han svarede: «Vi har eengang været hinanden nærmere, og vi kan vel blive det igjen»¹⁾).

Krigen i 1870 mellem Frankrig og Tydskland lod Haabet gaa i Opfyldelse. Thi ei heller ved denne Leilighed at lade uberørt, at hvor ofte end Andræ kunde forarges over Kriegers Afhængighed af, hvad der figurerede med Autoritetens Stempel, følte han sig uforandret overtødet om, at

¹⁾ En Samling Breve mellem Fru Heiberg og Krieger, vol. I, S. 260.

naar det var lykkedes ham at indpode Krieger en Overbevisning om, hvad under en given Situation det Rette — det var jo langt fra altid Tilfældet, Brevvexlingen mellem begge under Londonerkonferencen vidner noksom derom — i saa Fald kunde han trygt stole paa Kriegers trofaste Bistand. Saaledes med Hensyn til Bevarelsen af vor Neutralitet under den nævnte Krig. Til en Begyndelse stillede Krieger sig visselig afvisende overfor Andræs Fastholden af vor absolute Fredelighed; Haabet om at kunne faae tilbage, hvad Dansk var af det elskede Slesvig, fristede ham stærkt, og «ilter i sin Mund» kunde han tage til Gjemmæle mod Andræs Advarsel om ei at lade sig lokke af nok saa fristende Tilbud fra Frankrig, ialtfald ikke «før Franskmændene stod paa den anden Side af Elben og da kun under bestemte Garantier om, hvad der vilde blive os tilsikret ved en endelig Fred»¹⁾. Men efter at det var lykkedes Andræ i Forening med en begge nærtstaaende Ven, den daværende Direktør i Udenrigsministeriet Vedel, at faae Krieger til at opgive sine krigeriske Tilbøie-

¹⁾ Herom henvises til «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», Tillæg, S. 506 ff., en lille Redegjørelse, der under Overskrift «Danmark og Krigen 1870» foreligger mere tilgængelig ved at være optaget i «Tilskueren», Aug. 1903, S. 658 ff. Og tør ved denne Leilighed formentlig røbes, at naar det i den nævnte Artikel med Hensyn til Spørgsmaalet om, «hvordan Krieger, upaavirket af Andræ, vilde have stillet sig med Hensyn til Danmarks Optræden under den fransk-tyske Krig», udtales, at herom «vil man næppe finde Oplysning i hans Dagbøger, medmindre man da vilde forsøge at læse mellem Linierne (Udhæv. af mig), da er denne Anvisning kun at tage som et Discretionsudtryk, idet der istedetfor «mellem Linierne» rettelig burde have staaet «mellem Bladene», og man da vilde have opdaget, at det Blad i Dagbogen, paa hvilket Krieger formentlig har nedskrevet Torsdagssamtalen med Andræ d. 21. Juli 1870, er udrevet af Dagbogen, og Pagineringen derefter ændret.

ligheder, stod Krieger urokkelig fast baade overfor sine Kolleger i Ministeriet og en opblussende krigslysten Opinion; «den Eneste i Ministeriet», lød Andræs Anerkjendelse, «i hvem der er Ballast, alle de andre» . . . «lade sig veire hen af Folketvinden»¹). Ganske forgæves derfor, at «Dagbladet» — med et Udtryk af Grev Frijs i Brev til Andræ — «fiskede ogsaa efter Krieger»²).

¹) «En Brevvexling mellem Andræ og Krieger under Londonerkonferencen 1864, Særtryk af Historisk Tidsskrift 6 R. V», S. 58—59.

²) Grev Frijs' Bemærkning i Brev til Andræ af 8. August 1870, hidsat i den omst. citerede Artikel i «Tilskueren», lyder saaledes: «Vor Ven Hall vil naturligvis, ligesom salig *Don Quixote*, just nu tage Parti for Franskmandene, og finder saaledes Erklæringen om, at vi ville holde paa Neutraliteten, for stærk; det er en Gjenklang af, hvad der har staaet i *Dagbladet* idag, og hvor man, som De ser, ogsaa fisker efter Krieger».

For Halls Vedkommende sigter Grev Frijs utvivlsomt til en ledende Artikel i «Dagbladet» af 8. August, hvori Bladet opfordrer til ikke at tabe Modet paa Grund af de uheldige Træfninger ved Wissembourg og Wörth, men «holde fast ved Haabet og Tilliden til, at der er en Historiens Retfærdighed, som tilsidst vil gjøre Udslaget og med sin hævnende Straf ramme den, hvis Magt» osv. For Kriegers Vedkommende sigtes derimod til en Korrespondanceartikel fra Paris i samme Nr. af «Dagbladet», i hvilken der «fiskes» særlig «efter Krieger» med nedenstaaende Udtalelse: — — «Folkets Stilling hjemme er jo nu klar og sikker, Regeringens Holdning er det uden Tvivl ogsaa. En af dens Medlemmer, den nuværende Justitsminister Krieger (Udhæv. af mig), har tidligere paa et afgjørende Punkt, i Rigsraadets Møde den 13. November 1863, sluttet et udmærket logisk og skarpsindigt Foredrag med det simple gamle Ord som den afgjørende Betragtning: «Hvo Intet vover, Intet vinder, men dristig vovet, halvt er vundet». Der er ganske vist Omstændigheder, hvor dette Program bliver det eneste, hvorefter der kan styres».

Side 110.

Ang. «Theaterlogesagen, ordnet saaledes, at Prindsesserne vilde komme der», henvises til hvad i det Følgende S. 231 ff. er anført.

Side 112—113.

Til Begrundelse af de stærke Udtryk om Frederik VII i Anledning af hans urigtige Gjengivelse af Opfordringen til Bardenfleth om at paatage sig en Rekonstruktion af Ministeriet: «At en Konge paa den Maade lyver for sin Minister», — «sagt en Usandhed», osv. — henvises til, hvad paa Grundlag af en af Bardenfleth efterladt «Dagbog» meddeles i hans «Livserindringer», S. 181 ff.

Som forklarende at Bardenfleth, om end stillet fuldkommen frit overfor en Rekonstruktion af Ministeriet, næppe havde turdet paatage sig denne, henvises derhos til et Citat af selve «Dagbogen» saalydende: «Kongens Uordholdenhed, hans personlige Raadgiveres og Omgivers Egen nytte og tildeels Slethed maae i Forbindelse med de forfatningsmæssige Vanskeligheder afskrække Enhver fra at overtage Ansvar for Ministeriets Dannelse, naar man ialfald ikke forud ved en væsentlig Forandring af Omgivelserne binder Kongen til at holde fast ved det System, det tiltrædende Ministerium maatte beslutte at følge» (l. c., «Tillæg», S. 182).

Om iøvrigt skulde interessere at kjende en Charakteristik af Bardenfleth, skreven paa Schacks humoristiske, men in casu ingenlunde uvenlig stemte Maade, henvises til en Artikel i hans Ugeblad «1848», Nr. 26: «Vore nuværende Ministre», i hvilken det hedder:

«Hos Bardenfleth fremtræder Embeds-Aristokratiet som det absolut overvejende; og man synes næsten at kunne fornemme, at han ikke har havt noget Bregentved, som har forfrisket og adspredt ham. Men har dette endog gjort ham

noget tør og stiv, saa har det maaskee virket det Gode hos vor Justitsminister, at han unegtelig hverken er adspredt eller spredt. Der er noget Bestemt, Afsluttet, Helstøbt hos Bardenfleth: om han nogensinde læser en Roman eller har andre poetiske Interesser, drister jeg mig ikke til at afgjøre; men jeg tør paastaae, at Sligt i alt Fald ikke dukker frem og forstyrrer ham, naar han sidder i sine Akter. Han er vistnok en Mand, der i det Væsentlige realiserer Algreen-Ussings «djærve Ord» om hvorlunde en retskaffen Jurist, der vil frem i Verden, skal arbejde sine 14 Timer om Dagen, og i den Tid hverken tænke paa Heste, Hunde, Tøse, Romanlæsning eller Dyrehavstoure.

Derimod synes Bardenfleth rigtignok ikke at være den, af hvem man kunde vente Ideer til en ny Statsstyrelse eller til store Samfundsforandringer: det er neppe hans Sag at frembringe slige Ideer og heller neppe at gennemføre dem; thi hans hele politiske Retning maa aabenbart være konservativ og hvad man kalder bureaukratisk; og man skulde derfor ikke synes, at han kunde være Minister for en Majoritet med stærk reformatorisk Tilbøjelighed. Der er imidlertid Noget hos B., som gør ham brugbar selv for en saadan: det er den Uforbeholdenhed, hvormed han, efter Alt hvad man kan skønne, optræder ligeoverfor den Sag, han er imod, men hvormed han ogsaa, naar han gaaer ind paa Sagen, da virkelig gør den til sin, uden senere at ville smutte bort. Hans Forhold ved Loven om Overpolitiretterne er i denne Henseende ret mærkeligt; thi ligesom denne Lov i sin Helhed var af demokratisk Natur, saaledes gjaldt det især om det Tillæg, der ikke gjorde Sagernes Appel afhængig af en vis Pengesum. Og uagtet B. var imod dette, saa afviste han dog uden Vaklen den Opfordring, som flere mer eller mindre liberale Folk rettede til ham, om derfor at lade hele Loven falde. — Bardenfleth er saaledes vistnok ingenlunde fri for Aristokrati og Bureaukrati; men man tør antage, at han er fri for politisk List og politisk Lapseri; og disse Egenskaber ere hos en begyndende konstitutionel Stats Ministre maaskee endnu farligere end hine».

Hvorledes Andræ ganske samstemmede med Schack i Dommen om Bardenfleth som «fri for politisk List», og i

ham fandt «en complet loyal Mand, som han altid havde troet om ham», fremgaar noksom af Omstaaende (særlig S. 123).

Side 120.

Med Hensyn til Kriegers Ønske om, at «Andræ skulde være Udenrigsminister, Finantsminister og Conseilpræsident paa eengang», henvises til det omst. S. 219 hidsatte Brev fra Krieger.

Side 121.

For Nøiagtigheds Skyld bør ikke lades uanført, at ved Hidsættelsen af det omstaaende Stykke af Fru Andræs Optegnelser i «Tillæg» til «Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855», S. 426—7, er der begaaet en Unøiagtighed, idet det loco cit. af mig er fremstillet, som om det var Scheele, der «fortalte Hall, at han var gaaet til Andræ, som havde modtaget ham med sine sædvanlige Høfligheder» osv., istedetfor at det er Hall, der paa anførte Maade fortæller om sin lidet venlige Modtagelse hos Andræ. Unøiagtigheden forklæres ved, at det forekom mig lidet sandsynligt, at Hall, siddende sammen med Andræ, dennes Hustru og Krieger, skulde have brugt saa spydig Vending som anførte om sit Besøg hos Andræ, føiende dertil, at «denne knapt havde ladet ham faae Lov til at fortælle, hvad der var hændt», . . . «var saa naadig at tillade mig», osv. Henseet imidlertid til, at det en følgende Dag af Fru Andræ bemærkes, at «Samtalen mellem Andræ og Hall blev ført med en ikke ringe Bitterhed» (omst. S. 123), ligesom af Fremstillingen i det Hele sees, at der under den omhandlede Ministerkrise var en væsentlig Misstemning mellem begge, saa at Andræ endog vilde træde ud af Ministeriet, dersom Hall blev Konseilspræsident (omst. S. 112), maa jeg antage, at der ikke foreligger nogen Feilskrift i Fru Andræs Optegnelse,

men at det er Hall, der i daarligt Humør ved «Dagens høist trættende Begivenheder» fortæller om sit Besøg hos Andræ paa anførte stødende Maade.

Side 125.

Bestallingen af 18. Oktbr. 1856 for Andræ som Konseilspræsident saalydende:

«Vi Frederik den Syvende

af Guds Naade Konge til Danmark», osv.

«Gjøre vitterligt: at Vi allernaadigst have beskikket og forordnet, ligesom Vi og hermed beskikke og forordne Vor Finantsminister, Os Elskelig Carl Christopher Georg Andræ, Commandeur af Dannebroke, som har de i Indfødsretten fastsatte Egenskaber, til tillige at være Vor Conseilspræsident. Thi skal han være Os, som sin rette Arvekonge og Herre, tro og lydige, holde Monarchiets og Landsdelenes Forfatningslove, med Troskab og Nidkjærhed opfylde de Pligter, som det ham allernaadigst betroede Embede paalægger ham, Alt i Overeensstemmelse med den Ed, han derpaa allerunderdanigst gjort og aflagt haver. Givet paa Vort Slot Christiansborg den 18de October 1856.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Frederik R.

Andræ».

Side 138.

Til de ugentlige Torsdagsgjæster hos Andræ hørte, foruden Hall og Krieger, ogsaa Fru Andræs yngre Broder, H. E. Schack. Med de tvende Førstnævnte kunde der nok, ogsaa under selve Maaltidet, forefalde smaa Dissonanser, Uoverensstemmelse i Mening, som Andræ, uden at lade det komme til en Art Disputeren, for Halls Vedkommende kunde afslutte med et: «Ja, Hall, min Mening kjender De jo», og overfor Kriegers mere æggende Lyst til at have det sidste Ord bringe

ham til let og utvungent at anslaa et neutralt Emne: «Hvad siger De ellers, Krieger, til den morsomme Forhandling i det franske Kammer?» For Schacks Vedkommende mindes derimod hverken min Broder eller jeg slige smaa Dissonanser; under selve Maaltidet sad han i Reglen som taus Tilhører, vistnok tildels af Hensyn til Helbred, der tvang ham til at tygge sin Føde med stor Forsigtighed. Men efter Maaltidet, naar Gjæsterne endnu nogen Tid forblev med Cigaren i Spisestuen, medens Sønnerne var gaaet ind i deres eget Værelse, kan med Andræs og Schacks saa forskellige Naturel smaa Disharmonier nok have fundet Sted, og særlig i de Maaneder, i hvilke Andræ saa stærkt fortrød, «angrede og angrede atter» (omst. S. 154), at han istedetfor i Oktober 1856 at træde ud af Ministeriet havde givet efter for Raad og Forestillinger om at paatage sig Stillingen som Konseilspræsident; «Egede især», hedder det omstaaende (S. 120), «er meget ivrig», . . . «klager i det Hele altid over, at Andræ ikke er mistænksom nok mod det reactionaire Parti», in casu Bardenfleth og Tillisch, som Andræ først og fremmest ønskede skulde forsøge Dannelsen af et Ministerium. Dertil kom i hine Maaneder, at det tjenstlige Forhold, hvori Schack som Sekretær hos Konseilspræsidenten stod til Andræ, næppe altid er forekommet Andræ fyldestgjørende varetaget; til mere regelmæssigt Kontorarbejde var Schack, maaske paa Grund af lidet gunstige Helbredsforhold, mindre skikket: «Andræ ikke rigtig fornøiet med Egede som Secretair», hedder det faa Uger efter Andræs Overtagelse af Konseilspræsidiets, «han kan ikke rigtig stole paa hans Expeditions Nøagtighed» (omst. S. 133).

Hvilken lille Misstemning, der bragte Andræ til «i meget daarligt Humeur at lade det med megen Vehemens gaa ud over dem, som havde formaaet ham til at blive Conseilpræsident», saa at «det ene Ord tog det andet, som man siger, og det endte med en lille Misstemning mellem Andræ og Egede», berøres ikke af Fru Andræ, men Forventningen om,

at «begge for fornøftige til at lægge Vægt derpaa», svigtede ikke. Herom vidner foruden en Række Breve, der er hidsat ved en tidligere Leilighed¹⁾, yderligere et lille Brev, som Schack paa en Schweizerreise i 1858 tilskrev Andræ, saalydende:

«Albertsbrunn, d. 3die Septbr. [1858].»

Kæreste Geheime-Etatsraad!

For at det dog ikke skal siges, at jeg, med Undtagelse af den pligtskyldigste Epistel, jeg idag sender min høie Foresatte, ganske har ladet mit Fødeland uden Vidnesbyrd om min Tilværelse, meddeler jeg herved Dig den, som jeg haaber, velkomne Efterretning, at jeg lever, og den mere blandede, at jeg under Reisens første Part har befundet mig temmelig daarligt, under den sidste ret godt. Mere faaer Du ikke fra mig, da jeg vel snart kommer hjem, og alt hvad der hedder Brevskriften uden bestemt Formaal er mig saa pinligt, at jeg kan sige, at jeg næsten hader det. Til Gjengjæld skal jeg sige Dig, at Du er en brav Karl, og at jeg, som endnu værende Phantast, altid — og specielt nu — naar jeg er fraværende fra Dig, ærgrer mig over, at jeg ikke nyder mere Godt af Dig, naar jeg kan²⁾. Thi snart kommer Døden med sin slemme Kjæft, og er man først nede i den, saa er det jo da i alt Fald tvivlsomt, baade om man træffes, og om man da er oplagt til nogen fornøielig Tanke-Udvexling.

Saa vel [Johan] Bülow i Hamborg som [Bernhard] B[ülow] i Frankfurt søgte jeg, men traf ingen af dem. — Tusinde venlige Hilsener beder jeg Dig bringe til Sine, Din Moder og Gossarne, samt alle andre Sødskende, Svogre og Slægtninge, som Du maatte træffe. Skulde Nogen ville glæde mig med Brev, hvad jeg med stor Fryd vilde modtage, da kan saadant indtil d. 25de Spt. adresseres til Luzern — post. rest. — Farvel, min bolde Ven! bevar i venlig Erindring Din

altid hjerteligt hengivne

E. S.»

¹⁾ Biografien om Andræ vol. III, «Tillæg», S. 247 ff.

²⁾ Udhæv. af mig.

Side 141.

Om hvad omstaaende af Fru Andræ kaldes «Theaterlogesagen», har det, efter hvad godhedsfuldt tilskrevet mig, «været umuligt at finde Oplysning i Theatrets Papirer», og, næst nogle Bemærkninger i Bodenhoffs «Kongesorger», maa jeg da holde mig til, hvad jeg tør formode, i Forbindelse med det lidet, som mundtlig er meddelt mig.

Forholdet tør da være det, at efterat Kongen i 1850 var bleven viet til Grevinde Danner, erholdt hun som hans Hustru Adgang til den kgl. Loge i Theatret. Herved opstod imidlertid stor Misnøie hos Kongehusets Prindser og Prindsesser, der ikke fandt det stemmende med deres Værdighed at sidde i Loge sammen med Grevinden. Hvorledes Prindser og Prindsesser har forholdt sig med Hensyn til deres Theaterbesøg, indtil der omsider i Efteraaret 1855 blev indrettet en Loge for dem, midt for Scenen i første Etage (nuomstunder Balkonen), skal jeg lade usagt; muligt jo at Grevinden i de første Aaringer af Ægteskabet kun har følt ringe Lyst til at overvære Theaterforestillinger, og at de Kongelige ved de enkelte Leiligheder, hun har indfundet sig, forud ere blevne underrettede om hendes Besøg og altsaa har kunnet holde sig borte fra Logen.

Efter hvad meddeles i Bodenhoffs «Kongesorger», vakte den Ordning, der det anførte Aar blev truffet med Hensyn til «den nye «Kongelige Loge» midt for Scenen», . . . «megen Misnøie og Uvillie hos det hele Kongehus». Kongens Reskript bød nemlig, at Logen skulde være for ikke blot «Enkedronningen, Prindser og Prindsesser», men ogsaa for adskillige Damer og Herrer i overordnede Hofstillinger: «Overhofmesterinden og Dronningens Damer, Overkammerherren, Overskjænken» osv., incl. «Geheimeraad Scheele og Reisemarschallen Kammerherre Berling»¹⁾. Særlig Prinds Ferdinand følte sig paa Enkedronningens

¹⁾ Bodenhoff: «Kongesorger», S. 133.

og sin Hustrus Vegne ilde berørt ved Ordningen og tilskrev Kongen om at tilbagekalde Reskriptet, «støttende sig paa, at den Kgl. Familie hidtil havde været vant til at være ene i Logen, men hvis der skulde endelig være Plads til andre, om det da maatte blive ikkun for Hofdamerne istedet for de der-til bestemte Kavalerer». Kongen lod sig dog ikke bevæge af Prindsens Brev; faa Timer efter at han havde modtaget det, indløb hans Svar, «der omtrent lød saaledes:

«Med megen Misfornøielse har jeg modtaget Dit Brev. Naar Du og Din Kone ikke ere tilfredse med de Pladser, Jeg har tildelt Eder i Theatret, kunne I blive derfra, undtagen til Min Geburtsdag eller ved Solenniteter, naar Jeg lader Eder tilsige. Hils *Line!* — Din hengivne Ven Fr. R.»

«Arveprindsen bed sin Ærgrelse i sig; men Prindsessen formaaede ikke at skjule sin Harm»¹⁾).

Først et paafølgende Efteraar opnaaede de Kongelige at faae Adgangen til Logen «ordnet saaledes, at Prindsesserne vilde komme dér; dette var Hall og Andræ iforveien blevne enige om», lyder Fru Andræs Bemærkning (omst. S. 110), hvad formentlig maa forstaas saaledes, at Scheele saa langtfra at have medvirket til Opfyldelsen af de Kongeliges Ønske har stillet sig saare afvisende overfor det; «i Kongens Sted vilde han have svaret det samme», yttrede han, da Prinds Ferdinand ved en Leilighed «forelæste ham sit Brev til Kongen og Kongens Svar derpaa»²⁾).

Ved den trufne Ordning blev der imidlertid Leilighed for Kongen til at tage en lille Hævn overfor den Mangel paa Venlighed, som Prindser og Prindsesser havde viist ham ved ikke at ville sidde i Loge sammen med hans Hustru. Stødt det nemlig deres Følelser at være i Logen med andre end kongelige Personer, maatte dette da ogsaa gælde med Hensyn til Prindsesse Augusta, den senere Dronning Louises Søster,

¹⁾ Bodenhoff, I. c., S. 133—134.

²⁾ Bodenhoff, I. c., S. 136—137.

der ved i Mai 1854 at ægte Baron Blixen-Finecke var traadt ud af de Kongeliges Kreds.

Hvorledes den lille Hævn, uanset en alvorlig Forkølelse, har optaget Kongens Sind, tør fremgaa af nedenstaaende Brev fra Scheele til Andræ:

«Deres Excellence vil maaskee gjerne have Efterretning om Kongens Befindende, og derfor tager jeg mig den Frihed at sende Dem disse Linier. Efter at Kongen var kommen til Frederiksborg, havde Lægen ønsket, at Hans Majestæt maatte for nogle Dage holde Sengen, for at Forkjølelsen ikke skulde blive værre. I Natten mellem Torsdag og Fredag viiste sig det, at en Brystbetændelse (Bronchytis) var paa Veien. Kongen fik, som under saadanne Omstændigheder før, noget til at kaste op, og en Spansk Flue blev lagt. Disse Midler forhindrede strax Sygdommens Udvikling. Igaar var det meget bedre. Imidlertid burde H. M. ikke tale, og ikke afficeres. Jeg havde derfor den vanskelige Opgave at tale eene nogle Timer for ham. Kongen begyndte strax at omtale Logesagen og forlangede*), at Sagen skulde expederes under mit Ophold her, men — der skulde rescriberes til enhver enkelt Prinds og Prindsesse, for at Frue Blixen ikke kunde komme med. H. M. holdt fast paa, at efter de danske Love en Kone maatte følge Manden, og at de tyske Love ikke kunde gjælde her. Jeg maatte inskrænke*) mig paa at bemærke, at de desangaaende Love var de samme her og i Tydskland og overalt, men forresten couperede jeg Sagen dermed, at Trap¹⁾ vil komme idag, og at jeg ikke kunde foretage mig noget, inden han kommer, da han havde Acterne.

I Nat har Kongen hostet meget og sovet lidt, for øvrigt er Lægen tilfreds. Kongen sendte mig Bud, at han vil lade mig kalde; nu er Kl. 12, og jeg venter derpaa. Lægen ønsker imidlertid, at den ovenanførte Sag ikke forelægges idag, og imorgen kuns, dersom Natten har været god. Jeg vil derfor være nødt at blive her imorgen indtil

*) Scheeles Retskrivning bibeholdt.

¹⁾ Jens Peter Trap, dengang «midlertidig Kabinetssekretær» (Dansk biogr. Lexikon XVII, 481).

11—12, dersom Sagen mueligviis skal afgjøres. Jeg har aftalet med Etatsraad Lund¹⁾, at jeg venter idag til Kl. 1, og dersom K[ongen] da ikke har sendt Bud, saa at spatsere til Frederiksborg for at slippe for Samtalen idag. K. vil absolut ikke have nogen Bülletin, og Lund troer, at det kan undgaaes, siden der for Øieblikket virkeligen foreligger ikke noget andet end en stærk Forkjøelse, som rigtig nok med Hensyn til Kongens Constitution kan tage en uventet og betænkelig Vendning.

Med udmærket Høiagtelse

Deres Excellences

ærbødigste

Scheele.

Frederiksborg, d. 1. Febr. 1857²⁾.

Under hvilken Form Kongen satte sin Villie igjennem, skal lades usagt, men efter hvad der er meddelt mig, har «Frue Blixen» ingensinde overværet Theaterforestillinger i den omtalte «nye Kongelige Loge».

Side 144.

Johan Bülow's fortrolige Brev til Andræ om den stærke Uvillie hos de tydske Magter mod Scheele baade som Udenrigsminister og som Minister for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg er saalydende:

«14/8 [57].

Høistærede Ven!

Da jeg besluttede mig til at betræde den diplomatiske Bane, gjorde jeg mig det vel klart, at jeg paa denne, meer end paa nogen anden, vilde komme til at gjøre Indrømmelser, der vare min fortrinsviis aabne og ligefremme Character imod, da det jo let begribes, at Politiken ei altid kan fremmes efter strængt moralske Grundsætninger; men jeg ventede ikke saa snart at skulle i saa Henseende blive stillet paa Prøve, som nu er Tilfældet, idet jeg maa erkjende det

¹ Dengang «kongl. Livlæge» (Dansk biogr. Lexikon X, 435).

²⁾ Udhæv. af mig.

for Pligt at omgaae den anviste Tjenstvei og gjøre Dem Meddelelser, som jeg anseer for at burde fortie min Chef. — Jeg behøver vistnok kun at henvise til Stoffet, jeg her har at behandle og til det i Efterfølgende kun for Dem Sagte, for i Deres — jeg haaber ogsaa i hver ærlig Landsmands — Øine at være retfærdiggjort med Hensyn til den valgte Vei; og idet jeg naturligviis ganske maa overlade til Dem, om og hvorvidt De maatte finde Anledning til at tage Notits af min Meddelelse, vil De forstaae, at jeg fremfor Alt i Sagens og dernæst i min egen Interesse anmoder om ubegrændset Discretion, saa at Kilden for mine Antydninger, min her, saavel som jeg, forbliver Enhver ubekjendt; hvad mig angaaer, da vilde Kundskaben om, at jeg var Kilden, upaatvivleligen have til Resultat, at man snarest muligt sørgede for at tilstoppe, eller udtørre den.

Det er for mig nu utvivlsomt, at Hvad der i Kjøbenhavn gjenlød fra saamange Kanter, Hvad meer sub rosa tilhvidskedes mig i Hamburg, og Hvad her ligesaa aabent og indtrængende som confidentielt er udtalt for mig med Hensyn til vor Conflict med Tydskland, er fuldkommen rigtigt, det nemlig, at Tydskland i sin fjendtlige Optræden siger paa Fælledsforfatningen, men meest, saa at sige kun, vil træffe de holsteenske Forhold, eller, for at udtale det bestemtere, man angriber Sagen for at fælde Personen — S[cheele] —, ikke fordi Sagen i Hertugdømmet er Tydskland ligegyldig eller tilfredsstillende, men fordi man anseer «Personen» for Skyld i Alt og for [alt]for indviklet i et System, der fordømmes som utaaeligt, uholdbart og ubilligt, til at Forbedring ved ham kan ventes. — En alt i Kbhvn gjort Yttring, som jeg troer ogsaa at have gjentaaget for Dem, af een af de holsteenske Førere: «Skaf S[cheele] af Veien, og vi give os tilfredse, og Alt kommer til Rol», denne Yttring syntes mig for usandsynlig, fordi den syntes for letsindig, da Løftet maatte ansees næsten uopfyldeligt, efterat de tydske Stormagter vare gaaede saa vidt, at et anstændigt Tilbagetog ei meer blev muligt; og dog troer jeg nu, at Den, der har udtalt hine Ord, maa have kjendt Terrainet godt og ei sagt formeget; og efter Hvad jeg nu selv har hørt og erfaret, saa maa jeg komme

til den Overbeviisning, at «Personen» er og bliver en og næsten den værste, for ei at sige den eneste Anstødssteen.

De begriber, at jeg med al Ordets og Tankens Magt, som staaer mig til Raadighed, i alle Discussioner om vor Conflict med Tyskland hævder vor Ret til i vore indre og dermed i vore Fælledsstats-Forhold at forblive uberørt af Tydsklands Indflydelse, end sige Tvang, at denne kun kan og tør udstrække sig til de reent tydske Statsdeles særegne Forhold; men jeg kan forsikkre, at denne Paastand ogsaa meget let fandt Indpas, idet man (navnligen Grev Platen, Udenrigsministeren her) forsikkrede mig, at næppe nogen Stat i Tydskland tænkte paa at røre ved eller angribe Londoner-Protokollen, ligesaa lidt som i det Hele Monarchiets Integritet; heller ikke vilde man i mindste Maade som i 1848 brænde sig Fingrene ved at søge Indflydelse gjort gjældende paa Slesvig, endnu mindre paa det egentlige Kongerige. — Nei! Tilstanden i Holsteen var Maalet for alle Tydsklands Bestræbelser; naar den kunde forbedres og de billige Ønsker i saa Henseender opfyldes, da vilde man let faae Striden bilagt; og skulde end fremstaae Ønsker om og Bestræbelser for at faae Holsteen-Lauenburg's Stilling i Fælledsstaten forandret, event. forbedret, saa vilde dette dog blive et underordnet Spørgsmaal, der næppe, naar det første var afgjort, vilde berede Vanskeligheder.

Derfor er den Plan, hvorom formenes alt at være Enighed imellem de tvende Stormagter, Hannover og nogle andre Stater, følgende:

Naar Sagen er bragt for Forbundet og dér nøiere drøftet, skal en Beslutning gennemføres, ifølge hvilken Striden med største Forsigtighed begrænses til Klage over forskjellige Tilstande i Holsteen (Lauenburg, mener man, skytter sig nok selv, saa det behøver kun Ieilighedsviis at berøres), og derefter fastsættes i visse Punkter de Mangler, der skulle søges afhjulpne. Forsynet med en derpaa baseret Instruction vil da en Commissair blive at sende til Kbhvn for med Regjeringen dér at søge Forholdene klart oplyste og Klagerne mindeligen afhjulpne. — Af Vigtighed bliver det naturligviis at træffe et passende Valg til denne Sendelse; men Hvad tillige her betragtes som meget vigtigt, er, at det paalægges vedkommende Com-

missair at forhandle kun med Regjeringen selv, eller dennes Repræsentant, Conseilpræsidenten, men aldeles ikke officielt med holsteenske Minister alene, hvilket man anseer derved gjørligt, uden at krænke Formen, at Sagen da ikke meer er en diplomatisk Forhandling, men en Underhandling mellem Forbundet og den danske Regjering, og tilmed en Underhandling, hvorved den holsteenske Minister er berørt kun som saadan og da formeget Part til selvstændigen at føre dem. — Man troer ad denne meer venskabelige Forligsvei — forhaabentligen vil Udførelsen svare til den saaledes udkastede Plan — at give Beviis for, at det ei er Tydskland, der vil understøtte mod det danske Monarchie rettede opløsende Tendentser, men at det kun vil, Hvad fra dets Standpunkt er Pligt, værne om et sig beklagende Forbundsland; — og da det nu eengang er kommen saavidt, at een af de paa Grund af vor Stilling til Forbundet saa let opstaaende Conflicter er bleven alvorlig, saa synes mig, at ikke nogen heldigere Udvei foreløbigen kunde betrædes, end netop den ovenantydede; thi foruden at Tid derved vindes, er ogsaa den derved antydede forsonlige Tendents at bringe med i Regning, og med den lader sig dog endeel udrette.

Af Ovenstaaende vil naturligviis den største Deel være Gjenstand for en tjenstlig Indberetning, (som maaskee var heldigt, at De lærte at kjende for at see, Hvad der er officielt indberettet og til Alles Efterretning, og Hvad der er for Dem alene i dette Brev)¹⁾ — kun med selvfølgelig Modification paa enkelte Steder, medens derimod den effertfølgende Commentar, som De snart vil erkjende, er ene for Dem, forsaavidt »Personligheden» danner Centret deri. —

Man har her udtrykkeligen fremhævet for mig, at om end Tydsklands Regjeringer ei kunde sympathisere med den Udstrækning, som i 1848—49 gaves vore constitutionelle Forhold i liberal Retning, og hvorvel man almindeligen ei kunde erkjende de senere deri indtraadte Forbedringer i konservativ Retning for betydelige, idetmindste ei saa be-

¹⁾ Den i Parenthes anførte Bemærkning er i Brevet ei parenthetisk indskudt, men tilføjet i Marginen.

tydelige som ellers i de fleste europæiske Stater, saa erkjendtes Sligt for at være Tydskland aldeles uvedkommende, og det skulde vistnok heller ikke falde det ind for Danmarks Vedkommende at ville blot forsøge paa at gjøre sin Indflydelse derimod gjældende; men det bliver paa den anden Side netop beklaget, at i de tyske Hertugdømmer det aldeles modsatte Princip fulgtes, at dér forholdsviis faa og for faa Garantier havdes imod ministeriel Vilkaarlighed, der saaledes, naar Personligheden heller ikke gav Garantie, kunde misbruge de tilsyneladende conservative Former til at demoralisere og demokratisere Landet. — Medens man t. Ex. i Danmark gav Repræsentationen saa stor, maaskee for stor, Indflydelse paa Udfaldet af Klager imod Ministre, døntes Ministeren i Holsteen kun af en Ret, paa hvis Sammensætning Ministeren næsten havde uindskrænket Indflydelse¹⁾. — At man ogsaa klager over en uforholdsmæssig Bebyrdelse af Holsteens Finantser, navnlig ved at Slesvig aldeles fritoges for Deeltagelse i Indløsning af «Kassenanweisungen», at ikke tilstrækkelig Efterviisning af Summernes Anvendelse gives, &c., behøver jeg ikke at tilføie; Hovedsagen af Hvad erklæres er, at de tyske Hertugdømmer idetmindste i egne Sonder-Anliggender, bør og maae have samme Garantier mod Vilkaarlighed som Danmark; dette vil man forlange og sætte igjennem; og dertil knytter sig [maa knytte sig] Erkjendelsen om, at Styrelsen af disse Statsdele findes i Hænder, der ville og kunne vinde samt fortjene deres Tillid, hvorfor en Forandring af denne Styrelse er et sine qua non. —

Det indrømmes, at man hidtil i Wien og Berlin kun havde angrebet Fælledsforfatningen; men, uden at ville gaae ind paa den større eller mindre Hensigtsmæssighed af den saaledes valgte Vei, og uden at ville paastaae, at man dér havde været sig en saadan Veis Uberettigelse bevidst fra Begyndelsen af, saa turde paastaaes, at man dér og andetsteds nu erkjendte at burde vælge en anden, at man havde skudt forbi Maalet, men ogsaa var sig klart bevidst, indenfor hvilke retmæssige Grændser Angrebet burde holdes for at komme til et tilfredsstillende Resultat — Hævdelsen af

¹⁾ Neergaard, l. c. II, S. 83—84, jfr. omst. S. 77.

Holsteen og Lauenburgs Ret uden at krænke de ikke-tydske Interesser og — garanterende Personalforandring; og man holder sig overbeviist om, at gjensidig tillidsfuld Underhandling paa denne Basis maatte kunne skaffe hver Part sin Ret, give Fælledsstaten og Danmark Leilighed til at hævde sin selvstændige Plads ligefor alle fremmede Cabinetter, medens Holsteen-Lbrg beroliges og tilfredsstilles. —

Det bemærkedes, at Preussen aldrig kan eller vil række Haanden til Forlig, saalænge det seer Forhandlingerne og Hertugdømmernes Skjæbne i en Mands Haand, der — ligemeget om med eller mod sin Villie, om med Overlæg eller i Lidenskabelighed — paa en høist upolitisk Maade har ved forskellige Leiligheder i mundtlige Udtalelser til pr[eussiske] Minister i Kbhvn og til en officieus betroet Befuldmægtiget af Manteuffel, til Min. Res. Kamptz i Hamburg, fornærmet og krænket Kongen af Preussen som hans Premierminister¹⁾; som og ved andre uforsigtige Skridt, der saavel som hiint ere komne til alle Cabinetteres Kundskab, har svækket den nødvendige Tillid. Selv om nu noget andet Middel end Forbundets Indblanding kunde paavises, saa troer man dog at maatte vælge dette, dels efter den Udstrækning, Forvik[ing]erne have naaet, dels — og maaskee især — for ved et mod Holsteens Minister direkte rettet Angreb, at tvinge denne ud af Sadlen, hvilket antages ellers ugjærligt. — Derfor ligger Ønsket ogsaa nær, at stræbe efter en Form, der kunde retfærdiggjøre, at den senere udnævnte Forbunds-Befuldmægtigede instrueres at forhandle med selve Regjeringen, — specielt med Dem og ei med den implicerede holst. Minister. Dette vil maaskee have sine Vanskeligheder, men antages ei umuligt, og heldigt vilde det være, om den danske Regjering saaledes vilde forstaae og imødekomme Hensigten.

Ligesom der heri vistnok ligger et Beviis for, at man vil vise Regjeringen i dens Heelhed Tillid, medens Mistilliden til Vedkommende deri klart fremtræder, saa gaves mig et yderligere Beviis herfor i Meddelelsen af en Idee, jeg ligeledes troer at maatte underrette Dem om, den nemlig, om ikke en forudgaaende confidentiel Conferents

¹⁾ Jfr. Neergaard, l. c. II, S. 127—129.

mellem Dem og en paalidelig, for upartisk, retsindig anerkjendt Mand herfra (man vilde dertil vælge den i Tydskland bekjendte Forfægter for vor Sag, Dr. Zimmermann¹⁾, kunde bidrage til en idetmindste større Eenhed, i hvert Tilfælde lettere Tilfredsstillelse med Hensyn til Formen i Forbundets Fordringer saavel som i disses Udstrækning. — Vanskeligen vilde en saadan Persons Incognito og sande Hensigt kunne skjules i Kbhvn, og kunde derfor maaskee let skade meer end gavne, idetmindste hvis Conferents med ham holdtes for tidligt; imidlertid har jeg ei villet lade det uberørt, og skulde De finde Dem beføiet til at reflectere derpaa, da kan jeg altid indlede det Forønde. —

Det sagdes mig, at det var forsøgt at give Dem Vink og Oplysninger tidligere med Hensyn til Vedkommende [Scheele]; kun vidste man jo ei med Sikkerhed, om det var fuldt og rigtigt udrettet. De enkelte Detailler deraf skal jeg imidlertid saameget meer afholde mig fra at trætte med,

¹⁾ Ovennævnte «Dr. Zimmermann» anført i Statshaandbogen for det paagjældende Aar 1857 samt for de 2de nærmest foregaaende Aar som «Gustav Zimmermann, Etatsraad, hannoveransk Over-Regjeringsraad og Ministerialreferent», men derimod i Statshaandbogen for 1854, S. 558, som «Etatsraad, Professor i Statsvidenskaberne ved Universitetet i Kiel».

Med Hensyn til hans Gjerning som «den i Tydskland bekjendte Forfægter for vor Sag» henvises til «Allgemeine deutsche Biographie», XLV, S. 266, i hvilken det bl. A. hedder, at han «in der schleswig-holsteinschen Angelegenheit auf Seiten Dänemarks stand», samt til hans i Aaret 1854 (ikke som i Alberti's Forfatterlexikon for Hertugdømmerne II, S. 604 anført: «1864») udgivne Skrift: «Das wahre Rechtsverhältniß der Herzogthümer Schleswig und Holstein zu einander, zu Deutschland und zu Dänemark», i hvis Forord han bl. A. udtaler:

«Daß die Ultras der schleswig-holsteinischen Partei meine Schrift unbedingt verdammen werden, versteht sich von selbst: für sie weiß ich keinen andern Rath, als nur die Schriftsteller ihrer Partei, oder was sie selbst schreiben, zu lesen, dann bekommen sie weder Kopfweh noch Migräne».

da De deels altsaa maaskee kjender dem tilstrækkeligt, og da Ovenstaaende synes at være Materiale nok, og Noget syntes heelt utroligt, skjøndt man paastod at have Beviser.

Hermed er mit Referat til Ende, og jeg haaber, at De, efter at have læst det, vil finde, at jeg har havt Ret i ei at undlade at give det. — Jeg har handlet efter min Opfattelse af Forholdene og med god Hensigt for vort kjære Land; om det, Hvad jeg skrev, bringer Nyt, eller Nytte, eller helst kunde være uskrevet, det maa jeg overlade Dem at bedømme, kun at De i sidste Tilfælde tilgiver mig Uleiligheden, De har at læse det. —

Jeg gaaer idag videre til Oldenburg og Bremen og venter paa Gjennemreisen til Lübek og Meklenburg at pausere et Par Dage i Hambrg, 19—22de omtrent. — Meget vilde det glæde mig, om De ved et Par Linier vilde have den Godhed at erkjende Modtagelsen, da jeg nødigt saae dette Brev gaae tabt; og skulde jeg samle yderligere vidværdige Data, da skal jeg, hvis De vil have dem, meddele dem. —

Deres hengivne

J. v. Bülow¹⁾.

Haanoer, d. 12/s 57²⁾.

Side 145.

Med Hensyn til Grevindens Attraa efter at komme i Besiddelse af Statsinventar fra de kongelige Slotte henvises til «Optegnelser om Rosenborg-Samlingen i 25 Aar, 1858—1883, af J. J. A. Worsaae», indledende Omtalen af sin Virksomhed som «Inspektør for Samlingen» med en Bemærkning (l. c., S. 14) om «de mange og store Vanskeligheder, han stod

¹⁾ Johan Bülow's Retskrivning bibeholdt, derimod er Tegnsætningen tildels ændret af mig; ogsaa Udhævelsen af Ord og Sætninger skyldes mig til Overskuelighed af Indholdet i det lange Brev, medens en Understregning af Ord er saaledes som den foreligger i Bülow's Brev.

²⁾ Formentlig en Skrivfeil, idet Brevet paa dets første Side er dateret 14/3.

ligeoverfor», og «som forøgedes» . . . «ved Uvillie fra Grevinde Danners Side, som ikkun høist ugjerne havde seet Rosenborgs Skatte, og deriblandt navnlig Kronjuvelerne (Udhæv. af mig), komme under Statens Control».

I sidstnævnte Henseende meddeles bl. Andet (l. c., S. 36—37), at «da Kongen og Grevinden under Besøget paa Rosenborg tilsidst kom ind i Regaliekamret, hensatte Synet af de godt gjemte Kronjuveler Grevinden i en endnu tristere Stemning end før. Hun kunde ikke see sig møt paa dem, og jeg fik af hendes Yttringer om, at «hun aldrig havde tænkt sig dem saa pragtfulde», det Indtryk, at hvis hun havde kjendt dem tidligere, vilde Kongen neppe have faaet Lov til at træffe den Ordning med Rosenborg, som nu var skeet. Efterat Kongen og Grevinden vare tagne bort, maatte Kongen, for at gjøre hende god igjen, sende Bud efter Juveleer Diderichsen og strax bestille det store, kostbare Smykke med Perler og Juveler, som senere solgtes efter hendes Død, og som skal have kostet mindst 12,000 Rdlr. eller, efter Andre, endog 20,000 Rdlr.»

Side 146.

Den Depesche, som den 14. Marts var kommet til Scheele, og hvorom Andræ vidste, at Scheele maatte tale med ham, berøres i nedenstaaende Brev fra Scheele saalydende:

«Oriolla [Preussens herværende Gesandt] har ikke faaet Svar fra Berlin, derfor blev der ikke underskrevet. De ere allesammen meget opbragt imod ham. Han venter Svar idag. Det er Bluhmes Ønske, at vi holder ingen Møde i Dag, inden Svaret er kommen, fordi at de ikke skal slutte deraf, at vi allerede have taget Resolutionen at give efter for ham, ifald han maaskee eventualiter paa begge Maade*) skulde blive instrueret.

Buchanan og Dotezac*) [resp. Englands og Frankrigs Gesandt i Kbhvn] have ogsaa telegraferet til Berlin.

*) Scheeles Retskrivning bibeholdt.

Faaer jeg ingen ny Ordre, kommer jeg ikke til Conferencen, efter Aftale.

Jeg beder om Tilgivelse for den Hast, jeg skriver med.

Deres Excellences

hengivne

Scheele.

14/8 57.

Formentlig er det ventede «Svar fra Berlin» naaet Oriolla i Løbet af Dagen, idet som omst. S. 145 anført Traktaten angaaende Afløsningen af Sund- og Belttolden blev undertegnet af samtlige Befuldmægtigede den anførte 14. Marts, omend først sent paa Aftenen.

Side 148.

Angaaende Ønsket hos de tydske Magter om en «Commissair», «en hemmelig Befuldmægtiget herovre», som ikke med Scheele, men «med Andræ kunde debattere de vigtigste Klagepunkter» fra Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, henvises til hvad omstaaende S. 236—237 og S. 239—240 er anført i Johan Bülow's fortrolige Brev til Andræ.

At Ønsket fandt Medhold ogsaa hos Oppositionen i Lauenborg, tør fremgaa af nedenstaaende Brev fra den, der særlig optraadte som Ordførende for Lauenborgs forfatningsmæssige Fordringer, Vicelandmarskallen Grev Kielmansegge:

«Hochwohlgeborner

Hochzuverehrender Herr Staatsminister!

Ew. Excellenz wird es nicht unbekannt geblieben seyn, daß Ritter und Landschaft des Herzogthums Lauenburg durch den Allerhöchsten Erlaß vom 21ten Januar d. J. ihre Bedenken gegen das Gesetz für den Gesamtstaat vom 2ten October 1855 noch nicht gehoben ansehen zu können meint, so wie denn auch bei unbefangener Prüfung gewiß nicht zu

16*

verkennen ist, daß das erwähnte Gesetz in seinen einzelnen Bestimmungen schwer mit dem, die wolhergebrachten*) Rechte des Herzogthums sichernden und von Neuem bestätigenden Allerhöchsten Patent vom 20ten December 1853, selbst ungeachtet des darin gemachten Vorbehalts, in Einklang zu bringen ist. Je weniger ich indessen die Hoffnung auf eine endliche Verständigung aufgeben mögte*), um so erfreulicher ist die Allerhöchste Genehmigung einer weitem Conferenz zwischen dem Herrn Landdrost von Kardorff¹⁾ und etlichen Mitgliedern von Ritter u. Landschaft mir gewesen, die nun auch in den nächsten Tagen stattfinden wird.

Dies veranlaßt mich denn auch — der geneigten Aufnahme, welche Ew. Excellenz mir im Monat November v. J. zu Copenhagen zu Theil werden ließen, so wie unsrer spätem schriftlichen Verhandlungen eingedenk — durch gegenwärtige Zeilen eben so sehr den dringenden Wunsch gegen Hochdieselben kund zu geben, als auch Ew. Excellenz thunlichste Mitwirkung wiederum anzusprechen, damit bei nun veränderter Sachlage gegründeten Vorstellungen in Copenhagen Gehör geschenkt werden möge, indem von Ihnen, Herr Minister, nicht misverstanden zu werden überzeugt und im bestimmtesten Vertrauen gegen Ew. Excellenz persönlich, noch hiezuzufügen mir erlauben darf, daß meiner unbefangenen und redlichsten Ueberzeugung nach die bisher in Bezug auf das mehrerwähnte Gesetz vom 2ten Octob. 1855 eingeschlagenen Wege zum wahren und dauernden Wohl der Monarchie nicht ausschlagen können.

Mehr kann, mehr darf ich nicht sagen, um von Ew. Excellenz verstanden zu werden, und schließe ich also in der wiederholt vertrauensvoll ausgesprochenen Hoffnung, auf Hochdero thunlichste und geneigte Mitwirkung rechnen zu dürfen, um gestörten Verhältnissen eine bes-

*) Kielmansegges Retskrivning bibeholdt.

¹⁾ «Landdrost, Kammerherre C. E. v. Kardorff» (Statshaandbogen for 1857, S. 635). Om Forhandlingene mellem ham som kgl. Kommissarius og Delegerede fra «Ridder og Landskab i Hertugdømmet Lauenborg», henvises til en Artikel i «Dagbladet» af 5. Oktbr. 1857, overskrevet «Lauenborgerne og Helstaten» (Bille, «Tve Aars Journalistik», II, S. 295 ff.).

sere und erwünschte Wendung zu geben, während auch mit ausgezeichnetster Hochachtung zu verharren die Ehre habe

Ew. Excellenz

ganz ergebnster

Gültzow, d. 25ten Mai 1857.

L. Kielmansegge¹⁾.

Side 149.

Angaaende Relationer mellem Grevinde Danner og Grevinde Berthier — eller som Navnet paa officielt Dansk lyder: «Mathilde Grevinde *du* Berthier»²⁾ — er mig Intet bekjendt. Derimod veed jeg, at paa en Reise, som Andræ i 1870—71 foretog med sin Familie og en ham og hans Hustru nærstaaende Veninde, Frk. Meta Rist³⁾, til Italien, traf de paa et Hotel i Vevey sammen med Grevinde Berthier, og at hun vandt dem alle ved sit livlige og muntre Væsen. Særlig Frk. Rist var i hoi Grad indtaget i «den ualmindelig livlige og interessante Comtesse Berthier», — «min Begeistring for

¹⁾ Udhæv. i Brevet af mig.

²⁾ Ministerialtidende for 1887, Afdeling A, Nr. 139 og 140, ang. kgl. Stadfæstelse paa Fundats for tvende af «Mathilde Grevinde *du* Berthier» stiftede Legater (tilsammen ca. 30,000 Kr.), dels «til værdige Trængende» i hendes Fødeby Svendborg, dels «til Udstyring af to fattige og agtværdige Brude» sammesteds, «for at man» — som det i Gavebrevet hedder — «dér skal mindes hende som en dansk Kvinde, der med usigelig Kjærlighed hang ved sit Fædreland». — Saavidt vides var hun født Ravensberg, næppe dog hørende til den i Dansk biografisk Lexikon XIII, S. 530 ff. omtalte gamle Slægt af dette Navn («Danmarks Adels Aarbog» 1910, S. 349 ff.; som Curiosum blot, at i *Annuaire de la Noblesse de France, 1887*, af Borel d'Hauterive, meddeles S. 268 under Dødsfald: 17. Novbr. 1885: «*La comtesse douairière de Berthier, veuve d'un conseiller d'Etat, née comtesse de Ravensberg*»).

³⁾ Biografien om Andræ vol. I, S. 37.

Franskmændene», hedder det i hendes lille Reisedagbog, «er ved Fru Berthier steget til det højeste». Saare underholdende kunde Grevinde Berthier, naar man om Aftenen samledes i Hotellets Salon, fortælle om Keiserdømmets sidste Dage og dets ledende Statsmænd; oplæste stundom ogsaa Smaabreve, som hun modtog fra en af Keiserens Adjutanter paa Wilhelmshöhe, i hvilke Opholdet paa «*la cage dorée*», som hun kaldte Fangeslottet, skildredes som saare trist, kun oplivet af et enkelt Lyssglimt, da Keiserinde Eugénie inkognito ankom dertil og forblev nogle Dage. Til sin Underholdning føiede Fru Berthier smaa Opmærksomheder ved til Ex at sende, prydet med Blomster i Dannebrog's Farver, sjeldne Frugter, og hjælpsom viste hun sig ved med sit nøie Kjendskab til Italien at anvise Andræ en Række Hoteller, hvor han vilde blive godt behandlet uden italiensk Optrækkeri, ledsagende Smaabilletter til «mine kjære Landsmænd» med Introduktion til de paagjældende Hoteleiere: «*La comtesse du Berthier recommande à Monsieur Barbési [Venedig] de traiter convenablement la famille distinguée que voici*».

Kun kort varede Samværet. Efter en Uges Forløb maatte Andræ følge sin Reiseplan og drage sydpaa, og i Italien gjensaaes ikke Fru Berthier. Derimod havde min Broder, da han et følgende Aar som Volontair under Udenrigsministeriet opholdt sig i Paris, Fornøielsen af at forny Bekjendtskabet og mindes mange selskabelige Dage, tilbragte i hendes rige Hjem paa Boulevard Malesherbes.

Side 150.

I hvilket Omfang Andræ har taget Deel i Forhandlingen om Sundtoldens Afløsning, er mig ikke bekjendt. Men henset til, at det var en Sag, som det i høi Grad laa ham paa Sinde at faae tilfredsstillende ordnet, og at Bluhmes og Scheeles Arbeide i denne forekom ham saa lidet fyldestgjørende, at med Krieger endog enig om at karakterisere

det som «Jadsk» (omst. S. 151), tør jeg antage, at hans Andeel har været ikke ringe, ialtfald langt mere omfattende, end om man vilde begrændse den til, at han ved sine «Evner som Regnemester» kunde «prøve de forskjellige Afløsningsmaader»¹⁾. Herom vidner bl. Andet en Række Smaabreve, hvormed Scheele til Stadighed sender Andræ de Indberetninger, han modtager fra Bluhme, med Anmodning om en Konference, og derhos, naar der var opstaaet Vanskeligheder med de kontraherende Magter, strax henvender sig til Andræ for at faae ham til at rede ud deraf. Exempelvis fra de sidste Uger forinden Traktatens Afslutning d. 14de Marts:

11. Febr. 1857: — — «Den Preussisk-Østrigske Sag kan ligesaa godt refereres 8 Dage senere» . . . «Derimod er det umueligt, at begge Sundtoldsager kan staae hen. I ethvert Tilfælde have vi nu Conference imorgen Aften, og til denne Tid vil Deres Excellence behageligst tænke over, paa hvad Maade vi bedst kan hjælpe os» . . . «Endnu ikke noget fra Bluhme. — I dette Øieblik, da jeg lukker Brevet, faaer jeg Bluhmes Indberetning. Jeg sender den strax», — —

19. Febr. 1857: «Da Geheimeraad Bluhme ønsker snart mueligst at faae Instructioner angaaende de bekjendte Actstykker, tør jeg efter Aftale bede Deres Excellence behageligst at ville bestemme et Møde til i Aften Kl. 7^{1/2}», — —

5. Marts 1857: — — «Buchanan [den herværende engelske

¹⁾ Den omst. S. 151 citerede Afhandling af Marcus Rubin om «Sundtoldens Afløsning», S. 230, idet ved denne Henviisning dog ei bør lades uanført, at den ovennævnte Begrændsning ei foreligger i Rubins Afhandling, i hvilken den oven delvis citerede Sætning i sin Helhed og i den givne Sammenhæng tvertimod lyder saaledes: «Heller ikke vil nogen bestride Andræs og Scheeles Kapacitet. Endog Andræs Evner som Regnemester kom ham, som Akterne udvise, tilgode under Sagen, hvor det gjaldt om at prøve de forskjellige Afløsningsmaader».

Gesandt] var hos mig for at tale med mig om Tractaternes Afslutning. Jeg bad ham at gaae til Dem og meddele Dem, hvad han sagde mig». . . . «Saasnart jeg har Svar fra Geheimeraad Bluhme, skal jeg har*) den Ære at sende den*)» — —

6. Marts 1857: «Igaar Aftes Kl. 10 fik jeg de to hoslagte Skrivelse*) fra Gehr. Bluhme. Jeg tager mig den Ære at oversende dem til Deres Excellence, overladende det til Dem, om der ikke kunde finde Sted et Møde i Formiddag», — —

Som det fremgaar af Omstaaende, havde Andræ ofte kun ringe Glæde af de ønskede Konferencer: «Man bliver i Conferencerne enige om, hvad der skal skrives, men deres [Bluhmes og Scheeles] Mangel paa Dygtighed, for ikke at sige noget Værre, gjør det ganske tvivlsomt, hvad Mening der kommer ud deraf» (omst. S. 151).

Om iøvrigt tilstedeligt til Alvorsfuldt at føie *puerilia*, hid-sættes af egne Dagbøger — omend mulig hørt blot som Spøgeord:

«Der har været Tale om, hvad man skal give Diplomaterne i Anledning af Sundtoldssagen, og Bluhme, som indsaae, at han havde nok af Ordner, men lidt af Penge, foreslog Daaser, thi disse kunde dog sælges og give hver en Sum af 2000 Daler ind. Scheel foreslog det Samme, fordi det, da Diplomaterne, de fremmede, ikke vilde give ham Ordner [som bekendt var Scheele alt andet end velseet hos de fremmede Magter], var mere passende at undvære Daaser end den Tilsidesættelse ingen Ordner at modtage, skjøndt han var Udenrigsminister og Bluhme hans Undergivne».

Side 151.

Medens Fru Andræ er ganske taus om det omst. berørte Statsraad, er den dagbogskrivende Søn mere meddelsom.

*) Scheeles Retskrivning bibeholdt.

«Den 27de og 28de» [Marts], hedder det i hans ungdommelige Optegnelser, «var Fader paa Frederiksborg, og Hall kom her til Kaffe. Kl. 12^{1/2} kjørte de, og i Vognen havde Hall et Stykke af en anonym Forfatter; Stykkets første og Begyndelsen af anden Act vare fortræffelige, men længere hen blev det svagere og svagere, men dog ingenlunde daarligt (det heed «Et Besøg i Kjøbenhavn»¹⁾). Paa Veien ud hændte Intet, uden at en uforskammet Kulsvier kjørte Faders Vogn forbi i et Væk. Kongen fortalte Fader, da Fader tilfældig kom til at fortælle det, en Scene han havde havt med en saadan Fyr. Han kom kjørende incognito med sin Jæger, da en lignende Kulsvier vilde kjøre ham forbi. Et Par Gange lykkedes det ham ikke, men endelig jog han Vognstangen ind i Kongens Vogn. Kongen sagde da til sin Jæger, som var en stærk Karl: «Giv ham en Lussing!» Strax sprang denne ned og gav Bonden 25 Slag af sin Hirschfænger, saa at han laae stille i sin Vogn. Da Bonden senere beklagede sig derover til nogle Folk, sagde disse, at han burde have havt meget mere.

Kongen gav siden sin Jæger Ordre til altid at have en ladt Pistol hos sig, at han kan skyde et af Dyrene, skulde noget finde Sted af samme Art.

Der var Statsraad Kl. 11, og Rollo (Kongens Hund) laae i en stegende Hede og sov. En Mode, der kommer meer og meer i Brug i Statsraadet, er at tage Sandhuset og hælde dets Indhold ud paa Bordet, og da igjen med en Pen at tage det ned i Sandhuset. Hall har indført Moden, og den blev efterfulgt af Conseilspræsidenten og Udenrigsministeren. Prinds Christian turde ikke, men sad og saae til med lystende Blikke. Prinds Ferdinand var ikke tilstede. — Kongen lod Unsgaard oplæse alle Artiklerne om Sundtolden, og sidenefter sagde han til Fader: «Det var nu ogsaa for at drille Dem!»

¹⁾ Ang. Hertz' i 1856 til det Kgl. Theater anonymt indsendte Lystspil, «Besøget i Kjøbenhavn», henvises til Th. Overskou, «Den danske Skueplads», vol. VI, S. 454 ff.

Midt som man sad i Statsraadet, kom Grevindens store Hund, Mage til Kongens Rollo, ind i Værelset. Hun havde nemlig troet, at Statsraadet afholdtes ikke i hendes, men i Kongens Værelser. Hun viide ud og vilde ikke have den med og slap den derfor ind i Statsraadet. Rollo drømmer i et Væk i Værelset, men har dog et vaagent Øie for hver, som kommer ind. Naar den vil ind og ud, skraber den paa Døren, og en af Ministrene eller Statssekretairen Liebe lukker den ud eller ind. — Fader bad Kongen, om han ikke i Statsraadet vilde undertegne Sundtoldssagen, men han syntes, at det var at gaae hans Prærogativer for nær, thi, sagde han: «Londonerprotocollen blev ikke engang læst op her i Statsraadet, og jeg underskrev i mit Kabinet». Fader sagde, at det maatte have været en Forglemmelse. Liebe¹⁾ blev adspurgt, og han sagde, at den var bleven læst op. Kongen underskrev den saa strax. Da denne Traktat blev undertegnet, sagde Kongen: «Det er bedst, at De, da De har havt saa megen Uleilighed med den, faaer Deel i Undertegnelsen — Strø derfor Sand paa!»

I det samme Statsraad saae Fader tilfældigviis, at Kongen blødte paa sin Kind. Fader sagde: «Deres Majestæt har vist skaaret Dem ved at barbere Dem!» «Nei, jeg barberer mig aldrig!» «Virkelig!» «Føl kun, skal De seel!» «Ja, jeg troer naturligviis Deres Majestæt!» «Nei vist, føl kun!»

Jeg troer, Enden blev, at Fader maatte føle, og han saae nu, at det var aldeles vist; Kongen lader sit Skjæg gro, som det selv vil.

I Betragtning af, at «lille Poul», som det omst. (S. 150) moderligt hedder, «desværre ikke rigtig rask og i to Dage forsømt Skolen», samt den omhandlede 27. Marts «omend i

¹⁾ «Etatsraad C. F. J. H. Liebe, Statssecretair» (Statshaandbogen 1857, S. 161).

Bedring, om det bare vil vedblive, endnu ikke begyndt at gaae i Skole» (S. 151—152), skjønnes den lille Dagbogsoptegnelse ikke at vidne om synderlig Medtagethed af Upasseligheden.

Side 152.

Om hvad der foranledigede det bittere Sammenstød mellem Andræ og Scheele i Ministerkonferencen den 4. April, formaaer, som omst. berørt, Fru Andræ ikke at give nøiagtig Oplysning. Og lad mig tilføie, at til sin Beklagelse er heller ikke den dagbogskrivende Søn i Stand dertil, idet en lille Optegnelse blot lyder: «Den 4. April var der Ministerkonference, og da Hall var paa Herlufsholm, var han altsaa fraværende. I denne herskede der meer end almindelig Splid mellem Ministrene, men da Moder sagde til os, at vi skulde gaae lidt ud, og da den Smule Samtale, jeg hørte, blev talt paa Fransk, kan jeg kun meddele Ovenstaaende», — ja, desværre har vistnok den lille Skribler i stille Sind sukket¹⁾.

Af Omtale i Tidens Blade tør imidlertid formodes, at den Divergens, der som en sidste Draabe bragte Bægeret af Mis-

¹⁾ For dog ei heller ved denne Leilighed at lade Sønnen henstaa taus, hidsættes angaaende de omhandlede April-Dage tvende Smaabemærkninger, berørende, hvad ladt ganske uomtalt af Fru Andræ; den første, med Hensyn til Fællesforfatningen af 2. Oktbr., saalydende: «Da [Bernhard] Bülow bl. Andet spurgte Grev Buol [den østerrigske Udenrigsminister], hvilke Forandringer han vilde have, der skulde gjøres i vor Fællesforfatning, svarede han: »*Mon cher!* Hvad bryder vi os om Deres Forfatning! Hav for os, hvilken De vill!» — Den anden, med Udsigt til at kunne blive aktuel, saalydende: «Brockdorff, vor Gesandt i Berlin, havde talt med Brunnow, en russisk Diplomat, og denne havde i høieste Grad fraraadet en almindelig europæisk Congres, thi, sagde han: «Saadan noget er daarligt, thi der kommer sammen Folk, som slet ikke forstaaer dem paa Sagen, og det er kun ved et Held, at det falder ud til Eens Fordeel».

stemning mellem Andræ og Scheele til at flyde over, er foranlediget ved, at Scheele ved Forelæggelsen af Sundtoldstraktaten i Rigsraadmødet den 4. April, være sig imod eller uden Aftale med sine Kolleger, har gjort Forsamlingen bekendt med Aktstykker, der ifølge deres konfidentielle Indhold ikke var egnede til Meddelelse¹⁾. Hvorvidt det i den Anledning alt strax efter Mødets Slutning, Kl. 2¹/₄, og i selve Rigsraadets Lokale²⁾ er kommet til et «hvast Ordskitte» mellem Andræ og Scheele, eller om Uenigheden først er brudt frem i en efter Mødets Slutning berammet Ministerkonference, skal jeg lade usagt. Naar derimod fremstilles, som om Ordskittet ogsaa fra Andræ's Side var «hvast»³⁾, tør dette bestrides, henset bl. Andet til det Referat, som Lundbye en følgende Dag gav Hall om «hvoreledes det var gaaet til» i den omhandlede Ministerkonference — «at Scheele havde været i høi Grad exalteret, Andræ derimod fuldkommen rolig» (omst. S. 153—154), ligesom «Lundbye aldeles enig med Andræ i, at Scheeles Opførsel havde været saadan, at man ikke længer burde være i Ministeriet med ham», en Opfattelse, hvorom Hall tilføiede, «at hele Ministeriet vistnok var enigt i den» (omst. S. 154).

¹⁾ «Fædrelandet» 11. April 1857. Yderligere henvises til Scheeles Foredrag i Rigsraadmødet den 4. April (Rigsraadstid., extraord. Samling 1857, Sp. 14—15) samt til Præsidenten, Madvigs Meddelelse i samme Møde (l. c., Sp. 29) om Adgang for Raadets Medlemmer til «Gjennemlæsning i Læsesalen under D'Hrr. Secretairers Tilsyn, saa at der ikke tages Afskrifter o. s. v., i Aften fra Kl. 7 til Kl. 11 og i Morgen fra Kl. 10 til Kl. 2», af «endeel haandskrevne Sager», som «Udenrigsministeren havde overgivet ham til Benyttelse for Rigsraadets Medlemmer».

²⁾ Være sig i «Ministerværelset» (Neergaard l. c., II, S. 149) eller «i Forsalen til Rigets Hal» (Dirckinck Holmfeld, l. c., S. 7).

³⁾ Neergaard, l. c. og særlig Dirckinck Holmfeld, l. c.

Iøvrigt blot at pointere, at — som udtalt af Hall i en Ministerkonference en følgende Dag — «var det naturligviis ikke nogle uhøflige Ord, udtalte af Scheele i en exalteret Stemning, der havde foraarsaget denne Crise», men «Grunden dybere gaaende» (omst. S. 155); ligesaa lidt tør Foranledningen søges i Scheeles Misgreb med at forelægge Rigsraadet nogle Aktstykker, der ikke burde være meddelt, men — som af «Fædrelandet» bemærket -- dette Misgreb «sikkert nok kun den tilsyneladende, den søgte og benyttede Anledning, medens den virkelige Anledning ligesaa utvivlsomt er at finde i Udenrigsministerens fortsatte Misbrug af sin Stilling, i hans egenmægtige og utilbørlige Overgreb», osv.¹⁾.

Side 153.

Saa optaget Fru Andræ af Ugens Ministerkrise, at hendes 40aarige Fødselsdag, den 5. April, lades ganske uomtalt. Men selvfølgelig var Dagen en Begivenhed for den dagbogskrivende Søn, og som naturligt for et 13-aarigt Skolebarn er det fortrinsvis egne og Broderens Gaver til deres Moder samt Maden, hvormed de om Middagen blev trakterede, der findes værd at omtale. — Maaske selv Nutidens Gullaschbørn ville studse ved at erfare, med hvor rige Gaver en Konseilspræsidents Børn dengang betænkte deres kjære Moder: «Den 5. April», hedder det, «var det Moders Fødselsdag. Det var dette Aar tilfældigviis en Søndag, og det endogsaa Palmesøndag; hun blev 40 Aar. Jeg og Victor gav hver for 20 Sk.; jeg et Blyant med Rødt og Blaåt i, Victor 2 Appelsiner til 5 og 3 Sk. Stykket, 12 Konfulutter [saaledes bogstaverede smaa Metropoliter dengang], som kostede ialt 8 Sk. Desuden for 6 Sk. forskjellige Arter Drops hos Boye», — som man skjønner Gaver, der nok kunde volde et dybt Greb i Sparebøssen. Mindre be-

¹⁾ «Fædrelandet» 11. April 1857.

mærkelsesværd Middagen, til hvilken «vi havde Krebsesuppe, smaa Posteier, Kalvesteg, Iis og Kage. Jeg og Victor spiste os nu for første Gang rigtigt mætte i Vanilleiis, thi i Tutti-frutti havde vi alt flere Gange gjort det».

Løvrigt, som bemærket, Dagen jo en Søndag, altsaa en Fridag fra Skolen, og til dens Begivenheder hørte da ogsaa Legen med Kammeraterne i Gaarden. Ogsaa herom foreligger en nøiagtig Redegjørelse, tilmed en i denne Krigstid aktuel, thi saa synderligt, at omend Sønnen alt Andet end et krigerrisk Barn, der til Ex. ingensinde i 73 Aar har holdt en ladt Pistol eller et ladt Gevær i sin Haand, endsige affyret en saadan, er det udelukkende Legen med Skydevaaben, Salpeter og Svovl, hvorved der dvæles; og derhos med en kyndig Overlegenhed, som om magtpaaliggende for den Unge at betyde de ængsteligt tilskuende Forældre, at ingen Grund til at nære Frygt for Børnene ved Legen med de farlige Stoffer. «En meget yndet Beskæftigelse for os Drengene nede i Gaarden», optegnes netop anførte « $\frac{5}{4}$ », «er Affyrelsen og Bebrændelsen af chinesiske Pistoler og Salpeter og Svovl og Bengalsk Flamme. Drengene [o: Krikerne], der spare sammen til dette, er Poul Georg Andræ, Victor Nikolay Andræ, William Bull og Thomas Tillge. Jørgen & Bygmand [Böchman] Melchior's Forældre ere bange for dem, at de skulde komme til Skade, endog blot ved at see paa i en god Afstand», — men, hedder det beroligende: «Chinesiske Pistoler ere slet ikke farlige, man kan godt holde dem i Haanden og dér fyre dem af. Salpeter og Svovl, stødt og tændt an, giver en smuk blaa Lue med megen Syden og Røg».

Saa maatte til sin Misnøie den unge Fyrværkerikyndige afslutte sin Optegnelse, thi, som der fortsættes: «Da Klokken nu er næsten $10\frac{1}{2}$, maa jeg lukke Bogen i og gaae i min Lulle». Men Stunder blev der dog til at føie en lille Spydighed mod begge Forældre for deres Mangel paa Omtanke ved at holde paa en saa tidlig Sengetid for en af Studier og Dagbogsop-

tegnelser, politiske og personlige, saa stærkt optaget Søn, thi — som forarget udbrydes —: «Moder vedbliver endnu at kalde os Ville, Vulle, Polle, Jolle, Kims, Kisse etc. og Victor den Lille; Fader vedbliver med sine Kjælerier for Victor», — unægtelig forargende, som om ikke den 12aarige Victor omend «endnu complet Barn» og tilmed «hveranden Aften slaende et Lampeglas itu for at tænde Fidibussen i det» (omst. S. 150), dog var for gammel og for ituslaaende til at blive kjælet for af sin Fader; *enfant gâté* for Faderen var den ældste Søn visselig ikke, alt da lidt af en *omnibus impar*, en Særtrold, eller som Fru Andræ mere overbærende udtrykker det: «Poul begynder rigtignok at blive for fornuftig og stor», — ikke fri for stundom at opponere mod sin Faders «Vi alene vide».

Side 156.

Medens Fru Andræ er ganske taus om, hvad der passerede ved Kongens Modtagelse af Andræ d. 1ode April, er den dagbogskrivende Søn mere meddelssom, og som Vidnesbyrd om, hvor magtpaaliggende for ham, at hans Optegnelser fremtræde fuldkomment paalidelige, indledes til Berigtigelse af en tidligere Optegnelse saaledes: «Forhen er der nævnt, at Fader blev modtaget ved Audiencen den 1ode «meget aimabelt». Dette er dog ikke saa ganske rigtigt, thi da han kom dér, bød Kongen ham ikke Haanden, men sagde dog: «Træd kun nærmere till!» Sigende dette, skupede*) han en Stol hen til Fader. Fader sagde, at der ikke kunne*) være nogen Forhindring for Statsraadet, medmindre han (Kongen) allerede havde taget sine Beslutninger. Hertil svarede Kongen: «Nei, Gu' har jeg ikke nei! Der ligger de forbandede Dimissioner*)». Og sigende dette, pegede han ned under Skriverbordet, hvor

*) Som bemærket i «Forord», Dagbogens Retskrivning bibeholdt.

de laae. Efter kort Tids Forløb lettede Fader sig lidt paa sin Stol til Tegn paa, at han vilde gaae, men Kongen sagde: «Nei, lader os nu tale lidt sammen om den Sag! Jeg har nu holdt ud i 9 Aar, saa kan De sagtens holde ud i 2!» Derpaa endtes nok Audiencen. — Da Fader kom ud i Forgemakket, var Etatsraad Liebe, som man siger tilkommende Justitsminister, dér. Han havde omtrent en to Timers Audience deroppe. Parolen er: «De 5 ere vundne!» [omst. S. 156].

Hall, som var hos os om Middagen, da dette passerede, fortalte, at han havde fra sikker Kilde, at Overhofmarschallen, Lewetzau, havde haft en Audience hos Kongen og dér sagt, at det var aldeles nødvendigt at holde paa Andræ & Hall, men hertil svarede Kongen: «Nei, de 2 vil jeg ikke vide noget Mere af».

Side 158.

Lidt fyldigere og maaske rigtigere hedder det i egne Optegnelser om Kongens Uvillie mod Andræ saaledes: «Simony havde en Audience hos Kongen, og dér sagde Kongen blandt Andet: «Nei, jeg vil aldrig mere have ham til Minister, han har mishandlet mig i høieste Grad». Om den «Utaknemmighed», som Kongen bebreidede Andræ — ikke i Samtale med Simony, men med Unsgaard — hedder det fremdeles: «Pagen*) 17, l. 12 staaer anført en Samtale imellem Kongen og Justitsministeren Simony; jeg vil her anføre en imellem Kongen og Unsgaard, Indenrigsministeren. Kongen sagde til ham, ligesom til Simony, at han vilde aldrig mere have Andræ til Minister. Unsgaard syntes, at han og Kongen altid havde omgaaes*) hinanden meget venskabeligt, og udbad sig derfor nogle Grunde. Og Kongen gav ham nu disse 2: «Han var for det Første (den og den Dato) i et

*) Bemærkning omst. S. 255.

Middagsmaaltid hos Geheimeconferentsraad, Grev A. W. Moltke, og i dette bar han ikke sit Commandeurkors, og desuden gaaer han jo aldrig med sit Dannebrogsmandskors!» «Ja, derfor er der god Grund», svarede Unsgaard, «thi han har ingen».

Unægtelig lyder det mindre troværdigt — *parturiunt montes*, osv. —, men sikkert har den Unge ogsaa ved denne Leilighed kunnet paaberaabe et *relata refero*.

Side 162.

Det omst. berørte Brev fra Michelsen til Andræ saalydende:

«Kbhvn d. 13. April 1857.

Høistærede Ven og Collega!

Naar De faaer disse Linier, er Kongens Rescript til Dem angaaende Geheimeraad Scheeles Entledigelse vel alt kommet Dem tilhænde.

Der har været Spørgsmaal om, hvorvidt Entledigelsen i Henhold til Begyndelsen af § 11 [i Fællesforfatningen af 2. Oktbr. 1855] skulde kontrasigneres. — Jeg har været bestemt af den Formening, at dette var nødvendigt. Under almindelige Forhold maatte det nødvendigviis være Conseilpræsidenten, som kontrasignerede. — Men efter de stedfindende Omstændigheder har jeg, efter nøie at have veiet Ordene i § 11, antaget det Rigtigt og Forsvarligt ikke at modsætte mig Kongens Ønske at kontrasignere, og jeg haaber kiære Ven! at De deler mine Anskuelser. —

Deres særdeles hengivne

O. W. Michelsen».

Side 168.

Lignende Optegnelse i egen Dagbog angaaende Kongens Glæde ved at beholde Andræ og Hall som Ministre:

«Den 17. [Mai] mødte Justitsminister Simony Kammerherre Berling. Berling fortalte bl. Andet, at han havde haft den Ære at drikke Thee med Kongen den foregaaende Aften, og at Kongen dér havde sagt denne Yttring: «Ja, jeg indseer nok, at disse to (Andræ & Hall) ere min Thrones fasteste Støtter», — hvortil dog af den alt i 13 Aars Alderen kritiske Søn er føiet: «Dette strider rigtignok ganske mod Yttringerne om disse 2 til Lewetzau og Simony [omst. S. 255 og S. 158], men Kongen har været saa mat og saa leed og keed af denne Crise, at han vel nu er glad over at have faaet den bragt til Ende».

Side 169.

Det omst. berørte Brev fra Monrad til Andræ saalydende:

«²⁰/4 57.

Høistærede Excellence!

Jeg har Grund til at antage det for ikke usandsynligt, at man kan komme til en Overenskomst med [Scheel] Plessen. Efter min Mening burde Man fra de forskjellige Sider i Salen indgive et Andragende om Revision af Forfatningen til Rigsraadet. For Intet at præjudicere maatte Andragendet holdes ubestemt. Rigsraadet hjemsendes. Regjeringen søger at faae udsat tydsk Indblanden ved at erklære sig villig til at understøtte en Revision, hvorom man maatte enes i Rigsraadet og som den selv finder hensigtsmæssig. Gaaes der ind herpaa, sammenkaldes Rigsraadet for at give Leilighed til den videre Behandling af Andragendet.

Skjønt jeg er inderlig overbeviist om, at denne Fremgangsmaade er den rigtige, vil den muligviis kunne skade, dersom Regjeringen forfølger en anden Plan. Skulde jeg ikke faae noget Svar paa disse Linier, tør jeg vel ansee det som et Tegn paa, at De ønsker, at jeg ikke for Tiden skal gjøre noget yderligere Skridt for at fremme Overenskomsten¹⁾, og jeg hengiver mig da til det Haab, at vi,

¹⁾ Bemærkning om denne omst. S. 176.

naar vi atter mødes, ville see de tyske Forviklinger lykkelig løste.

Deres
med sand Høiagtelse
ærbødige og hengivne
D. G. Monrad.

Deres Excellence
Conseilpræsident Andræ
C. af D. pp.»¹⁾.

Formentlig har Andræ, som ikke billigede Monrads Forslag om en Forfatningsrevision, foretrukket ved sin Taushed at tilkjendegive, at han ikke ønskede, at Monrad gjorde yderligere Skridt til at fremme den berørte «Overenskomst med [Scheel-]Plessen».

Side 174.

Saa lidet synes det begrundet, at Bernhard Bülow's «Afslag i skjønne Former» om Overtagelsen af Udenrigsministeriet «gjerne kunde være Diplomaterne, at gjøre sig kostbar», at meget snarere tør antages, at han alt fra første Færd ved sin Kaldelse til Kjøbenhavn var bestemt paa at stille sig afvisende overfor Opfordringen til at overtage denne Stilling.

Herom vidner en Optegnelse af den oftnævnte Søn:

«Ildag den 11. [Mai] var den engelske Attaché Mr. d'Outon Orne [d. e. Legationssekretær Frederik Doveton Orme] hos Fader, og han saae i en Note, at [Bernhard] Bülow i et diplomatisk Selskab Aftenen før han reiste til Kjøbenhavn havde erklæret, at han paa ingen Maade vilde overtage Udenrigsministeriet. Han har altsaa, naar han her i Kjøbenhavn har

¹⁾ Monrads Retskrivning bibeholdt; Udhæv. af mig.

sagt til Fader og de øvrige Ministre, at han forlangte Betænkningstid, blot spillet en reen Comedie. Fader fik dette at vide paa en temmelig curios Maade, nemlig: I det diplomatiske Selskab i Frankfurt har den engelske Minister [Gesandt] strax telegraferet til sin Collega i Wien, denne igjen til den engelske Udenrigsminister, Grev Clarendon, og denne endelig igjen til Mr. d'Outon Orne, hos hvem Fader saae det».

Ja, om man, hvad jeg ei har Grund til at betvivle, tør fæste Lid til sliq Optegnelse, synes den ikke uden Værd til Charakteristik af Bernhard Bülow under de uge-lange Forhandlinger med ham om Overtagelsen af Udenrigsministeriet.

Side 179.

At «Kongens Bedrøvelse» over ikke at have kunnet formaa Bernhard Bülow til at overtage Udenrigsministeriet ikke deltes af H. E. Schack, fremgaar af nedenstaaende Brev fra denne:

«Veile d. 27 April 57.

Min kære Sine!

Er det sandt, at B. Bülow har afslaaet at være Udenrigsm.? Er det saa, forekommer det mig mindre uheldigt, da baade J. Bülow og adskillige Andre, der kjende ham, kun sætte liden Tro til ham; og jeg maa henholde mig til mit Tidligere, at man specielt til Udenrigsminister fremfor Alt maa have en ærlig Person. Det Modsatte har været en stadig Ulykke siden 48, — en Sætning, som jeg haaber, Du gjør gjældende, naar Du sidder i Tremands-raadet¹). — Vil han ikke være holstensk Minister? Dertil formoder jeg, at Trangen er end større, og dertil kan man dog ikke faae nogen rigtig Dydig.

¹) D. e.: Andræ med sine Torsdagsgjæster Hall og Krieger.

Marine- og Fælleds-Ministrene kan Du meddele, at forleden Aften, da der rasede en Orkan, blev det telegrapheret hertil, at en saadan nu var i Randers, og gik mod Syd. Dette blev meddelt et Par Skibe, der laae udenfor Havnen, og de traf de fornødne Forberedelser til at sikre sig, og fik Alt i Orden, inden Stormen kom. I modsat Fald vare de sandsynlig begge forgaæde, da flere Skibe her ved Kysten under lignende Vilkaar forliste. — Jeg har dette fra Told-Inspekteuren, Commandeur Schulz [Schultz]; og det forekommer mig at give en Anvisning, som kunde faae Betydning. — Poul kan digte et Kvad, og Victor male et Billede over Themaet: Telegraphen, der knækker Stormens Vælde. —

Til Belønning for begge disse Skrivelser haaber jeg een som Gjengjæld. Du skal da blive fri for flere fra mig, da jeg formodentlig om en halvsnes Dage slutter min første Seance¹⁾ i Veile. — Mange venlige og ærbødige

Hilsener fra din hengivne E.»

Side 180,

Ifølge en Optegnelse af Andræ, overskreven «R. Program (^{2/5} 57)», lød de af Reventlow-Farve med Partifæller opstillede Betingelser for en Overtagelse af Ministeriet for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg saalunde:

«R[eventlow-Farves] Program (^{2/5} 57).

- I. Forelæggelse for Stænderne af særlig Forf. for Holsteen, hvorved Leilighed gives (ogsaa f[or] R[idder] og L[andskab] i Lauenborg) til at tale om Fælledsforf. (incl. Valgloven).
- II. Meddelelse heraf til de tyske Stormagter med Forsikring om at tage muligt Hensyn til Stændernes «Gutachten», og at man i hvert Fald vilde arbeide paa:
 - a) Domainedforvaltningen særlig,
 - b) Ogsaa Domainedtægterne særlige for Holst. og Lauenborg,

¹⁾ Som est. Amtmand, omst. S. 151.

- c) Bestemmelse hvert 5te Aar af rigtige Quoter for Landsdelene i Henhold til Folketællingen (hvored de old[enborgske] Fideicommissgodser i Holst. ikke medregnes).
- d) «Auf die Selbständigkeit und Gleichberechtigung der einzelnen Theile der Monarchie basirtes Repräsentationssystem» indføres i H[olsten] og L[auenborg].
- III. Ved Statsraadsbeslutning vedtages:
- a) at Øresundsfondet er fældes,
b) - Loven om samme ikke vedtages.
- IV. Ministeren for Holst. fri Haand med Hensyn til Adm[inistrationen]. Specielt:
- a) Scheele og Kauffm. afskediges¹⁾,
b) de Scheelske Politiforanst. forelægges Stænderne,
c) Courant skal gaae mellem Mand og Mand,
d) Kasseanv[isninger] skulle ikke amortiseres.
- V. Amnestien udvides til Alle».

Med Hensyn til Halls Ønske — i Modsætning til Andræ — at stille sig imødekommende overfor de af det holstenske Ridderskab stillede Fordringer henvises til Andræ og Fællesforfatn. af 2. Oktbr. 1855, «Tillæg», S. 492—93, jfr. S. 502 ff.

¹⁾ «Rygtet fortalte», hedder det i en Dagbladsartikel af 20. Mai 1857, i hvilken de ovenanførte Betingelser delvis refereres (Bille, l. c. II, S. 231), «at de holstenske Riddere foruden disse ti Betingelser endnu havde stillet en ellefte, nemlig at Scheele skulde afskediges som Landdrost i Pinneberg og Oberst Kauffmann som Amtmand og Universitetskurator i Kiel». At «Rygtet» talte Sandhed, forsaavidt angaar de af Reventlow-Farve opstillede Betingelser, fremgaar af Ovenstaaende.

PERSON-REGISTER.

Efter Ønske af cand. phil. Schleisner, hvis omhyggelige Udarbeidelse det foreliggende Person-Register væsentlig skyldes, er den af ham benyttede ældre Retskrivning bibeholdt.

<p>Aagaard, G., Procurator, 10, 11, 58.
 v. Ahlefeldt, H. O., Hofjægermester, 29.
 Aird, engelsk Ingenieur, 201.
 Andræ, Nicoline Christine, født Holm (Andræs Moder), 120.
 Andræ, Poul, 38, 67, 73, 75, 78, 101, 136, 142, 150—152, 154, 188, 196—201, 217, 223, 248—261 passim.
 Andræ, Victor, 12, 38, 62, 67, 73, 75, 77, 142, 150, 152, 154, 199—201, 246, 253—255, 261.
 Archilochos, græsk Digter, 199.</p> <p>Bang, O. L., Geheimeconferentsraad, Læge, 105.
 Bang, P. G., Conseilspræsident, 3, 9, 14—39 passim, 45—65 passim, 74—104 passim, 109, 119, 130, 134, 156, 190, 191, 196, 205.</p> | <p>Bardenfleth, C. E., Justitsminister, 9, 12, 13, 53, 54, 95, 98, 105, 111—116, 118—124, 133, 144, 164, 165, 219, 220, 225, 226, 229.
 Bargum, holstensk Advocat, 4, 6, 26, 164, 195.
 Baudissin, J. F. C., Rigsraadsmedlem, 169, 177.
 Beaulieu, belgisk Gesandt, 94.
 Berg, C., Rector, 197, 198.
 Berling, Kammerherre, 37, 168, 175, 178, 231, 258.
 du Berthier, Mathilde, Grevinde, 149, 245, 246.
 Bille, C. St. A., Redacteur, 118, 205, 209, 217.
 Bille, S. A., Viceadmiral, 164.
 Bismarck, Fyrst, 217.
 Blixen-Finecke, Augusta, født Prindsesse af Hessen, 141, 232—234.
 Blixen-Finecke, Baron, Udenrigsminister, 164, 169, 176.</p> |
|--|---|

- v. Blome, A., til Heiligenstedten, Rigsraadsmedlem, 64, 177.
- Bluhme, Conseilspræsident, 9, 10, 25, 26, 31, 42, 47, 60, 76, 84, 90, 95, 100, 103, 104, 106, 107, 122, 139, 150, 151, 164, 173, 195, 219, 221, 242, 246—248.
- Blücher, F. E., Generalmajor, Adjutant, 28, 175.
- Bodenhoff, Kammerherre, 231.
- Bohr, Skolebestyrer, 197.
- Bregendahl, Overretsassessor, Politiker, 34.
- Broberg, Etatsraad, Grosserer, 9, 34.
- Brock, G., Høiesteretsadvocat, 139—141.
- Brockdorff, Baron, Gesandt i Berlin, 5, 251.
- Brunnow, russisk Diplomat, 143, 251.
- Bruun, M. P., Fabrikeier, 6.
- Bruun, P. D., Høiesteretsassessor, 6, 10, 11, 13, 15, 34.
- Bræstrup, Politidirecteur, 20.
- Buchanan, engelsk Gesandt, 94, 242, 247, 248.
- Buol-Schauenstein, østerrigsk Udenrigsminister, 251.
- Burchardi, Rigsraadsmedlem, 5, 6.
- Bülow, Bernhard, Gesandt ved den tyske Forbundsdag, 48, 72, 75, 79, 90, 98, 169—175, 177—179, 251, 259, 260.
- Bülow, Johan, Generallieutenant, Gesandt, 51, 54, 72, 95, 144, 148, 171, 179, 209, 213—216, 234—241, 243, 260.
- Bülow, P. M., Generalmajor, Adjutant, 77, 130.
- Carl XV, Konge af Sverrig og Norge, 91, 97.
- Carl, Hertug af Glücksborg, 133, 134, 136, 151, 165.
- Carlsen, Indenrigsminister, 9, 63.
- Caroline, Prindsesse af Danmark, 134, 163, 232.
- Caroline Amalie, Dronning, 59, 231.
- Casse, Justitsminister, 13, 17.
- Christensen, H., Directeur for det Kgl. Theater, 24.
- Christian VIII, 207.
- Christian IX, 59, 72, 94, 110, 133, 134, 141, 148, 149, 157—159, 162, 172, 249.
- Clarendon, Lord, engelsk Udenrigsminister, 210, 217, 260.
- de Coninck, A. L. C., Justitssecretair, 206.
- Criminil, Reventlow-, Minister, 164, 171, 172.
- Dahl, Etatsraad, Departementsdirecteur, 38, 54.
- Dahlstrøm, Stiftamtmand, 28, 29, 50.
- Danner, Grevinde, 27, 28, 33, 40, 41, 62, 63, 72—74, 84, 96, 98, 112, 120, 130—132, 136, 139, 145, 149, 155, 157, 165, 174, 178, 194, 206, 231, 241, 242, 245, 250.
- Danneskjold-Samsøe, Greve, C., Overskjænk, 18, 105, 106.
- David, N., Finantsminister, 6, 9, 10, 17, 19, 26, 28, 30, 35, 36, 43, 51, 52, 109, 120, 121, 160, 165, 166.
- Diderichsen, Juvelerer, 242.

- Diederichsen, Oberst, 58.
- Dinesen, A. W., Kammerherre, Major, 162.
- Dirckinck-Holmfeld, C., Baron, 157, 252.
- Djørup, Stabslæge, 71, 103, 162.
- van Dockum, Viceadmiral, 210.
- Dorph, N. V., Directeur for det Kgl. Theater, 24.
- Dotézac, fransk Gesandt, 94, 182, 242.
- Dreyer, Frøken, Selskabsdame hos Grevinde Danner, 130.
- Eugénie, Keiserinde, 246.
- Eulenburg, Greve, preussisk Rejningscommissair, 188.
- Fenger, C. E., Finantsminister, 16, 27, 32, 34—37, 45, 50, 157.
- Ferdinand, Prinds af Danmark, 9, 10, 61, 104, 116, 130, 134, 137, 153—165 passim, 171, 172, 174, 177, 181, 188, 190, 231.
- Frederik VI, 207.
- Frederik VII, 3, 11, 12, 18, 27—39 passim, 44, 45, 50, 51, 53, 60—74 passim, 78, 80, 81, 83, 84, 90—136 passim, 142, 144, 148, 154—183 passim, 188, 189, 191, 195, 206, 207, 209, 213, 218—234 passim, 242, 249, 250, 255—258, 260.
- Frederik Wilhelm IV, Konge af Preussen, 239.
- Friedrich, Prinds af Glucksborg, 136.
- Frijs-Frijsenborg, Lehns greve, Conseilspræsident, 217, 224.
- Gleerup Bureauchef, 165.
- Gortschakoff, Fyrste, russisk Rigs-kantsler, 143.
- Guizot, fransk Statsmand og Historieskriver, 143.
- Gyllembourg, Fru, 14, 65.
- Haagen, Nationalbankdirecteur, 51.
- Hage, Alfred, Grosserer, Politiker, 7, 9, 10, 15, 16, 17, 19, 26, 27, 34, 36, 141, 164, 165, 175, 176.
- Hage, Hother, Byfoged, Politiker, 7, 8, 9, 34, 35, 36.
- Hall, C., Conseilspræsident, 6—124 passim, 131—150 passim, 161—183 passim, 189—192, 195, 196, 209, 220, 224, 227, 228, 232, 249—262 passim.
- Hall, Marie, Geheimeraadinde, 14, 82, 98, 176.
- Hammerich, Martin, Skolebestyrer, 59, 98.
- Hansen, Chr., Journalist, 198.
- Hansen, C. F., Krigsminister, 27, 29, 58, 188, 189.
- Hansen, I. A., Politiker, 5, 8, 34, 137.
- Hanson, A. C., Kammerraad, Fuldmægtig, 190, 191.
- Harbou, J., Generalmajor, 170.
- Heiberg, Johan Ludvig, 14, 15, 23, 24, 192.
- Heiberg, Johanne Luise, 14, 15, 23, 176, 178, 192, 219, 222.
- Heinzelmann, Overpræsident, 72, 90, 98, 180.
- Hermansen, Prof. theol., 62.
- Herodot, græsk Historieskriver, 200.
- Hertz, Henrik, Digter, 249.

- Holst, H. P., Digter, 64.
 Holstein, Lehns greve, Rigsraadsmedlem, 9.
 Holstein, U. A., Amtmand, Rigsraadsmedlem, 22.
 Holten, C., Prof., Physiker, 137.
 Høffding, H., Professor, 197.
- Ingemann, B. S., Digter, 199.
- Jensen, H. H. C., Forligelsescommissair, Folkethingsmand, 191.
 Johansen, J. C. (Fru Andræs Svoger), Præst, 66.
 Johnson, Geheimeconferentsraad, 142.
 Jürgensen, C., Professor, Mathematiker, 137.
- Kamptz, preussisk Ministerresident, 239.
 v. Kardorff, C. E., Landdrost, 244.
 Kauffmann, H., Generallieutenant, 5, 10, 262.
 Kern, Overlærer, 197.
 v. Kielmansegge, L. F., Greve, Vicelandmarskal, 135—137, 243—245.
 Kierkegaard, P. C., Biskop, 134.
 Kirchhoff, Etatsraad, Rigsraadsmedlem, 40.
 Kirstein, Generaldecisor, 90.
 Koefoed, H. J., Høiesteretsassessor, 134.
 Kranold, Departementschef, 196.
 Krebs, Overlærer, 197.
 Krieger, Fr., Minister, 10, 11, 12, 14, 17, 26, 31—48 passim, 54, 58—60, 74, 78, 89, 90, 95, 96, 98, 108—133 passim, 138—181 passim, 195, 196, 217—224, 228, 246.
- Larsen, J. E., Justitiarius i Høiesteret, 6, 13, 14, 17, 54, 60, 64, 65, 134.
 Lehmann, Orla, Indenrigsminister, 5—11, 16, 19, 27, 32, 142, 151, 166.
 Levetzau, J. G., Overhofmarskal, 72, 155, 157, 160, 256, 258.
 Levin, I. S., Litterat, 139.
 Levy, Martin, Statsgjældsdirecteur, 65.
 Liebe, Høiesteretsadvocat, 31, 58, 256.
 Liebe, Statssecretair, 31, 250.
 Liebenberg, Cabinettssecretair, 27, 28, 32, 33, 37, 44, 67, 68, 81, 103, 119, 129.
 Lindberg, J. C., Præst, Politiker, 5.
 Louise, Dronning (form. med Christian IX), 134.
 Lowzow, Justitiarius i Høiesteret, 17, 49.
 Lund, Geheimeconferentsraad, Livlæge, 234.
 Lundbye, Krigsminister, 42—52 passim, 58, 61, 65, 77, 89, 96, 98, 106, 117, 146, 147, 153, 154, 156, 158, 159, 166, 252.
 Lunding, Generallieutenant, 52, 58.
 Lunn, Departementschef, 29.
 Lüders, P., Rigsraadsmedlem, 177.
 Lüttichau, H., Overpræsident, 134.
 Lüttichau, M., Krigsminister, 14, 25, 35, 41—51 passim, 76.

- v. d. **Maase**, Kammerherre, 104.
- Macaulay**, engelsk Historieskriver, 63, 143.
- Madvig**, J. N., Minister, Politiker, 3, 5, 19, 23, 26, 40, 43, 62, 82, 142, 165, 166, 252.
- Mahon**, Lord, Earl of Stanhope, engelsk Historieskriver, 63.
- Manteuffel**, preussisk Udenrigsminister, 204, 239.
- Martensen**, Biskop, 142, 192.
- Melchior**, H. E., Skolebestyrer, 197.
- Michelsen**, Marineminister, 25, 42, 44, 46, 49, 64, 65, 84, 108, 110, 156, 158, 159, 162, 166, 179, 180, 182, 257.
- Mimnermos**, græsk Digter, 199.
- Mollerup**, Høiesteretsassessor, 13, 17.
- Moltke**, A. W., Lehnsgreve, Premierminister, 10, 38, 90, 157, 159.
- Moltke**, Adolph, Kammerherre, 172, 174, 177, 179.
- Moltke**, Carl, Greve, Minister, 99, 188, 196.
- Moltke**, E. C. L., Greve, Gesandt, 72, 206—211.
- Moltke**, Fr., Lehnsgreve, Udenrigsminister, 104.
- Moltke**, F. A., Oberst, Adjutant, 156.
- Monrad**, Minister, 11, 12, 17—47 passim, 59, 103, 104, 137, 140, 141, 160, 164, 168—170, 176, 191, 258, 259.
- Mourier**, Justitiarius i Høiesteret, 10, 22, 26, 40.
- Müller**, G. C., Advocat, Rigsraadsmedlem, 6, 43.
- Napoleon**, Prinds af Frankrig, 92.
- Nathanson**, M. L., Etatsraad, Redacteur, 71.
- Neergaard**, Minister, Forfatter, 54, 64, 77, 193, 194, 211, 212, 252.
- Nielsen**, Høiesteretsassessor, 13, 17, 48, 49.
- Oriolla**, preussisk Gesandt, 204, 239, 242, 243.
- Orme**, F. D., engelsk Legationssecretair, 259, 260.
- Oscar II**, Konge af Sverrig og Norge, 72.
- Oxholm**, V. T., Overhofmarskal, Gesandt, 63, 74, 209.
- Palmerston**, Lord, engelsk Statsmand, 80, 210.
- Paludan**, Generalmajor, 52.
- Paulli**, J. P. M., Stiftsprovst, 198.
- Pauly**, C. F. J., Rigsraadsmedlem, 3.
- Petersen**, C., Professor, Overlærer, 137.
- Petersen**, Henry, Student, 198.
- Platen-Hallermund**, hannoversk Udenrigsminister, 236.
- Plessen**, Carl, Scheel, Rigsraadsmedlem, 3—7, 9, 16, 22, 23, 29, 33, 38, 41, 62, 64, 160, 164—177 passim, 188, 192, 193—195, 258, 259.
- Plessen**, Otto, Gesandt, 143.
- Ploug**, C., Redacteur, 36, 141.
- Prehn**, Etatsraad, Rigsraadsmedlem, 161.
- Preusser**, Overappellationsretsraad, 180.
- Puggaard**, H., Etatsraad, Grosserer, 143.

- Quaade**, G. J., Udenrigsminister, 139, 161, 179.
- Raasløff**, Minister for Slesvig, 13, 76, 98, 195.
- Raasløff**, Krigsminister, 74.
- Ramus**, Generaldirecteur for Skattevæsenet, 159.
- Ravn**, Marineminister, 42, 60, 91.
- Reedtz**, Udenrigsminister, 90.
- Regenburg**, Departementschef, 147, 188.
- Reich**, Oberst, Krigsminister, 4, 5, 7, 10, 16, 52, 58.
- Reincke**, T., Rigsraadsmedlem, 3, 17, 169.
- Renck**, D. A., Rigsraadsmedlem, 26.
- de Renouard**, Generalmajor, 58.
- Reventlow**, Arthur, Amtmand, 195.
- Reventlow-Farve**, E. C., Rigsraadsmedlem, 5, 8, 9, 177, 179, 180, 261.
- Reventlow-Jersbeck**, T., Rigsraadsmedlem, 3—7, 9, 187.
- Rink**, H., Directeur for den Kgl. grønlandske Handel, 132.
- Rist**, Meta, Frøken, 245.
- Rosenkrantz**, Gottlob, Baron, Stiftamtmand, 63.
- Rosenkrantz**, Iver, Baron, Ministerresident, 159.
- Rosenørn**, H. M., Minister, 8, 13, 16, 38.
- Rothe**, C., Høiesteretsassessor, 134.
- Rothe**, Louis, Vicegouverneur for de dansk-vestindiske Besiddelser, 219.
- Rottbøll**, Justitiarius i Høiesteret, 22, 159, 192.
- Rotwitt**, Conseilspræsident, 5, 6, 32, 41, 96, 103.
- Rubin**, Marcus, Nationalbankdirecteur, 151, 247.
- v. Rumohr**, Rigsraadsmedlem, 9.
- Schack**, Fanny, født Hebbe (gift med H. E. Schack), 12, 19, 66, 73, 190, 192, 193.
- Schack**, Gerda, 12, 19.
- Schack**, Hans Egede (Fru Andræs Broder), Forfatter, Politiker, 12, 13, 19, 21, 22, 38, 42, 59, 65, 68, 78, 96, 98, 118, 120, 133, 138, 142, 145, 151, 179, 189—193, 208, 221, 225, 226, 228—230, 260, 261.
- Scavenius**, P. B., Kammerherre, Politiker, 9, 42, 43, 51, 52.
- Scheel**, A. W., Justitsminister, 13, 122.
- Scheele**, F. C. L., Legationssecretair, 208.
- Scheele**, L. N., Udenrigsminister, 11, 14, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 31—136 passim, 143—176 passim, 189, 194—196, 204—208, 211, 212, 218—221, 227—262 passim.
- Schepelern**, Generalmajor, 52.
- Schiern**, Departementschef, 91, 147, 160—162.
- Schlegel**, Generallieutenant, 105.
- Schovelin**, Statsgjældsdirecteur, 47, 91, 219.
- Schultz**, A. D., Commandeur, 261.
- Simony**, Justitsminister, 11—35 passim, 44, 48—50, 53, 61—78 passim, 84, 95, 98, 135, 140, 146, 147, 156, 158—160, 168, 178, 256, 258.

- Sponneck, Greve, Finantsminister, 10, 27, 94, 95, 107, 119, 120, 122, 133, 134, 164, 165, 178.
- Springer, Departementschef, 181.
- Steen, Adolph, Prof. math., 133, 137.
- Steinmann, Generallieutenant, Krigsminister, 51.
- Stellwagen, Høiesteretsassessor, 13, 17, 49.
- v. Stemann, Stiftamtmand, 105.
- Suhr, J. T., Etatsraad, Grosserer, 22, 192.
- Suhr, Caroline, Etatsraadinde, 134.
- Thaden, Borgmester, 72, 90.
- Tietgen, Geheimeconferentsraad, Bankdirecteur, 204.
- Tillisch, Indenrigsminister, 5, 6, 9, 13, 26, 28, 31, 41, 42, 44, 47, 48, 63, 65, 95—122 passim, 132, 144, 164, 165, 172, 173, 229.
- Trap, Cabinetssecretair, 37, 167, 168, 233.
- Treschow, Geheimeconferentsraad, 8, 10, 14, 15, 17, 43, 45, 49, 51, 52, 121, 157, 165.
- Tscherning, Oberst, Krigsminister, 4, 5, 7, 10, 17, 137, 160.
- Tuxen, N. E., Capitain i Søetaten, Politiker, 10.
- Unsgaard, Indenrigsminister, 10, 31, 44, 47, 48, 53, 57, 59, 61, 65, 70, 71, 78, 84, 91—95, 110, 133, 147, 156, 158, 159, 161, 163, 181, 213, 220, 249, 256, 257.
- Ussing, Tage, Algreen-, Nationalbankdirecteur, 6, 10, 20, 30, 34, 40, 43, 51, 52, 165, 226.
- Vedel, P., Directeur i Udenrigsministeriet, 223.
- Virgin, svensk Contreadmiral, Gesandt, 170.
- Wegener, C. F., Geheimearchivar, 142.
- Wiehe, Michael, Kgl. Skuespiller, 23.
- Wilhelm, Landgreve af Hessen, 29.
- Wilhelmine, Hertuginde af Glücksborg, 172.
- Winther, Gert, Politiker, 5.
- Wolfhagen, Minister for Slesvig, 57, 58, 61, 65, 74, 78, 79, 90, 95, 98, 99, 114, 117, 156—159.
- Worsaae, Minister, Museumsdirecteur, 241.
- Zimmermann, G., Professor ved Universitetet i Kiel, hannoveransk Ministerialembdmand, 240.

RETTELSER.

S. 223, Lin. 7 f. n.: mellem Linierne (Udhæv. af mig), læs: mellem Linierne [Udhæv. af mig].

S. 224, Lin. 7 f. n. og S. 242, Lin. 3—4 f. o.: (Udhæv. af mig), læs: [Udhæv. af mig].

Iøvrigt benytter jeg Leiligheden til at bemærke, at bortset fra enkelte Unøjagtigheder, som alt tidligere ere rettede, er der i det saa forskjelligartede Indhold af Biografien om Andræ og de til denne knyttede Monografer hidtil kun paavist mig en enkelt Urigtighed, forsaavidt der nemlig ved Hidsættelsen i vol. III, «Tillæg» S. 167, af et lille Brev, paaskrevet af Andræ «Brev fra S. til H.», er i kritiske Klammer indskudt «teinmann» og «ertel», medens der efter hvad meddelt af Valdemar Stilling i «Danske Livregiment til Fods, 1' Bataillon, 1763—1913», S. 129, burde være indskudt de med samme Bogstaver begyndende Navne paa de samtidige Militære Sundt og Haffner.

Som Følge af den urette Gisning: «S[teinmann] til H[ertel]» i Stedet for: S[sundt] til H[affner], er da den «Tjenstordre», hvortil Andræs som anført paaskrevne Brev knytter sig, ikke at tillægge den «daværende Generalkvartermester-Lieutenant, Kammerherre Steinmann» (l. c. «Tillæg», S. 166), men den «som Typen paa en Officer fra den gamle Skoles Overdrev» af Stilling l. c., S. 127 ff. (jfr. Dansk biogr. Lexikon XVI, S. 584) omtalte «Generalløjtnant C. U. v. Sundt».

Paa **Gyldendalske Boghandels Forlag** er udkommet:

VIA APPIA

DENS HISTORIE OG MINDESMÆRKER

AF

POUL ANDRÆ.

I. BIND (1882): FØRSTE AFSNIT: VIA APPIA, ALMINDELIG CHARAKTERISTIK. 1. De romerske Veie. — 2. Anlægget af Via Appia. — 3. Livet paa Via Appia. — 4. Via Appia efter Romerrigets Fald. — 5. Beretninger om Via Appia.

ANDET AFSNIT: ROMERSKE VILLAER VED VIA APPIA. — 1. Horti Asiniani. — 2. Horti Scipionum. — 3. Horti Crassipedis. — 4. Triopion. — 5. Senecas Villa, I.

II. BIND (1886): ROMERSKE VILLAER VED VIA APPIA (fortsal): 5. Senecas Villa, II—III. — 6. Cæciliernes Villa, I—II. — 7. Quintiliernes Landslot (Roma vecchia). — 8. Digteren Persius' og Fleres Villaer. — 9. Kejser Gallienus' Landslot. — 10. Bovillæ.

III. BIND (1889). ALBANERBJERGENE. — 1. Publius Clodius' Villa. — 2. Albanum Pompeji, I—V. — 3. Kejser Domitians Albanerslot, I—IV. — 4. Villa Doria. — 5. Ariccia-Nemisøen, I—II. — 6. Via Appia i Albanerbjergene, I—II.

EN BREVVEXLING

MELLEM

ANDRÆ OG KRIEGER

UNDER LONDONERKONFERENCEN 1864

UDGIVET MED ORIENTERENDE BEMÆRKNINGER

AF

POUL ANDRÆ.

(Særtryk af »Historisk Tidsskrift«, 6. R. V.)

GEHEIMERAADINDE ANDRÆS

POLITISKE DAGBØGER

UDGIVNE MED BIDRAG TIL BELYSNING AF DE I DAGBØGERNE NÆVNTE
PERSONER OG BEGIVENHEDER

AF

POUL ANDRÆ.

FØRSTE BIND FRA MAI 1855 TIL MARTS 1856.

Hos **C. A. Reitzel** er tidligere (1875) udkommet:

DE DANSK-VESTINDISKE ØER,

NÆRMEST MED HENSYN TIL
DERES NUVÆRENDE POLITISKE OG FINANSIELLE FORHOLD

AF

POUL ANDRÆ.

1916.

DIS-Danmark

1 1 0 8 7 7